

Dziedzictwo historyczne Kęty i Turzovky

Historické **dedičstvo**
Kęty a Turzovky

Historical **heritage**
of Kęty and Turzovka

Marta Tylza-Janosz

Drahomír Velička

Dziedzictwo historyczne **Kęty i Turzovki**

Historical **heritage**
of Kęty and Turzovka

Historické **dedičstvo**
Kęty a Turzovky

Album wydany w ramach projektu „Dziedzictwo historyczne Kęt i Turzovki” współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska - Słowacja 2014 - 2020 oraz z budżetu państwa

Tekst / Text / Textová časť:

Część I / Part I / Časť I: dr Marta Tylza-Janosz
Część II / Part II / Časť II: Mgr. Drahomír Velička, PhD

Koncepcja i wybór zdjęć / Album concept and selection of photographs / Koncepcia albumu a výber fotografií

dr Marta Tylza-Janosz

Konsultacje naukowe / Academic consultation / Odborné konzultácie

Justyna Majerska-Sznajder, dr Andrzej Małysa

Tłumaczenie / Language editing / Jazyková úprava:

Joanna Grzeszek (język słowacki), Jarosław Fejdych (język angielski), Daniel Ratcliff (redakcja tekstów w języku angielskim)

Fotografie / Photo:

Małgorzata Szatan, Małgorzata Donocik, Barbara Kuźma-Suazo, Artur Christ, Tomasz Biernat, Sławomir Kasiński, Łukasz Gieruszczak, Marian Koim, Sławomir Urbaniak, zbiory prywatne Zbigniewa Dołkowskiego, Tadeusza Dryi, Wiktora Frisza, Sylwii Czarnik, Anny Piskorzycy, Piotra Staneckiego, Alferda Wojtali, Józefa Kubackiego, Adama Firlńskiego;
Wykorzystano także zdjęcia ze zbiorów: Miasta Turzovki, Muzeum Miejskiego K. Toćka, Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego w Kętach, Zakonu Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego w Kętach, archiwum Urzędu Gminy Kęty, Archiwum Państwowego w Katowicach oddział Bielsko-Biała, Archiwum Narodowego w Krakowie i PAN

Skład i druk / Layout and print / sadzba textu, kníhtlač:

Drukarnia i Wydawnictwo Grafikon na zlecenie Gminy Kęty

ISBN: 978-83-65176-53-0

Autorzy i Wydawca dziękują wszystkim osobom prywatnym oraz instytucjom i organizacjom, które udostępniły znajdujące się w ich posiadaniu fotografie.

Egzemplarz bezpłatny / Free copy / Bezplatný výtlačok

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej / Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie.

Autorzy i Wydawca dołożyli wszelkich starań, by dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich do ilustracji zamieszczonych w książce. Osoby, których nie udało nam się ustalić, prosimy o kontakt z Wydawcą.

Przedmowa

Gmina Kęty oraz miasto Turzovka od kilkunastu lat prowadzą swoją współpracę transgraniczną na wielu płaszczyznach. Miasta wspólnie realizowały projekty: „Scena miejscem polsko-słowackiej współpracy”, czy „Szlak sakralny Kęty – Turzovka” z programu Interreg PL-SK 2014-2020, w ramach którego powstał nowy produkt turystyczny – szlak sakralny.

Projekt „Dziedzictwo historyczne Kęt i Turzovki” jest odpowiedzią na potrzebę ugruntowania i poszerzenia współpracy pomiędzy Kętami i Turzovką, a także próbą stworzenia nowej formuły nawiązania wspólnych relacji pomiędzy partnerami z organizacji kulturalnych i społecznych. Widoczny jest znaczny popyt na nowe, atrakcyjne pomysły z wykorzystaniem potencjału mieszkańców, ich aktywizację i pobudzenie do poznawania dziedzictwa kulturowego. W obu miastach istnieje problem związany z oznaczeniem miejsc historycznie ważnych, przez co nie są one w pełni znane lokalnej społeczności.

Album wydany w ramach projektu promuje dziedzictwo kulturowe obszaru pogranicza. Publikacja zachęca do wzajemnego poznania historii, tradycji i kultur dwóch sąsiednich narodów oraz do zachowania dziedzictwa historycznego oraz kulturowego Kęt i Turzovki.

Zapraszamy na podróż w czasie i przestrzeni do dwóch pięknych i ciekawych miast. Niech ta wędrówka przerodzi się we wspaniałą przygodę polsko-słowacką.

Wydawca

EN

Introduction

Over the last several years, the municipality of Kęty and the town of Turzovka have run several joint projects as part of their cross-border cooperation. These include “Stage as a Meeting Platform for Polish-Slovak Cooperation” and “Sacred Route from Kęty to Turzovka”. The latter was implemented as a new tourism product “Sacred Route” under the EU programme Interreg PL-SK 2014-2020. The project “Historical Heritage of Kęty and Turzovka” strives to consolidate and broaden cooperation between the two towns, as well as fostering new forms of cooperation between cultural and social organizations. We can observe an increased demand for new, attractive ideas that involve active participation of local citizens and the use of their potential, as well as a growing interest in cultural heritage. Both towns have a number of sites of historical importance which fail to receive sufficient recognition.

Published as part of the project implementation, this album aims at promoting the cultural heritage of the border area. The album will help readers improve their knowledge about the history, traditions and culture of the two border regions, as well as encouraging them to safeguard the historical and cultural heritage of Kęty and Turzovka.

Embark on a journey in time and space to the captivating towns of Kęty and Turzovka. May this journey become an epic Polish-Slovak adventure.

Publisher

SK

Predhovor

Obec Kęty a mesto Turzovka už viac ako desať rokov rozvíjajú cezhraničnú spoluprácu na mnohých úrovniach. Partneri spoločne realizovali projekt „Javisko miestom polsko-slovenskej spolupráce“ a projekt s názvom „Sakrálny chodník Kęty – Turzovka“ v rámci programu INTERREG PL-SK 2014-2020, ktorého výsledkom bol vznik nového produktu cestovného ruchu – sakrálneho chodníka. Projekt „Historické dedičstvo Kęt a Turzovky“ je reakciou na potrebu posilniť a rozšíriť spoluprácu medzi mestom Kęty a Turzovkou, ako aj pokusom o vytvorenie novej formy nadviazania spoločných vzťahov medzi partnermi zo sociálnych a kultúrnych organizácií. Viditeľný je značný dopyt po nových atraktívnych nápadoch s využitím potenciálu obyvateľov a po ich aktivizácii a povzbudzovaní k spoznávaní kultúrneho dedičstva. U oboch partnerov sa vyskytuje ten istý problém, ktorý spočíva v tom, že na ich územiach sa nachádzajú historické miesta, ktoré napriek ich mimoriadnemu významu nie sú všeobecne známe a navštevované.

Album vydaný v rámci projektu propaguje kultúrne dedičstvo pohraničnej oblasti. Táto kniha láka k vzájomnému spoznaniu histórie, tradícií a kultúr dvoch prihraničných národov a prispieva k zachovaniu historického a kultúrneho dedičstva miest Kęty a Turzovka.

Pozývame vás na cestu v čase a priestore do dvoch krásnych a zaujímavých miest, ktorými sú: Kęty a Turzovka. Nech sa toto putovanie premení na fantastické polsko-slovenské dobrodružstvo.

Vydavateľ

Kęty

Kęty

Miało Kęty leży w Kotlinie Oświęcimskiej w dolinie rzeki Soły w zachodnim krańcu województwa małopolskiego. Miasto jest połączone drogą krajową nr 52 z Krakowem oraz Bielskiem-Białą. Jest to miasto o charakterze usługowo-przemysłowym. Pod względem administracyjnym leży w powiecie oświęcimskim. Kęty są siedzibą gminy miejsko-wiejskiej, składającej się z miasta Kęty oraz sołectw: Bielany, Bulowice, Łęki, Malec, Nowa Wieś, Witkowice. Na czele gminy stoi Rada Miejska oraz Burmistrz. Gmina Kęty liczy 33.356 mieszkańców (stan na koniec 2018 r.), z czego same miasto zamieszkuje 18.053 obywateli.

Kęty dzielą się na trzy dzielnice – Stare Miasto obejmujące tereny najstarszej części, Nowe Miasto – głównie obszar osiedli bloków wielomieszkaniowych oraz położoną na lewym brzegu Soły dzielnicę Kęty Podlesie.

EN

The town of Kęty lies in the Basin of Oświęcim, in the valley of the River Soła in the western end of the Province of Małopolska. It is connected by the national road no. 52 with the cities of Kraków (80 km) and Bielsko-Biała. The town's economy is based primarily on services and industries. In administrative terms, it is a part of the District of Oświęcim. Kęty is a municipality and commune town comprising the town of Kęty and the villages of Bielany, Bulowice, Łęki, Malec, Nowa Wieś, and Witkowice. The commune, which is headed by the Town Council and the Mayor, has a population of 33,356 inhabitants (as of the end 2018), of which 18,053 citizens live in Kęty.

Kęty is divided into three main areas – Stare Miasto (the Old Town) which constitutes the oldest quarter, Nowe Miasto (the New Town) occupied mainly by housing settlements, and a residential neighbourhood on the left bank of the River Soła called Kęty Podlesie.

SK

Mesto Kęty sa nachádza v Osvienčimskej kotlinie v údolí rieky Soła na západnom okraji Malopolského kraja. Mesto je prepojené štátnou cestou č. 52 s Krakovom (80 km) a s Bielskom-Biaľou. Jeho charakter je založený na službách a priemysle. Z administratívneho hľadiska patrí k Osvienčimskému okresu. Kęty sú sídlom gminy, ktorú tvoria mesto a vidiecke obce: Bielany, Bulowice, Łęki, Malec, Nowa Wieś, Witkowice. Na čele gminy stojí mestské zastupiteľstvo a primátor. Gmina má 33 356 obyvateľov (stav ku koncu 2018), z čoho v samotnom meste býva 18 053 obyvateľov.

Kęty majú tri mestské štvrte – Staré mesto, ktoré tvorí najstaršiu časť, Nové mesto – hlavne sídliská s panelákmi a štvrť Kęty Podlesie, ktorá sa nachádza na ľavom brehu Soły.

Miasto (z łac. *civitas*) jest szczególnym rodzajem osiedla ludzkiego, gdzie mieszkańcy trudnią się handlem i rzemiosłem. Jest również wyznacznikiem cywilizacji. Cechą charakterystyczną osady miejskiej jest m.in. skupiona wokół centralnego placu zabudowa. Miasto jest miejscem wymiany, nie tylko towarowej, ale i kulturowej. Jest centrum życia społecznego i gospodarczego dla okolicznych wsi. Tak też przedstawia się rola Kęt, jednego z najstarszych miast Małopolski.

rys. Marek Nycz

Zarys historii Kęt

Najstarsze dzieje

Osady ludzkie istniały na terenach Kęt już w epokach kamienia, brązu i żelaza. Mieszkańcy trudnili się zbieractwem, łowectwem, a później również rolnictwem. Zwarte osadnictwo jednak pochodzi z okresu powstania wsi i późniejszej lokacji miasta w XIII w. Niestety, nie wiemy, w którym miejscu znajdowała się najstarsza osada. Jak podaje w swojej kronice, *Chronografia, albo Dziejopis żywiecki*, żyjący na przełomie XVII i XVIII w. żywiecki wójt Andrzej Komoniecki, przed założeniem wsi Kęty, istniała karczma na szlaku z Krakowa do Wrocławia. Prowadził ją pewien pobożny człowiek, który zbudował kapliczkę Św. Krzyża. Obok niej z kolei pobudowały się domy, dając początek wsi. Byłaby to więc zachodnia część obecnego miasta. Historycy pierwotną osadę umieszczają za to na wschód od obecnego rynku w okolicy Błoni i ulicy Wszystkich Świętych lub na północ na wzniesieniu obok kościoła parafialnego. Mamy więc trzy potencjalne punkty, w których powstać miały najstarsze Kęty.

EN

An outline of the history of Kęty

A town or city (Latin: *civitas*) is traditionally defined as a unique type of human settlement where citizens engage in trade and craft. An urban settlement is characterised by a built-up area developed around the central square. A city or town is a place of both commercial and cultural exchange, as well as the hub of social and economic activities for the surrounding villages. All these characteristics can be applied to Kęty, one of the oldest towns in the region of Małopolska.

The beginnings

There is evidence of human settlement in the area of the present-day Kęty during the stone, bronze and iron ages. The first residents were hunter-gatherers until they started farming. Compact settlement began with the foundation of the local villages and finally, the establishment of the town in the 13th century. Unfortunately, the location of the oldest settlement is unknown. According to *Chronografia, albo Dziejopis żywiecki* (*Chronicle and Annals of Żywiec*) by Andrzej Komoniecki, the Mayor of Żywiec who lived in the 17th and 18th centuries, there was an inn, prior to the foundation of the village of Kęty, on the route from Kraków to Wrocław, which was run by a devout man who also built a shrine of the Holy Cross in the western part of the present-day town. Some historians, however, place the original settlement east of the current Rynek (Main Square), in the area near Błonia Park and ulica Wszystkich Świętych. Others claim it was in the northern part, on the hill by the Parish Church. Thus, we have three possible locations of the original Kęty.

SK

Náčrt dejín mesta Kęty

Mesto (lat. *civitas*) je mimoriadnym druhom ľudského sídliska, ktorého obyvatelia sa zaoberajú obchodom a remeslom. Je aj civilizačným míľnikom. Charakteristickou vlastnosťou mestského sídliska je o. i. zástavba sústredená vókol centrálneho námestia. Mesto je priestorom výmeny, nielen tovarov, ale aj kultúry. Je centrom spoločenského a hospodárskeho života pre okolité dediny. Takú úlohu mali aj Kęty - jedno z najstarších miest Małopolska.

Najstaršie dejiny

Ľudské osady existovali na území mesta Kęty už v dobe kamennej, bronzovej a železnej. Obyvatelia sa zaoberali zberom plodín, poľovníctvom a v neskoršom čase aj poľnohospodárstvom. Súvislé osídlenie pochádza z obdobia vzniku dediny a neskoršieho založenia mesta v 13. storočí. Bohužiaľ nevieme, na ktorom mieste sa nachádzala najstaršia osada. Ako vo svojej kronike s názvom *Chronografia, albo Dziejopis żywiecki* uvádza żywiecky richtár Andrzej Komoniecki žijúci na prelome 17. a 18. storočia, pred založením dediny Kęty, existovala na ceste z Krakova do Wrocławu krčma. Viedol ju jeden nábožný človek, ktorý postavil Kaplnku sv. Kríža. Vedľa nej vznikli domy, ktoré tvorili počiatok dediny. Z toho vyplýva, že to bola západná časť súčasného mesta. Historici tvrdia, že pôvodná osada sa nachádzala na východ od súčasného hlavného námestia v okolí tzv. Błoni a ulice Wszystkich Świętych (*Všetkých svätých*) alebo na sever na návrší vedľa farského kostola. Máme teda tri potenciálne body, na ktorých mohli vzniknúť najstaršie Kęty.

Mapa Księstwa Oświęcimsko-Zatorskiego z 1598 r.

EN Map of the Duchy of Oświęcim and Zator, 1598

SK Mapa Osvienčimsko-zatorského kniežatstva v 1598 roku

Król Polski Kazimierz Jagiellończyk

EN The Polish King Casimir Jagiellon

SK Poľský kráľ Kazimír Jagelovský

Powstanie miasta

Miasto rodziło się etapami, a jego początek to okres późnego średniowiecza i czasy polskiego rozbitcia dzielnicowego za dynastii Piastów. Tereny tzw. kasztelanii oświęcimskiej, na których powstała osada Kęty, przynależały początkowo do krakowskiej dzielnicy Kazimierza II Sprawiedliwego, syna Bolesława Krzywoustego. Następnie ok. 1179 r. została ona przyłączona do dzielnicy śląskiej. Wieś Kęty powstała przed 1242 r. Była wtedy własnością rycerską, jednak w 1242 r. zmieniła właściciela na klasztor Benedyktynów w Staniątkach. Ostatnią zmianą była przynależność do majątku księcia opolsko-raciborskiego Władysława (przed 1260 r.). To jemu Kęty zawdzięczają prawa miejskie. Podjął się on bowiem szerokiej akcji kolonizacyjnej, w tym lokacji wielu miejscowości, traktując to oczywiście jako inwestycję, ponieważ miasta przez płacone księciu podatki i daniny przynosiły dochody. Założenie osady miejskiej nastąpiło między 1260 r. a 1277 r., co sprawiło, że Kęty są jednym z najstarszych miast Małopolski. W wyniku podziałów dzielnicy śląskiej ok. 1290 r. Kęty weszły w skład tzw. księstwa cieszyńskiego, a następnie ok. 1315 r. znalazły się w tzw. Księstwie Oświęcimsko-Zatorskim, należącym do piastowskiej linii książąt oświęcimskich. W roku 1327 Jan I Oświęcimski poddał księstwo, w tym Kęty, pod władzę Czech. W tym czasie miasto zostawało pod wpływem niemieckiego osadnictwa. Lennem czeskim Kęty pozostawały do 1454 r., kiedy to ostatni władca księstwa oświęcimskiego Jan IV (Janusz) złożył hołd lenny królowi polskiemu Kazimierzowi Jagiellończykowi. W roku 1457 ostatecznie król polski wykupił księstwo.

Halerze Księstwa oświęcimskiego

EN Oświęcim Hellers. Former coins used in the Principality of Oświęcim and Zator

SK Osvienčimské haly. Bývalá minca kníh Oświęcim-Zatorki

EN

Foundation of Kęty

Kęty developed into a town in stages. Its origins can be traced back to the late Middle Ages and the Fragmentation of the Realm during the rule of the Piast dynasty. The areas of the so-called Oświęcim Castellany, where the settlement of Kęty had been established, initially belonged to the District of Kraków which was run by King Casimir II the Just, son of Bolesław III Wrymouth, until it was incorporated into the District of Silesia around 1179. Originally a manor, the village of Kęty had been established before 1242, when it was purchased by the Benedictine Monastery in Staniątki. Finally, it became the property of Władysław, the Duke of Opole and Racibórz (before 1260) who eventually gave Kęty town rights. The Duke led a large-scale expansion campaign, which included the foundation of a number of towns. Obviously, he saw it as investment, as the towns brought profit through the taxes and tributes paid to the Duke. The establishment of the urban settlement of Kęty occurred between 1260 and 1277, which makes it one of the oldest towns in the region of Małopolska. As a result of the fragmentation of the District of Silesia around 1290, Kęty became a part of the Duchy of Cieszyn, and then in around 1315 it found itself in the Duchy of Oświęcim and Zator, which belonged to the Piast line of the Dukes of Oświęcim. In 1327, Jan I of Oświęcim submitted the duchy, including Kęty, to Czech rule. At that time, the town came under the influence of German settlers. Kęty remained a Czech fief until 1454, when the last ruler of the Duchy of Oświęcim, Jan IV (Janusz) paid homage to the Polish King Casimir Jagiellon. Eventually, the King of Poland purchased the duchy in 1457.

SK

Vznik mesta

Mesto vznikalo po etapách a jeho začiatkom je obdobie neskorého stredoveku a obdobie rozdrobenia Poľska na kniežatstvá príslušníkov Piastovskej dynastie. Územie tzv. Osvienčimskej kastelánie, na ktorom vznikla osada Kęty patrilo pôvodne k Malopoľskému veľkokniežatstvu Kazimíra II. Spravodlivého, syna Boleslava Krivoústeho. Následne bola táto kastelánia okolo roku 1179 pripojená k Sliezskeму kniežatstvu. Dedina Kęty vznikla pred rokom 1242 a bola vtedy rytierskym majetkom. Avšak v roku 1242 zmenila majiteľa a patrila kláštora benediktínok v Staniątkach. Poslednou zmenou bolo jej pripojenie (pred rokom 1260) k majetku opolsko-ratiborského kniežata Ladislava. Práve jemu vďaka Kęty za mestské výsady. Tento knieža začal širokú kolonizačnú akciu a v rámci toho vydal lokácie pre mnohé obce, čo samozrejme považoval za investíciu, pretože mestá mu platili dane a poddanské povinnosti, z ktorých mal výnosy. Nová mestská osada bola založená medzi rokom 1260 a 1277 a v súvislosti s tým sú Kęty jedným z najstarších miest Małopolska. V dôsledku rozdelenia Sliezskeho kniežatstva sa Kęty okolo roku 1290 ocitli v Tešínskom kniežatstve a potom, približne od roku 1315, patrili k Osvienčimsko-zatorskému kniežatstvu, v ktorom vládli Piastovci z vetvy osvienčimských kniežat. V roku 1327 Ján I. Osvienčimský odovzdal kniežatstvo spolu s mestom Kęty pod české panovanie. V tom čase bolo v meste silné nemecké osídlenie. Do roku 1454 boli Kęty českým lénom. V tomto roku posledný panovník Osvienčimského kniežatstva Ján IV. (Janusz) zložil hold poľskému kráľovi Kazimírovi Jagelovskému. V roku 1457 poľský kráľ nakoniec kniežatstvo vykúpil.

Książę Oświęcimski Janusz sprzedaje ziemię oświęcimską Kazimierzowi królowi polskiemu... Gliwice, 21 lutego 1457 r. Z kolekcji Czartoryskich

EN Janusz, the Duke of Oświęcim sells the Principality of Oświęcim to the Polish King Casimir. Gliwice, 21 February, 1457. From the collection of the Czartoryski family

SK Osvienčimské knieža Janusz predáva osvienčimské panstvo poľskému kráľovi Kazimírovi..., Gliwice 21. februára 1457. Zo zbierky rodiny Czartoryských

Dzieje nowożytne

Po zakupie księstwo cieszyło się dużą autonomią. Kęty otrzymały status Królewskiego Wolnego Miasta. W roku 1564 na sejmie w Warszawie tereny księstwa włączono do Korony Polskiej. Kęty weszły w skład powiatu śląskiego województwa krakowskiego. Okres panowania Jagiellonów, czyli wiek XVI, był bardzo pomyślny dla miasta. Wzrosło znaczenie rzemiosła, a przez uzyskanie wielu przywilejów umacniał się system korporacji rzemieślniczych tzw. cechów. Słynne kęckie targi i jarmarki przyczyniały się do rozwoju handlu. Miasto utrzymywało swój wysoki status gospodarczy, otrzymując od każdego z władców potwierdzenie starych praw i nowe przywileje. Szczególnie istotne było przyznanie miastu w 1510 r. prawa do poboru i sprzedaży soli bezpośrednio z kopalni w Wieliczce. Wpływy niemieckie zanikły, a istniejący samorząd miasta zaczęli tworzyć bogaci rzemieślnicy i kupcy polskiego pochodzenia. Szerzyła się reformacja, której zwolennicy znajdowali się również w Kętach.

EN

Early modern period

After the purchase, the Duchy began to enjoy considerable autonomy. Kęty gained the status of a Free Royal Town. In 1564, by virtue of a law passed by the Sejm (parliament) in Warsaw, the Duchy was incorporated into the Polish Crown. Kęty became a part of the District of Silesia in the Province of Kraków. The reign of the Jagiellonian Dynasty in the 16th century was a very prosperous period for the town. The local crafts gained higher significance which soon led to the establishment of guilds and a growing popularity of markets and fairs – all these contributing to the development of commerce in Kęty. Each of the successive rulers guaranteed the old rights and granted new privileges, which allowed the town to maintain a high economic status. Particularly significant was the right to extract and sell salt directly from the salt mine in Wieliczka, which was granted to the town in 1510. As a result, German influence all but disappeared, and the local government was now made up of prosperous Polish craftsmen and merchants. It was the time of the Reformation whose supporters could also be found in Kęty.

SK

Novodobé dejiny

Po zakúpení poľským kráľom získalo kniežatstvo rozsiahlu autonómiu a Kęty postavenie slobodného kráľovského mesta. V roku 1564 bolo územie kniežatstva na sneme vo Varšave pripojené k Poľskej korune. Kęty patrili k Sľiezskemu okresu Krakovského vojvodstva. Obdobie panovania Jagelovcov, čiže 16. storočie, bolo pre mesto veľmi úspešné. Zvýšil sa význam remesla a vďaka získaniu mnohých privilégií sa posilňoval systém remeselníckych organizácií tzv. cechov. Slávne trhy a jarmoky v meste Kęty prispievali k rozvoju obchodu. Mesto si udržovalo svoje vysoké hospodárske postavenie a každý z panovníkov potvrdzoval jeho staré práva a udeľoval mu nové privilégiá. Mimoriadne dôležité pre mesto bolo udelenie mu v roku 1510 práva obchodovať so soľou dovážanou priamo z bane vo Wieliczke. Nemecký vplyv zanikol a existujúcu mestskú samosprávu začali tvoriť remeselníci a kupci poľského pôvodu. Šírila sa reformácia, ktorej stúpenci boli aj v meste Kęty.

Wiek XVII, naznaczony licznymi wojnami państwa polskiego, przyniósł miastu - oprócz znacznych obciążeń podatkowych - dwa wielkie pożary oraz epidemię dżumy. Duże zniszczenia w latach 1655 i 1657 poczynił również najazd wojsk szwedzkich podczas potopu szwedzkiego. Po wszystkich tych katastrofach miasto jednak szybko się podnosiło. W Kętach dało się odczuć zwycięstwo kontrreformacji. W tym czasie wraz z rozpoczęciem procesu beatyfikacji, żyjącego na przełomie XIII i XIV w. kęczanina Jana Kantego, nastąpiło wzmocnienie jego kultu. W mieście wybudowano kaplicę Narodzenia Jana Kantego, która pełna barokowego przepychu, pełniła rolę obrazkowego katechizmu dla wiernych. Kolejnym przejawem religijności było sprowadzenie do Kęt w 1700 r. franciszkanów.

Początek XVIII w. był dla Kęt bardzo trudny. Przez ziemie Polski przetaczały się wojska biorące udział w wojnie północnej. Dodatkowo w latach 1708-09 miała miejsce wielka epidemia dżumy, która poczyniła w Kętach znaczne spustoszenia. Zauważalny był spadek roli mieszczaństwa na rzecz przedstawicieli szlachty. Zaczęli oni zamieszkiwać w mieście oraz posyłać swoje dzieci na naukę do kęckiej szkoły, będącej kolonią Akademii Krakowskiej. Rozwój miasta uległ zahamowaniu, szczególnie w II połowie XVIII w. Kolejnym obciążeniem dla mieszkańców były lata konfederacji barskiej związanej przeciw wpływom carycy Rosji Katarzyny II w Polsce. Kęty stały się siedzibą władz oświęcimsko-zatorskiej szlachty przystępującej do konfederacji w 1768 r. Utrzymanie wojsk i zebranej szlachty spadło na barki mieszczan, którzy musieli płacić dodatkowe podatki.

EN

Marked by numerous wars in the Polish state, the 17th century brought not only significant tax burdens, but also a couple of great fires and a plague ravaging Kęty. The Swedish invasion in 1655 and 1657 reduced the town to ruins. Miraculously, Kęty survived all those calamities and each time managed to recover. Soon, the victory of the Counter-Reformation began to be noticeable in the town. It was the time of increased worship of John Cantius, a prominent theologian who had lived in Kęty in the 13th and 14th centuries, which eventually led to his beatification. Town citizens built a chapel on the site of the saint's birthplace. Its interior was filled with baroque splendour, and the walls served the purpose of a pictorial catechism for the faithful. Religious devotion also manifested itself in the introduction of the Franciscan Order to Kęty in 1700.

The turn of the 18th century was an extremely hard period for Kęty. Numerous armies taking part in the Northern War rolled through the Polish lands, and another great plague decimated Kęty in 1708-09. The bourgeoisie were noticeably losing their influence in favour of the nobility who began to settle in the Kęty and send their children to the local branch of the Academy of Kraków. Economic recession deepened even more in the latter part of the 18th century, and the formation of the Bar Confederation against the influence of the Russian Tsar Catherine II in Poland. Kęty became the centre for the nobility from the Duchy of Oświęcim and Zator who had joined the Confederation in 1768. The maintenance of both the army and the nobility fell on the shoulders of the townspeople, who also had to pay additional taxes.

Fresk naścienny przedstawiający sprowadzenie Franciszkanów do Kęt w roku 1700

SK

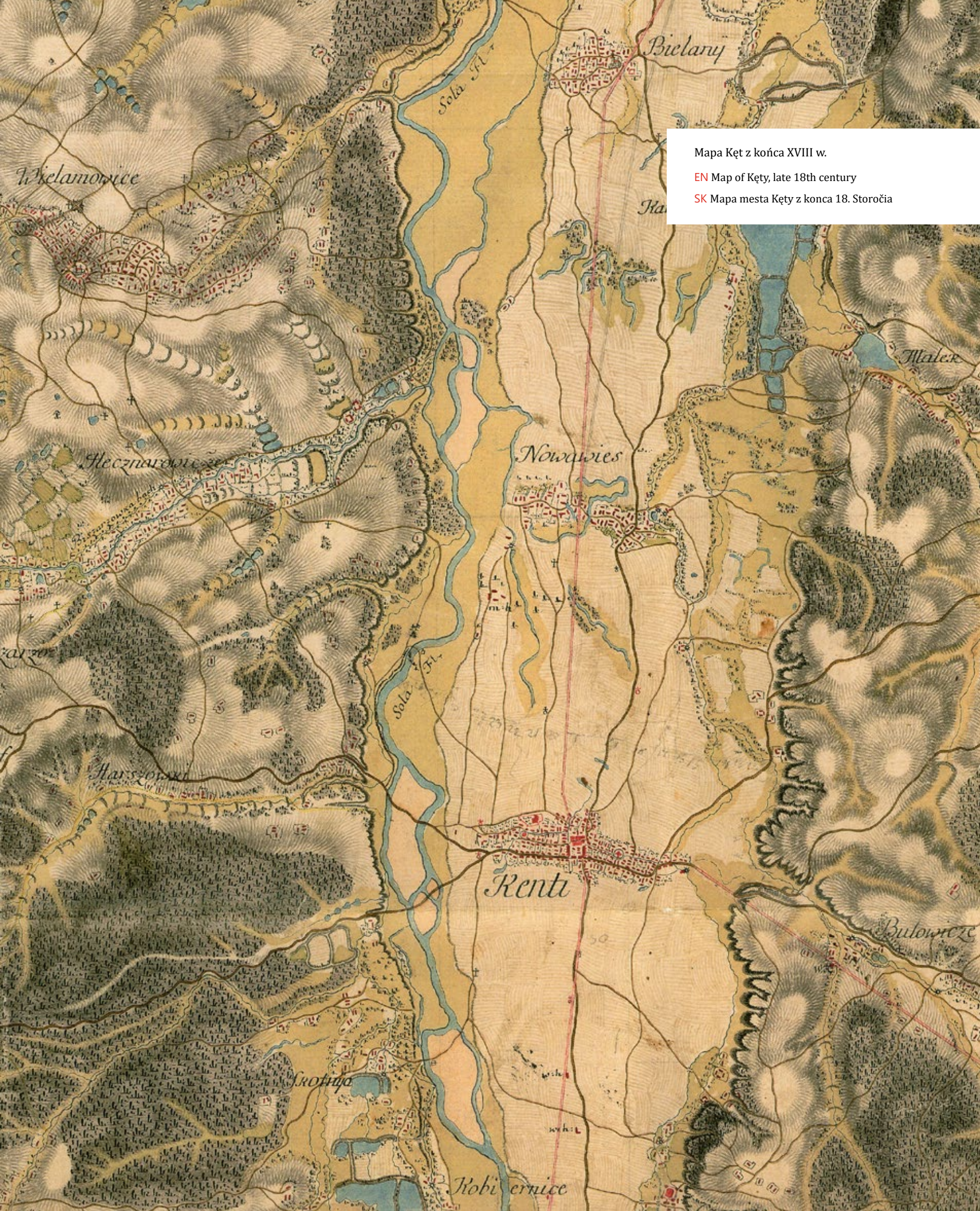
17. storočie, poznamenané mnohými vojnami poľského štátu, prinieslo mestu - okrem značných daňových záťaží - dva obrovské požiare a epidémiu moru. Veľké poškodenia v rokoch 1655 a 1657 spôsobil aj vpád švédskoho vojska počas tzv. švédskej potopy, čiže vojny v rokoch 1655 - 1660, v priebehu ktorej obsadili Švédii takmer celé Poľsko. Po všetkých týchto pohromách sa však mesto rýchlo obnovilo. V meste Kęty bolo citeľné víťazstvo protireformácie. V tom čase sa začal beatifikačný proces Jána Kanteho pochádzajúceho z Kętov, žijúceho na prelome 13. a 14. storočia. V súvislosti s tým sa posilnil jeho kult a v meste bola postavená kaplnka Narodenia Jána Kanteho s bohatou barokovou výzdobou, ktorá plnila úlohu obrázkového katechizmu pre veriacich. Ďalším prejavom religiozity bolo pozvanie v roku 1700 františkánov do mesta.

Začiatok 18. storočia bol pre Kęty veľmi ťažký. Cez poľské územie prechádzali vojská zúčastňujúce sa severnej vojny. Okrem toho v rokoch 1708 - 1709 postihla Kęty obrovská epidémia moru, nazývaného aj čiernou smrťou, ktorá výrazne spustošila mesto. Došlo k poklesu významu meštianstva a k nárastu významu šľachty. Tá sa začala usadzovať v meste a posilať svoje deti do tu najšej školy, ktorá bola pobočkou Krakovskej akadémie (čiže dnešnej Jagellovskej univerzity nazývanej aj Krakovská univerzita). Rozvoj mesta sa spomalil najmä v 2. polovici 18. storočia. Ďalšou záťažou pre obyvateľov bolo obdobie barskej konfederácie, ktorá vznikla, aby zabránila vplyvu ruskej cárovnej Kataríny II. v Poľsku. Kęty sa stali sídlom vedenia osvienčimsko-zatorskej šľachty, ktorá sa zapojila do konfederácie v roku 1768. Meštania boli nútení udržiavať vojsko a zhromaždenú šľachtu a okrem toho museli platiť dodatočné dane.

EN Mural depicting the bringing of the Franciscans to Kęty in 1700

SK Nástenná malba predstavujúca príchod františkánov do mesta Kęty v roku 1700

Mapa Kęt z końca XVIII w.

EN Map of Kęty, late 18th century

SK Mapa mesta Kęty z konca 18. Storočia

Czas rozbiorów

Ważny etap w rozwoju miasta przypada na okres rozbioru państwa polskiego przez sąsiadujące mocarstwa: Rosję, Austrię i Prusy. W 1772 r. tereny dawnego Księstwa Oświęcimskiego i Zatorskiego z Kętami znalazły się w granicach I zaboru austriackiego. Pod władzą Austrii pozostawały aż 146 lat do 1918 r., kiedy to po I wojnie światowej Polska odzyskała niepodległość. Już od początku zaboru Austriacy wprowadzali zmiany prawne, społeczne i gospodarcze. Zaprowadzili austriacką administrację. Do miasta przyjechało wielu urzędników oraz rzemieślników głównie ze Śląska Austriackiego. W 1805 r. władze zlikwidowały funkcjonujący od średniowiecza samorząd, powołując w jego miejsce polityczne magistraty z mianowanymi niemieckimi burmistrzami. Wprowadzono państwową opiekę zdrowotną oraz powszechne i świeckie nauczanie w szkołach w języku niemieckim. Kęty stały się też miejscem stacjonowania aż do roku 1902 oddziałów wojska austriackiego. Wszystko to sprawiło, że miasto stanowiło istną mieszanekę kulturową. Było w nim coś, co sprawiało, że obcy przejmowali nie tylko zasady panujące w mieście, ale i polską kulturę.

EN

Poland partitioned

The partitioning of the Polish state by the neighbouring powers of Russia, Austria and Prussia marks an important stage in the development of the town. In 1772, the former Duchy of Oświęcim and Zator found itself within the borders of the First Austrian Partition. Kęty remained under the Austrian rule for as many as 146 years, until 1918, when Poland finally regained independence after the First World War. The Austrians started to implement legal, social and economic changes almost immediately. They introduced Austrian administration and brought numerous officials and craftsmen, mainly from Austrian Silesia. In 1805, the authorities ousted the local government which had functioned here since the Middle Ages, and replaced it with a number of political magistrates headed by German mayors. The Austrians introduced national health care as well as the German language in schools. A division of the Austrian Army was stationed in Kęty until 1902. All these changes turned the town into a true melting pot of cultures. There was something unique in Kęty which made foreigners adopt not only the local rules, but also Polish culture.

SK

V období rozdelenia Poľska medzi Rusko, Prusko a Rakúsko

Dôležitou etapou v rozvoji mesta bolo obdobie rozdelenia Poľska medzi susedné mocnosti: Rusko, Rakúsko a Prusko. V roku 1772 sa dávne Osvienčimské a Zatorské kniežatstvo spolu s mestom Kęty ocitlo v hraniciach územia, ktoré po 1. delení Poľska pripadlo Rakúsku. Mesto bolo pod rakúskym panovaním až 146 rokov, do roku 1918, v ktorom po 1. svetovej vojne získalo Poľsko znovu nezávislosť. Už od začiatku svojho panovania zavádzali Rakúšania právne, sociálne a hospodárske zmeny. Zaviedli aj rakúsku verejnú správu. Do mesta sa nastáhovalo veľa úradníkov a remeselníkov, predovšetkým z rakúskeho Sliezska. V roku 1805 rakúska vrchnosť zrušila samosprávu, ktorá fungovala od stredoveku, a namiesto nej zaviedla magistráty s vymenovanými nemeckojazyčnými primátormi. Bola zavedená štátna zdravotná starostlivosť a všeobecné svetské školstvo v nemeckom jazyku. Kęty sa tiež stali miestom, kde až do roku 1902 sídlil oddiel rakúskeho vojska. Všetko to spôsobilo, že mesto bolo ozajstnou kultúrnou zmesianinou. Bolo v ňom niečo, čo spôsobilo, že cudzinci prijímali nielen zásady, ktoré platili v meste, ale aj poľskú kultúru.

Defilada cesarskich ułanów stacjonującego w Kętach, koniec XIX w.

EN Parade of imperial lancers stationed in Kęty at the turn of the 20th century

SK Slávnostná prehliadka vojakov z jednotky cisárskych hulánov, ktorá bola umiestnená v Kętach, prelom 19. a 20. storočia

Najstarsze zdjęcie Straży Ogniowej w Kętach. W środku z szablą prezes i burmistrz Kęt Henryk Dołkowski oraz naczelnik Zygmunt Kłodziński, ok. 1875 r.

EN The oldest photograph of the Fire Guard in Kęty. Mayor of Kęty Henryk Dołkowski and the Commissioner Zygmunt Kłodziński in the centre, around 1875

SK Najstaršia fotografia Hasičského zboru v Kętach. V strede so šablou predseda a primátor mesta Kęty – Henryk Dołkowski, vedľa neho náčelník Zygmunt Kłodziński, približne rok 1875

W pierwszej połowie XIX w. Kęty były ważnym ośrodkiem tkactwa i szewstwa. Jednak rzemiosła te uprawiano w małych, ręcznych przydomowych warsztatach. Niestety w połowie XIX w. miasto przegrało rywalizację gospodarczą z pobliską Białą. Jedną z możliwości zmiany tej sytuacji było umiejscowienie w Kętach w 1854 r. siedziby powiatu. Kęty stały się centrum administracyjnym dla okolicznych wsi. Niestety, w związku z reformami państwa austriackiego i przyznaniem zaborowi austriackiemu autonomii w 1866 r. straciły status miasta powiatowego na rzecz rozwiniętej przemysłowo Białej.

Dużą zdobyczą autonomii było przywrócenie samorządu gminnego w roku 1866. Mieszkańcy miasta przejęli sprawy w swoje ręce. W drugiej połowie XIX w. powoli rodził się w Kętach przemysł. Specjalnością miasta było włókiennictwo, garbarstwo, szewstwo oraz przemysł mechanizacji rolnictwa. Kwitło życie kulturalne i społeczne. Powstawały liczne stowarzyszenia, w tym w 1869 r. czytelnia miejska, w 1874 r. jedna z pierwszych w okolicy straż ogniowa, a rok później Towarzystwo Zaliczkowo-Pożyczkowe.

EN

In the first half of the 19th century, Kęty became an important centre of weaving and shoe-making, even though the manufacture was all manual and limited to small workshops. Unfortunately, it lost the economic rivalry in the mid 19th century against the town of Biała nearby.

In 1854, Kęty was made a district town – a move which brought hope for a change. Unfortunately, following new reforms introduced by the Austrian state, which included granting autonomy to the Austrian Partition, the seat of the district was moved to the more industrial Biała in 1866. On the other hand, the new autonomy brought the restoration of the local government in Kęty in 1866. Once again, the town citizens were able to take matters into their own hands. The second half of the 19th century saw a moderate growth of industries in Kęty, such as textiles, tanning, shoe-making and farm machinery. Cultural and social life flourished. Numerous associations were established, including a municipal library in 1869, a fire brigade in 1874, and the Loan and Advance Cooperative Society the following year.

SK

V prvej polovici 19. storočia boli Kęty dôležitým strediskom tkáčstva a obuvníctva. Tieto remeslá boli vykonávané v malých, ručných, pridomových dielňach. Bohužiaľ v polovici 19. storočia mesto prehralo hospodárske súperenie s neďalekou Białou. Jednou z možností zmeny tejto situácie bolo zriadenie sídla okresu v meste Kęty. V roku 1854 sa Kęty stali administratívnym centrom pre okolité dediny. No v súvislosti s reformami rakúskeho štátu a udelením autonómie Haliči, stratili v roku 1866 postavenie okresného mesta v prospech priemyselne vyspelejšej Białej. Veľkým prínosom autonómie bolo obnovenie obecnej samosprávy v roku 1866. Obyvatelia mesta prevzali riadenie mestských záležitostí do svojich rúk. V druhej polovici 19. storočia sa tu pomaly rozvíjal priemysel. Mesto sa špecializovalo na textilnú výrobu, garbarstvo, obuvníctvo a výrobu poľnohospodárskych strojov. Rozvíjal sa kultúrny a spoločenský život. Vznikali mnohé združenia a v roku 1869 bola zriadená mestská čítareň. V roku 1874 vznikol, ako jeden z prvých v okolí, hasičský zbor a o rok neskôr Towarzystwo Zaliczkowo-Pożyczkowe (*Zálohovo-pôžičková spoločnosť*).

BIELIM 18 km
BIAŁKA 16 km

KRAKÓW 68 km

ANDRYCHÓW 10 km

WYŚC
TYTONI

Wilamowice

339 284

Fw.

Fw.

Nowy

Heczmarowice

159-287

nizinie

303

g. Dwor

Pisarzowice

296

Kęty

706

275

arżowice

262

Kęty-Podlesie

313

Soła

280

Garb.

285

Podlesie

89

283

Kobiernice

Dln.

40

Lesnowód

313

290

Węgrzka

308

(Bujaków)

Kępa

320

Kobier

nice

213

Kęty, okres międzywojenny

EN Kęty, interwar period

SK Kęty z mezivojnového obdobia

W latach 1887-1888 będące na uboczu miasto połączono linią kolejową z Białą i Wadowicami, włączając je w sieć szybkich szlaków kolejowych Galicji. Inwestowano w oświatę. W 1898 r. wybudowano piękny gmach dla kęckich szkół powszechnych. W 1907 r. w Kętach otwarto pierwszą szkołę średnią kształcąca do zawodu nauczycieli - Męskie Seminarium Nauczycielskie. Powstawały stowarzyszenia kultywujące polską kulturę i patriotyzm: kęckie gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Koło Towarzystwa Szkoły Ludowej, drużyny skautów i harcerzy, koło Związku Strzeleckiego. Kwitło życie duchowe. Powstały dwa klasztory żeńskie: Sióstr Kapucynek oraz Sióstr Zmartwychwstanek. Zbudowano dwie synagogi. Brukowano drogi, wprowadzono w centrum miasta linię telefoniczną.

EN

In 1887-88, Kęty was connected by a railway line with Biała and Wadowice, making the once-quiet isolated town an important link in Galicia's network of fast railways. There were investments in education, including the construction of an impressive primary school building in 1898 and the Male Teacher Training Seminar, which was the first secondary school in Kęty, in 1907. A number of cultural and patriotic associations were formed, including the local branch of the "Falcon" Gymnastic Society, the People's School Society, scouting movements, and the Riflemen's Association. Spiritual life blossomed. Two nunneries were established: the Capuchin Sisters and the Sisters of the Resurrection. Two synagogues were built. Roads were paved, and a telephone line was introduced in the town centre.

SK

Na periférii situované mesto bolo v rokoch 1887-1888 prepojené železničnou traťou s Białou a Wadowicami. Týmto spôsobom sa zapojilo do siete rýchlych železničných tratí v Haliči. Investovalo sa do školstva. V roku 1898 bola postavená krásna budova všeobecných škôl. V roku 1907 bola otvorená prvá stredná pedagogická škola - Męskie Seminarium Nauczycielskie (*Mužský učiteľský ústav*). Vznikali združenia podporujúce poľskú kultúru a vlastenectvo: hniezdo Gymnastického spolku Sokol, Krúžok spolku ľudovej školy, skautské oddiely, krúžok Streleckého zväzu. Rozvíjal sa duchový život. Vznikli dva ženské kláštory: sestier kapucínok a sestier Zmŕtvychvstania Pána. Boli postavené dve synagógy. Dláždili sa cesty, do centra mesta bolo zavedené telefónne vedenie.

▲ Grono nauczycielskie i uczennice Szkoły Powszechnej Żeńskiej w Kętach, koniec XIX w.

EN Teachers and students of the Universal Female School in Kęty, late 19th century

SK Učitelia a študentky Všeobecnej ženskej školy v Kętach, koniec 19. storočia

▶ Członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Kętach

EN Member of “Falcon” Gymnastic Society

SK Členom Gymnastickej spoločnosti Sokol

◀ Stacja kolejowa w Kętach zbudowana latach w 1887-88, pocztówka pocz. XX w.

EN Railway station in Kęty, built in 1887-88, postcard from the early 20th century

SK Železničná stanica v Kętach postavená v rokoch 1887 – 1888, pohľadnica zo začiatku 20. storočia

Stowarzyszenie Weteranów Wojskowych, poświęcenie sztandaru 1905 r. Zdjęcie zrobione na podwórzku Hotelu pod Orłem (kamienica, Kościuszki 4)

EN The Military Veterans Association, dedication of the banner in 1905. The photograph was taken in the courtyard of Hotel pod Orłem (ul. Kościuszki 4)

SK Združenie vojenských veteránov, posvätenie zástavy v roku 1905. Fotografia nafotená vo dvore Hotela pod Orłem (meštiansky dom, ulica Kościuszka 4)

Orkiestra Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, gniazdo w Kętach, 1907 r.

EN The Gymnastic Society "Falcon", 1907

SK Gymnastický spolok Sokol, hniezdo v Kętach, rok 1907

Żołnierze I Brygady Legionów, Kęty 1915 r.

EN Soldiers of the 1st Brigade of the Legions, Kęty 1915

SK Vojaci 1. brigady polskich légií, Kęty 1915

Amatorskie Koło Teatralne K. S. M, 1937 r.

EN Amateur Drama Club K. S. M, 1937

SK Krúžok ochotníckeho divadla K. S. M, rok 1937

Bogate życie kulturalne i narodowe sprawiło, że kiedy w roku 1914 wybuchła I wojna światowa, wielu kęczan zaciągnęło się do wojsk formowanych w celu odzyskania niepodległości, szczególnie do I Brygady Legionów Polskich. Wielu zgodnie z przydziałem wojskowego okręgu wadowickiego walczyło w 56. pułku piechoty. Podczas wojny Kęty pełniły rolę ośrodka szpitalnego Czerwonego Krzyża, a od 24 stycznia do końca lipca 1915 r. miejsca rekonwalescencji żołnierzy I Brygady Legionów, którzy w mieście i okolicznych wsiach odpoczywali od 24 stycznia do 28 lutego 1915 r. po ciężkich walkach w Karpatach. W tym czasie w Kętach mieszkał sam brygadier Józef Piłsudski.

EN

With the outbreak of the First World War in 1914, many citizens of Kęty volunteered to enlist in the newly created army divisions fighting for the independence of Poland, especially to the First Brigade of Polish Legions. Many of them fought in the 56th Infantry Regiment, according to the allocation of the military district of Wadowice. During the war, Kęty served as a hospitalization centre for the Red Cross, and from 24 January to the end of July, 1915, the town was used for the convalescence of the soldiers of the First Brigade, who rested in the town and nearby villages from 24 January to 28 February, 1915, after the hardships of fighting in the Carpathians. At that time, the Brigadier Józef Piłsudski himself also resided in Kęty.

SK

Bohatý kultúrny a národný život spôsobil, že keď v roku 1914 vypukla 1. svetová vojna, mnohí obyvatelia mesta sa prihlásili k vojsku, ktoré bolo zriadené s cieľom znova získať nezávislosť, predovšetkým k 1. brigáde poľských légii. Avšak súvislosti s tým, že mnohí z nich patrili k Wadowickému regrutskému obvodu, narukovali tiež do 56. pešieho pluku rakúsko-uhorskej armády. Počas vojny boli Kęty nemocničným strediskom Červeného kríža a od 24. januára do konca júla 1915 miestom rekonvalescencie vojakov 1. brigády poľských légii, ktorí odpočívali v meste a v okolitých dedinách od 24. januára do 28. februára 1915 po ťažkých bojoch v Karpatoch. V tom čase býval v meste Kęty aj samotný veliteľ brigády Józef Piłsudski.

Józef Piłsudski

W niepodległej Polsce

Na początku listopada 1918 r. Kęty ogłosiły się miastem polskim, wchodzącym w skład odradzającego się, niepodległego państwa polskiego. Przynależały do województwa krakowskiego, powiatu w Białej. Okres międzywojenny w rozwoju Kęt był bardzo ważną epoką. Wprowadzono wiele udogodnień cywilizacyjnych. Wtedy to otwarto miejską elektrownię i zelektryfikowano obszar rynku. Obie części Kęt połączono, budując most dla ruchu kołowego na rzece Soła. Wybudowano nowy budynek dla seminarium i nowo utworzonego gimnazjum oraz liceum w Kętach. Wystawiono również budynek, w którym umieszczono Kasę Chorych (dziś budynek GZOZ). Dzielnica Podlesie rozwijała się jako miejscowość wypoczynkowa. Kwitło bogate życie społeczne i kulturalne, a znakiem nowoczesności w mieście było otwarcie kina. W 1934 r. miasto stało się ośrodkiem administracji dla dwóch gmin Kęty – miejskiej (miasto) oraz wiejskiej dla wsi: Bielany, Bulowice, Łęki, Nowa Wieś, Hecznarowice, Malec, Pisarzowice, Witkowice.

EN

Brief period of Independence

In early November, 1918, Kęty declared itself a Polish town, choosing to become a part of the newly revived, independent Polish state. In administrative terms, Kęty lay within the District of Biała in the Province of Kraków. The interwar period brought substantial development, with such investments as a municipal power station and the resulting electrification of the area around the Main Square, a bridge for vehicular traffic on the River Soła, a new building for the seminary and the newly established middle and secondary schools, and another one housing a health maintenance organisation. The quarter of Podlesie soon became as a holiday resort. Social and cultural life flourished, which is probably best exemplified by the opening of a cinema – a shining accomplishment of modernity. In 1934, the town became the administrative centre for the municipality of Kęty and a rural commune comprising the villages of Bielany, Bulowice, Łęki, Nowa Wieś, Hecznarowice, Malec, Pisarzowice, and Witkowice.

SK

V nezávislom Poľsku

Začiatkom novembra 1918 sa Kęty vyhlásili za poľské mesto, ktoré patrilo k obnovujúcemu sa nezávislému poľskému štátu. Boli súčasťou Krakovského vojvodstva, okresu Biała. Medzivojnové obdobie bolo pre rozvoj mesta veľmi dôležité. Bolo zavedených veľmi veľa civilizačných výhod. V tomto období bola sprevádzkovaná mestská elektrárňa a bol elektrifikovaný areál hlavného námestia. Obe časti mesta boli spojené mostom nad riekou Soľa, určeným pre cestnú premávku. Bola postavená nová budova učiteľského ústavu a novo zriadeného gymnázia a lýcea. Bolo tiež postavené sídlo Kasy Chorych (*Zdravotnej poisťovne*), v ktorom sídlili v súčasnosti GZOZ (Gminny Zakład Opieki Zdrowotnej - *Obecné stredisko zdravotnej starostlivosti*). Štvrť Podlesie sa rozvíjala ako oddychová zóna. Rozvíjal sa bohatý kultúrny a spoločenský život, príznakom modernosti bolo otvorenie kina. V roku 1934 sa mesto stalo strediskom verejnej správy pre dve gminy, mestskú pre mesto Kęty a vidiecku pre dediny: Bielany, Bulowice, Łęki, Nowa Wieś, Hecznarowice, Malec, Pisarzowice, Witkowice.

Targ na rynku w Kętach, 1915 r.

EN Market on the Main Square. Kęty, 1915

SK Trh na hlavnom námestí v Kętach, rok 1915

Most na rzece Soła. Okres międzywojenny

EN Bridge on the River Soła. Interwar period

SK Most na rieke Soľa. Medzivojnové obdobie

Wizyta prezydenta Polski Ignacego Mościckiego w Kętach 1928 r.

EN Polish President Ignacy Mościcki visiting Kęty in 1928

SK Návšteva prezidenta Poľska Ignáca Moścického v roku 1928

Pod władzą okupanta niemieckiego

Wybuch II wojny światowej przerwał modernizację miasta. Niemcy wkroczyli do Kęt już 3 września 1939 r. Włączono je w ob-
ręb III Rzeszy do rejencji katowickiej. Sześć lat wojny było w dziejach miasta tragicznym okresem. Mieszkańców wysiedlano,
wywożono na roboty przymusowe, kęcką inteligencję aresztowano, a następnie umieszczono w obozach koncentracyjnych,
z których niewielu powróciło. Ludność żydowską wysłano do obozów śmierci. Wprowadzono wszechobecny terror, który
trwał do czasu wejścia do Kęt Armii Czerwonej w styczniu 1945 r.

EN

Under German occupation

The outbreak of the Second World War interrupted the modernization of the town. The Germans entered Kęty on 3 September 1939 and the town was incorporated into the territory of the Third Reich, as part of the *Regierungsbezirk* (governmental district) of Katowice. The six-year war was a tragic period for the town whose citizens were displaced or sent to forced labour; members of the intelligentsia were arrested, and then sent to concentration camps, as were local Jews who faced certain death. The omnipresent terror continued until the arrival of the Red Army in January 1945.

SK

Pod nemeckou okupáciou

Vypuknutie 2. svetovej vojny prerušilo modernizáciu mesta. Nemci obsadili Kęty už 3. septembra 1939. Mesto bolo pripojené k III. ríši a patrilo ku Katovickej rejencii. Šesť rokov vojny bolo v dejinách mesta tragickým obdobím. Obyvatelia boli vystahovaní, odvečení na nútené práce, miestna inteligencia bola zatknutá a potom umiestnená v koncentračných táboroch, z ktorých sa veľa ľudí už nevrátilo. Židovské obyvateľstvo bolo posielané na istú smrť do vyhladzovacích táborov. Vládol všeobecný teror, ktorý trval až do obsadenia mesta Červenou armádou v januári 1945.

Rynek w Kętach, 1940 r. Zbiory Muzeum w Kętach

EN The Main Square in Kęty, 1940. Museum Collections in Kęty

SK Hlavná námestí v meste Kęty, rok 1940, Zbierky MAKK

Powojenne lata PRL-u

Miasto powoli podnosiło się z koszmaru, jakim była niemiecka okupacja. Jednocześnie małymi krokami przechodząc, jak cała Polska pod system komunistyczny. W 1950 r. zlikwidowano samorząd, tym samym wprowadzając politycznie sterowanie administracją gmin. Okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanowił kolejny etap w zmianie charakteru miasta. W związku z powszechną akcją uprzemysłowienia kraju, upaństwowiono istniejące zakłady. W latach 50. i 60. XX w. w związku z budową Zakładu Metali Lekkich miasto stało się ośrodkiem przemysłu metali lekkich (głównie aluminium). Rosło też znaczenie przemysłu włókienniczego. Wszystko to doprowadziło do przybycia do Kęt nowych mieszkańców, szukających zatrudnienia w przemyśle. Dla nich powstawały osiedla domów rodzinnych i bloków. Poszerzyło to obszar zabudowy miejskiej.

EN

Communism era

The town began a slow recovery after the devastating German occupation, which was gradually replaced by the communist regime. In 1950, the local government was ousted, and supplanted by central political control. The period of the Polish People's Republic marked another stage in the changing character of the town. As part of the widespread national industrialization scheme, all the factories in Kęty became nationalised. Following the construction of the Light Metals Plant in the 1950s and '60s, Kęty became a centre of the light metals (mainly aluminium) industry. The importance of the textile industry also grew. This led to the arrival of new residents in Kęty who sought employment in industry. Soon a number of housing estates and other residential areas were created for them, and the urban area increased in size.

SK

Povojnové roky v Poľskej ľudovej republike

Mesto sa pomaly spamätávalo z hrôz nemeckej okupácie a súčasne sa pomalými krokmi, rovnako ako celé Poľsko, dostávalo pod vládu komunistického systému. V roku 1950 bola zrušená samospráva a na jej miesto bola zavedená politicky riadená verejná obecná správa. Obdobie Poľskej ľudovej republiky bolo ďalšou etapou zmeny charakteru mesta. V súvislosti so všeobecnou akciou spriemyslenia krajiny boli znárodnené existujúce závody. V 50. a 60. rokoch 20. storočia, vzhľadom na výstavbu Zakladu Metali Lekkich (*Závodov na ľahké kovy*) sa mesto stalo strediskom priemyslu ľahkých kovov, predovšetkým hliníka. Zvyšoval sa tiež význam textilného priemyslu. Všetko to spôsobilo, že do mesta prichádzali noví obyvatelia, ktorí hľadali uplatnenie v priemysle. Vznikali pre nich sídliská rodinných domov a panelákov. Rozšíril sa mestský intravilán.

Wraz ze znacznym wzrostem populacji otwierano przedszkola, budowano i zakładano nowe szkoły m. in. zawodowe i techniczne. Rozwijały się instytucje pielęgnujące kulturę: Biblioteka Publiczna, Miejski Ośrodek Kultury (utworzony 1976 r., obecnie Dom Kultury), Zbiory Historyczne Miasta Kęty (1977 r.) jako załączek dzisiejszego Muzeum. Kontynuowano elektryfikację oraz rozpoczęto gazyfikację miasta. Największy boom inwestycyjny przypada na lata 70. (tzw. era gierkowska). W latach tych nastąpiła również zmiana przynależności miasta oraz charakteru gminy Kęty. W roku 1975 w związku z nowym podziałem administracyjnym Polski, Kęty znalazły się w granicach województwa bielskiego. Rok później gminę wiejską Kęty połączono z gminą miejską, tworząc Miasto i Gminę Kęty. W latach 80. XX w. w mieście działała solidarnościowa opozycja, w miarę upływu czasu zdobywająca coraz większą popularność wśród kęczan. Rozpoczął się zakończony sukcesem ostatni etap walki z funkcjonującym coraz gorzej systemem rządów komunistycznych.

EN

The significant growth in population led to the creation of new nurseries, vocational schools, and cultural institutions, such as the Public Library, the Municipal Community Centre (established in 1976, currently the Cultural Centre), and the Historical Repository of the Town of Kęty (1977), which is now our museum. Electrification was expanded and a gas installation built. In fact, the 1970s saw the greatest investment boom in Kęty during the communist era. In line with the new administrative division, which was effected in 1975, Kęty found itself within the boundaries of the Province of Bielsko-Biała. A year later, the rural commune of Kęty was joined with the municipality, and a new administrative unit called the Town and Commune of Kęty was established. The 1980s was the time of heightened activity of Solidarity, a nationwide civil resistance movement, which also began to enjoy growing popularity among the citizens of Kęty. This was the final stage of the struggle against the increasingly failing communist system.

SK

Spolu so značným rastom populácie boli zriadené materské školy, vznikali nové školy o. i. odborné a technické. Rozvíjali sa kultúrne inštitúcie: Verejná knižnica, Mestské kultúrne stredisko, ktoré bolo zriadené v roku 1976 a dnes nesie názov Kultúrny dom, v roku 1977 vznikli Historické zbierky mesta Kęty, ktoré boli začiatkom dnešného múzea. Pokračovalo sa s elektrifikáciou a začala sa plynofikácia mesta. Najväčší investičný boom bol v 70. rokoch 20. storočia, v tzv. gierkovkej ére. V tomto období sa zmenil aj charakter mesta. V roku 1975 sa Kęty, v súvislosti s novým administratívnym členením Poľska, ocitli v hraniciach Bielskeho vojvodstva. O rok neskôr bola vidiecka gmina Kęty spojená s mestskou gminou a spolu vytvorili Mesto a gminu Kęty. V 80. rokoch 20. storočia pôsobila v meste politická opozícia spojená s hnutím Solidarita a postupne sa medzi miestnymi obyvateľmi stávala čoraz populárnejšou. Začala sa posledná etapa boja so stále horšie fungujúcim systémom komunistickej vlády, ktorá bola ukončená úspechom.

Po obaleniu komunizmu

Po upadku komunizmu w 1989 r. Kęty odzyskały samorząd. Wprowadzona, obowiązująca do dziś ustawa o samorządzie terytorialnym w 1990 r. dawała gminom samodzielność w zakresie zadań własnych. Należały do nich m.in. zarządzanie majątkiem gminy, sprawy oświaty, zdrowia, kultury, sportu, ładu przestrzennego, ochrony środowiska. Organem prawotwórczym i kontrolnym została Rada Miejska, a organem wykonawczym - Burmistrz. Pierwsze wolne wybory do samorządowych rad gmin odbyły się w roku 1990. Burmistrzem wybranym przez Radę Miejską został Władysław Surówka (1990-1994). Rada pierwszej kadencji przyjęła w grudniu 1990 r. podstawowy dokument regulujący życie samorządu - Statut Gminy Kęty.

Pierwsza Rada Miejska Kęt po obaleniu komunizmu w 1989 r. EN First municipality Council after the 1989 SK Zastupiteľstvo gminy po páde komunizmu

EN

Communism overthrown

After the collapse of communism in 1989, Kęty regained its local government. The 1990 Act on Local Governance, which is still in force today, empowered municipalities and communes in such areas as the management of local assets, education, health service, culture, sport, urban planning, and environmental protection. The Municipality Council became the legislative and controlling body, and the Mayor was given the executive authority. The first free elections to the local Municipal and Communal Councils were held in 1990. The first Mayor elected by the Municipal Council was Władysław Surówka (1990-1994). In December 1990, the Council adopted a legal document regulating the operations of the local government which was called the Statute of the Municipality and Commune of Kęty.

SK

Po páde komunizmu

Po páde komunizmu v roku 1989 Kęty znova získali samosprávu, ktorá bola zriadená na základe dodnes platného zákona o územnej samospráve. Tento zákon, z roku 1990 poskytoval základným jednotkám územnej samosprávy samostatnosť v oblasti ich vlastných úloh, ku ktorým patrili o. i. spravovanie komunálneho majetku, záležitosti spojené so školstvom, zdravím, kultúrou, športom, územným plánovaním, ochranou životného prostredia. Zákonodarným a kontrolným orgánom sa stalo Zastupiteľstvo gminy a výkonným orgánom – primátor. Prvé slobodné komunálne voľby sa uskutočnili v roku 1990. Mestské zastupiteľstvo zvolilo primátorom Władysława Surówku (1990 - 1994). Zastupiteľstvo z prvého volebného obdobia schválilo v decembri 1990 základný dokument, ktorý určil fungovanie samosprávy – Statút gminy Kęty.

Rozpoczął się kolejny etap w życiu miasta i rozwoju w wolnej, demokratycznej Polsce, najpierw w granicach województwa bielskiego, a od 1999 r. w ramach powiatu oświęcimskiego, województwa małopolskiego. Kontynuowano proces budowy wodociągów, kanalizacji oraz gazyfikacji i telefonizacji gminy. Rozpoczęto współpracę międzynarodową. Przejęto od kuratora oświaty utrzymanie przedszkoli i szkół. W związku z przekształceniami własności powstały jednostki organizacyjne gminy: Ośrodek Pomocy Społecznej (1990 r.), Straż Miejska (1992 r.), Miejski Zakład Energetyki Ciepłej (1992 r.), Przedsiębiorstwo Komunalne „KOMAX” spółka z o.o. (1992 r.), Zakład Obsługi Szkół i Przedszkoli Samorządowych w Kętach (1993 r.), Międzygminny Zakład Komunikacyjny sp. z o. o. (1995 r.), Ośrodek Sportu i Rekreacji w Kętach (1998 r.), Gminny Zakład Opieki Zdrowotnej w Kętach 1999 r., Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego w Kętach (2000 r. jako dział Domu Kultury, od 2003 r. samodzielna jednostka kultury). Dobudowano nowe skrzydło ratusza (1994 r.) i wprowadzono komputeryzację administracji. Stale modernizowano posiadane budynki miejskie. Istotną zmianą w systemie funkcjonowania gminy było wprowadzenie w 2002 r. wyborów powszechnych na urząd burmistrza.

EN

Thus, the next stage in the history of Kęty began – first within the borders of the Province of Bielsko-Biała, and then, following the administrative reform in 1999, as part of the District of Oświęcim and Province of Małopolska. The construction of water and sewage systems, gas lines and telephone networks continued, and international cooperation between municipalities was launched. The management of local nurseries and schools was taken over from the Provincial Superintendent of Education. The transformation period also led to the creation of the Social Welfare Centre (1990), Municipal Police (1992), Municipal Thermal Power Plant (1992), Waste Disposal Company „KOMAX” (1992), Management Centre for Local Schools and Nurseries in Kęty (1993), Transport Company (1995), Sports and Recreation Centre in Kęty (1998), Municipal Health Care Centre (1999), Aleksander Kłosiński Museum (2000), as a department of the Culture Centre, since 2003 an independent cultural entity). The Town Hall received a new wing (1994) and computerization of the administration was introduced. Town houses were constantly modernized. An important change in the political life of the municipality and commune was the introduction of universal elections for the Mayor’s office in 2002.

SK

Začala sa ďalšia etapa života mesta a rozvoja v slobodnom demokratickom Poľsku, na začiatku v rámci Bielskeho vojvodstva a od roku 1999 ako súčasť Osvienčimského okresu v Malopolskom kraji. Pokračoval proces výstavby vodovodu, kanalizácie a telefonickej siete na území gminy. Začala sa medzinárodná spolupráca na úrovni jednotiek územnej samosprávy. Gmina prevzala od školského inšpektora zodpovednosť za fungovanie materských škôl a škôl na jej území. V súvislosti so zmenou majetkovo-právnych vzťahov vznikli organizačné jednotky: Stredisko sociálnej starostlivosti (1990), Mestská polícia (1992), Mestský závod tepelnej energetiky (1992), Komunálny podnik „KOMAX” s. r. o. (1992), Podnik pre obsluhu škôl a materských škôl podriadených miestnej samospráve (1993), Spoločný dopravný podnik s. r. o. (1995), Stredisko športu a rekreácie (1998), Obecné stredisko zdravotnej starostlivosti v roku 1999, Múzeum Aleksandra Kłosińskiego (bolo zriadené v roku 2000 ako oddelenie Kultúrneho domu, od roku 2003 je samostatnou kultúrnou inštitúciou). V roku 1994 bolo pristavané nové krídlo radnice a na úradoch bol zavedený informačný počítačový systém. Neustále sa modernizovali budovy, ktoré sú majetkom mesta. Podstatnou zmenou v systéme fungovania gminy bolo zavedenie priamych volieb primátora v roku 2002.

Nazwa Kęty

Nazwa Kęty pochodzi prawdopodobnie od słowa *kąť* (w rozumieniu zakątek). Nazwę tę stosowano w mieście powszechnie również do oznaczenia poszczególnych ról i działek, np. *kąť fickowski*.

W dawnych dokumentach najstarsza wersja nazwy to *Canthi* (1242 r.). W XIV i na początku XV w. w związku z niemieckimi wpływami pojawił się zapis *Libenwerde* (w 1368 r. jako *Libinwerde*, w 1391 r. – *Libenwerde*), tłumaczony jako miejsce, gdzie ma panować miłość. W dalszej kolejności wersja Kęty stała się powszechna, a forma niemiecka zanikła (w 1427 r. *Chanthy*, 1429 r. *Kanthy alias Libenwerd*). Nazwa pochodząca od słowa *kąť* ukształtowała się ostatecznie w XVI w. (1504 r. *Kenthi*, 1548 r. *Kutty*, po 1548 r. *Kenty*). W XVII – XVIII w. używano różnych zapisów słowa Kęty: *Kenty*, *Kęnthi*, *Kenthi*, a w XIX w. pojawia się obok wersji zapisu fonetycznego niemieckiego *Kenthy* forma *Kęty*, stosowana powszechnie do dnia dzisiejszego.

... A M E N .
MASTA KROLEWSKIEGO KENTHY

to wiedziecz potrzeba: yz przyszedſy do naszey zupełny Rady siedzaczey
pennie ku rzadnemu sprawowaniu y rządzeniu rzemiosła ych: propaecz nas pilnie, yzbyſmy im tez
pki pozwolili: ktore secesy Czechu wczepela Orwiczimskie wzieli: y tez po części sinſzych Czechow przyczyni:
y niemalym rozmyſlenim naszym y wtekiudy takie wtwierdzamy y confirmujemy przez niniejszy list nasz, daiacz: ym iaz ex nac
szaron: y nocz ſtuczny niczaruzony y wiekubſzy ſulozci otrzymali, postanowiany. **I.** Napierowy Siedarze y wſzylko ich bracz:
bedacemu, y poſtronnym ludzom, powinni na koždy czas albo dzien na przyszle czasy miecz: tak yz miasto zaidny przygony albo
komy, ſzolojowy, kwarcnikowy. A jedobely darowku chleba niemiewali, przepadacy y przepadacy, zayſie winy prziszczey
n officio ſto Conſulari porweli: y na ſyę dobruſnie przyſy. A ſynkose jedobely ſyę to ſtalo: ac z ych neſygentia albo nie porzay:
ſole im czegnic. **II.** Powinni tes bada Starſzy Czechu tego dopſtadacz ſpſnospicay: czyby chleb pobozny piakano podlay:
y ſtandem udmontionem powinnoci ſyę Janowic Rayeche mako ſtaca przyſieczniki: y polzieby chleb maty nitaju obay:
a raden przezkadzace: tak tuteczny jako y poſtronnny czloniek tym ze Siedarzem opozec Am Tarogonych: y to tylko wchleb
nie bracz tak biały chleb jako y szany: powinn: y przed tym zayſie wdelazie te mieli. Tak ze y placzkom obwarzkowey
a starſzy drugi adwocay ſpoſzczodlka drugich y ſpſklich wybrany. A za koždy rok maiz bycz obierani: ktorzy wedlug ich
ryz to Starſzy niſtrzonie kwede: brata do ych Czechu nalez: acze przez brata mladſze za kazdy Quartal namnie: albo de
ie: albo czeladzi na ſtornie oznaimie: ktoro: bczayſy on ze brat do Czechu przyſie: mal. A idkroczby zayſie wporne przyſiez nie:
Kazdy z Miſtrzom albo zbraczici ku Czechu temu nalezocy za koždy Quartal albo ſuchedni, na potomne czasy ieden
ofnacz: przed iſyſymi wſytkimi rzeczony na li pokarzacz ſyę wczepie zachowania y urodzenia: a kedy ſyę urodz rzenio:
ſyę ſtandem udmontionem powinnoci ſyę Janowic Rayeche mako ſtaca przyſieczniki: y polzieby chleb maty nitaju obay:
tem rzenioem ſiwywiedl. To ſyę wczepie antychmſ ony ze Starſzych braczici na procię przed wſytkimi Czechami: aby na ſtornie
imieſty tenowicz: obydzatem kazde rzenioſta pokazacz mozt, wſtall te jako ono rzenioſta potrzebne. Amasto obwarzkowey ſzloki
czynili: tedy iedne przyſone pyznay napierowaby Czechom pobozny miot przy przymowaniu. Amasto obwarzkowey ſzloki
dwa ſchizela powi wſtawacz ſyę przymowacz: a to do ſyę ſuchedni albo wczepie. **VIII.** Kedyby
ny wozey dwa ſyę albo poſtronnny. **IX.** Gedyby ſyę przyerupilo yz yedy by ktory brat Czechowey pwna Czech:
ykolwiek brat tuteczny rzezy Czechowey iſyę ſpramny albo ſyę donowym obywatel: taki na bycz karay publicznyma woz:
icko za rosz ſobie piok: a chcial by to rzenioſta wozic: tedy polowicz Czechowi na dacz okom obywatli. **XII.** Kedyby
mi polozy. **XIII.** Kedyby mladſzenia chcial ſyę wczepie rzenioſta napierowey na bycz przyſie przez niſtra ſyę
nadoboto to rzenioſta: tedy przez wſytkim Czechom przez Miſtra ſyę na bycz poſtawion. Przy ktorym przymowaniu iedny wſy
waniu ten ze wczepie na polozycz Czechowi pulczony. A kedyby pulczony iedy by na ten czas memiali: tedy niſtra ic ma zan
a przy iednym niſtrze: a ſyę nie czas dnu lat woziti przed Czechom wſytkim przez niſtra ſyę na bycz poſtawion: y przy te:
it: tak yz iaz ſyę za tenarſzyja tegoz rzenioſta. A polzieby go uer za dobrym zachowaniem przed wſytkim dnu lat obczial
odſiedz by krom ic wadenofci przez ſtornay przyczyny: a przy obcyem by niſtra chcial ſyę opatka douczyc: ac ni Miſtra
ial iedon drugiemu czeladzi oddatczac albo przy prozby albo przez piowalcz: kedyby iedy by to wczepie pulchamania woz
erowy na ſyę od niego wnywiedziecz: iedyby ſyę ſyę piowalczem niſtrzom zachowal: a iedyby od nie zedobay wozic odſiedz
y nowolaymi zedobaymi y nieprzydzaynymi wozwal by: albo potym czego Bore wchomay orzaca miacz halby y zomil: od
i na polozycz y wczepie Radzieczkiemu. **XVIII.** Kazdy brat wozotay ſmiazcz Archom na koždy Swiſto na
ceſtia z Cuten Bozym wedlug zmyczniu ſwoczom: przed Bozym orzalen wozicz miay. A wadenofyko aby wczepie bei mje:
winy ma bicz karay. **XIX.** Gedyby ktory z Miſtrzom albo zbraczici zayſie albo dziwiec: tomaz yſt albo
marle pod winy iednego profza. **XX.** Gedyby ktory z Miſtrzom albo zbraczici wadzycy przez ſtornay
wpoſtuczny ten ma bicz karay winy funtem wny. Iaz tez winy bada karay te: kedyby zayſiedl Talonſy y opay
la wroczyſte kazdy z Miſtrzom albo zbraczici wczepie ſyę ſyę zgodowacz ſpſyſtawcz wozic. Takom ſyę wczepie tal: opay
y pki okolo niuku y okolo koſciola nieſpoczyla byci. Kedybykolwiek zbraczici wczepie wczepie takom wny Czechowi di
bely wczepie y wczepie chowacz Czechowey y ſyę wczepie teraz y na potomne czasy. Dla lepſzey pamiety wny te:
Siedmiz: Przysieczniki y Czechniſtrzom y poſtronnny wſytkim. A rekami ſyę wczepie wczepie ex ſyę poſtronnny
Anno Dni. 159 Tercio.

Jan Bzoch burmistrz
Jan Brnif
Jakub Bzichowski

Przywilej cechu piekarzy z roku 1593.
Ze zbiorów Muzeum im. A. Kłosińskiego
w Kętach

EN Privilege of Bakers' Guild from 1593.
From the Museum collection

SK Privilégium cechu pekárov z roku 1593.
Zo zbierok MAKK

EN

The name
The name Kęty probably derives from the word *kąt*, meaning a corner. The same name was also commonly used for individual farmlands and plots in the town, e.g. Ficek's corner.
The oldest name of the town to be found in the archives is *Canthi* (1242). Then, with the growing popularity of the German language and culture in the 14th and early 15th centuries, it was replaced with *Libinwerde* (1368) or *Liberswerde* (1391), which translated as 'a place where love will prevail'. After that, however, the name Kęty, or its various derivatives, became more and more popular until it completely supplanted the former German equivalents in the 16th century. Thus, we find: *Chanthy* (1427), *Kanthi* alias *Libenwerd* (1429), *Kenthi* (1504), *Kutty* (1548), *Kenty* (after 1548); then in the 17th and 18th centuries: *Kenty*, *Kęnthi*, *Kenthi*; and finally the present form *Kęty* appears next to the German phonetic transcription *Kenthy* in the 19th century.

SK

Názov mesta
Názov Kęty pravdepodobne pochádza od slova *kút* (prípadne *zákutie*). Toto pomenovanie bolo v meste všeobecne používané na označenie rôznych polí a pozemkov napr. *fickowský kút*.
Najstaršia verzia názvu, zachovaná v dokumente z roku 1242, znie *Canthi*. V 14. storočí a začiatkom 15. storočia, v súvislosti s nemeckými vplyvmi, sa vyskytla forma *Libenwerde* (v roku 1368 v znení *Libinwerde* a v roku 1391 – *Libenwerde*), čo sa prekladá ako miesto, kde má vládnuť láska. V neskoršom období sa prijala verzia Kęty a nemecká forma zanikla (v roku 1427 *Chanthy*, v roku 1429 *Kanthy* alias *Libenwerd*). Názov Kęty sa nakoniec vyvinul v 16. storočí (v roku 1504 *Kenthi*, v roku 1548 *Kutty*, po roku 1548 *Kenty*). V 17. a 18. storočí sa používali rôzne podoby názvu Kęty: *Kenty*, *Kęnthi*, *Kenthi* a v 19. storočí sa vyskytuje, súběžne s fonetickým nemeckým prepisom *Kenthy*, aj forma *Kęty*, všeobecne používaná dodnes.

Geneza miasta Kęty

Proces powstawania osady, a później miasta Kęty, był rozłożony w czasie. Niektóre wydarzenia z nim związane są poświadczane konkretnymi dokumentami. Najstarsza zachowana wzmianka, jeszcze o wsi *Canthi*, pochodzi z dokumentu datowanego na rok 1242. W nim bowiem Konrad Mazowiecki potwierdził, że komes Klemens, kasztelan krakowski, nadał klasztorowi Benedyktynów w Staniątkach m. in. Kęty.

Dokument z 1277 r.

Kolejnym ważnym dokumentem z dziejów miasta jest wystawiony w kancelarii księcia opolskiego Władysława w Raciborzu dyplom potwierdzający sprzedaż wójtostwa kęckiego z roku 1277. Oryginał niestety nie zachował się do naszych czasów. Jego istnienie i treść znamy jedynie z wpisu do Metryki Koronnej (tom 77, s. 153-154) z XVI-wiecznych transumptów Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta. Jest to najstarszy zachowany przekaz, w którym Kęty są nazwane miasteczkiem (*oppidium*). Umownie przyjmuje się tą datę jako moment powstania miasta. Jednak, jak wynika z tekstu dokumentu, miasto musiało być założone wcześniej, co możemy datować na ok. 1265 r. Treść wydanego przez Władysława opolskiego dokumentu dotyczy zatwierdzenia sprzedaży wójtostwa w Kętach braciom Arnoldowi, Rudgerowi i Piotrowi przez Szymona (Brunona) i jego braci. Jednocześnie dokument opisywał nadane przez księcia Władysława nowe przywileje dla wójtów - twórców miasta (tzw. zasadźców). Dawały one dodatkową zachętę do podjęcia trudu sprowadzenia osadników i założenia miasta. Wójtowie otrzymali od księcia m.in. co szósty łan wolny od czynszu (z 60 wyznaczonych na obszar miasta). Ponadto książę zezwolił im na zakładanie kramów rzeźniczych, piekarskich i szewskich, co związane było z mającym się rozwijać rzemiosłem. Na kościół przeznaczył 1 łan, a na pastwiska miejskie 5 łanów. Wójtowie otrzymali łąki z przylegającym do nich lasem *circa Vernyram* (prawdopodobnie obok rzeki Węgierki). Zasadźcy mieli także prawo zakładania barci w lasach książęcych. Mogli też łowić we wszystkich rzekach, pilnując, by nikt poza nimi nie robił tego bez zgody księcia. Mieszczanie natomiast otrzymali prawo do połowu ryb w Sole w granicach miasta. Kętom nadano prawa na wzór Lwówka Śląskiego. Książę określił również, że dawne zwolnienie z płacenia podatków (wolnizna) już upłynęła (co świadczyło o wcześniejszej, pierwszej lokacji miasta), więc dał nowe - na okres 10 lat. Po tym czasie mieszkańcy mieli płacić 1/2 grzywny czynszu i dziesięcinę z łanu oraz oddawać po 2 ćwiertnie pszenicy, żyta i owsa. Nie był to więc dosłowny akt lokacji, lecz mówił o tym, że z jakiegoś powodu wcześniejszy budowniczy miasta wójt Szymon (Brunon) odstąpił od dalszego procesu tworzenia miasta i sprzedał wójtostwo Arnoldowi oraz jego braciom. Ważne było jednak to, że same Kęty otrzymały zbiór zasad prawnych, jaki miał obowiązywać całą społeczność. Przywileje dawały możliwość rozwoju młodego organizmu miejskiego.

EN

Origins of Kęty – oldest records

The foundation of the settlement, and eventually the town of Kęty, was spread over time. Some relevant events are confirmed by historic records. The oldest preserved mention of the village of *Canthi* can be found in a document dating from 1242. In it, Duke Konrad Mazowiecki confirmed that the castellan of Kraków, Klemens, donated Kęty to the Benedictine Monastery in Staniątki.

Dokument z 1277 r.

Another important document is a record issued in Racibórz by the office of the Duke of Opole Władysław, confirming the sale of the village of Kęty in 1277. The original document has not survived, but its content, which was copied by the kings Sigismund the Old and Sigismund August, can be found in the 16th-century Crown Archives (volume 77, pp. 153-4). This is the oldest surviving mention in which Kęty is called a town (*oppidium*), and therefore 1277 is generally accepted as the year of the town's foundation. Nevertheless, we can deduce from the record that Kęty must have been founded slightly earlier, around 1265. The document issued by Duke Władysław of Opole contains information about the sale of the village of Kęty by Szymon (Brunon) and his brothers to the brothers Arnold, Rudger and Piotr. It also describes the new privileges Duke Władysław gave to the founders of the Town (known as overlords), which served as additional encouragement to bring in new settlers and found the town. The overlords were given tax exemption for every sixth łan (around 25.8 hectares) of land, out of 60 in the entire town, as well permission to run bread, meat, and footwear stalls – a move intended to stimulate the development of crafts and trade. The duke allocated one łan to church authorities and five łans to be used as pastureland. The overlords also received *circa Vernyram* – a meadowland probably by the River Węgierka, and were granted the right to set up apiaries in the ducal forests, and fish in all the local rivers which they supervised to make sure no one else does it without the Duke's permission, whereas the townspeople were allowed to fish freely in the River Soła within the boundaries of the town. Kęty was granted town rights following the example of Lwówek Śląski. The Duke also stated that the existing tax exemption period had expired (which meant that the town must have been founded earlier), and so he granted a new tax exemption for the period of 10 years, after which the citizens were obliged to pay a half *grzywna* (around 253.14 g) and a tithe for each łan of land they used, as well as returning 2 *ćwiertnia* (about 60 litres) of wheat, rye and oats they harvested. Thus, it was not a foundation charter per se, but we learn from the document that the previous overlord Szymon (Brunon) had for some reason abandoned further development of the village and decided to sell it to Arnold and his brothers instead. Nevertheless, the document gave Kęty a set of legal principles which were to apply to the entire community. The privileges contained therein provided an opportunity for development of a burgeoning town.

SK

Genéza mesta Kęty – najstaršie dokumenty

Proces vzniku osady a neskôr mesta Kęty bol rozložený v čase. Niektoré udalosti s ním spojené potvrdzujú konkrétne dokumenty. Najstaršia zachovaná zmienka ešte o dedine Canthi sa nachádza v dokumente datovanom v roku 1242. V tomto dokumente Konrad Mazowiecky potvrdil, že palatín Klemens, krakovský kastelán daroval kláštoru benediktínok v obci Staniątki o. i. Kęty.

Dokument z roku 1277

Ďalším dôležitým dokumentom dejín mesta je diplom potvrdzujúci predaj richtárstva v Kętoch z roku 1277, ktorý vznikol v kancelárii opolského kniežaťa v Raciborzi. Originál sa bohužiaľ nezachoval do našich čias. Jeho existencia a obsah sú potvrdené iba zápisom do Korunnej matričnej knihy (zväzok 77, s. 153-154) transumptov (doslovných hodnoverných odpisov listín) Žigmunda Starého a Žigmunda Augusta. Je to najstarší zachovaný dokument, v ktorom sú Kęty pomenované ako mestočko (*oppidium*). Tento dátum sa považuje za dátum vzniku mesta. Avšak, ako vyplýva z obsahu dokumentu, mesto muselo byť založené skôr, môžeme predpokladať približne v roku 1265. Obsah dokumentu vydaného opolským kniežaťom Ladislavom sa týka schválenia predaja richtárstva v Kętoch, ktoré predávali Szymon (Bruno) a jeho bratia bratom Arnoldovi, Rudgerovi a Piotrovi. Súčasne boli v dokumente opisane privilégia udelené kniežaťom Ladislavom richtárom – zakladateľom mesta (tzv. lokátorom). Tieto privilégia boli dodatočnou motiváciou pre úsilie o pritiahnutie osadníkov a založenie mesta. Richtári získali od kniežaťa o. i. každý šiesty lán (22,6 až 25,8 ha) oslobodený od poplatkov (zo 60 určených pre územie mesta). Okrem toho im knieža dovolil zakladať mäsiarske, pekárske a obuvnícke krámy, čo malo prispievať k rozvoju remesla. Na kostol určil 1 lán a na mestské pasienky 5 lánov. Richtári dostali lúky s príslušným lesom *circa Vernyram* (pravdepodobne pri rieke Węgiełka). Lokátori mali tiež právo zakladať brty v kniežacích lesoch. Mohli loviť ryby vo všetkých riekach ale mali povinnosť strážiť, aby nikto okrem nich nerybárčil bez súhlasu kniežaťa. Mešťania zasa dostali právo loviť ryby v rieke Soła v hraničiach mesta. Kętom boli udelené mestské výsady podľa vzoru mesta Lwówek Śląski. Knieža tiež oznamoval, že sa skončilo dávne oslobodenie od platenia daní a vymedzil novú lehotu oslobodenia na 10 rokov, čo svedčí o tom, že prvá lokácia mesta sa musela uskutočniť už skôr. Po tejto lehote mali obyvatelia platiť polovicu hrivny (štvrtinu funta striebra - 253,14 g striebra) poplatku, desatinu z lánu a odovzdávať mericu (30 - 32 litrov) pšenice, raže a ovsu. Nebola to teda doslovný lokačná listina, ale v dokumente bolo zmienené, že z nejakého dôvodu sa zakladateľ mesta richtár Szymon (Bruno) vzdal ďalšej výstavby mesta a predal richtárstvo Arnoldovi a jeho bratom. Dôležité bolo však to, že samotné Kęty dostali zbierku právnych predpisov, ktoré platili pre celú komunitu. Privilégia poskytovali priestor pre rozvoj mladého mesta.

Anno quo supra
in Vigilia Sancti Bartholomaei
est similis confirmatio
pido Libenweede etc K antff

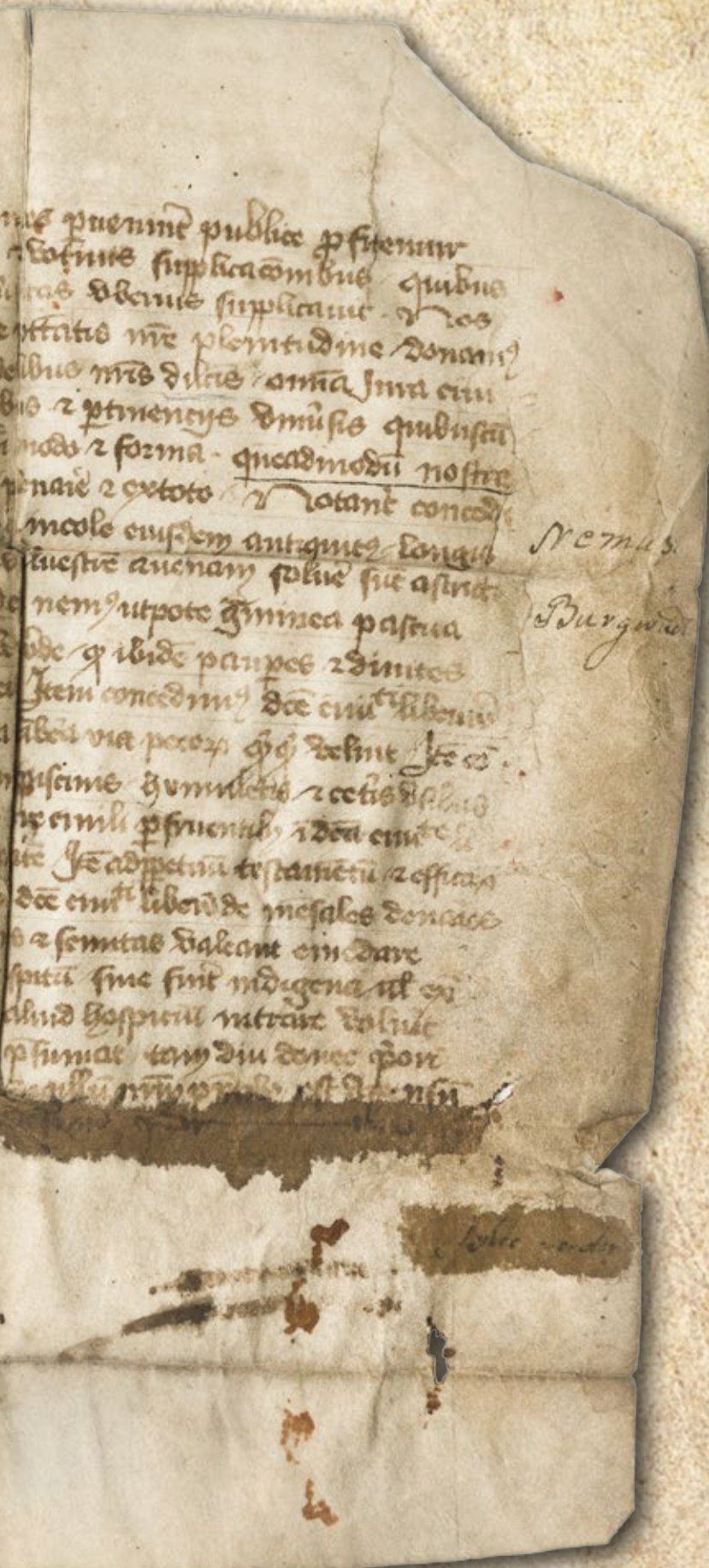
Ratificatio Pri
olim do: Wladis
Opolien pro par
cati oppidi k

In nomine domini amen. Ad
memoria. Solent Reges et
memoriam voluit esse semp
eorum munimentis commu
nos Sigismundus Augustus
mus partibus suis quorum in
partibus et futuris partibus
Quod productum est coram
iudi Stanislawi. Advocati in
privilegium originale super e
tiam sub titulo et sigillo M
Wladislawi Ducis Opolien. in
appensio communium. Su
bis ut hocidem privilegium
statem innovare, auctoritate
approbare et confirmare dign
tenor sequitur et est talis.

frumentis. Da

Dokument z 1391 r.

Kolejnym impulsem dla rozwoju miasta były postanowienia dokumentu z 25 maja 1391 r. Został on wystawiony przez księcia Jana III oświęcimskiego w odpowiedzi na usilne prośby mieszczan. W piśmie właściciel nadał Kętom – nazywanym tu *Libenwerde* – przywileje podobne do tych, jakie posiadał stołeczny Oświęcim. Przyjmuje się, że była to trzecia lokacja miasta, tym razem na wzorcowym prawie magdeburskim. Jednym z ważniejszych praw było nadanie mieszczanom lasu zwanego *Burgewald*, z którego dotychczas opłacali księciu czynsz w owsie. Jan III nadał im także pastwiska zwane *Grazeweyde*, ciągnące się aż do starej drogi na Bielsko. W związku z rozwojem miasta mieszczanie otrzymali prawo do powiększania arealu pól i pastwisk, poprzez karczowanie lasu. Mieszkańcy mogli zakładać chmielniki na potrzeby piwowarstwa oraz sadzawki. Zostali zwolnieni z obowiązku płacenia ceł i podatków: drogowego, stołowego oraz opłat za kruszenie soli. W zamian mieszkańcy mieli naprawiać drogi, ścieżki i trakty. Ponadto książę nakazał, by żadna gospoda ani żaden dom nie ważyły się przyjąć gościa lub mieszkańca, jeżeli ten nie zapłacił za pobyt w innej gospodzie, w której uprzednio przebywał. Takie przywileje rodziły nowe nadzieje dla położonej nad Sołą osady. Znaczenie dokumentu z 1391 r. podkreśla fakt, że był on podstawowym regulatorem stosunków między właścicielem miasta, a samym miastem na długie lata. Stał się aktem, na podstawie którego władze miejskie Kęt organizowały swój samorząd. Był on też wielokrotnie przedkładany przez burmistrza i rajców kęckich kolejnym władcom tej ziemi lub ich pełnomocnikom, celem potwierdzenia praw miejskich. W związku z zakupem księstwa oświęcimskiego, w tym Kęt, przez króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka, każdy kolejny król polski potwierdzał prawa nadane dokumentem w 1391 r. Miało to miejsce po raz pierwszy w 1454 r. Następnie zrobił to Zygmunt Stary w 1519 r. Ostatnie powoływanie się na dokument z 1391 r. miało miejsce podczas zakończonej sukcesem batalii kęczan o las leżący na granicy z Bujakowem u schyłku XVIII w. Las ten Kęty posiadały do 1952 r., kiedy to przejęto go na własność państwa. W wyniku nadania Kętom prawa magdeburskiego zmienił się nie tylko status mieszczan, ale i sam wygląd miasta. Na południe od kościoła parafialnego wytyczono rynek w kształcie kwadratu o bokach 91 m. Był on oparty o ulice stanowiące fragmenty szlaku handlowego biegnącego z Krakowa przez Zator do Bielska oraz szlaku z Oświęcimia na Żywiec. Tym samym rynek był centralnym punktem przecinania się dróg. Od każdego rogu rynku odchodziły pod kątem prostym po dwie ulice. Wokół placu znajdowały się cztery pierzeje zabudowań. Ten średniowieczny układ urbanistyczny przetrwał do dziś i znajduje się pod ścisłą ochroną konserwatorską.

Dokument z 1391 r. zachował się szczęśliwie do naszych czasów. Obecnie przechowywany jest w Dziale Rękopisów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (sygn. BO 2563). Trafił tam w roku 1865 lub bardziej prawdopodobnie w 1942 r. jako jeden z 250 dokumentów pergaminowych zakupionych od znanego lwowskiego historyka i kolekcjonera Aleksandra Czołowskiego. Niestety, nie wiemy, jak i kiedy znalazł się u niego.

EN

Foundation charter of 1391

Another incentive for further development of Kęty was the document of 25 May, 1391, which was issued by the Duke Jan III of Oświęcim in response to insistent requests from the townspeople. In the letter, the owner granted Kęty – called here *Libenwerde* – privileges similar to those held by the district town of Oświęcim. It is believed to have been the third foundation act of the town Kęty, this time modelled on the Magdeburg Law. By virtue of the charter, the townspeople were given a local forest called *Burgewald*, for the use of which they had previously had to pay a quitrent (land tax) in oats. Duke Jan III also granted them pastureland called *Grazeweyde*, which stretched all the way to the old road to Bielsko. Along with further development of Kęty, the townspeople were also given the right to clear the forest in order to expand their fields and pastures, as well as establishing hop farms for beer making and digging ponds. They were also exempt from paying the duties and taxes for road use, farming the land and crushing salt. In return, they were obliged to repair the local roads, paths and thoroughfares. In addition, the Duke ordered that no inn or household could accept a stranger or local citizen who had failed to pay the rent to another inn or household they had previously stayed in. Such privileges brought a new hope to the settlement on the River Soła. Significantly, the 1391 charter defined all the key areas in the relationship between the owner of the town and the townspeople. Its provisions remained in force for many subsequent years. The charter served the authorities of Kęty as the blueprint for the organisation of the local government. Subsequent mayors and councillors submitted it to their successors in order to confirm town rights. When the Polish King Casimir IV Jagiellon purchased the Duchy of Oświęcim, with Kęty, he was obliged to confirm the rights granted its citizens in the 1391 charter – a tradition followed by every subsequent king. The next monarch to follow suit was Sigismund I the Old in 1519. The last invocation of the 1391 document was made during the successful battle of for the forest on the border with the village of Bujaków in the late 18th century. Kęty owned that forest until 1952, when it was taken over by the state.

The Magdeburg Rights not only boosted the status of the townspeople of Kęty, but also significantly improved the town's appearance, most notably by the decision to build a 91-by 91-metre central square, or *Rynek*, just south of the Parish Church. The surrounding streets along the trade route connecting Kraków, Zator and Bielsko, and another one from Oświęcim to Żywiec, each bounded by a row of houses, made it the hub of all activity. The medieval layout of Rynek, with two streets diverging from each corner at the right angle, has survived until the present day and is protected by strict conservation laws.

Luckily, the 1391 charter has survived until the present day. It is currently stored in the Department of Manuscripts of the National Ossoliński Family Institute in Wrocław (ref. BO 2563) where it was donated in 1865 or, more likely, in 1942 as one of the 250 parchment documents purchased from the well-known Lviv historian and collector Aleksander Czołowski. Unfortunately, we do not know how and when it came into his possession.

SK

Lokačná listina z roku 1391

Ďalším impulzom pre rozvoj mesta boli ustanovenia obsiahnuté v dokumente z 25. mája 1391, ktorý vystavil osvienčimský knieža Ján III. ako odpoveď na neustále žiadosti mešťanov. Týmto listom udelil majiteľ mestu Kęty – pomenovanom v tomto dokumente *Libenwerde* – privilégia podobné tým, aké malo hlavné mesto kniežatstva Osvienčim. Prijíma sa, že to bola tretia lokácia mesta, tentoraz na vzornom magdeburskom práve. Jedným z najdôležitejších práv bolo darovanie mešťanom lesa nazývaného *Burgewald*, za ktorý do tejto doby museli platiť daň v ovse. Ján III. im udelil aj pasienky nazývané *Grazeweyde*, ktoré sa tiahli až k ceste do Bielska. V súvislosti s rozvojom mesta získali mešťania právo rozširovať plochu orných polí a pasienkov kľčováním lesa. Obyvatelia mohli pestovať chmeľ pre potrebu varenia piva a zakladať rybníky. Boli oslobodení od povinnosti platiť clo a dane: cestné, stolné a poplatky za drvenie soli. Namiesto toho mali obyvatelia povinnosť opravovať cesty a chodníky. Okrem toho knieža prikázal, aby sa žiadna krčma, ani žiaden dom nepovážili prijať hostá, ak ten nezapltil za pobyt v krčme, v ktorej sa predtým zastavil. Také privilégia budili nádej v osade nachádzajúcej sa nad Soľou. Význam dokumentu z roku 1391 zvyrazňuje tiež to, že bol na dlhé roky základnou úpravou vzťahov medzi majiteľom mesta a samotným mestom. Stal sa listinou, na základe ktorej vedenie mesta Kęty organizovalo svoju samosprávu. Primátori a radní ho mnohokrát ukazovali ďalším panovníkom tejto oblasti alebo ich splnomocnencom, aby bolo možné potvrdiť mestské výsady. V súvislosti s tým, že Osvienčimské kniežatstvo bolo spolu s mestom Kęty kúpené poľským kráľom Kazimírom Jagelovským, každý ďalší kráľ potvrdzoval práva udelené v dokumente z roku 1391. Prvý raz sa to stalo v roku 1454. Potom tento úkon vykonal Žigmund Starý v roku 1519. Posledný raz sa obyvatelia mesta odvolávali na dokument z roku 1391 koncom 18. storočia, keď mali spor s obcou Bujaków o les nachádzajúci sa na hranici, ktorá ich rozdeľovala. Ich snahy boli úspešné a sporný les vlastnili Kęty až do roku 1952, v ktorom bol znárodnený.

V dôsledku udelenia Kętom magdeburského práva sa zmenilo nielen postavenie mešťanov, ale aj samotný vzhľad mesta. Na juh od farského kostola bolo vytýčené štvorcové hlavné námestie, ktorého strany mali dĺžku 91 m. Námestie sa nachádzalo medzi ulicami, ktoré boli úsekmi obchodných ciest: z Krakova cez Zator do Bielska a z Osvienčimu k Żywci. V súvislosti s tým bolo hlavné námestie centrálnou križovatkou obchodných ciest. Od každého nárožia hlavného námestia viedli pod pravým uhlom dve ulice. Vôkol námestia sa nachádzali štyri línie súdržnej zástavby. Toto stredové usporiadanie sa zachovalo dodnes a je pod prísnou pamiatkovou ochranou.

Dokument z roku 1391 sa našťastie zachoval do dnešných čias. V súčasnosti je uložený v Oddelení rukopisov Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (*Národného ústavu Ossolińských*) vo Wroclawe (sign. BO 2563). Vo fonde ústavu sa našiel v roku 1865 alebo, čo je pravdepodobnejšie, v roku 1942, ako jeden z 250 pergamenových dokumentov zakúpených od známeho historika a zberateľa zo Lvova – Aleksandra Czołowského. Bohužiaľ, nevieme ako a kedy sa našiel u neho.

Nos Johannes Dei gra(tia) Princeps Osswinczinnen(sis) Coram om(n)ibus et singulis, adquos p(raese)n(t)es p(er)uen(er) int publice p(ro)fitemur et Notumfacimus tenore p(raes)ncium univ(er)sis Quod inspectis et consid(er)atis instantius et votius supplicac(i)onibus, quibus In nobis Civitas n(ost)ra Libenwerde et tota civium et incolar(um) n(ost)ror(um) fidelium direc(t)or(um). Uniuersitas uberius supplicauit. Nos (ve)ro cor(um) supplicac(i)onib(us) utp(o)t(es)tatis n(ost)re plenitudine donam(us) et concedimus et p(racse)ntibus indulgemus. Memoratis cinibus et incolis Libenw(er)de fidelibus n(ost)ris dil(e)c(t)is, om(n)ia Jura civilita. Cu(m)om(n)ibus suis Juribus, vsibus, vtilitatibus, fructibus, censibus, emunitatibus et p(er)tinencys univ(er)sis quibuscu(n) q(ue) censeant(ur) nomi(pi)bus ad habenda, tenenda, vsufruenta, et Jure quieto possidenda in om(n)i modo et forma, quoadmodu(m) nostra met(r)politana civitas Osswinczim habe(re), tene(re), possidere dinoscit(ur) et p(er)om(n)ia p(er)fui et potri, plenar(i)e et extoto, Notant(er) concedim(us) d(i)cte civitati Libenwerde, civile nemus vulgarit(er) Burgwalt, quod quidem d(i)e(t)a civitas et incole eiusdem antiquitus, longis ret(ro)actis t(em) p(or)ibus habueru(n)t et (h)actentus tenueru(n)t, de quo ecia(m) nobis et n(ost)ris p(rae)deessoribus silvestre(m) auenam solue(re) su(n)t astricti q(uod) d(i)c(tu)m nm(us) sit om(n)ib(us) pup(er)ib(us) et dinitibus libera(m) et co(m)mune Sp(eci)alit(er) q(uid)quid est foras d(i)e(tu)m nem(us) utpote g(ra)minea pascua v(u)lga(r)iter grazeweyde, usq(ue) ad vete(re)m via(m) v(er)sus Belicz usq(ue) ad ripam mete d(i)c(t)e civi(ta)tis Libenwerde, q(uod) ibid(em) paup(er)es et diuites om(n)i inpedime(n)to et co(n)trad(i)c(t)ione post(er)gatis gaminare, pasce(re), mete(re) gen(era)li(ter) hebea(n)t et tonde(re) Jtem concedim(us) d(i)c(t)e civi(ta)ti Libenwerde co(m)mune(m) pecor(um) via(m) dispone(nda(m),

ordina(n)da(m) facienda(m), et p(ro)cura(n)dam tamq(uam) de eor(um) p(ro)p(ri)a et libe(r)a via pecor(um) q(uomodocun) q(ue) velint Jte(m) co(n)cedim(us) d(i)c(t)e civi(ta)tis incolis et civib(us) q(uod) ip(s)or(um) argos emenda(re), augme(n)tare et dilat(r)e valeant, piscinis, humuletis et cet(er)is vsibus et utilita(ti)b(us) q(uot) q(uod) vsus. Vitili(ta)tis excognita(r)e poter(i)nt et p(ro)fec(t)us. Jte(m) co(n)cedim(us) om(n)ib(us) et singulis Jure civili p(er)fruentib(us) i(n) d(i)c(t)a civi(ta)te Libenwerde cum om(n)ib(us) suis facultatib(us) et rebus absq(ue) the(l)onio eundi et redeundu liberam p(o)t(es)tate(m), Jte(m) adp(er)petuu(m) testame(n)tu(m), et efficax n(ost)re salutis inc(re)me(n)tu(m). n(ost)rum pedagiu(m) i(n) d(i)c(t)a civi(ta)te p(er)mictim(us) liber(um) et solutu(m), Jte(m) concedim(us) d(i)c(t)a civi(ta)ti Libenw(er)de me(n) sales dena(r)ios vulgarit(er) Tyschller de salis sectorib(us) vulgarit(er) Salczhewen, q(uod) hys vias methodos poutes et semitas valeant eme(n) dare Nouissime co(n)cedim(us) d(i)c(t)e civi(ta)ti Libenw(er)de q(uod) sialiquis t(er)rigenarum rusticor(um) civiu(m) aut hospitu(m) siue fuerit indigena el ex traneus, aliq(ui)d com(m)u(n)e hospiciu(m) int(ra)u(e)rit sua(m) pecu(n)iam co(n)su(m)pturus et no(n)du(m) solutis su(m)ptib(us) aliud hospiciu(m) intrare volu(er)it p(ro)hibemus s(u)b n(ost)re obtentu gr(aci)e q(uod) nullus, cunde(m) indomu(m) sua(m) suscipait, tene(re) n(e)cfoue(re) p(rae)sumat fm diu donec p(ri)ori hospiti de om(n)ib(us) suis debitis, que extracit competenter fu(er)it satis(a)c(tu)m Jacui(us) re(i) testim(oni)u(m) Sigilu(m) n(ost)rum p(raese)ntib(us) est appensu(m) Datu(m) Osswinczim Jn die corporis xip (Christi) Anno domini Milesimo Trecentesimo Nonagesimo Primo.

Oświęcim, 25 maja 1391 r.

My Jan z Bożej Łaski książę oświęcimski oświadczamy wobec wszystkich w ogóle i szczególności, do czyjej wiadomości niniejsze dojdzie, i wszym osnową niniejszego oznajmiamy, iż rozpoznawszy i zważywszy usilne i błagalne prośby, które nam miasto nasze Libenwerde, tudzież wszystek wiernych nam i miłych mieszczan i mieszkańców ogół wielokrotnie przekładali, przychylając się do prośb ich jako słusznych, nadajemy, udzielamy i ninieszem ze szczególnej łaski i z zupełności władzy naszej przyznajemy przysługami, użytkami, korzyściami, czynszami, swobodami i wszelakimi jakkolwiek zwanymi przynależnościami, który takim trybem i kształtem jako stołeczne miasto nasze Oświęcim wiadomie ma, dzierży, posiada i nieograniczenie używa, mieć, dzierżyć, używać, w zupełności prawem nienaruszonym posiadać ma. Mianowicie nadajemy rzeczonemu miastu Libenwerde, las miejski Burgwald zwany, które rzeczone miasto i mieszkańcy jego z dawna przez długie czasu posiadali i dotąd dzierżyli, z którego też nam i następcą naszym osep w owsie dawać obowiązani, iż by rzeczony gaj był dla wszystkich ubogich i bogatych wolny i spólny, osobliwie to co poza lasem się znaj-

duje, jako pastwiska trawiaste Graseweide zwane aż do starej drogi ku Bielsku i ku brzegu między rzeczonego miasta Libenwerde, iżby na niem ubodzy i zamożni bez wszelkiej przeszkody i zabrony trawę ogółem zapuszczają, spasać, żąć i kosić mogli. Pozwalamy też rzeczonemu miastu Libewerde wygon spólny nakazać, wytknąć, sporządzić, i nim według upodobania jakby własnym i wolnym wygonem zawiadywać. Dozwalamy też rzeczonego miasta mieszkańcom i mieszczanom role swoje sadzawkami, chmielnikami, tudzież innymi, użytecznymi i korzystnemu urządzeniami ulepszać i rozszerzać, ile by tylko użytku, korzyści i postępu wymyślić mogli. Dajemy też wszystkim w ogóle i w szczególności, w rzeczonym mieście Libenwerde, prawa miejskiego używającym zupełną moc do podróży i powrotów bez cła z mieniem i towarem swoim. Znosimy także i wolnym czynimy na wieczną pamiątkę, tudzież dla skuteczniejszego pomnożenia zbawienia naszego myto nasze w mieście rzeczonym. Nadajemy też rzeczonemu miastu Libenwerde opłatę ławowego pospolicie „Tischheller” zwaną od rębaczy soli „Salzhauer” nazwanych aby tym dochodem drogi, trakty, mosty i ścieżki naprawiać

mogli. Ostatecznej udzielamy rzeczonemu Libenwerde wolności, zakazując aby żadnego ziemianina, wieśniaka, mieszczana lub podróżnego, czy to krajowca, czy cudzoziemca, który by w celu przepuszczenia pieniędzy do wspólnej gospody przybył, i nie zapłaciwszy długu do innej gospody udać się chciał, nikt pod zachowaniem łaskim do domu swojego nie przyjął, przetrzymać ani mu sprzyjać dotąd nie ważył się, dopokąd z długów zaciągnionych pierwszemu nie uści się zupełnie gospodarzowi. Dla świadectwa czego u niniejszego zawieszona. Dano w Oświęcimiu w dzień Bożego Ciała tysięcznego trzechsetnego dziewięćdziesiątego pierwszego.

Legenda o powstaniu Kęt czyli drugi Rzym

Jak każde miasto, Kęty mają swoje legendy. Najważniejszą z nich jest podanie o początkach. Opowieść ta, podobnie jak legenda o powstaniu Rzymu, związana jest z braćmi, jednak nie kończy się śmiercią, a odwrotnie - miłością i zgodą. Najstarszą wersję tej historii przedstawił Andrzej Komoniewski w swej *Chronografii...* Podaje on, że miasto założyli książęta oświęcimscy, którzy jeździli na łowy do lasu w kącie leżącym. Tam znaleźli gniazdo orle i założyli osadę Kęty.

Bardziej rozbudowaną wersję mitu założycielskiego miasta podaje odwiedzający te tereny w 1853 r. Józef Łepkowski: *Postuchajmy jak nam podania, kroniki i miejskie archiwum opowiadają przeszłość osady, co od miłości wzięta początek a kościół blaskiem ją odziała. O założeniu pierwszej osady tak prawi stara powiastka: Dawnymi czasy było dwóch książąt, jeden siedział w Oświęcimiu, w Zatorze drugi; byli braćmi sobie. Że obaj możni i wiele ludu mieli, to z nienawiścią spać się kładli, a ranne słońce oboje oświecało. Domownicy i krewni postanowili pojednać ich ze sobą, - wybrano ku temu stosowną porę, łowy i miejsce. Gdzie dziś równina, tak, że gdy staniesz nad Sołą to i Wisły brzegi widzisz, był pod owe czasy głuchy las, a w nim stały słupy graniczne dzierżaw obu książąt. Tam ułożono, że jakby z trafunku zeszli się zwaśnieni bracia. W ciemnym borze niby w kościele i modlić się można - to też jak ktoś wspomniał o Bogu, drugi o miłości, ów znów o braterstwie, tak i zgoda nastąpiła - bracia podali sobie ręce, i w tym miejscu kościół i osadę założyć postanowili; a że to owe książęta z niemiecka się nosiły, więc im przyszło nazwać to miejsce ku pamiętce zgody Libenwerde, co się wykłada: że się tu miłość stała - a lud później kętami nazwał osadę, bo się gdzieś w kącie lasu ukryła. Rozradowały się oblicza wszystkich, pieśni zagrzmiały wśród lasu; a echo niesło daleko wieści, że bracia w miłości uczują pod konarami jednego drzewa. Bóg też dał zaraz znak błogosławieństwa swego - Gdy tak biesiadują pod dębem, trzy jaja upadły im ze skały przed oczy - a niebawem na dobrą wróżbę i gniazdo orle, skąd się owe jaja stoczyły, znaleźli. [...]*

J. Łepkowski, *Listy z Podróży po Galicji*, Dodatek Naukowy do „Gazety Lwowskiej” (nr 39) z 16 lipca 1853 r.

EN

Myth of the Founding of Kęty – or the second Rome

Like any other town, Kęty has its own legends, with one foundation myth standing out above the rest. It features two brothers, as in the famous story of Rome, but ends with love and reconciliation, not death. The oldest version of the legend was presented by Andrzej Komoniewski in his *Chronicle...* The author says that the town was founded by two Dukes of Oświęcim who went hunting in a forest where they came upon an eagle's nest and decided to found the village of Kęty in that spot.

A more extensive version of the founding myth is offered by the archeologist and historian Józef Łepkowski, who visited Kęty in 1853:

Hear an old story, recorded in the archives and chronicles of yesteryear about the foundation of the first settlement hereabouts which was begotten with love and blessed with the splendour of the church: A long time ago, there were two dukes - one residing in Oświęcim, the other in Zator. They were brothers, each of considerable stature and wealth, and each retiring to their bedchambers every night with the feeling of bitter resentment towards each other, notwithstanding that the same sun shone upon them both each morn. One day, their retainers and kinsmen decided to put an end to the ancient strife and bring about reconciliation between them. To that end, hunting arrangements were made for each of them, and an appropriate hour and locale selected for their chance encounter. Where you stand now upon the bank of the river Soła and a plain stretches ahead so vast that you can discern the banks of the distant Vistula, there once was a thick, dark forest with poles marking the boundary between the properties of the two dukes. There it was contrived that the estranged brothers' paths should cross as if by happenstance for such an arboreal setting is as good for prayer as any church; and thus, when one adverted to God, the other spake of love, and the first one invoked brotherhood in response, and before long, the brothers shook hands and decided to erect a church and establish a settlement on the site of their reconciliation; and as the dukes remained under considerable German influence, they decided to name the place Libenwerde which should be rendered as: 'love shall prevail', and folk called the village Kęty [modern spelling of Kęty, meaning a corner or a nook] thereafter, for it appeared to be completely concealed in a remote corner of the forest. All rejoiced and songs resounded through the woods, and the echo carried the glad tidings far away, of the two brothers feasting together in love under the boughs of an oak. And whilst they were thus dining, God gave them a sign of His blessing in the form of three eggs which had fallen from a rock and settled at their feet. And soon, the brothers found the eagle's nest from which the eggs had fallen, and all saw it as a good augury [...]

J. Łepkowski, *Letters from Journeys Across Galicia*, Accademic section of the daily Gazeta Lwowska (no. 39), 16 July, 1853.

SK

Legenda o vzniku mesta Kęty – čiže druhého Ríma

Kęty majú, ako každé mesto, aj svoje legendy. Najdôležitejšou z nich je povest' o jeho vzniku. Tento príbeh, podobne ako legenda o vzniku Ríma, je spojený s bratmi, ale nekončí sa smrťou práve naopak - láskou a zmierom. Najstaršiu verziu tejto legendy predstavil Andrzej Komoniewski vo svojej *Chronografii...* Uvádza, že mesto založili osvienčimské kniežatá, ktoré sa vydali na poľovačku do lesa, nachádzajúceho sa v kúte ich majetkov Tam našli orlie hniezdo a založili osadu Kęty.

Rozsiahlejšiu verziu zakladateľského mýtu uvádza Józef Łepkowski, ktorý toto mesto navštívil v roku 1853:

Počúvajme, čo nám povesti, kroniky a mestské archívy rozprávajú o minulosti osady, ktorá sa zrodila z lásky a kostol jej pridala lesk. O založení prvej osady takto hovorí staré rozprávanie: V dávnych časoch boli dve kniežatá, jeden vládol v Osvienčime a druhý v Zatore. Boli to bratia, ale pretože obaja boli bohatí a mali veľa poddaných, chodili spať s nenávisťou a ráno ich slnko budilo nahneváných. Domáci a príbuzní sa rozhodli pomeriť ich. Vybrali na to vhodný čas a miesto a usporiadali poľovačku. Tam, kde dnes je taká rovina, že keď sa postavíš na breh Soły, uvidíš aj brehy Wisly, bol v tamtých časoch hustý les a v ňom stáli hraničné stĺpy medzi majetkami bratov. Bolo dohodnuté, že sa tam akoby náhodou stretnú rozhádani bratia. V temnom ihličnatom lese sa dá modliť ako v kostole, preto jeden z účastníkov poľovačky spomenul Boha, druhý lásku, ďalší bratstvo, a tým spôsobom sa bratia zmiernili, podali si ruky a postavili na tomto mieste kostol a osadu. Pretože kniežatá sa obliekali podľa nemeckej módy a používali aj nemecký jazyk, miesto na pamiatku zmiernu pomenovali Libenwerde, čo znamená, že sa tu narodila láska. Lud zasa to miesto pomenoval kúty, lebo sa táto osada v kúte lesa skrýla. Rozosmiali sa tváre všetkých prítomných, začali uprostred lesa piesne; a správa o tom, že bratia besediajú v láske pod konármi jedného stromu, sa niesla široko-ďaleko. Aj Boh dal hneď znak svojho požehnanie - Keď tak besedovali pod dubom, padli im pred oči zo skały tri vajcia a hneď potom našli aj orlie hniezdo, z ktorého tieto vajcia vypadli, čo bolo dobrou veštbou. [...]

J. Łepkowski, *Listy z Podróży po Galicji* (*Listy z cesty do Halicje*), Dodatek Naukowy do Gazety Lwowskiej (*Vedecká vložka k Lvovským novinám*) (č. 39) zo 16. júla 1853.

Tak więc miasto powstało z braterskiej zgody i miłości. Legendę tę podkreśla niemiecka nazwa miasta Libenwerde. Kęty miały być miejscem, gdzie nie panuje zwada i złość, a miłość braterska rozkwita. Do tego szczęście miastu miało zapewnić orle gniazdo. I tu znajdujemy wspólny element z legendą o powstaniu najstarszej stolicy Polski – Gniezna, założonego w miejscu znalezienia orlego gniazda. Czyż taki mit założycielki, miasta szczęśliwego i tętniącego miłością to nie piękne przesłanie przodków?

EN

Thus, the town was conceived from fraternal consent and love. The legend is accentuated by the German name *Libenwerde* indicating that Kęty was to be defined not by conflict and anger, but by unfailing brotherly love. Also, the finding of the eagle's nest boded well for the future of the town, as in the myth of Poland's oldest capital, Gniezno, which had also been founded on the such a site. Was it not a beautiful message for future generations?

SK

Týmto spôsobom mesto vzniklo zo zmieru a lásky medzi bratmi. Túto legendu podčiarkuje nemecký názov mesta Libenwerde. Znamená to, že Kęty mali byť miestom, kde nevládnú spory a hnev, ale rozkvitá bratská láska. Šťastie pre mesto malo zaistiť aj orlie hniezdo, čo je spoločným prvkom s legendou o založení najstaršieho poľského hlavného mesta – Gniezna (*Hniezdna*), ktoré vzniklo na mieste, na ktorom bolo nájdené orlie hniezdo. Nie je takýto zakladateľský mýtus šťastného mesta pulzujúceho láskou, krásnym odkazom, ktorý nám zanechali predkovia?

Herb miasta

Herb miasta to jego znak rozpoznawczy. Pierwszy wizerunek herbu Kęt pochodzi z pieczęci miasta znajdującej się przy dokumencie z 1422 r. Nawiązywał on (od lewej strony) do znaku właściciela, czyli do herbu książąt śląskich - pół orła złotego. Po prawej stronie umieszczano charakterystyczny dla miasta symbol. Były to 3 złote kule ułożone w trójkąt, które z czasem przybrały kształt jaj. Tło było niebieskie. Są różne teorie na temat tego, co miały symbolizować kule. Niektóre upatrują w nich trzy bałwany soli, nawiązując do przywileju sprzedaży soli. Inne wskazują na trzy złote monety, jako symbol bogactwa miasta. Jeszcze inne widzą w ich rozmieszczeniu graficzne oznaczenie kąta. Pojawiła się i czwarta teza, że są to trzy osady średniowieczne, które miały tworzyć miasto (przy kościele Św. Krzyża, na Błoniach i ulicy Wszystkich Świętych i w okolicach kościoła parafialnego).

Pochodzenie i znaczenie herbu Kęt podał w XVIII w. jako pierwszy Andrzej Komoniecki. Wyjaśnił że został on nadany przez pogodzonych braci, którzy znaleźli gniazdo orlicy wysiadującej trzy jaja. Przytoczył również przepowiednię, że jaja mają symbolizować trzech świętych, którzy narodzą się w mieście. Jednym miał być Jan Kanty, drugim świątobliwa Ludowika, a ostatnie zapowiadało trzeciego świętego, który miał się narodzić w przyszłości.

Współczesna wersja herbu została przyjęta w 1990 r. uchwałą nr VIII/50/90 Rady Miejskiej w Kętach w sprawie Statutu Gminy Kęty i potwierdzona nowym statutem w 1996 r. Nawiązuje on do herbu wprowadzonego w 1793 r. patentem cesarza austriackiego Franciszka II Habsburga, kiedy tarczę herbową podzielono na dwie części. Lewa strona była czerwona ze srebrnym pół orłem (barwy nawiązujące do herbu Korony Polskiej, orzeł miał wygląd orła Cesarstwa Niemieckiego). Prawa strona była niebieska z trzema srebrnymi jajami, pod którymi dodano szarą wstęgę rzeki Soły.

Obecny herb miasta Kęty

EN Current coat of arms of Kęty

SK Súčasný erb mesta Kęty

Najstarsza wersja herbu Kęt z czasów średniowiecza. Próba wizualizacji

EN The oldest version of the coat of arms of Kęty from the Middle Ages. Attempt at visualization

SK Najstaršia stredoveká verzia erbu mesta Kęty. Pokus o vizualizáciu

Pieczęć miasta Kęty i wójta, XVIII w.

EN Seal of the town of Kęty and the overlord 18th century

SK Pečať mesta Kęty i richtárstva, 18. storočie

Herb Kęt nadany patentem cesarza Franciszka z 1793 r. Tablica wykonana w 1901 r. przez Stanisława Jarząbka zdobiła przednią fasadę budynku ratusza miejskiego. Ze zbiorów Muzeum w Kętach

EN The coat of arms of Kęty introduced by the order of the Emperor Francis from 1793. This 1901 plaque made by Stanisław Jarząbek once adorned the facade of the Town Hall. From the museum collections

SK Erb mesta Kęty udelený patentom cisára Františka v roku 1793. Tabuľa zhotovená v roku 1901 Stanisławom Jarząbkom ozdobovala prednú fasádu mestskej radnice. Zo zbierok MAKK

EN

Coat of arms

The coat of arms of the town is distinctive. The original emblem can be found on the seal of a document dated 1422. The left-hand side shows a half of a golden eagle which is a reference to the coat of arms of the Silesian Dukes, and the right-hand side has three golden balls arranged in a triangle – all this set against a blue background. With time, the balls became ovals. There are various theories about the symbolic meaning of the balls. Some say they represented three lumps of salt as a reference to the privilege of selling salt. Others suggest three gold coins symbolizing the town's wealth, a graphic representation of an angle (or corner), or the three settlements which the mediaeval town was supposedly made up of (one by the Holy Cross Church, another one combining the areas of the present Błonia Park and ulica Wszystkich Świętych, and the third near the Parish Church).

It was Adam Komoniecki who first elucidated the origin and significance of the coat of arms of Kęty. He says in his *Chronicle* that it was introduced by the reconciled brothers who found the nest of an eagle sitting on three eggs which, according a prophesy, were to symbolize the three saints to be born in the town. One of them represented John Cantius, another one blessed Ludovica, and the third symbolized a saint to be born in the future.

The present version of the coat of arms was adopted in 1990 by Resolution no. VIII / 50/90 of the Town Council in Kęty on the statute of the Commune of Kęty and confirmed by the new statute of 1996. It alludes to an emblem introduced in 1793 by the order of the Austrian Emperor Francis II Habsburg, when his the coat of arms was divided into two parts. The left side had a silver half-eagle set against a red background (the colours alluded to the national emblem of the Polish Crown, whereas the eagle represented the coat of arms of the German Empire). The right-hand side showed three silver eggs and a gray ribbon symbolizing the river Soła – all on a blue background.

SK

Erb mesta Kęty

Erb mesta to jeho rozpoznávacím znakom. Prvú podobu erbu poznáme z mestskej pečate, ktorá sa nachádza na dokumente z roku 1422. Jej ľavá strana nadväzovala na znak majiteľa, čiže erb sliezskeho kniežata – polovicu zlatej orlice. Na pravej strane je umiestnený symbol charakteristický pre mesto. Boli to 3 zlaté gule usporiadané do trojuholníka, ktoré sa neskôr zmenili na vajcia. Pozadie – štít erbu – bolo modré. Existujú rôzne teórie, čo mali gule symbolizovať. Niektorí tvrdia, že sú to tri solné balvany nadväzujúce na privilégium obchodovania so soľou. Podľa iných sú to tri zlaté mince symbolizujúce bohatstvo mesta. Ďalšie tvrdia, že tieto prvky sú graficky usporiadané do ostrého uhla (po poľsky *kąt*). Vznikla aj štvrtá téza, že sú to tri stredoveké osady, ktoré tvorili mesto (pri Kostole sv. Kríža na Błoniach, na ulici Wszystkich svätých a tretia v okolí farského kostola).

Pôvod a význam erbu prvý predstavil Andrzej Komoniecki. Vysvetlil, že tento erb udelili mestu zmierení bratia, ktorí našli hniezdo orlice sediacej na troch vajciach. Komoniecki cituje aj veštbu, že vajcia majú symbolizovať troch svätcov, ktorí sa v tomto meste narodili. Jedným z nich bol Ján Kanta, druhým nábožná Ludovika a posledné vajcia čaká na svätca, ktorý sa narodí v budúcnosti.

Súčasná verzia erbu bola prijatá v roku 1990 uznesením č. VIII/50/90 Mestského zastupiteľstva o štatúte Gminy Kęty a potvrdená novým štatútom v roku 1996. Schválený erb nadväzuje na erb zavedený v roku 1793 patentom rakúskeho cisára Františka II. Habsburského, keď bol štít erbu rozdelený na dve polovice. Ľavá strana bola červená s polovicou striebornej orlice (farbami nadväzujúcimi na erb Poľskej koruny, ale orlica mala tvar orlice Nemeckého cisárstva). Pravá strana bola modrá s tromi striebornými vajcami, pod ktorými bola dodaná sivá stuha rieky Soła.

Granice miasta

Granice to ramy terenu, na którym żyli mieszkańcy przynależni do miasta. Teren Kęt dzielił się na dwie rozgraniczone rzeką Sołą części – zachodnią z lasem miejskim i przysiółkiem Podlesie oraz wschodnią – rozciągającą się od Soły aż po Kęckie Góry. Centrum miasta z rynkiem stanowiło miasto właściwe i było obwarowane dawniej umocnieniem (np. parkanem w XVII w.). Poza miastem rozciągały się mniej lub bardziej zurbanizowane przedmieścia, których istnienie zostało potwierdzone już w 1498 r. Proces ustalania granic miasta był długotrwały. Rozpoczął się w końcu XV w. i trwał do końca XVIII w. Do ponownej zmiany linii granicznej na pewnych odcinkach doszło w latach 50. XX w. oraz po 1990 r.

EN

Town borders

Historically, town borders were defined by the area where its citizens lived. Kęty consisted of two parts separated by the river Soła – the western part with a forest and the quarter of Podlesie, and the eastern one stretching from the Soła to the Hills of Kęty. Regarded as town proper, the central area with and around the Main Square was once fortified or enclosed (e.g. with a fence in the 17th century). Outside the town stretched more or less urbanized suburbs, the existence of which was confirmed as early as in 1498.

The setting of the town boundaries was a lengthy process, lasting from the late 15th century to the 18th century. The next changes of the border line were effected in the 1950s and the 1990s.

SK

Hranice mesta

Hranice tvoria rámeč územia, na ktorom žili obyvatelia mesta. Chotár mesta Kęty tvorili dve časti, rozdelené riekou Soła: západná s lesom a osadou Podlesie a východná, ktorá sa tiahla od rieky Soła až ku kopcom nazývaným Kęckie Góry. Centrum mesta s hlavným námestím tvorilo práve mesto a v minulosti bolo opevnené, napr. v 17. storočí parkanom). Mimo mesta sa nachádzali menej alebo viac urbanizované predmestské časti, ktorých existencia bola doložená už v roku 1498.

Proces určenia hraníc mesta bol dlhodobý. Začal sa koncom 15. storočia a trval do konca 18. storočia. Hraničná čiara sa na niektorých úsekoch opätovne zmenila v 50. rokoch 20. storočia a po roku 1990.

Soła – życiodajna i niszcząca rzeka

Rzeka Soła pełniła w historii miasta ważną rolę. Rzeki bowiem były niezbędnym elementem funkcjonowania osad ludzkich. Prawie wszystkie dawne miasta zakładane były nad rzekami. Dotyczyło to również miast Księstwa Oświęcimsko-Zatorskiego, gdzie u niektórych funkcję miastotwórczą pełniła właśnie Soła. Była ona przede wszystkim źródłem wody. Soła wraz z siecią lokalnych rzek dostarczała mieszkańcom pożywienia w postaci ryb. Pełniła również funkcję szlaku transportowego, którym jeszcze w XIX w. spławiano tratwy do Wisły. Najczęściej w tym kierunku wywożono drewno z lasów żywieckich, zboże oraz towary z Węgier - miedź i wino, zaś w kierunku południowym przez Żywiec wysyłano na Węgry ołów i sól. Pod koniec XIX w., kiedy to wzrosła rola turystyki kąpieliskowej, Soła stała się miejscem wypoczynku i rekreacji. Niestety, jako rzeka góraska, miała i niszczycielską naturę. Często wylewała, zagarniając coraz to inne tereny. W 1564 r. *rzeka na stronę Kęt opuszcza stare koryto, a nowe sobie wydziera....* Pozostałością po starorzeczu ma być okrążająca Kęty od strony wschodniej Młynówka, zwana również Macochą. Niestety rzeka stanowiła poważną barierę w handlu prowadzonym drogami lądowymi, szczególnie traktem z Bielska na Zator i Kraków. Najbliższy most znajdował się bowiem w Kobiernicach. Aż do 1928 r. Kęty nie posiadały na Sole mostu dla pojazdów. Główną metodą dostania się na drugi brzeg Soły była przeprawa miejska łodzią lub brodem. Znaczną ulgę w poruszaniu się przez Sołę sprawiła budowa kładki dla pieszych, a następnie w 1928 r. budowa mostu dla pojazdów. Pewną kontrolę nad rzeką zapewniła budowana w latach 20. i 30. XX w. zaporą w Porąbce. Mimo tego Soła daje o sobie znać również i obecnie, a do największej powodzi w czasach współczesnych doszło w 1997 r.

EN

The Soła – life-giving force or destructive power

The river Soła has always played a vital role in the development of the town. Historically, a river was an indispensable element in every human settlements. In the past, an overwhelming majority of towns and cities were founded on the bank of a river. This was also true for the towns in the Duchy of Oświęcim and Zator, of which a considerable proportion had been founded on the Soła. In addition to being the main water source, the river and its tributaries provided plenty of fish, as well as serving as a transport route, with rafts floating down to the Vistula until the 19th century. The rafts were used primarily for transporting wood from the forests around Żywiec, as well as copper and wine from Hungary, whereas lead and salt were transported south to Hungary via Żywiec by land. With an increasing popularity of recreational tourism by the end of the 19th century, the Soła became a popular destination for bathing enthusiasts. Unfortunately, it also burst its banks quite frequently, which is typical for a mountain river, and flooded more and more land. As documented in the *Chronicles*, the river Soła changed its course in the area of Kęty around 1564. Research suggests that the old bed has been partially filled up by the river Młynówka, also called Macocha, on the eastern side of Kęty. Unfortunately, the river constituted a serious obstacle to land transport, especially on the route connecting Bielsko, Zator and Kraków. Kęty had no vehicular bridge – the nearest one was in Kobiernice – so to cross the river, people had to use a public boat or otherwise find a ford. The construction of a footbridge, and then a vehicular bridge in 1928 provided considerable relief. Another notable improvement was the building of a dam in the nearby village of Porąbka in the 1920s and '30s. And yet, despite all those and subsequent developments, the Soła can still be a formidable force. The most devastating flood in the last few decades occurred in 1997.

SK

Soła – životodarná a ničiaci rieka

Rieka Soła zohrávala v dejinách mesta dôležitú úlohu. Rieky boli nevyhnutnou podmienkou fungovania ľudských osád. Takmer všetky dávne mestá boli zakladané pri riekach. Týkalo sa to aj miest v Osvienčimsko-zatorskom kniežatstve, kde mala mestotvornú úlohu práve Soła. Bola predovšetkým zdrojom vody. Soła, spolu so sieťou miestnych vodných tokov, poskytovala obyvateľom potravu, čiže ryby. Bola aj dopravnou cestou, po ktorej sa ešte v 19. storočí splavovali tovary na pltiach do Wisly. Najčastejšie bolo týmto smerom prepravované drevo zo żywieckych lesov, obilie a tovary z Uhorska – meď a víno. Zasa pozemnou cestou boli smerom na juh cez Żywiec do Uhorska prepravované olovo a soľ. Koncom 19. storočia, keď sa zvýšil význam cestovného ruchu spojeného s kúpeľníctvom, sa Soła stala miestom pre oddych a rekreáciu. Bohužiaľ, táto horská rieka vie byť aj ničiteľským živlom. Často vystupovala z brehov a zaplavovala zakaždým iné oblasti. V roku 1564 *rieka na strane mesta Kęty opúšťa staré koryto a vytvára si nové...* Stopou starého ramena je vraj Młynówka nazývaná aj Macocha, ktorá obklopuje Kęty z východnej strany. Bohužiaľ, rieka bola vážnou prekážkou pre obchod využívajúci pozemné cesty a najmä cestu z Bielska smerom do Zatora a Krakova. Najbližší most sa nachádzal v Kobierniciach. Až do roku 1928 nemali Kęty most nad Soľou pre vozidlá. Na druhý breh sa ľudia prepravovali člnom alebo prechádzali brodom. Prekonávanie rieky významne uľahčila lávka pre chodcov a potom, v roku 1928, výstavba mostu pre vozidlá. Do určitej miery umožnila kontrolovať rieku priehradou postavená v obci Porąbka v 20. a 30. rokoch 20. storočia. Napriek tomu vie Soła aj v súčasnosti spáchať škody, najväčšia povodeň bola v roku 1997.

Rzemiosłem i handlem miasto stało

Blisko warsztatu i ziemi

Podstawowym elementem miasta są jego mieszkańcy. Już od czasów wójtów założycieli wiemy, że ludność pierwotnie pochodziła głównie od niemieckich osadników (szczególnie po 1391 r.). Od samego początku mieszkańcy trudnili się handlem i rzemiosłem. Zajmowali się również uprawą ziemi i hodowlą zwierząt. Uprawiali owies, żyto oraz - w niewielkiej ilości - pszenicę. Hodowali wieprze, bydło a także ryby. Najstarszymi rzemiosłami Kęt były szewstwo, piekarstwo, rzeźnictwo, tkactwo i piwowarstwo. O dawnej roli tych branż świadczy fakt istnienia dość wcześniej (bo już na początku XV w.) czterech cechów: piekarskiego, szewskiego, sukienniczego i rzeźnickiego. W XVI w. Kęty miały najwięcej rzemieślników ze wszystkich miast byłego Księstwa Oświęcimsko-Zatorskiego (120). Najwięcej było szewców. Mistrzowie cechowi należeli do elity miasta. W końcu XVIII w. na terenie Kęt działały cechy: rzeźnicki, tkaczy, szewski, piekarski, kuśnierski, kramarski, sukienniczy, krawiecki, kowalski. W II połowie XIX w. korporacje rzemieślnicze zostały przekształcone z cechów w stowarzyszenia przemysłowe.

W epoce nowożytnej ludność miasta skupiała szlachtę, duchownych, mieszczan na czele z cechmistrzami oraz chłopów. Status społeczny i finansowy kęczan był zróżnicowany. Najbiedniejsi mieszkańcy najmowali się do prac polowych lub służby domowej u bogatych mieszczan. Kiedy nie mogli zarobić na swoje utrzymanie, przechodzili pod opiekę miasta. Już w XVI w. funkcjonował tu bowiem miejski Szpital dla Ubogich, który był rodzajem przytułku dla ok. 20 osób.

Obesłania cechowe. Ze zbiorów Muzeum w Kętach

EN Guild messages. From the collection of the Museum in Kęty

SK Cechové zvolávacie tabuľky. Zo zbierok Múzea mesta Kęty

Krzyż cechu rzeźników w Kętach, 1861 r.

EN Cross of the butcher's guilds, 1861

SK Križ cechu mäsiarov z mesta Kęty, rok 1861

Skrzynia cechu szewców w Kętach, 1819. Ze zbiorów Muzeum w Kętach

EN Box of the shoemakers' guild, 1819

SK Truhlica cechu obuvníkov z mesta Kęty, rok 1819. Zo zbierok Múzea mesta Kęty

EN

Prosperity built on crafts and trade Land and workshop

Invariably, the primary driving force behind the development of a town is its population. We know that most of the early citizens of Keřty had German ancestry (especially after 1391) and that they practised trade and crafts, as well as farming and animal husbandry. They cultivated oats, rye, and small quantities of wheat, and kept pigs, cattle and fish. The oldest crafts practised in Keřty were shoe-making, bakery, butchery, weaving and beer brewing. This led to the establishment of four guilds in the early 15th century, gathering bakers, shoe-makers, clothiers and butchers. In the 16th century, Keřty had as many as 120 craftsmen, beating all the other towns in the Duchy of Oświęcim and Zator, with shoe-makers topping the list. Guild masters were part of the urban elite. By the end of the 18th century, Keřty had guilds gathering butchers, weavers, shoemakers, bakers, furriers, stallholders, clothiers, tailors, and blacksmiths. In the second half of the 19th century, they were transformed into industrial associations.

In the early modern period, the town's population consisted of the nobility, clergy, burghers including guild masters, and peasants. The social and financial status of the citizens of Keřty was varied. The poorest were hired for field work or home service for rich burghers. When they were no longer able to earn their living, they received support from the town authorities. A hospital for the poor was established here as early as in the 16th century. It was a kind of workhouse, offering shelter for about 20 individuals.

SK

Remeslo a obchod tvorili mesto Blízko dielne a pôdy

Základným prvkom mesta sú jeho obyvatelia. Už od časov ríchtárov – zakladateľov vieme, že pôvodné obyvateľstvo tvorili predovšetkým nemeckí osadníci (najmä po roku 1391). Úplne od začiatku sa obyvatelia zaoberali obchodom a remeslom, ale obrábali aj pôdu a chovali zvieratá. Pestovali ovos, raž a v malom množstve aj pšenicu. Chovali ošípané, dobytok a ryby. Najstaršími remeslami v meste boli: obuvníctvo, pekárstvo, mäsiarstvo, tkáčstvo a pivovarníctvo. O dávnom význame týchto odvetví svedčí skutočnosť, že pomerne skoro, lebo už začiatkom 15. storočia existovali štyri cechy: pekársky, obuvnícky, súkennícky a mäsiarsky. V 16. storočí mali Keřty najviac remeselníkov zo všetkých miest bývalého Osvienčimsko-zatorského kniežatstva, ich počet predstavoval 120. Najviac bolo obuvníkov. Cechoví majstri patrili k elite mesta. Koncom 18. storočia pôsobili na území mesta Keřty nasledujúce cechy: mäsiarsky, tkáčsky, obuvnícky, pekársky, kožušnícky, kupecký, súkennícky, krajčírsky a kováčsky. V 2. polovici 19. storočia sa remeselnícke korporácie zmenili z cechov na priemyselné spolky.

V novodobej epoche tvorili obyvateľstvo mesta: šľachta, duchovní, mešťania s cechmajstrami a sedliaci. Ich spoločenské a finančné postavenie bolo veľmi diferencované. Najchudobnejší obyvatelia sa nechávali najímať na vykonávanie poľnohospodárskych alebo domácich prác pre bohatých mešťanov. Keď si nemohli zarobiť na svoju obživu, bola im poskytovaná mestská starostlivosť. Už v 16. storočí tu fungovala „Nemocnica pre chudobných“, čiže chudobinec, ktorá bola druhom prístrešia pre približne 20 osôb.

Kęty jarmarkami i targami sławne

Dużą rolę w życiu mieszkańców pełnił handel. Charakter ośrodka handlowego nadawały Kętom prawa do organizacji targów i jarmarków. Na wydarzenia te zjeżdżali nie tylko mieszkańcy okolicznych wsi i miast, ale również kupcy z innych rejonów państwa lub krajów sąsiednich. Początkowo jarmarki w Kętach były odprawiane dwa razy w roku, na św. Małgorzatę i na Podwyższenie Św. Krzyża (na święta patronów wezwań kęckich kościołów). W 1519 r. król Zygmunt Stary, ustanowił trzeci jarmark na św. Katarzynę. Targi odbywały się w soboty. Już w XVII w. pozwolono kęczanom na jeszcze jeden jarmark na Boże Ciało. W roku 1720 Kęty otrzymały prawo do organizacji kolejnych trzech jarmarków, a w 1835 r. na nowy wielki jarmark na woły opasowe. Cotygodniowe targi przeniesiono z soboty na poniedziałek, co trwa do dnia dzisiejszego. Miasto w dalszym ciągu rozwijało swój potencjał handlowy, dochodząc w latach 80. XIX w. do 15 jarmarków rocznie. Ważną rolę odgrywały Kęty w handlu solą. Już w 1391 r. zostali mieszkańcy zwolnieni z opłaty za kruszenie soli. W XIV w. wybuchł konflikt z Oświęcimem o prawo do poboru soli z Wieliczki. Ostatecznie kęccy kupcy otrzymali przywilej królewski o prawie do nabycia 80 bałwanów soli bezpośrednio z żup wielickich, a nie ze składu w Oświęcimiu. W XVI w. w Kętach handlowano nie tylko solą, ale i koźmi, bydłem oraz sukniem. W XIX w. pierwszą branżą, z jakiej słynęły Kęckie jarmarki był właśnie handel bydłem.

EN

Popular markets and fairs

Trade played a significant role in the life of the residents. The permission granted to the town to organize markets and fairs made Kęty a trade centre. Such events attracted not only people from nearby villages and towns, but also merchants from other parts of Poland or neighbouring countries. Initially, fairs were held twice a year – on St. Margaret's day and on the Feast of the Exaltation of the Holy Cross (to commemorate the dedications of the local churches). In 1519, King Sigismund the Old set the third date for a fair to be had on St. Catherine's day. The markets were held on Saturdays. In the 17th century, the citizens of Kęty were allowed to hold yet another fair on Corpus Christi, which was followed by three additional dates from 1720, and another one dedicated to the sale of oxen, which started in 1835. The weekly market was moved from Saturday to Monday – a tradition which has endured until the present day. The town continued to develop its commercial potential, with as many as 15 fairs held annually by the 1880s. Kęty played an important part in the national and international trade of salt. In 1391, the town citizens were no longer required to pay a tax on crushing salt. The 14th century saw the outbreak of a conflict with Oświęcim over the right to mine salt from Wieliczka. Ultimately, the merchants from Kęty received a royal privilege giving them the right to acquire 80 lumps of salt (a lump was about 165 kg) directly from the Wieliczka Salt Mine, rather than from a warehouse in Oświęcim, as it had been previously required. In the 16th century, Kęty became a venue for trading other goods in addition to salt, such as horses, cattle and cloth. It was primarily the sale of cattle that made Kęty famous in the 19th century.

SK

Kęty jarmokmi a trhmi slávne

Veľkú úlohu v živote obyvateľov zohrával obchod. Kęty boli vďaka právu na organizovanie trhov a jarmokov obchodným strediskom. Pri týchto príležitostiach prichádzali do mesta nielen obyvatelia z okolitých dedín a miest, ale aj kupci z iných regiónov krajiny alebo zo susedných krajín. Spočiatku sa jarmoky v Kętach konali dvakrát do roka na sv. Margarétu a na Povýšenie sv. Kríža (sviatky patrónov tunajších kostolov). V roku 1519 povolil kráľ Žigmund Starý organizovať tretí jarmok na sv. Katarínu. Trhy sa konali v sobotu. Už v 17. storočí mohli obyvatelia mesta Kęty organizovať ešte jeden jarmok na Božie telo. V roku 1720 Kęty získali právo organizovať tri ďalšie jarmoky a v roku 1835 nový veľký jarmok na predaj volov chovaných na mäso. Týždenné trhy boli presunuté zo soboty na pondelok a v pondelky sa konajú dodnes. Mesto naďalej rozvíjalo svoj obchodný potenciál a v 80. rokoch 19. storočia usporiadalo až 15 jarmokov ročne. Dôležitú úlohu plnili Kęty v obchode so solou. Už v roku 1391 boli obyvatelia oslobodení od poplatku za drvenie soli. Vo 14. storočí sa dostali do konfliktu s obyvateľmi Osvienčima o právo odoberania soli z Wieliczky. Nakoniec bolo kupcom z mesta Kęty udelené privilégium a získali právo nadobúdať 80 balvanov soli priamo z wielických baní a nie zo skladu v Osvienčime. V 16. storočí sa v Kętach obchodovalo nielen so solou, ale aj s koňmi, dobytkom a súknom. V 19. storočí boli jarmoky v Kętach slávne práve vďaka obchodu s dobytkom.

◀ Skrzynia cechu krawców i cechów pokrewnych w Kętach, 1792 r. Ze zbiorów Muzeum w Kętach

EN Box of the guild of tailors and related guilds in Kęty, 1792

SK Truhlica cechu krajčirov a príbuzných cechov z mesta Kęty, rok 1792. Zo zbierok Múzea mesta Kęty

Targ na rynku w Kętach. Zdjęcie z końca XIX w. ▶

EN A produce market in Kęty in the late 19th century

SK Trh na hlavnom námestí v Kętach. Fotografia z konca 19. storočia

Wyroby rymarskie i szewskie M. Frischa, Okres międzywojenny, ze zbiorów Wiktora Frisza

EN Frisch's saddlery and footwear products. Interwar period, from the collection of Wiktor Frisz

SK Frischove remenárske a obuvnícke výrobky, Medzivojnové obdobie. Zo zbierok Wiktora Frisza

Rewolucja przemysłowa

W epoce uprzemysłowienia (XIX w.) – w związku z rozwijającą się administracją oraz oświatą – zaczęła się kształtować miejska inteligencja, tworzona przez urzędników, lekarzy, adwokatów i nauczycieli. W latach 30. i 40. XIX w. w Kętach powoli zaczęły powstawać zakłady o charakterze przemysłowym. Rodzący się powoli przemysł dawał pracę najemnikom, szczególnie chłopom po ich uwłaszczeniu w roku 1848. Oprócz istniejących od dawna zakładów przetwórstwa płodów rolnych (młyny, browary), czy folusza, powstała fabryka sukna Zipse-ra oraz kuźnia miedzi. W II połowie XIX w. nastąpiła dalsza faza uprzemysłowienia w kierunku włókiennictwa. W latach 1867-1868 otwarto w Kętach dwie manufaktury sukiennicze mieszczan kęckich – Franciszka Zajączka i Jana Kopcińskiego, które szybko zaczęły ze sobą konkurować. Ostatecznie zwyciężył Franciszek Zajączek, który w roku 1898 rozbudował fabrykę na skalę przemysłową. Fabrykę Kopcińskiego przejął Wojciech Baubela, który później został podwykonawcą Zajączka, a następnie mu ją odsprzedał. Pod koniec XIX w. funkcjonowała w Kętach także fabryka dachówek i rur Klemensa Jury, Fabryka Maszyn Rolniczych Jurów, tartaki. Kęty przodo-wały na tle całej Galicji w produkcji butów, gdzie 70 małych warsztatów produkowało rocznie 40 tys. par butów (na jeden warsztat w Kętach przypadało rocznie ok 570 par). Rozwi-jał się również związany z szewstwem przemysł garbarski. Ogrom kęckiej produkcji obuwia, sprawił że kęczanie byli na-zywani przez sąsiadów od szewskich kopyt „kopyciarzami”.

EN

Industrial revolution

The 19th-century industrialization and the resulting development of administration and education contributed to the emergence of a local intelligentsia with officials, doctors, lawyers and teachers. The first industrial factories appeared in Kęty in the 1830s and '40s. This brought new jobs, especially for peasants who had been granted freehold in 1848. In addition to the long-established crop processing plants (gristmills, breweries) and a fulling mill, the list of industries in Kęty now included Zipser's cloth factory and a copper forge. The second half of the 19th century saw further development of the textile industry in Kęty. There was increased competition between a couple of local entrepreneurs Franciszek Zajączek and Jan Kopciński, who opened their cloth factories in 1867 and 1868, respectively. Ultimately, the race was won by Zajączek who had considerably expanded the factory by 1898. The plant owned by Kopciński had been taken over by Wojciech Baubela, who later became Zajączek's subcontractor, and eventually sold him the works. By the end of the 19th century, the list of the local industries had grown further to include a tile and pipe factory, the Farming Machinery Production Plant – both owned by the Jura family, and a number of sawmills. Kęty was Galicia's leader in the production of shoes, with 70 small workshops making 40,000 pairs annually (about 570 pairs per workshop per year). The shoe-making business also contributed to the development of the tanning industry.

Sklep z tkaninami Fabryki Wyrobów Wełnianych F. E. Zajączków i K. Lankosza

EN Textiles shop of the F.&E.Zajączek &K.Lankosz Wool Textiles Factory

SK Predajňa Fabryky Wyrobův Weľnianych (Továreň na vlnený výrobky) F. i E. Zajączek i K. Lankosz

SK

Priemyselná revolúcia

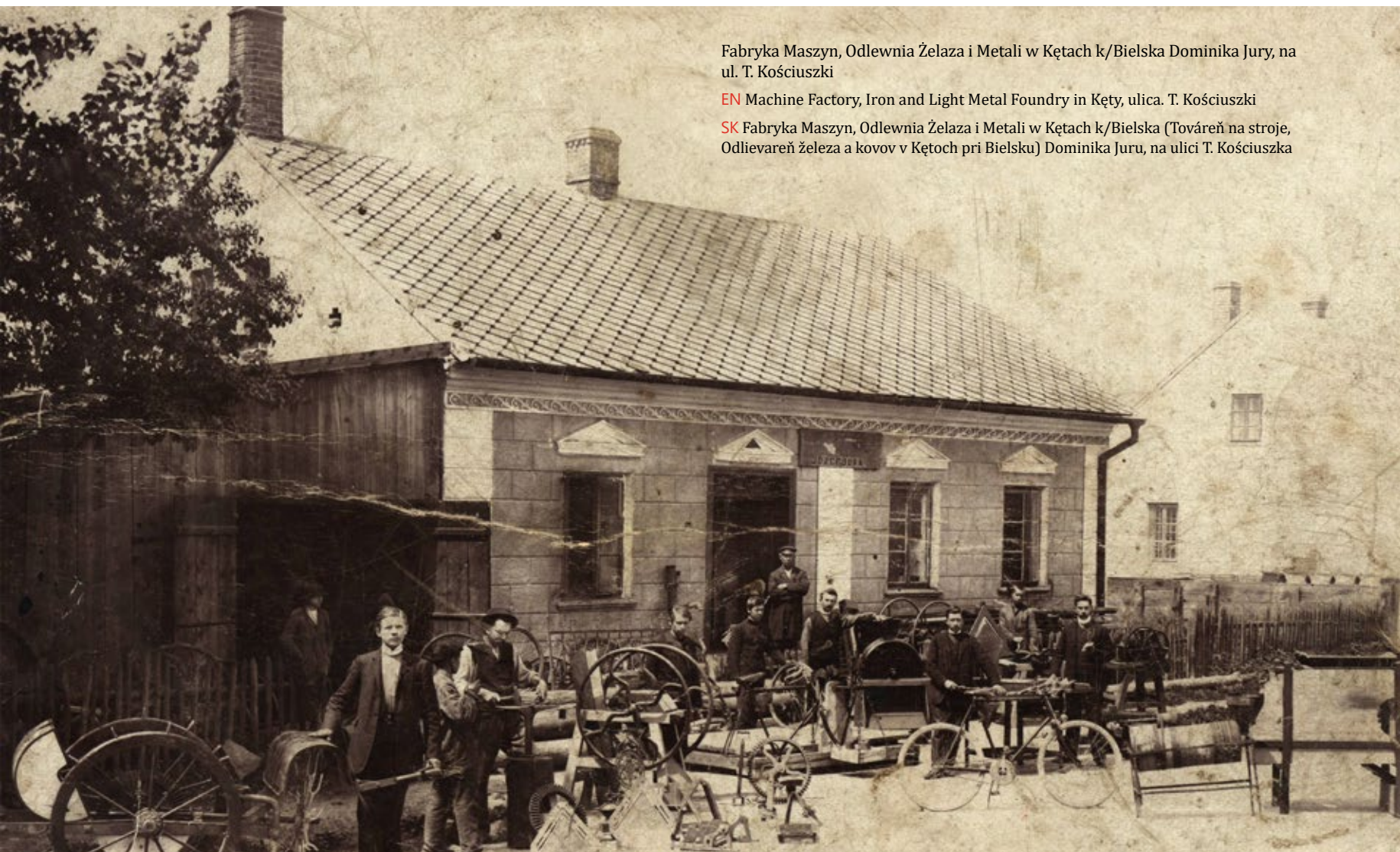
V epoche vzniku priemyslu, teda v 19. storočí, začala v súvislosti s rozvíjajúcou sa verejnou správou a školstvom vznikáť mestská inteligencia. Tvorili ju úradníci, lekári, advokáti a učitelia. V 30. a 40. rokoch 19. storočia začali v meste Kęty pomaly vznikáť priemyselné závody. V pomaly vznikajúcom priemysle nachádzali uplatnenie nájomní zamestnanci, predovšetkým sedliaci po ich oslobodení od poddanských povinností. V roku 1848 okrem existujúcich od dávna závodov na spracovanie poľnohospodárskych plodov, ako napr.: mlyny, pivovary alebo valchy, vznikla aj Zipserova továreň na súkno a kováčska dielňa na meď. V 2. polovici 19. storočia sa začala ďalšia fáza spriemyselnovania zameraná na textilnú výrobu. V rokoch 1867 – 1868 boli v meste sprevádzkované dve súkennícke manufaktúry – Franciszka Zajączka a Jana Kopcińskiego, ktorí medzi sebou začali rýchlo konkurovať. Nakoniec zvíťazil Franciszek Zajączek, ktorý v roku 1898 prebudoval svoju manufaktúru na priemyselnú továreň. Továreň Kopcińskiego prevzal Wojciech Baubela, ktorý sa stal dodávateľom Zajączka a následne mu továreň predal. Koncom 19. storočia fungovala v meste aj továreň na škridle a rúry, ktorej majiteľom bol Jura, továreň na poľnohospodárske stroje rodiny Jurovcov a píly. Kęty boli na poprednom mieste v celej Haliči vo výrobe topánok. Sedemdesiat malých dielní vyrábalo ročne 40 tis. párov topánok (v priemere vyrábala jedna dielňa približne 570 párov za rok). Rozvíjal sa tiež garbiarsky priemysel spojený s obuvníctvom. Obrovský rozsah miestnej výroby obuvi spôsobil, že susedia nazývali obyvateľov Kętov podľa obuvníckych foriem nazývaných kopytá „kopyciarze“.

Reklama zakładu Maszynobet. Wytwórnia maszyn do wyrobów maszynowych Klemensa Jury, ul. T. Kościuszki 642

EN Advertisement of the Machine Factory “Maszynobet”, ul. T. Kościuszki 642

SK Reklama závodu Maszynobet. Wytwórnia maszyn do wyrobów maszynowych (Výrobňa strojov pre strojárenské výrobky) Klemensa Juru, ulica T. Kościuszka 642

Fabryka Maszyn, Odlewnia Żelaza i Metali w Kętach k/Bielska Dominika Jury, na ul. T. Kościuszki

EN Machine Factory, Iron and Light Metal Foundry in Kęty, ulica. T. Kościuszki

SK Fabryka Maszyn, Odlewnia Żelaza i Metali w Kętach k/Bielska (Továreň na stroje, Odlievareň železa a kovov v Kętoch pri Bielsku) Dominika Juru, na ulici T. Kościuszka

Wraz z wprowadzeniem kolei żelaznej, która skróciła odległości, mieszkańcy podejmowali pracę w fabrykach Bielska i Białej. Rozpoczęła się również fala migracji zarobkowej do Ameryki i zachodniej Europy.

Zatrudnienie robotników w przemyśle wzrosło w okresie międzywojennym. W czasie najlepszej koniunktury pracę w tej branży w mieście znalazło 800 mieszkańców, a ponad 1200 pracowało w zakładach sąsiednich miast. Drobny handel skupiał się głównie w obrębie rynku. Wiele małych sklepów z różnorodnymi towarami było własnością kęckich Żydów. W mieście działało 7 piekarni. Niestety, okres kryzysu gospodarczego lat 30. wzmógł bezrobocie i migrację zarobkową.

EN

Following the introduction of the railway, many local people began to commute to work in the factories of Bielsko and Biała. The period also marked the beginning of a wave of emigration to America and Western Europe.

The employment level in industry increased during the interwar period, with as many as 800 citizens working in Kęty and more than 1,200 in neighbouring towns. Street trade was mostly focused on and around the Main Square. Many small shops were owned by local Jews. There were 7 bakeries operating in the town. Unfortunately, the economic crisis of the 1930s contributed to an increase in unemployment levels and economic migration.

SK

Spolu so zavedením železnice, ktorá umožnila rýchlejšie prekonávať vzdialenosti, začali miestni obyvatelia pracovať v továrňach v Bielsku a Białej. Začala sa aj vlna zárobkovej emigrácie do Ameriky.

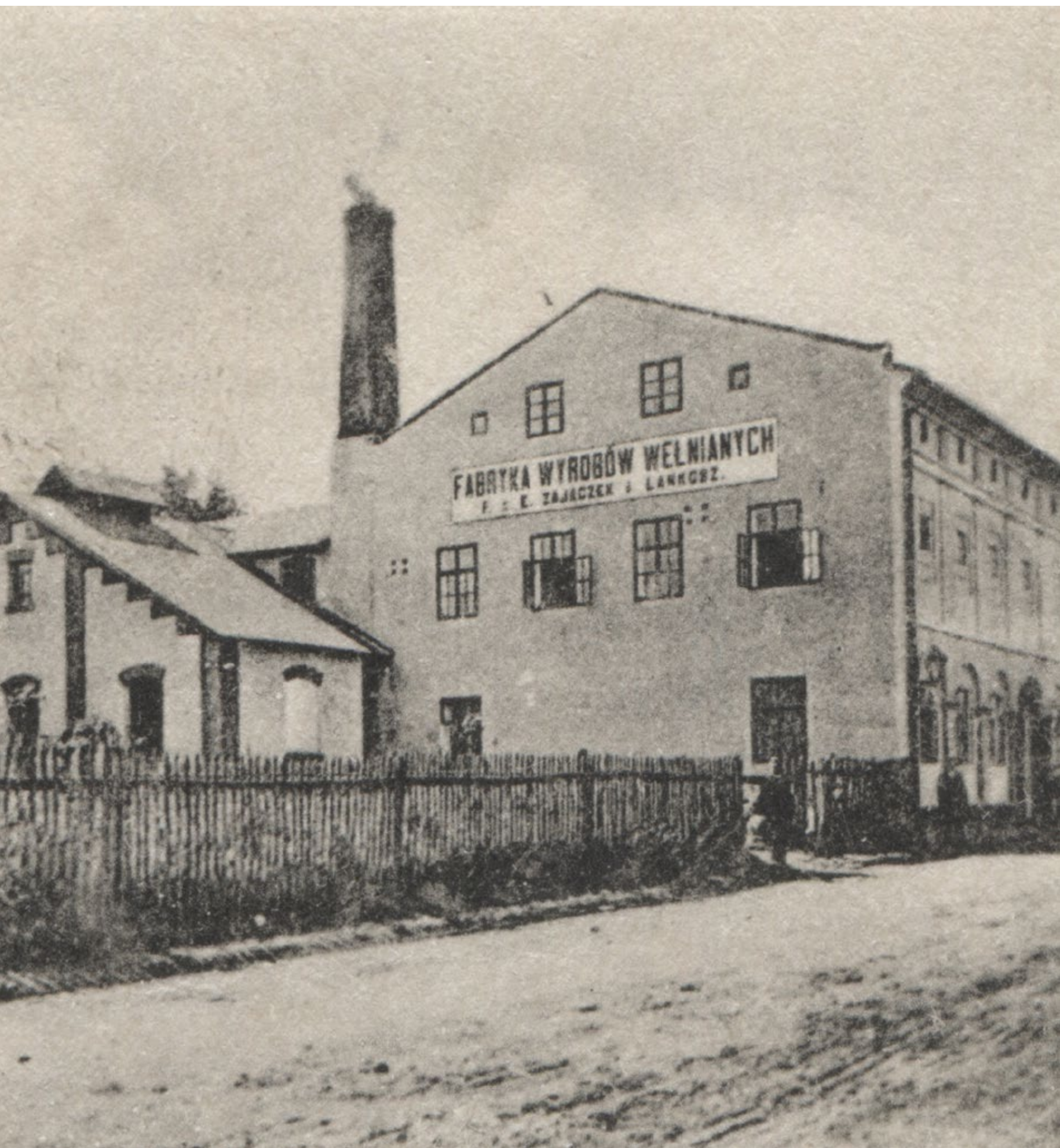
Zamestnanie robotníkov v priemysle stúpalo v medzivojnovom období. V období najväčšej konjunktúry si v priemyselných závodoch našlo prácu v meste 800 obyvateľov a viac ako 1200 pracovalo v podnikoch v susedných mestách. Drobný obchod sa sústredil predovšetkým v okolí hlavného námestia. Veľa malých obchodov s rozličným tovarom patrilo miestnym Židom. V meste fungovalo 7 pekární. Bohužiaľ, obdobie hospodárskej krízy v 30. rokoch zvýšilo nezamestnanosť a zárobkovú emigráciu.

Fabryka Wyrobów Wełnianych F. E. Zajączków i K. Lankosza

EN F.&E.Zajączek &K.Lankosz Wool Textiles Factory

SK Fabryka Wyrobów Wełnianych (Továrň na vlnené výrobky)
F. i E. Zajączek i K. Lankosz

Praca obowiązkowa

Po II wojnie światowej na mocy dekretu o nacjonalizacji wszystkie zakłady przemysłowe zostały przejęte na własność państwa. Władze państwowe rozwijały w Kętach szczególnie przemysł włókienniczy. Od 1945 r. wprowadzano spółdzielczość, skupiającą przymusowo drobne warsztaty rzemieślnicze, sklepy osób prywatnych oraz produkcję i przetwórstwo rolne. Życie gospodarcze oparto na tzw. sojuszu robotniczo-chłopskim, uznając prywatnych przedsiębiorców za wyzyskiwaczy. Wprowadzono nakaz pracy, co miało zlikwidować problem bezrobocia.

Nową erą w uprzemysłowieniu miasta było uruchomienie w Kętach zakładów przemysłu metalowego. W latach 1950-1953 zbudowano i uruchomiono bowiem Zakład Metali Lekkich Kęty, a w roku 1966 Zakład Automatyzacji i Mechanizacji Przemysłu Metali Nieżelaznych ZAM. Zakłady te stanowiły miejsce pracy dla całej rzeszy mieszkańców miasta oraz okolicznych wsi. Dostępność pracy w przemyśle spowodowała dynamiczny wzrost liczby mieszkańców Kęt z 7.100 osób w roku 1950 do 19.159 w roku 1990. Od roku 1977 dopuszczono powstawanie małych, prywatnych zakładów rzemieślniczych. W Kętach funkcjonowało wtedy 80 warsztatów.

Zakład Przemysłu Włókienniczego „Kentex”, lata 60. XX w.

EN Textile Industry Plant "Kentex", 1960s

SK Vlnársky závod „Kentex”, 60. roky 20. storočia

EN

Compulsory employment

By virtue of the decree on nationalization, which was passed shortly after the end of the Second World War, all industrial plants were taken over by the state. The authorities focused primarily on the development of the textile industry in Kęty. In 1945, private workshops, businesses and farms were incorporated into communist-style cooperatives. Economic development was based on the so-called alliance of workers and peasants, and the remaining private entrepreneurs were considered exploiters. State authorities introduced compulsory employment in order to eliminate unemployment.

The introduction of the metal industry was intended to mark the beginning of a new era in the industrialization of Kęty. The Light Metals Production Factory was built between 1950 and 1953, and the Non-ferrous Metals Automation and Mechanization Plant (ZAM) launched production in 1966. Both of them generated hundreds of jobs for residents of Kęty and neighbouring villages. This, in turn, contributed to an exponential growth in the town's population, from 7,100 in 1950 to 19,159 in 1990. In 1977, the decision was made to allow the establishment of small private enterprises in Kęty. At the time, there were 80 workshops operating in the town.

Zakład Automatykacji i Mechanizacji Przemysłu Metali Nieżelaznych ZAM

EN ZAM Industries (Automation and Mechanization of Non-Ferrous Metals)

SK Zakład Automatykacji i Mechanizacji Przemysłu Metali Nieżelaznych (*Závod automatizácie a mechanizácie priemyslu nežeľezných kovov*) ZAM

SK

Povinná práca

Po 2. svetovej vojne sa všetky priemyselné podniky na základe dekrétu o znárodnení stali majetkom štátu. Rozhodnutím vedenia štátu sa v Kętach rozvíjal predovšetkým textilný priemysel. Od roku 1945 bol zavedený povinný družstevný systém, ktorý zastrešoval drobné remeselnícke dielne, súkromné obchody a aj poľnohospodársku výrobu a spracovanie poľnohospodárskych výrobkov. Hospodársky život bol založený na tzv. robotnícko-roľníckom spojeníctve a súkromní podnikatelia boli považovaní za vykorisťovateľov. Bola zavedená povinnosť pracovať, čo malo odstrániť problém nezamestnanosti. Novou érou rozvoja priemyslu mesta bolo zriadenie podnikov kovového priemyslu. V rokoch 1950 – 1953 boli postavené a sprevádzkované Zaklady Metali Lekkich (*Závody na ľahké kovy*) Kęty a v roku 1966 Zakład Automatykacji i Mechanizacji Przemysłu Metali Nieżelaznych (*Závod automatizácie a mechanizácie priemyslu nežeľezných kovov*) ZAM. Tieto závody ponúkali pracovné miesta pre veľmi veľký počet obyvateľov mesta a okolitých dedín. Dostupnosť práce v priemysle zapríčinila dynamický nárast počtu obyvateľov mesta Kęty, ktorý sa zo 7 100 osôb v roku 1950 zvýšil v roku 1990 na 19 159. Od roku 1977 bolo prípustné zakladanie malých súkromných remeselníckych dielní. V Kętach vtedy fungovalo 80 dielní.

Wolny rynek – główny regulator życia

Najważniejsze jednak zmiany w stylu życia i pracy mieszkańców Kęt nastąpiły po obaleniu komunizmu. Przeprowadzono prywatyzację przedsiębiorstw państwowych i spółdzielni robotniczych. Dużą część z nich, w wyniku przekształceń, zamknięto, inne, jak np. wywodząca się z ZML-u Grupa Kęty, działają do dnia dzisiejszego. W związku z wprowadzeniem gospodarki rynkowej nastąpił rozkwit prywatnych przedsiębiorstw i firm. Upowszechniła się praca w sektorze usług. Niestety, wprowadzone reformy doprowadziły do pojawienia się bezrobocia wśród mieszkańców miasta. W ciągu ponad 20 lat standard życia kęczan uległ jednak wielkiej poprawie. Znaczną pomocą w rozwoju miasta i podniesieniu życia mieszkańców miało wejście Polski w struktury Unii Europejskiej w roku 2004. Otwarte granice państw UE dały mieszkańcom możliwość pracy poza granicami Polski. Wzrosła rola emigracji zarobkowej.

EN

Free market – chief economic force

However, the most important changes in the lifestyle and work of the residents of Kęty were still ahead. Following the collapse of communism, state-owned enterprises and workers' cooperatives became privatized. Many had to be closed down during the transformation period, others, such as Grupa Kęty, previously known as the Light Metals Production Factory, are still fully operational, and very successful. Private businesses and enterprises flourished following the introduction of market economy. Many jobs were created in the service sector. The downside of the reforms in the early 1990s was an increase in the unemployment levels. However, the living standards of the citizens of Kęty has improved significantly over the last 20 years. In 2004, Poland joined the European Union, which was a major milestone in the development of Kęty and improvement of the living standards of its citizens. Open borders gave the residents an opportunity to work abroad, and consequently, the level of economic emigration has grown ever since.

SK

Voľný trh – hlavný regulátor života

Avšak najdôležitejšie zmeny životného štýlu a práce obyvateľov Kętov sa začali po páde komunizmu. Štátne podniky a robotnícke družstvá sa privatizovali. Ich veľká časť bola v dôsledku zmien zrušená a iné ako napr. Grupa (Skupina) Kęty, ktorá je nástupcom Závodov na ľahké kovy, fungujú dodnes. Bohužiaľ, ekonomické reformy zapríčinili vznik nezamestnanosti medzi obyvateľmi mesta. V súvislosti so zavedením trhového hospodárstva sa začali rozvíjať súkromné podniky a spoločnosti. Rozvíjal sa sektor služieb, v ktorom sa uplatnilo veľa osôb. V priebehu viac ako 20 rokov sa štandard života obyvateľov významne zlepšil. K rozvoju mesta a zvýšeniu životnej úrovne obyvateľov určite prispel vstup Poľska do Európskej únie v roku 2004. Otvorené hranice členských štátov EÚ poskytli možnosť pracovať v zahraničí. Zvýšila sa úloha zárobkovej emigrácie.

W co się ubrać? Rzec o stroju

Kęty jako miasto regionu pogranicza śląsko-małopolskiego przejmowały wiele wpływów kulturowych z sąsiednich terenów. Tradycje krakowskie, a przede wszystkim śląskie, wpłynęły w tym podgórskim regionie na ubiór ówczesnych mieszkańców, upodabniając go do swojej formy. Bogaci mieszczaństwo kęccy preferowali ubiór i modę miejską, starając się nadążyć za zmieniającymi się trendami. Pozostała część, zajmująca się głównie uprawą roli, chciała upodobnić swój strój do tego noszonego przez elity. Strój ten, obecnie jest klasyfikowany jako strój lachów śląskich (mieszkańców terenów pogranicza górskiego), gdyż właśnie lachami górale nazywali „obcych”. Dlatego zasięg jego występowania jest dość rozległy – od Orawy i Frydka-Mistka po Wadowice i Pszczynę, gdzie strój przyjmował cechy formalne i nazewnictwo stroju śląskiego. Końcem XVIII w. i przez cały wiek XIX wykształcał się ostateczny, w miarę jednolity charakter stroju – mieszkańcy wsi i małych miejscowości mocno inspirowali się ówczesną modą miejską. Z tego powodu też strój męski nie wykształcił się lub zanikł stosunkowo wcześnie. Mężczyźni ubierali się bardzo podobnie do mieszczan – szyta koszula, kamizela (kamizol), czyli rodzaj marynarki czy rozkloszowane płaszcze do kolan z wykładanym kołnierzem.

EN

What to wear – a word about folk costume

Due to its location on the boundary between the regions of Silesia and Małopolska, Kęty has always drawn from various cultural influences. Historically, the local folk costume was inspired by the fashions of Kraków and, even more significantly, Silesia. Rich burgesses from Kęty favoured urban fashion, trying to keep up with the changing trends. Others, especially farmers, did their best to imitate the apparel of the local elite circles. Nowadays, the traditional folk costume, which was worn by citizens of Kęty a couple of centuries ago, is referred to as the Silesian Lach Costume – the word *Lach* being a term used by inhabitants of the foothills of the Beskid Mountains (known as *Górale*) to describe an “outsider”. In fact, the Silesian Lach costume was used across a vast area from Orava and Frydek-Místek to Wadowice and Pszczyna, where the outfit had more formal features and its different parts were named according to a Silesian dialect. The end of the 18th century was the beginning of gradual uniformization of the local folk costume – a process which lasted until the end of the 19th century. At the time, villagers and citizens of small towns were strongly inspired by urban fashions. Village men dressed very much like burgesses – a *kamizol* i.e. a kind of jacket and a knee-length coat with a lined collar.

SK

Do čoho sa obliecť – úvaha o krojoch

Kęty sa nachádzajú v sliezske-malopolskom pohraničí a prevzali veľmi veľa kultúrnych vplyvov zo susedných oblastí. Krakovské a predovšetkým sliezske tradície v tejto podhorskej oblasti ovplyvnili oblečenie niekdajších obyvateľov, vďaka čomu sa začalo podobať týmto krojom. Bohatí miestni mešťania uprednostňovali mestskú módu a odevy, z tohto dôvodu sa snažili nezaostávať za meniacimi sa trendmi. Zasa ostatná časť obyvateľstva, ktoré sa zaoberalo hlavne poľnohospodárstvom, chcela, aby sa ich oblečenie podobalo odevu elit. V súčasnosti je kroj, ktorý sa na území mesta vyskytuje, klasifikovaný ako kroj etnografickej skupiny sliezkych Lachov (obyvateľov žijúcich v podhorských oblastiach), pretože goralí nazývali „Lachmi“ práve cudzích. Rozsah jeho výskytu je pomerne rozsiahly – od Oravy a Frýdka-Místka až k Wadowiciam a Pszczynie, kde tento kroj získaval formálne znaky a názvoslovie spojené so sliezkym krojom. Koncom 18. storočia a počas celého 19. storočia sa formoval konečný, pomerne zjednotený charakter kroju – dedičania a obyvatelia malých obcí sa silno inšpirovali mestskou módou. Z tohto dôvodu nevznikol alebo pomerne skoro zanikol mužský kroj. Muži sa obliekali podobne ako mešťania – šitá košeľa, vesta (*kamizol*), na to druh saka alebo široké kabáty po kolená s vykladaným golierom.

◀ Bronisława Adamus w odświętnej jakli z bortami fabrycznymi. Fotografia wykonana w zakładzie Huga Shneizera w Białej między 1878 a 1920 rokiem. Zbiory MAKK, sygn. MK/H/5654

EN Bronisława Adamus in an elegant jakla decorated with diamond flecks. Photograph taken at the Hugo Shneizer factory in Biała between 1878 and 1920. MAKK Collections, sign. MK/H/5654.

SK Bronisława Adamus v sviatočnej jakli z továrenskými ozdobami tzv. bortami. Fotografia vyhotovená v ateliéri Huga Shneizera v Białej medzi rokmi 1878 a 1920. Zbiorky MAKK (*Múzea Alexandra Kłosińského v Kętach*), sign. MK/H/5654

Koszula – kabotek

Podstawowa i obowiązkowa część ubioru. Powszechnie służyła również za przyodziewek nocny. Zwykle koszule posiadały krótki rękawek, wykrajane pod szyją kwadratowo lub w trójkąt; marszczone na szyciu. Przeważnie zapinane były pod szyją na guziki.

EN

Shirt – kabotek

Basic and obligatory part of the outfit, also commonly used in evening attire. Typically, shirts had short sleeves and were gathered at the square or triangular neckline with buttons.

SK

Košeleľa – kabotek

Základná a povinná časť oblečenia. Bola všeobecne používaná ako spodná a aj nočná bielizeň. Košeleľa mali najčastejšie krátke rukávy a štvorcový alebo trojuholníkový výstrih s riasením na švoch a pod krkom sa zapínali na gombíky.

Póhalka - Podwłócka

Wykonana z dwóch kawałków materiału, zdobiona bogato koronką, którą się często krochmaliło, by po założeniu pełniła funkcję „stelażu” dla spódnicy. Zakładana na koszulę w celu poszerzenia kobiety w biodrach oraz nadania odpowiedniego kształtu spódnicy wierzchniej.

EN

Podwłócka

A podwłócka was made of two pieces of fabric, both richly decorated with lace. It was often starched to serve as a sort of hoop for the skirt. It was worn on top of the shirt to make the wearer appear wider at the hip and to ensure an appropriate shape of the skirt on top.

SK

Spodná sukňa - podwłócka

Ušitá z dvoch kusov látky, bohato zdobená čipkami, často sa ju škrobilo, aby bola „stojanom“ pre sukňu. Obliekala sa na košeleľa, aby mala žena širšie boky a vrchná sukňa získala požadovaný tvar.

Spódnica

Składała się z dwóch zszytych ze sobą części – spódnicy oraz lejbika, pełniącego funkcję gorsetu.

EN

Skirt

A skirt consisted of two parts which were sewn together – a skirt proper and a kind of corset called *lejbik*.

SK

Sukňa

Składala sa z dvoch navzájom zošitých častí – sukne a lejbika, ktorý bol korzetom.

Fartuch – zapaska

Zapaska przeważnie wykonywana była ze sztucznego jedwabiu lub delikatnego, białego płóciaka w przypadku zapasek odświętnych, a bawełny i kretonu w przypadku codziennych. Czasem haftowano ją w drobne wzory kwiatowe lub zdobiono haftem ażurowym.

EN

Apron – zapaska

A zapaska was usually made of rayon or fine bleached linen for festive occasions, and of mixture of cotton and cretonne for everyday use. Sometimes it was embroidered with small flower or openwork patterns.

SK

Zásterá – zapaska

Sviatočné zástery boli najčastejšie z umelého hodvábu alebo jemnejšieho bieleného plátna a každodenné z bavlny, hlavne z kartúnu. Niekedy bola vyšívaná drobnými kvetovými vzormi alebo bola zdobená ažúrovou výšivkou.

4

Jakla

Žakiet modelujący sylwetkę kobiety do kształtu trapezu. Zazwyczaj, jakle posiadały zdobienia wzdłuż rąbków, zapieć, kołnierza oraz jako wykończenia rękawów.

EN

Jakla

A stiff trapezoid jacket, usually with ornaments along the seams, fastenings, collar and sleeves.

SK

Jakľa

Žaket modelujúci ženskú siluetu do tvaru lichobežníka. Najčastejšie boli jakle zdobené pozdĺž okrajov, zapínania, na golieri a okrajoch rukávov.

5

Chustka – jedwobnica

Najbardziej eleganckie nakrycie głowy, wykonywane z adamaszku, zdobione frędzlami - strzympkami, specjalnie wiązanymi frędzlami wykonanymi z jedwabiu lub cienkiej bawełny. Jedwobnice składano w trójkąt i wiązano pod szyją.

EN

Kerchief – jedwobnica

The most elegant headgear, made of damask, decorated with strzymyki, i.e. silk or fine cotton fringes. A jedwobnica was typically folded into a triangle and tied under the neck.

SK

Šatka – jedwobnica

Najelegantnejšia prikrývka hlavy, ktorá bola vyrábaná z damašku zdobená strapcami – strzympkami alebo špeciálne viazanými strapcami vyrobenými z hodvábu buď z tenkej bavlny. Jedwobnice sa skladali do trojuholníka a viazali pod krkom.

6

Korale

Sznur prawdziwych koralu był sporym wydatkiem nawet dla zamożnych mieszczan. Jedynie najbogatsi mogli sobie pozwolić na tę biżuterię.

Tańszym zamiennikiem były korale sztuczne – kamieniaki lub tzw. korale chlebowe wykonane z masy organicznej. Do sznura przyczepiano krzyżyk lub święty medalik.

EN

Coral beads

A string of authentic coral beads was a considerable expense even for wealthy burgesses. Only the richest could afford it. There were also cheaper replacements, such as *kamieniaki* or *korale chlebowe* (bread corals) made of organic materials. The string had a cross or holy locket attached to it.

SK

Korále

Šnúra pravých korálov bola veľkým výdavkom aj pre bohatých mešťanov. Iba najbohatší si mohli dovoliť také šperky. Lacnejšou náhradou boli umelé korálky – *kamieniaky* alebo tzv. *korale chlebowe* vyrobené z organickej masy obsahujúcej škrob, živicu a farbivo. Na šnúre bol privesený krížik alebo medailón.

Buty

Istniała duża różnorodność form damskich, wśród których dominował model trzewika na małym słupku; kończącego się na łydce, ściśle dopasowanego do stopy. Buty takie często były zdobione przeszyciem w kształcie lilijki.

EN

Shoes

There were various types of ladies' footwear, but the most popular were close-fitting low-heeled boots reaching up to the calf, and often decorated with lily-shaped stitching.

SK

Topánky

Existovalo veľa druhov dámskych topánok, ale prevládali členkové šnurovacie topánky na malom hrubom podpätku, ktoré priliehali k chodidlu. Takéto topánky mali často ozdobné prešíte v tvare ľalie.

Kobiety natomiast zakładały skromne i proste ubiory, wykonane za to z dobrych jakościowo materiałów produkcji fabrycznej. Na płócienną koszulę (*kabotek*) nakładały prostą spódnicę do kostek z przyszytym do niej stanikiem (*lajbikiem*). Na to zakładano fartuch (*zapaskę*) wykonany z brokatu, adamaszku lub haftowanej bawełny i dalej jaklę – dopasowany, modelujący sylwetkę kaftan z bufiastymi rękawami, często przystrojony rzędem fabrycznych ozdób pasmanteryjnych lub płaskim haftem sznurkowym (*sutaszem*). Ten element stroju był upodobniony w formie do kaftanów i płaszczy z mody miejskiej. Wśród kolorów dominowały barwy ciemne i stonowane. Przez pewien czas nawet kobiety zakładały na ślub jaklę w kolorze czarnym, który wówczas był uznawany za najelegantszy i najdroższy.

Zdjęcie weselników, wśród których z lewej strony znajdują się kobiety w strojach laskich; lata 30. XX wieku, sygn. MK/H/2792

EN Wedding guests including women in Lach costumes on the left; 1930s; MK / H / 2792

SK Fotografia svadobčanov, medzi ktorými sa na ľavej strane nachádzajú ženy v lašských krojoch; 30. roky 20. storočia, MK/H/2792

Para w strojach laskich. Zespół Pieśni i Tańca „Kozianie”

EN A couple in Lach costumes. The Song and Dance Ensemble “Kozianie”

SK Pár v lašských krojoch. Zespół Pieśni i Tańca (Súbor piesní a tanca) „Kozianie”

EN

Women, on the other hand, wore simple and modest clothes, though made of high-quality factory-produced fabrics. These included a *kabotek* (linen shirt), a simple, ankle-length skirt with a *lajbik* (a kind of brassier) sewn on to it, a *zapaska*, or waist apron, made of brocade, damask or embroidered cotton, a *jakla*, i.e. a close-fitting jacket with puffed sleeves, often decorated with a row of trimmings or a band of flat cord embroidery. This element of the folk costume was similar in form to male jackets and coats worn by burghesses. The colours were mostly dark and subdued. For some time, even brides wore black *jaklas*, as black was considered the most elegant and extravagant of all colours.

SK

Ženy si obliekali skromné a jednoduché odevy, šité z kvalitných továrenských vyrábaných látok. Na plátennú košeľu (*kabotek*) si dávali jednoduchú sukňu siahajúcu po členky s k nej prišitým korzetom (*lajbikom*). Na to si dávali zásteru (*zapasku*), ušitú z brokátu, damašku alebo vyšívanej bavlny a hore si obliekali jakľu – priliehavý, siluetu modelujúci kabátik, s pufovanými rukávmi, často zdobený radom továrenských galantérnych ozdôb alebo plochou šnúrkovou výšivkou (*sutašom*). Táto časť kroja mala formu podobnú kabátikom a kabátom, aké sa nosili v mestách. Prevládali tmavé a stlmené farby. V určitom období si ženy obliekali aj na sobáš jakľe čiernej farby, ktorá sa považovala za najelegantnejšiu a bola najdrahšia.

Kobiety sprzedające naczynia na ul. Kościelnej (dziś ul. A. Mickiewicza); początek XX wieku, sygn. MK/H/3345

EN Women selling cooking pans in ul. Kościelna (now ul. A. Mickiewicza); early 20th century. MK/H/3345

SK Ženy predávajúce nádoby na ulici Kościelnej (v súčasnosti. A. Mickiewicza); začiatok 20. storočia. MK/H/3345

Rodzina w atelier fotograficznym. Kobieta po prawej – młoda mężatka na głowie ma założony koronkowy czepiec; Przełom XIX/XX wieku. Zbiory MAKK, sygn. MK/H/1775

EN A family in a photographic studio. The young married woman on the right is wearing a lace cap; turn of the 20th century. MAKK Collections, sign. MK/H/1775

SK Rodina vo fotografickom ateliéri. Napravo – mladá vydatá žena má na hlave čipkový čepiec; Prelom 19. a 20. storočia. Zbierky MAKK, sign. MK/H/1775

Zarówno mężatki, jak i panny zakładały na głowę chustki wiązane pod brodą: z żakardu lub adamaszku nazywane śląskimi, albo wełniane nazywane jedwobnicami. Takie chustki czasem zdobiono frędzlami (strzympkami). Do pierwszych dekad XX wieku mężatki zakładały również koronkowy lub muślinowy czepiec – praktyka ta wówczas zachowała się jedynie wśród najstarszych kobiet.

Ubiór codzienny nie różnił się krojem zbyt od odświętnego. Różnicę można było dostrzec w gatunku materiałów, z których strój był wykonany, a także w kolorze (w przypadku stroju codziennego przeważały jaśniejsze barwy).

Wpływy miejskie i handlowe, a także rosnąca popularność stroju pobliskich krakowiaków sprawiły, że ubiór typu laskiego zaczął wymierać w pierwszej połowie XX wieku.

EN

Both married and unmarried women wore headscarves tied under the chin. Some of them, known as Silesian headscarves, were made of jacquard or damask, others called *jedwobnice*, were made of wool. Such headscarves were sometimes decorated with *strzymпки* or fringes. Until the 1920s, elderly married women also wore lace or muslin caps.

Everyday dress was not very different from the outfits worn on special occasions. The only differences were in the quality of the fabric and the colour (lighter colours prevailed in an everyday outfit).

Urban and commercial influences, as well as the growing popularity of the folk costumes of the nearby Kraków region contributed to a gradual disappearance of the Lach costume in the first half of the 20th century.

SK

Vydaté a slobodné ženy si dávali na hlavu šatky, ktoré sa viazali pod bradou. Šatky boli žakárové alebo damaškové nazývané sliezske, alebo vlnené, ktoré sa volali hodvábnice (*jedwobnice*). Také šatky boli niekedy zdobené strapcami (*strzympkami*). Vydaté ženy si ešte v prvých dekádach 20. storočia obliekali aj čipkový alebo mušelinový čepiec, ale už v tomto období sa tento zvyk zachoval len medzi najstaršími ženami.

Každodenné oblečenie sa strihom nelíšilo od slávnostného. Rozdiel spočíval v druhu látok, z ktorých bolo oblečenie zhotovené a vo farbách. V každodenných odevoch prevládali svetlejšie farby.

Vplyvy mestskej módy, zvyšujúca sa dostupnosť továrenských látok a stále populárnejší susedný krakovský kraj spôsobili, že v prvej polovici 20. storočia lašské kroje upadli do zabudnutia.

W poszukiwaniu zapomnianych historii

Wiek miasta Kęty zobowiązuje. Przestrzeń pamiętająca czasy Piastów i Jagiellonów jest niemym świadkiem codziennych i historycznych opowieści mieszkających w niej ludzi. Każdy budynek, każda ulica czy zaułek ma jakąś własną, ciekawą przeszłość. Trzeba ją tylko wydobyć z czeluści zapomnienia.

EN

In search of forgotten histories

The long history of Kęty commands respect. The oldest quarter dating back to the period of Poland's first ruling dynasties of the Piasts and Jagiellonians is a silent witness to countless stories. Every house, street, nook and cranny has its own rich history. It takes some effort to save it from oblivion.

SK

Hľadajúc zabudnuté príbehy

Vek mesta Kęty zaväzuje k úcte voči minulosti. Priestor, ktorý si pamätá časy Piastovcov a Jagelovcov, je nemým svedkom každodenných a historických príbehov v ňom žijúcich ľudí. Každá stavba, každá ulica alebo ulička má vlastnú zaujímavú minulosť. Je potrebné iba ju odhaliť v priepasti zabudnutia.

Ulica Adama Mickiewicza z widokiem na kościół parafialny pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny. Po prawej stronie kamienica z restauracją Adamskiego, po lewej kamienica Eblów. Poczłówka, koniec XIX w.

EN Postcard showing ul. Adama Mickiewicza with a view on the St. Margaret and St. Catherine Parish Church. A townhouse with a restaurant on the right and the Ebel family house on the left; late 19th century

SK Ulica Adama Mickiewicza s výhľadom na farský kostol na sv. Margaréty a Kataríny. Na pravej strane meštiansky dom s reštauráciou Adamského, na ľavej meštiansky dom Eblóvcov Pohľadnica, koniec 19. storočia

Dawne sacrum. Miasto kościołów i klasztorów

To zadziwiające, że małe, pograniczne miasto miało tak silną strefę sacrum. Najpierw ulokowaną przy kościele parafialnym, poszerzoną na przedmieścia budową kościołów Św. Krzyża i Wszystkich Świętych, uzupełnioną siecią przeróżnych kapliczek, które umieszczane na granicy miasta oraz na przecięciach dróg rozszerzały obszar święconej ziemi. Dziś na terenie miasta istnieją trzy klasztory i sześć kościołów. A trzeba do tego dodać jeszcze dwa, już niestety nieistniejące. Nie jest dziwne, że legenda o symbolice herbowych jaj, dotyczy narodzonych w mieście świętych. Wszak ostatni jeszcze się nie narodził.

EN

Sacred ground – a town full of churches and monasteries

Amazingly for such a small border town, medieval Kęty had a very strong religious identity which concentrated around the Parish Church, and soon afterwards also around the Holy Cross Church and All Saints' Church on the outskirts, as well as a network of shrines marking the town border and crossroads. Today, there are three monasteries and six churches in Kęty; once, there were eight. Little wonder, the three ovals in the town's coat of arms are believed to symbolize three saints to be born in Kęty. Everyone is still waiting for the third one.

SK

Dávne sacrum. Mesto kostolov a kláštorov

Zaujímavé je, že malé pohraničné mesto malo takú silnú sféru sacrum. Najprv sa nachádzala pri farskom kostole a po výstavbe kostolov sv. Kríža a Všetkých svätých sa rozšírila na predmestské časti. Dopĺňala ju sieť rôznych kaplniek, ktoré boli umiestnené na hranici mesta a na križovatkách ciest a rozširovali oblasť svätenej zeme. Dnes na území mesta existujú tri kláštory a šesť kostolov. Je k tomu potrebné ešte pripočítať dva už bohužiaľ neexistujúce. Nie je čudné, že legenda o symbolike vajec v erbe sa vzťahuje na svätcov, ktorí sa narodili v tom meste. Veď posledný sa ešte nenarodil.

Kościół parafialny pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny, 1934 r., zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego

EN The St. Margaret and St. Catherine Parish Church, 1934, NAC

SK Farský kostol na sv. Margaréty a Kataríny, v roku 1934, NAC

Kościół pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny w Kętach

Katolicki kościół pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny w Kętach jest najstarszą świątynią w mieście. Pierwsza wzmianka o kęckim kościele pochodzi z 1277 r. W dokumencie była mowa, że dla kościoła ówczesny właściciel Kęt książę Władysław opolski przeznaczył jeden łan wolny od czynszu. Kęcka parafia wchodziła w skład dekanatu oświęcimskiego. Należały do niej w przeszłości także sąsiednie wsie. W średniowieczu kościół funkcjonował pod wezwaniem św. Małgorzaty, a od początku XVI w. także św. Katarzyny. Na miejscu drewnianego kościoła w XIV w. zbudowano murowaną gotycką świątynię. Obecnie jej część stanowi trójprzęsłowe prezbiterium z ołtarzem głównym. Gotycka świątynia została zniszczona podczas pożaru w 1657 r. Kościół odbudowano w 1661 r. Wnętrze kościoła utrzymane jest w stylu barokowym. W świątyni rozmieszczone były po bokach liczne ołtarze utrzymywane przez cechy rzemieślnicze. W XVIII w. zmieniła się bryła zewnętrzna kościoła, kiedy zawaliły się zachodnie przęsła trójnawowej bazyliki. Rozebrano wtedy północną wieżę kościoła. Zachowała się za to druga wieża - południowa. W 1910 r. wieżę tę przebudowano oraz zwieńczono neobarokowym, miedzianym hełmem. Przy kościele parafialnym znajdował się cmentarz.

EN

Church of St. Margaret and St. Catherine in Kęty

St. Margaret and St. Catherine's is the oldest catholic church in Kęty. The first mention of the church dates from 1277. It stated that the owner of Kęty, Duke Władysław of Opole, gave the church a tax exemption on one *łan* (around 25.8 hectares) of land. The church was the seat of the parish of Kęty in the Deanery of Oświęcim which also encompassed a number of the neighbouring villages. It was first called St. Margaret's, until it gained its present name in the early 16th century. The original wooden church was replaced in the 14th century by a brick Gothic structure, of which only the three-section chancel with the high altar has survived until the present day. The church was destroyed by fire in 1657 and rebuilt in 1661. The interior has a baroque design. Once, there were numerous altars on the side walls – all sponsored and maintained by the local craft guilds. The exterior gained a new appearance in the 18th century, when the western buttresses of the three-aisle basilica collapsed. Consequently, the decision was made to demolish the northern tower. The surviving south tower was remodelled in 1910 when it received a neo-baroque copper cupola. Adjoining the church was a cemetery.

SK

Kostol sv. Margaréty a sv. Kataríny v Kętoch

Katolícky Kostol sv. Margaréty a sv. Kataríny v Kętoch je najstarším chrámom v meste. Prvá zmienka o kostole v Kętoch pochádza z roku 1277. V dokumente je uvedené, že vtedajší majiteľ mesta Kęty – opolský knieža Ladislav – určil pre kostol jeden lán oslobodený od poplatkov. Kostol bol centrom farnosti, ktorá patrila k oswiecimskému dekanátu. K tejto farnosti patrili v minulosti aj susedné dediny. V stredoveku bola patrónkou kostola sv. Margaréta, ale od začiatku 16. storočia aj sv. Katarína. Na mieste dreveného kostola bol v 14. storočí postavený murovaný gotický chrám. V súčasnosti je jeho súčasťou trojpoľové presbytérium s hlavným oltárom. Gotický chrám bol v roku 1657 zničený požiarom, ale v roku 1661 bol obnovený. Interiér kostola je v barokovom slohu. V chráme sa nachádzalo mnoho bočných oltárov, ktoré udržiavali jednotlivé remeselnícke cechy. V 18. storočí sa zmenil vonkajší tvar kostola, lebo v tom čase sa zrútili západné polia trojlodovej baziliky. Vtedy bola tiež rozobraná severná veža kostola. Zachovala sa druhá – južná veža. V roku 1910 bola táto veža prestavaná a pribudla jej neobaroková medená kupola. Pri farskom kostole sa nachádzal cintorín.

Ołtarz główny

Oparty na schemacie łuku triumfalnego barokowy ołtarz główny z lat 60. XVII w. W jego centralnej części znajduje się XVII-wieczny obraz Matki Boską z Dzieciątkiem, obok której znajdują patronki kościoła: św. Małgorzata i św. Katarzyna. Po bokach, w niszach ołtarzowych, ustawiono rzeźby głównych patronów Polski, z lewej św. Wojciecha, z prawej św. Stanisława. W górnej kondygnacji ołtarza umieszczono XVII-wieczny obraz ukazujący Przemienienie Pańskie. Malowidło otaczają dwie rzeźby św. Antoniego oraz św. Franciszka. U góry, na gzymsach stoją rzeźby św. Kazimierza (po lewej) i św. Wacława (po prawej). W zasuwie ołtarza głównego znajduje się obraz Matki Boskiej Pocieszenia z Kęt pochodzący z drugiej połowy XV wieku. Stanowi on gotycką wersją bizantyjskiej ikony.

EN

High altar

Modelled on the Triumphal Arch, the Baroque high altar dates from the 1660s. Its central part features a seventeenth-century painting of the Virgin Mary with the Infant Jesus accompanied by St. Margaret and St. Catherine – the patron saints of the church. The niches flanking the centrepiece have sculptures of Poland's main patron saints – St. Adalbert on the left, and St. Stanislaus on the right. The upper part of the altar features a 17th century painting of the Transfiguration of the Lord, which is flanked by the sculptures of St. Anthony and St. Francis. The top cornices are decorated by the sculptures of St. Casimir on the left and St. Wenceslas on the right. The altar has a curtain panel with a 15th century painting of Our Lady of Consolation. This is a Gothic version of a Byzantine icon.

SK

Hlavný oltár

Barokový hlavný oltár, založený na schéme víťazného oblúka, pochádza zo 60. rokov 17. storočia. V jeho centrálnej časti sa nachádza obraz Panny Márie s dieťaťom, namalovaný v 17. storočí. Vedľa Panny Márie sa nachádzajú patronky kostola: sv. Margaréta a sv. Katarína. Po bokoch sú v oltárnych výklenkoch umiestnené sochy hlavných patrónov Poľska: naľavo sv. Vojtecha, napravo sv. Stanislava. V hornej časti oltára sa nachádza obraz Prerodenia Pána zo 17. storočia a po bokoch sú umiestnené dve sochy: sv. Antona a sv. Františka. Hore, na rímsach stoja sochy sv. Kazimíra (naľavo) a sv. Václava (napravo). Na hlavný oltár sa nasúva obraz Panny Márie Potešenia z Kętov z druhej polovice 15. storočia, ktorý je gotickou verziou byzantskej ikony.

SW. JAN KANTY

IHS

1

3

2

4

1

XVII-wieczny obraz Matki Boską z Dzieciątkiem, obok której znajdują św. patronki kościoła: św. Małgorzata i św. Katarzyna, lata 70. XX w.

EN Painting of the Virgin Mary with the Infant Jesus accompanied by St. Margaret and St. Catherine – the patron saints of the church, 1970s

SK Obraz Panny Márie s dieťaťom, namalovaný v 17. storočí. Vedľa Panny Márie sa nachádzajú patrónky kostola: sv. Margaréta a sv. Katarína, 70. roky 20. storočia

2

Obraz Matki Boskiej Pocieszenia z Kęt pochodzący z drugiej połowy XV wieku

EN 15th century painting of Our Lady of Consolation

SK Obraz Panny Márie Potešenia z Kęt z druhej polovice 15. storočia

3

Obraz z roku 1664 przedstawiający św. Walentego patrona kęckiego cechu krawców. Dawniej znajdował się w ich ołtarzu cechowym

EN A painting from 1664 showing St. Valentine, the patron saint of the tailor guild in Kęty. Originally a part of a side altar sponsored by the tailor

SK Obraz z roku 1664 predstavuje sv. Valentína patróna tunajšieho cechu krajčirov. V minulosti sa nachádzal v ich cechovom oltári

4

Portret św. Jana Kantego, pochodzący prawdopodobnie z końca XVIII w.

EN Portrait of St. John Cantius, probably from the late 18th century

SK Portrét sv. Jána Kantého, pochádzajúci pravdepodobne z konca 18. storočia

5

Ołtarz boczny Matki Boskiej Odkupicielki Więźniów

EN The side altar Our Lady of Redemption Prisoners

SK Bočný oltár Panny Márie, Vykupiteľky Zajatých

5

Kaplica południowa z ołtarzem przedstawiającym tzw. grupę ukrzyżowania. Tworzy go barokowa figura Chrystusa wiszącego na krzyżu z połowy XVIII w. oraz rzeźby Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana Ewangelisty z początku XX w.

EN The altar of the southern chapel depicts the so-called crucifixion group consisting of a mid-18th century baroque figure of Christ on the cross accompanied by the sculptures of Our Lady of Sorrows and Saint John the Evangelist from the early 20th century

SK V južnej kaplnke sa nachádza oltár predstavujúci tzv. Skupinu Ukrížovania. Oltár tvorí baroková socha Krista visiaceho na kríži, ktorá pochádza z polovice 18. storočia a sochy Sedembolestnej Panny Márie a sv. Jána Evanjelistu zo začiatku 20. storočia

Sarkofag założycielek Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstaneł, matki bł. Celiny i Jadwigi Borzęckich

EN The sarcophagus of the founders of the Congregation of the Resurrection Sisters, Celina and her daughter Jadwiga Borzęcki

SK Sarkofág zakladateľiek Kongregácie sestier Zmŕtvýchvstania Pána, matky Celiny a Jadwigi Borzęckých

Jezus naucza płaczącą niewiasty

Jezus upada trzeci raz pod krzyżem

ZGROMADZENIE
SIÓSTR
MARYWYCHWSTANEK

CELINA I JADWIGA BORZECKIE

BŁOGOSŁAWIONA
CELINA
1833 - 1913
MATKA
ZAŁOŻYCIELKA

SŁUGA BOŻA
JADWIGA
1863 - 1906
CÓRKA
WSPÓLZAŁOŻYCIELKA

Kościół pw. św. Jana Kantego

Katolicki kościół pw. św. Jana Kantego znajduje się we wschodniej części placu przykościelnego tuż obok kościoła pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny. Wzniesiono go na miejscu, gdzie według lokalnej tradycji miał znajdować się w średniowieczu dom rodzinny przyszłego profesora Uniwersytetu Krakowskiego (tam gdzie ołtarz główny). Pierwsza mała i ciemna kaplica pod wezwaniem Narodzenia Jana Kantego, ufundowana przez wojskiego krakowskiego księcia Sykstusa Lubomirskiego i ks. Grzegorza Zdziewojeskiego, powstała w latach 1644-1648. W okresie 1708-1715 kaplicę rozbudowano w stylu barokowym, zachowując pierwotne prezbiterium. Fundatorami przebudowy byli ks. Jan Chryzostom Pyzowic – kanonik krakowski i prebendarz kościoła Św. Krzyża w Kętach oraz ks. Marcin Ośliński – dziekan kolegiaty św. Anny w Krakowie. Jest to jednonawowa świątynia z bogato zdobionymi ołtarzem głównym z 1722 r. oraz ołtarzami bocznymi. W 1781 r. kaplica została konsekrowana, stając się kościołem. Od 1702 r. w świątyni przechowywane są relikwie św. Jana Kantego. W roku 1796 rząd austriacki oddał kościół pod zarząd miasta, w którym był do zakończenia II wojny światowej.

Św. Jan Kanty (1390 – 1473)

urodzony w Kętach uczonego, profesor filozofii i teologii Uniwersytetu Krakowskiego, kapłan, duszpasterz środowisk akademickich. Beatyfikowany w 1680 r., w 1767 r. kanonizowany. Uznany w 1737 r. za jednego z patronów Polski. Święty Jan Kanty jest patronem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Krakowa, Kęt, Archidiecezji Krakowskiej, Diecezji Bielsko-Żywieckiej oraz opiekunem środowisk naukowych i studentów. Jego doczesne szczątki złożono w grobowcu, znajdującym się w uniwersyteckim kościele św. Anny w Krakowie.

EN

Church of St. John Cantius

The catholic church of St. John Cantius stands in the immediate vicinity of the Church of St. Margaret and St. Catherine. It was built on the possible site of the saint's family house. The original Chapel of John Cantius, dark and small, was founded by the wojski* of Kraków and built between 1644 and 1648. The chapel was extended and furnished in a baroque style between 1708 and 1715, though the original chancel was preserved. The works were funded by the canon of Kraków and prebendary of the Holy Cross Church in Kęty Fr Jan Chryzostom Pyzowic, and the Dean of Collegiate Church of St. Anne in Kraków Marcin Ośliński. It is an aisle-less church with a richly decorated high altar from 1722 and two side altars. In 1781, the chapel was consecrated and became a church. It has relics of St. John Cantius which have been kept there since 1702. In 1796, the Austrian government handed the church over to the municipality where it remained until the end of World War II.

*an officer in medieval Poland responsible for the security of the province at times when the Mayor or Castellán accompanied the nobility to war

SK

Kostol sv. Jána Kantyho

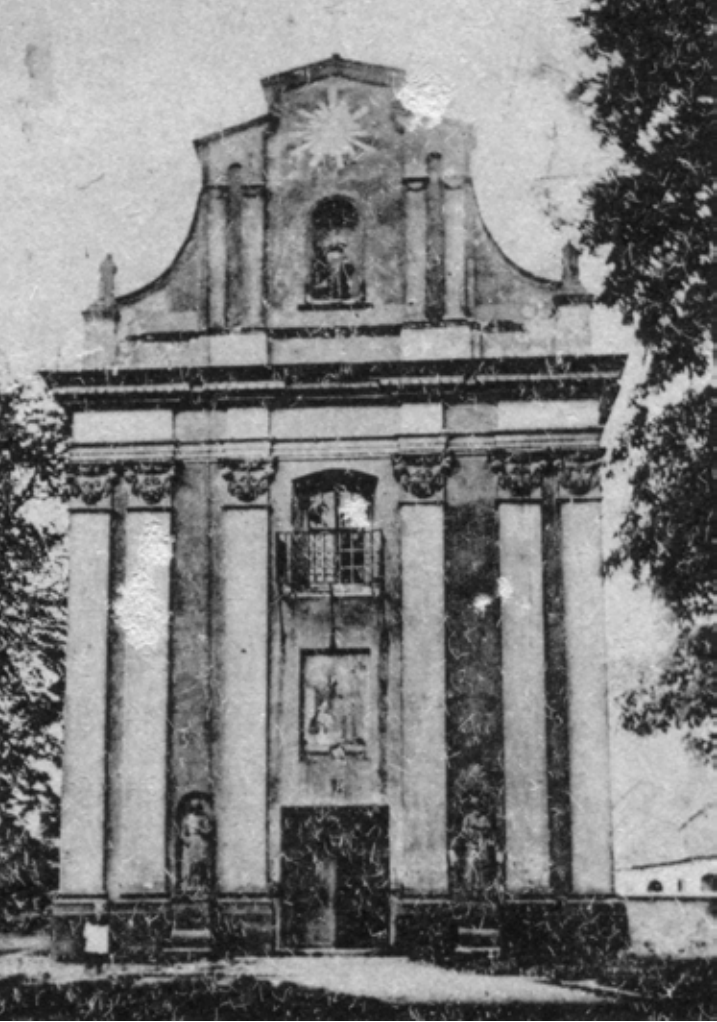
Katolícky Kostol sv. Jána Kantyho sa nachádza vo východnej časti námestia pri kostole hneď vedľa Kostola sv. Margaréty a sv. Kataríny. Bol postavený na mieste, o ktorom sa miestne traduje, že sa na ňom v stredoveku nachádzal rodný dom budúceho profesora Krakovskej univerzity. Vraj sa dom nachádzal presne na mieste hlavného oltára. Prvú malú a tmavú kaplnku Narodenia Jána Kantyho dal v rokoch 1644 – 1648 postaviť krakovský vojenský úradník knieža Sykstus Lubomirski. V rokoch 1708 – 1715 bola kaplnka rozšírená a prestavaná v barokovom slohu, ale bolo ponechané pôvodné presbytérium. Prestavbu financovali kňaz Ján Chryzostom Pyzowic – krakovský kanonik a prebendár Kostola sv. Kríža v Kętach a kňaz Marcin Ośliński – dekan kostola s kapitulou sv. Anny v Krakove. Je to jednolodový chrám s bohato zdobeným hlavným oltárom z roku 1722 a bočnými oltármi. V roku 1781 bola kaplnka konsekrovaná a stala sa kostolom. Od roku 1702 sa v chráme nachádzajú relikvie sv. Jána Kantyho. V roku 1796 odovzdala rakúska vláda kostol do správy mesta, v ktorej sa nachádzal do ukončenia 2. svetovej vojny.

EN

St John Cantius (1390 – 1473) – renowned scholar, professor of philosophy and theology at the University of Kraków, minister in academic circles; beatified in 1680, canonized in 1767; recognized in 1737 as one of the patron saints of Poland; also recognised as the patron saint of the Jagiellonian University, his hometown of Kęty, the Archdiocese of Kraków, the Diocese of Bielsko-Biała and Żywiec, as well as a spiritual guardian of students and academics. His mortal remains were laid in a tomb in the University Church of St. Anne in Kraków.

SK

Sv. Ján Kanty (1390 – 1473) narodený v Kętach vedec, profesor filozofie a teológie Krakovskej univerzity, kaplán, viedol pastoračnú činnosť v akademickom prostredí. Beatifikovaný v roku 1680, kanonizovaný v roku 1767. V roku 1737 vyhlásený za jedného z patrónov Poľska. Sv. Ján Kanty je patrónom Jagelovskej univerzity, Krakova, mesta Kęty, Krakovskej arcidiecezy, Bielsko-żywieckej diecezy a aj patrónom vedeckých kruhov a študentov. Jeho pozostatky sa nachádzajú v hrobke v univerzitnom Kostole sv. Anny v Krakove.

Ołtarz główny

Barokowy ołtarz główny został wybudowany w 1722 r. Na środku ołtarza widnieje obraz ukazujący widzenie św. Jana Kantego autorstwa nieznanego artysty. Pod obrazem znajduje się tabernakulum. Po obu bokach ustawiono cztery spiralne kolumny wokół których wiją się liściaste girlandy, przed którymi stoją rzeźby imienników patrona kościoła - św. Jana Chrzciciela (po lewej) oraz Jana Ewangelisty (po prawej). Nad bramkami prowadzącymi za ołtarz, znajdują się figury po lewej św. Augustyna, po prawej św. Ambrożego.

EN

Baroque altar from 1722. The central part contains a portrait of John Cantius by an unknown artist and a tabernacle underneath. The centrepiece is flanked by four spiral columns with floral garlands winding their way around them. In front of the columns stand two sculptures: of John the Baptist on the left, and of John the Evangelist on the right. The side gates leading behind the altar are crowned with the figures of St. Augustine on the left and St. Ambrose on the right.

SK

Barokový hlavný oltár pochádza z roku 1722. V strede oltára sa nachádza obraz ukazujúci víziu sv. Jána Kantého, ktorého autorom je neznámy umelec. Pod obrazom je umiestnený svätostánok. Po oboch bokoch sú štyri špirálovité piliere, okolo ktorých sú ovinuté listnaté girlandy a pred piliermi stoja sochy menovcov patróna kostola – sv. Jána Krstiteľa (na ľavej) a Jána Evanjelistu (na pravej). Nad bránkami, ktoré vedú za oltár, sa nachádzajú sochy, na ľavej strane sv. Augustína a na pravej strane sv. Ambróza.

Obraz podarowany przez ks. Grzegorza Zdziewojkiego z Łasku w 1653 r. przedstawiający fundatora oddającego się pod opiekę św. Jana Kantego

EN Painting donated by Fr Grzegorz Zdziewojki from Łasko in 1653. It shows the sponsor submitting himself to the care of St. John Cantius

SK Obraz darovaný kňazom Grzegorzom Zdziewojským z obce Łasko v roku 1653 predstavuje donátora, ktorý sa odovzdáva do opatery sv. Jánovi Kantymu

KAJOSZKA MIĘSZA KĘCKA ZACHORZAWSZY CIĘDPIAŁA BÓL SROGI WSZYTKI
DOSTAŁA TAK BARZO, ŻE ZWĄPIWIWZY OZDROWIĆ DAŁSZYM ŚMIER-
COWANY MAŁŻONEK OFIAROWAŁ IĄ DOTY KAPLICE BŁOGOSŁAWIONEJ
SZA ŚWIĘTA, PRZY BYTKOŚCI JE M. XIEDZA WALENTEGO IWANOWSKIEGO
JIEGO A PLEBANA KĘCKIEGO 20. NOVEMB. RZECZ DZIWNĄ TYŻE
TA IĄ, Y NAWZAŁI TRZ WDZIEŃ OFIAROWANIA NASWIETSZEY PANNY
Y SPOWIEDZ ŚWIĘTĄ, VCZYNIWSZY ŚAKRAMENT NASWIETSZY PRZY-
ZIEYSIWA BOŻKIEGO ZAPRZYCZYŃĄ BŁOGOSŁAWIONIEGO JANA
IECZNI OBOJE WTYM OBRAZIE PAMIATKĘ ZOSTAWILI WROKY
WYSEY POMIENIONYM.

Obraz przedstawiający historię uzdrowienia kęckiej mieszczyki Łucji Kajoszkowej, żony rajcy w 1648 r. To jedyne znane przedstawienie artystyczne ówczesnych mieszkańców miasta

EN A painting showing the healing of the local woman Łucja Kajoszkowa, the wife of a councilor in 1648. This is the only known depiction of a 17th-century citizen of Kęty

SK Obraz predstavujúci uzdravenie meštianky Lucje Kajoszkovej, manželky mestského radného, v roku 1648. Je to jediné známe umelecké znázornenie niekdajších obyvateľov mesta

Powiększony fragment obrazu - pierwszy ołtarz kaplicy św. Jana Kantego

EN Enlarged fragment of the painting which present of the st. John Kanty's chapel

SK Zväčšená časť obrazu prvý altár v kaplnke sv. Jána Kanteho

1 Prawy ołtarz boczny pw. św. Józefa z Dzieciątkiem z obrazem świętego autorstwa lokalnego artysty Stolarka z 1838 r. W ołtarzu ustawiono woskową figurę św. Jana Kantego, podarowaną Kętom w 1767 r. przez władze Uniwersytetu Krakowskiego

EN Right-hand side altar of St. Joseph and Baby Jesus with a painting of the saint by the local artist Stolarek from 1838. The altar also features a wax figure of St. John Cantius which was donated to Kęty in 1767 by the authorities of the University of Kraków

SK Na pravom bočnom oltári sa nachádza obraz sv. Jozefa s dieťaťom z roku 1838, ktorého autorom je miestny maliar – Stolarek. Na oltári je umiestnená vosková socha sv. Jána Kanteho, ktorú v roku 1767 darovalo mestu vedenie Krakovskej univerzity

2 Ambona ozdobiona złoconymi płaskorzeźbami z 1744 r. Widnieje nad nią pole z łacińską sentencją „Wszystkiego Was nauczy”

EN Pulpit from 1744 decorated with gilded bas-reliefs and a Latin sentence meaning: “[the Holy Spirit] will teach you all things”

SK Kazateľnica je ozdobená zlátenými reliéfmi z roku 1744. Nad ňou sa nachádza doska s latinským nadpisom „Všetko Vás naučí”

3 Lewy ołtarz boczny pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski (I poł. XIX w.) W ołtarzu umieszczono obraz olejny z 1838 r. autorstwa lokalnego malarza – Stolarka

EN Left-hand side altar dedicated to the Blessed Virgin Mary Queen of Poland (first half of the 19th century) with an oil painting from 1838 by the local painter named Stolarek

SK Ľavý bočný oltár, zasvätený Najsvätejšej Panne Márii Kráľovnej Poľska, pochádza z prvej polovice 19. storočia. Na oltári sa nachádza olejový obraz z roku 1838, ktorého autorom je miestny maliar – Stolarek

2

3

Obraz ukazujący św. Franciszka na tle kęckiego klasztoru franciszkanów (XVIII w.). Po prawej stronie jedyne zachowane przedstawienie kościoła pw. Świętego Krzyża

EN Image of St. Francis with the Franciscan Monastery in the background (18th century). On the right, the only preserved depiction of the Holy Cross Church

SK Obraz ukazujúci sv. Františka s tunajším kláštorom františkánov v pozadí (18. storočie). Na pravej strane je viditeľné jediné zachované zobrazenie Kostola Svätého kríža

Nieistniejący kościół pw. Świętego Krzyża

Katolicki kościół pw. Świętego Krzyża istniał już w XV w. Obok mieścił się przykościelny cmentarz dla ubogich. Drewniany kościół spłonął w trakcie potopu szwedzkiego, został odbudowany przez jego prebendara ks. Grzegorza Zdziewojskiego (po 1665 r.). Miał ok. 15,5 m długości i 7 m szerokości. Ściany szkieletowe, drewniane zrobione były na sposób pruski, pokryte gliną, pomalowane na biało. Posadzkę wybrukowano z cegły. Kościół miał 9 okien. Na stronie północnej znajdowała się zakrystia. Przy solidnych drzwiach wejściowych od zachodu znajdowała się dzwonnica z sygnaturką oraz kaplica. Kościół miał trzy ołtarze: główny z tzw. grupą ukrzyżowania, południowy - św. Marii Magdaleny i północny - z obrazem Matki Bożej Bolesnej. Kościół został w roku 1786 zniesiony i sprzedany Karolowi Larischowi z Osieka. Od wezwania kościoła pochodzi nazwa ulicy przy której stał (ul. Świętokrzyska).

EN

Former Church of the Holy Cross

The Catholic Church of the Holy Cross, with a yard for burying the poor, was consecrated in the 15th century. The original wooden structure, which had burned down during the Swedish Invasion, was rebuilt after 1665 by the prebendary Fr Grzegorz Zdziewojski. It measured about 15.5 metres in length and 7 metres in width. The half-timber walls were filled with clay and painted white and the floor was paved with bricks. The church had 9 windows, and a sacristy on the north side. Outside, by the massive western gate stood a belfry with a ridge turret and a chapel. In addition to the high altar featuring the crucifixion group, the church also had two side ones with St. Mary Magdalene on the southern wall and Our Lady of Sorrows across. The church was dissolved in 1786 and subsequently sold to Karol Larisch from Osiek. The street where it stood still bears the name of the church (ulica Świętokrzyska which translates as Holy Cross Street).

SK

Neexistujúci Kostol Svätého kríža

Katolícky Kostol Svätého kríža existoval už v 15. storočí. Vedľa neho sa nachádzal cintorín pre chudobných. Drevený kostol vyhorel počas švédskej potopy a po roku 1655 bol nanovo postavený, o čo sa zaslúžil jeho prebendár kňaz Grzegorz Zdziewojski. Mal približne 15,5 m dĺžky a 7 m šírky. Bola to hrazdená konštrukcia, omietnutá hlinou a natretá na bielo. Dlažba bola tehlová. Kostol mal 9 okien. Na severnej strane sa nachádzala sakristia. Pri ťažkých vchodových dverách sa na západnej strane nachádzala zvonica s malým zvonom a kaplnka. Kostol mal tri oltáre: hlavný tzv. Skupinu Ukrižovania, južný - sv. Márie Magdalény a severný - s obrazom Sedembolestnej Panny Márie. Kostol bol v roku 1786 zrušený a predaný Karolovi Larischovi z Osieka. Pomenovanie ulice, na ktorej stál (ul. Świętokrzyska), pochádza od patrónov kostola.

Nieistniejący kościół pw. Wszystkich Świętych

Drewniany katolicki kościół pw. Wszystkich Świętych był ufundowany przez Jana Jordana na początku XVII w. Został on zbudowany na planie krzyża. W ołtarzu głównym znajdował się malowany na drewnie obraz Wszystkich Świętych o wysokości ok. 3 m z połączonym tłem. W górze malowidła widniała Trójca Święta i Maria Panna otoczona zastępami świętych. Wewnętrzne ściany świątyni były malowane postaciami aniołów i świętych. Kościół wielokrotnie płonął (m.in. 1596 r., 1657 r.) i był stale odbudowany. Został zlikwidowany w roku 1786. Obraz ołtarzowy otrzymała parafia kęcka. Później ksiądz pleban Antoni Maks Lubicz Prokopowicz podarował go babce Ambrożego Grabowskiego – Zofii Florkiewiczowej. Po jej śmierci został zakupiony przez księdza plebana Ponikwi (prawdopodobnie Międzybrodzie, gdzie obraz wisi do dziś). Niestety do czasów dzisiejszych nie zachował się żaden wizerunek kościoła. Przy budynku świątyni znajdował się cmentarz, który w latach 1785–1829 pełnił rolę nekropolii parafii kęckiej.

EN

Former All Saints' Church

The catholic Church of All Saints was founded in the early 17th century by Jan Jordan. The altar in this wooden, cross-shaped temple had a three-metre tall panel painting showing All Saints set against a gold plated background. The top part of the painting featured the Holy Trinity and the Virgin Mary surrounded by a host of saints. The walls were decorated with paintings of angels and saints. The church had been repeatedly burned down and rebuilt (1596, 1657), until its dissolution in 1786. The altar painting was donated to the parish in Kęty, and the parson Antoni Maks Lubicz Prokopowicz gifted it to Zofia Florkiewiczowa, the grandmother of Ambroży Grabowski, a renowned historian and antiquarian from Kraków. After her death, it was purchased by the parish priest of Ponikiew. Unfortunately, no image of the church has survived until the present day. Adjacent to the church was a cemetery used between 1785 and 1829 as the necropolis of the parish in Kęty.

SK

Neexistujúci Kostol Všetkých svätých

Výstavbu dreveného katolíckeho Kostola Všetkých svätých financoval začiatkom 17. storočia Jána Jordan. Kostol bol postavený na pôdoryse kríža. V hlavnom oltári sa nachádzal približne 3 m vysoký a namalovaný na drevo obraz predstavujúci všetkých svätých. Pozadie obrazu bolo zláténé, v hornej časti sa nachádzala Svätá Trojica a Panna Mária obklopená svätcami. Na vnútorných stenách chrámu boli namalované postavy anjelov a svätých. Kostol niekoľkokrát vyhořel (napr. v roku 1596 a 1657) a po každom požiarí bol obnovovaný. Bol zrušený v roku 1786. Oltárny obraz dostala kętská farnosť. V neskoršom období ho kňaz farár Antoni Maks Lubicz Prokopowicz daroval starej matke Grabovského – Zofii Florkiewiczovej. Po jej smrti bol obraz zakúpený farárom z obce Ponikew (pravdepodobne z jej časti Międzybrodzie, kde visí obraz dodnes). Bohužiaľ sa do súčasných čias nezachovalo žiadno zobrazenie kostola. Pri chráme sa nachádzal cintorín, ktorý bol v rokoch 1785 – 1829 nekropolou tunajšej farnosti.

Fragment mapy Kęt z XVIII w.

EN A section of a map of Kęty from 18th. century

SK Fragment mapy mesta Kęty, 18. storočie

Klasztor Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego

Założycielkami Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego były Celina z Chludzińskich Borzęcka oraz jej córka Jadwiga Borzęcka. Pierwszy dom zakonny nowej żeńskiej wspólnoty zakonnej powstał w Kętach. W 1891 r. Matka Celina Borzęcka przyjechała do miasta, gdzie zakupiła posiadłość wraz z małym domkiem przy ul. Rajskiej. Rok później rozpoczęto budowę klasztoru, który został poświęcony w 1893 r. W kolejnym roku poświęcono również jednonawową kaplicę klasztorną. W świątyni występują elementy architektoniczne wykonane przez Stanisława Jarzabka. W 1895 r. otwarto ochronkę dla młodszych dzieci. Na jej bazie, w nowym budynku z 1898 r., powstało przedszkole, które siostry Zmartwychwstanki prowadzą do dziś. W gmachu przedszkola funkcjonowały szwalnia, czytelnia oraz kapelania. Siostry Zmartwychwstanki w swej misji zajmowały się m.in. wychowaniem dziewcząt, chorymi i potrzebującymi, jak i wzmacnianiem polskiego patriotyzmu.

Błogosławiona Celina z Chludzińskich Borzęcka (1833 – 1913) – szlachcianka, żona Józefa Borzęckiego, matka, później wdowa. Współzałożycielka Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego, którego pierwszy dom otworzyła w Kętach w 1891 r. Od 2007 r. błogosławiona Kościoła katolickiego.

EN

Blessed Celina Chludzińska Borzęcka (1833–1913) – a noblewoman, wife of Józef Borzęcki, mother, then widow. Co-founder of the Congregation of the Sisters of the Resurrection, whose first house was opened in Kęty in 1891. She was beatified in 2007 by the Catholic Church.

SK

Blahoslavena Celina Chludzińska Borzęcka (1833 – 1913) – šľachtičná, manželka Józefa Borzęckého, matka, neskôr vdova. Spoluzakladateľka Kongregácie sestier zmrŕtvychvstania Pána, ktorej prvý dom otvorila v meste Kęty v roku 1891. Od roku 2007 je blahoslavenou Katolíckej cirkvi.

Jadwiga Borzęcka (1863-1906) – córka Celiny, współzałożycielka Zgromadzenia, od 1950 r. trwa proces jej beatyfikacji.

EN

Jadwiga Borzęcka (1863-1906) – Celina's daughter, co-founder of the Congregation. The process of her beatification has been under way since 1950.

SK

Jadwiga Borzęcka (1863 – 1906) – dcérka Celiny, spoluzakladateľka kongregácie, od roku 1950 prebieha jej beatifikačný proces.

EN

Convent of the Congregation of the Sisters of the Resurrection

The Congregation of the Sisters of the Resurrection was founded by Celina Borzęcka née Chludzińska and her daughter Jadwiga. They chose Kęty as their original base. In 1891, Mother Celina Borzęcka arrived in the town and purchased some land with a small house in ul. Rajska. Next year marked the beginning of the construction of the convent which was finally consecrated in 1893. In the following year, a monastic chapel was also consecrated. Some of its architectural elements were created by Stanisław Jarząbek. In 1895, an orphanage was opened for young children. It developed into a nursery, transferred to a new building in 1898, which has been run by the Sisters of the Resurrection until the present day. It was also home to a sewing room, reading room and a chaplaincy. The Sisters' mission included caring for girls, the sick and the needy, as well as strengthening Polish patriotism.

SK

Kláštôr Kongregácie sestier zmrŕtvychvstania Pána

Zakladateľkami Kongregácie sestier zmrŕtvychvstania Pána boli Celina Borzęcka, rodená Chludzińska, a jej dcérka Jadwiga Borzęcka. Prvý rehoľný dom nového ženského mníšskeho rádu vznikol v meste Kęty. V roku 1891 sa matka Celina Borzęcka nastáhovala do mesta, kde kúpila pozemok s malým domčekom na Rajskej ulici. O rok neskôr sa začala výstavba kláštora, ktorý bol vysvätený v roku 1893. V ďalšom roku bola tiež posvätená jednolodová kláštorná kaplnka. V chráme sa nachádzajú architektonické detaily, ktorých autorom je Stanisław Jarząbek. V roku 1895 bola zriadenia tzv. ochronka (škôlka) pre mladšie deti. Na jej základe vznikla v novej budove postavenej v roku 1898 materská škola, ktorú sestry Zmrŕtvychvstania Pána vedú dodnes. V budove materskej školy fungovali krajčírka dielňa, čítareň a dušpastierske stredisko. Sestry zmrŕtvychvstania Pána sa o. i. zaoberali výchovou dievčat, chorými a chudobnými a posilňovaním poľského vlastenectva.

▼ Ołtarz główny kaplicy klasztornej o neogotyckiej ornamentyce wykonany przez Stanisława Jarząbka w latach 90. XIX w. We wnęce widnieje obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej zakupiony w Wilnie przez Matkę Celinę Borzęcką

EN The high altar of the monastic chapel, with its neo-Gothic ornamentation, was created by Stanisław Jarząbek in the 1890s. The niche contains a picture of Our Lady of Ostra Brama which had been purchased in Vilnius by Mother Celina Borzęcka

SK Hlavný oltár kláštornej kaplnky s neogotickou ornamentálnou výzdobou zhotovený Stanisławom Jarząbkom v 90. rokoch 19. storočia. Vo výklenku sa nachádza obraz Matky Božej Ostrobrámskej, nazývanej aj Panna Mária Brány úsvitu, zakúpený vo Vilniuse matkou Celinou Borzęckou

Pamiątka 20-lecia Sodalicji Mariańskiej Panien w Kętach, 5.09.1937 r.

EN A souvenir from the 20th anniversary of the Female Sodality of Our Lady in Kęty, 5, September, 1937

SK Pamiątka 20. výročia Mariánskej kongregácie panien v Kętach, 05. 09. 1937

Kościół i Klasztor Franciszkanów Reformatorów

Początki kęckiego klasztoru franciszkanów sięgają przełomu XVII/XVIII w. Jego fundatorem był chorąży krakowski Andrzej Jan Żydowski. Pierwsi zakonnicy przybyli do Kęt w połowie 1700 r. Trzy lata później rozpoczęto budowę klasztoru oraz przyklasztornego kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Trwała ona 10 lat. W 1714 r. biskup krakowski ks. Kazimierz Łubieński dokonał konsekracji kościoła. Jest to jednonawowa świątynia w stylu barokowym, wybudowana na planie prostokąta. W latach 1901-1902 do głównej nawy kościoła dobudowano dwie kaplice: św. Dydaka oraz Porcjunkuli. Od zachodu do bryły kościoła przylega jednopiętrowy klasztor z wewnętrznym dziedzińcem zwanym wirydarzem. Przy kościele znajdował się cmentarz, który w latach 1787-1795 pełnił rolę cmentarza parafialnego.

EN

Church and Monastery of the Reformed Franciscans

The Franciscan Monastery in Kęty dates back to the turn of the 18th century. It was founded by the ensign from Kraków Andrzej Jan Żydowski. The first Franciscan monks had arrived in Kęty in 1700. Three years later, the building of the monastery and the Church of Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary was started. The construction works took 10 years. In 1714, the church was consecrated by the Bishop of Kraków, Fr Kazimierz Łubieński. This is a rectangular, aisle-less church, decorated in a baroque style. In 1901-1902, the nave was extended by the chapel of St. Didacus and a portiuncula. Adjoining the church from the west, is a single-storey monastery with an inner courtyard. The original churchyard served as the parish cemetery between 1787 and 1795.

SK

Kostol a kláštor otcov františkánov reformátorov

Začiatky kláštoru františkánov v Kętach siahajú na prelom 17. a 18. storočia. Jeho donátorom bol krakovský chorážy (práporčík) Andrzej Ján Żydowski. Prví rehoľníci prišli do mesta Kęty v polovici roku 1700. O tri roky neskôr sa začala výstavba kláštoru a Kostola Nepoškvrneného počatia Panny Márie, ktorý sa nachádza pri ňom. Výstavba trvala 10 rokov. V roku 1714 bol kostol konsekrovaný krakovským biskupom kňazom Kazimierzom Łubieńskym. Je to jednolodový chrám v barokovom slohu, postavený na obdĺžnikovom pôdoryse. V rokoch 1901 – 1902 boli k hlavnej lodi kostola pristavané dve kaplnky: sv. Diega a Porciunkula. Zo západnej strany sa s kostolom spája jednoposchodový kláštor s vnútorným nádvorím nazývaným rajský dvor. Pri kostole sa nachádzal cintorín, ktorý bol v rokoch 1787 – 1795 farským cintorínom.

Kęty. Klasztor OO. Reformatorów

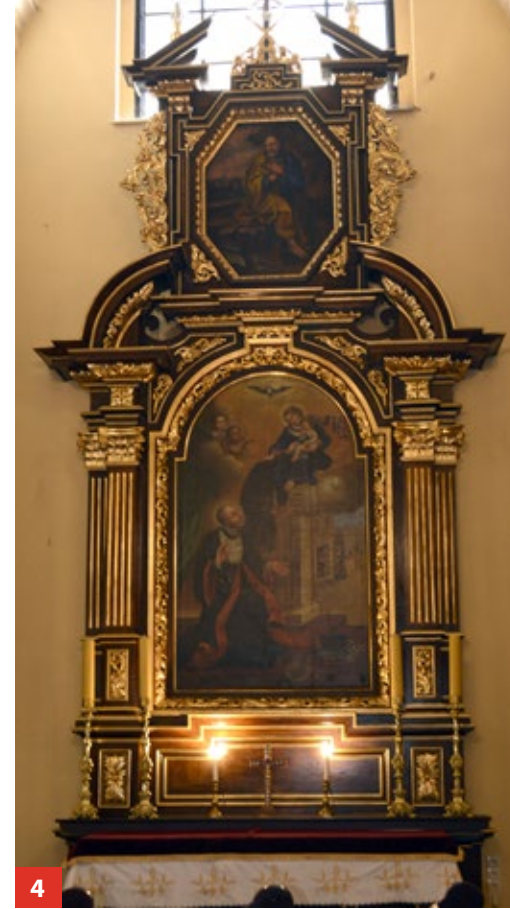

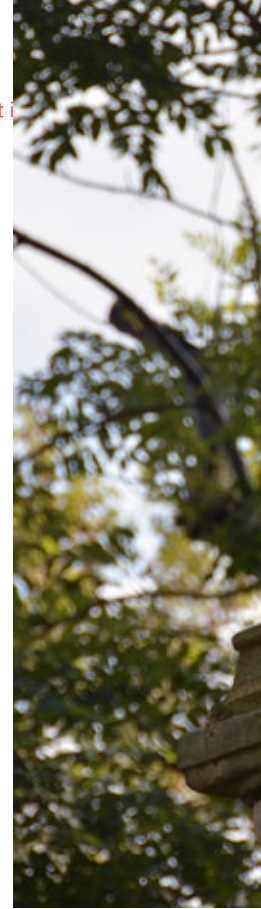
1

2

4

3

5

3 Barokowy obraz z XVIII w. przedstawiający fundatora klasztoru Andrzeja Żydowskiego

EN An 18th-century baroque painting showing the monastery founder Andrzej Żydowski

SK Barokový obraz z 18. storočia predstavujúci donátora kláštora Andrzeja Żydowského

4 Neobarokowy XIX-wieczny ołtarz z obrazem św. Jana Kantego namalowanym w 1846 r. przez Jana Stankiewicza z Oświęcimia

EN 19th-century neo-baroque altar with a painting of St. John Cantius created by Jan Stankiewicz from Oświęcim in 1846

SK Neobarokový oltár z 19. storočia s obrazom sv. Jána Kantého, ktorý bol namalovaný v roku 1846 Jánom Stankiewiczom z Osvienčima

5 Drewniana gotycka rzeźba Matki Boskiej Bolesnej, trzymającej na kolanach ciało ukrzyżowanego Chrystusa tzw. Pieta., z pierwszej połowy XV w. Pierwotnie znajdowała się ona w ołtarzu cechu piekarzy w kłęckiej farze

EN Wooden pieta from the first half of the 15th century. a Gothic sculpture of Our Lady of Sorrows cradling the dead body of Christ. Originally, it was a part of the altar of the bakers' guild in the parish church in Kęty

SK Drevená gotická socha Sedembolestnej Panny Márie, ktorá drží v náručí telo ukrížovaného Krista tzv. Pieta, z prvej polovice 15. storočia. Pôvodne sa nachádzala na cechovom oltári pekárov vo farskom kostole

6

7

8

6

Dziedziniec kościelny, na którego środku znajduje się na strzelistym cokole XVII – wieczny posąg Matki Boskiej Niepokalanej – patronki kęckich franciszkanów

EN Church courtyard with a 17th-century statue of Our Lady Immaculate – the patron of the Franciscans in Kęty – standing on a tall pedestal

SK Kostolné nádvorie, uprostred ktorého sa nachádza na stĺpcovom vysokom podstavci umiestnená socha Nepoškvrnenej Panny Márie – patrónky kętských františkánov, pochádzajúca zo 17. storočia

7

Wewnętrzny dziedziniec klasztorny. Na jednej ze ścian zegar słoneczny

EN Sundial on one of the walls of the inner monastery yard

SK Inečné hodiny na jednej zo stien vnútorného kláštorného nádvorja

8

Kościół i klasztor otaczają przepiękne ogrody klasztorne

EN The church and monastery are surrounded by beautiful gardens

SK Kostol a kláštor sú obklopené krásnymi kláštornými záhradami

Kościół i Klasztor Mniszek Klarysek od Wieczystej Adoracji

Założycielką klasztoru, funkcjonującego najpierw jako wspólnota sióstr Kapucynek, była Matka Maria od Najświętszego Serca Jezusa (Walentyna Łempicka). W 1880 r. otrzymała pozwolenie na założenie klasztoru. Działkę pod jego budowę nabyła w imieniu zakonu hr. Jadwiga Husarzewska, kanoniczka sabaudzka. Budowę klasztoru zaczęto rok później. W 1884 r. rozpoczęto również budowę niewielkiego kościoła pw. Trójcy Przenajświętszej. Jego konsekracja nastąpiła w 1893 r. Neogotycka budowla powstała na planie prostokąta. W 1910 r. do świątyni dobudowano Kaplicę Męki Pańskiej oraz dokonano aktu włączenia zakonu do Zakonu Franciszkanek Najświętszego Sakramentu ze Lwowa (dziś SS. Klaryski od Wieczystej Adoracji). Od uroczystego wystawienia Najświętszego Sakramentu w lutym 1910 r. trwa tu nieprzerwanie adoracja Jezusa ukrytego w białej Hostii. Siostry żyją według Reguły św. Klary.

EN

Church and Convent of the Poor Clares of Perpetual Adoration

The founder of the convent, which had originally functioned as a community of Capuchin sisters, was Mother Mary of the Sacred Heart of Jesus (born Walentyna Łempicka). In 1880, she received permission to found a convent, and subsequently, the plot of land for its construction was acquired by Countess Jadwiga Husarzewska, a Savoyard canon. The building of the convent started a year later, and 1884 saw the beginning of the construction of an adjacent Neo-Gothic church, which was eventually consecrated and named the Holy Trinity Church in 1893. In 1910, the small rectangular church was extended by the Chapel of the Passion of the Lord and the convent was officially incorporated into the Franciscan Order of the Blessed Sacrament of Lviv (Now the Poor Clares of Perpetual Adoration). The sisters, who follow the Rule of St. Clare, have continued their Eucharistic Adoration uninterrupted since 1910.

SK

Kostol a kláštor sestier klarisiiek večnej adorácie

Zakladateľkou kláštora, ktorý na začiatku fungoval ako rehoľa sestier kapucínok, bola Matka Mária od Najsvätejšieho Srdca Ježišovho (Walentyna Łempicka). V roku 1880 získala povolenie na založenie kláštora. Pozemok na jeho výstavbu zakúpila grófka Jadwiga Husarzewska, sabaudská kanonička. Výstavba kláštora sa začala v nasledujúcom roku. V roku 1885 sa začala aj výstavba malého kostola, ktorý bol konsekrovaný ako Kostol Sv. Trojice v roku 1893. Neogotická stavba vznikla na obdĺžnikovom pôdoryse. V roku 1910 bola k chrámu pristavaná Kaplnka utrpenia Pána a uskutočnil sa úkon zapojenia do rehole františkánok Najsvätejšej sviatosti z Lvova (v súčasnosti sú to sestry klarisky večnej adorácie). Od slávnostného vystavenia Najsvätejšej sviatosti vo februári 1910 sa tu nepretržite koná adorácia Ježiša Krista ukrytého v bielej hostii. Sestry žijú podľa reguly sv. Kláry.

Walentyna Łempicka (1833 – 1918) – pochodząca z rodziny ziemiańskiej, od 1873 r. kapucynka - Siostra Maria od Najświętszego Serca Jezusa. Inicjatorka budowy kościoła i klasztoru Sióstr Kapucynek w Kętach na początku lat 80. XIX w. W 2006 roku rozpoczął się jej proces beatyfikacyjny.

EN

Walentyna Łempicka (1833 – 1918) – representative of the landed gentry, a nun from 1873 – Sister Mary of the Sacred Heart of Jesus; founder of the Church and Convent of the Capuchin Sisters in Kęty. Her beatification process began in 2006.

SK

Walentyna Łempicka (1833 – 1918) – bohatá šľachtičná, od roku 1873 mníška – sestra Mária od Najsvätejšieho srdca Ježišovho. Iniciátorka výstavby kostola a kláštora sestier kapucínok v Kętach začiatkom 80. rokov 19. storočia. V roku 2006 sa začal jej beatifikačný proces.

Stanisław Jarząbek (1859 – 1934) – snycerz i rzeźbiarz pochodzący z Podhala. Artysta osiadł na stałe Kętach na początku lat 90. XIX w. Jarząbek zastąpił jako wykonawca wielu prac snycerskich w okolicznych kościołach i klasztorach.

EN

Stanisław Jarząbek (1859 – 1934) – woodcarver and sculptor from the region of Podhale. The artist settled permanently in Kęty in the early 1890s. His numerous woodcarvings in nearby churches and monasteries brought him considerable renown and fame.

SK

Stanisław Jarząbek (1859 – 1934) – rezbár a sochár pochádzajúci z Podhalia. Umelec sa natrvalo usídlil v meste Kęty začiatkom 90. rokov 19. storočia. Jarząbek sa stal známy vďaka mnohým rezbárskym dielam nachádzajúcim sa v miestnych kostoloch a kláštoroch.

1

Ambona wykonana przez Stanisława Jarząbka z drewna polichromowanego na początku lat 90. XIX wieku

EN Painted wood pulpit made by Stanisław Jarząbek in the early 1890s

SK Kazateľnica zhotovená Stanislavom Jarząbkom z polychromovaného dreva začiatkom 90. rokov 19. storočia

2

Ołtarz główny Trójcy Przenajświętszej, wykonany w latach 1890-1893 przez Stanisława Jarząbka

EN High Altar of the Holy Trinity, created in 1890-1893 by Stanisław Jarząbek

SK Hlavný oltár Najsvätejšej Trojice, zhotovený v rokoch 1890-1893 Stanislavom Jarząbkom

Obiekty w Kaplicy Męki Pańskiej:

3 Ołtarz pasyjny. Obok ukrzyżowanego Chrystusa znajdują się postaci Matki Boskiej i św. Jana

4 Ołtarz Matki Boskiej Niepokalanej. Po bokach w niższych ostrołukowych niszach znajdują się św. Józef z Dzieciątkiem (z lewej) i św. Franciszek z Asyżu

EN Objects in the Chapel of the Passion

3 Altar of the Passion. Crucified Christ accompanied by the Mother of God and Saint John

4 Altar of Our Lady Immaculate. Flanking the altar are a couple of arched niches with St. Joseph and Baby Jesus (left) and Saint. Francis of Assisi

SK Objekty v Kaplnke utrpenia Pána

3 Pašiový oltár. Vedľa ukrižovaného Krista sa nachádzajú postavy Panny Márie a sv. Jána

4 Oltár Nepoškvrnenej Panny Márie. Po bokoch sa v nižších výklenkoch vo tvare ostrých oblúkov nachádzajú: naľavo sv. Jozef s dieťaťom a sv. František z Assisi

Wnętrze kościoła przyklasztornego za czasów kapucynek, Pocztówka, pocz. XX w.

EN Inside the Convent Church, postcard from the early 20th century

SK Interiér kostola pri kláštore, pohľadnica, začiatok 20. storočia

Nieistniejące synagoga „Anshe Emes” i Dom modlitwy „Bikur Cholim”

Sfera sacrum nie dotyczyła tylko religii katolickiej, ale również innych wyznań. W Kętach dotyczyła ona również mniejszości żydowskiej, która posiadała mykwę, dwie synagogi oraz cmentarz na Kęcich Górach Południowych. Najstarszym miejscem skupiającym społeczność żydowską był teren przy dzisiejszej ul. Kazimierza Wielkiego. Do 1886 r. stał tu dom nr 87. W 1886 r. nieruchomość kupili Jakub Huppert i Szymon Pelzman celem umieszczenia łaźni rytualnej dla kęckiej społeczności żydowskiej. W domu mieściła się również szkoła żydowska. Około 1891 r. działka przeszła na własność Stowarzyszenia Rytualno-Religijnego Postępowego „Anshe Emes” w Kętach. W jej południowej części zbudowano synagogę publiczną, w stylu neoromańskiego z elementami mauretańskimi. Był to budynek wzniesiony na planie prostokąta. Fasada ozdobiona była dwiema wieżami nakrytymi kopułami. Centralna część fasady miała trójkątny szczyt. Synagoga została spalona i zburzona podczas II wojny światowej w kwietniu 1940 r. Po 1945 r. nieruchomość przeszła na własność państwa polskiego. Druga synagoga o charakterze Domu Modlitwy zbudowana w 1903 r. przy ul. Krakowskiej, należała do stowarzyszenia „Bikur Cholim”, a od 1911 r. do ortodoksyjnego stowarzyszenia „Kowea Itim le Tora”. Budynek stoi do dziś.

EN

The former Anshe Emes Synagogue and the Bikur Cholim House of Prayer

The sphere of the sacred encompassed not only Catholicism, but other religions as well. In Kęty, it also included the Jewish minority, which owned a mikveh, two synagogues and a cemetery in a quarter called Kęckie Góry Południowe. The oldest location was the area along the present ul. Kazimierza Wielkiego. In 1886, the house no. 87 was purchased by Jakub Huppert and Szymon Pelzman, and converted into a ritual bath for the local Jewish community. The building was also home to a Jewish school. Around 1891, the plot became the property of the Kęty-based Anshe Emes Progressive Ritual and Religious Association. In its southern part, a public synagogue was erected in a neo-Romanesque style with some Moorish elements. A rectangular construction, its façade featured two dome-topped towers flanking a triangular pediment. The synagogue was burnt down during the Second World War, in April 1940. After 1945, the property was nationalized. The other Jewish House of Prayer, which was built in 1903 at ul. Krakowska, belonged to the Bikur Cholim association, and from 1911 to the Kowea Itim le Tora orthodox association. The building still stands today.

SK

Neexistujúca synagóga „Anshe Emes“ a modlitebňa „Bikur Cholim“

Sféra sacrum sa týkala nielen katolíckeho náboženstva, ale aj iných vyznaní. V meste Kęty sa vzťahovala aj na židovskú menšinu. Tvorili ju: mikve, dve synagógy a cintorín na južných Kęckých Górách. Najstaršia posvätná sféra sa nachádzala na dnešnej ulici Kazimierza Wielkiego. Do roku 1886 tam stál dom č. 87. V roku 1886 nehnuteľnosť kúpili Jakub Huppert a Szymon Pelzman, aby tam zriadili rituálne kúpele pre miestnu židovskú obec. V dome sa nachádzala aj židovská škola. Okolo roku 1891 sa pozemok stal majetkom Stowarzyszenia Rytualno-Religijnego Postępowego (*Rituálno-náboženského postupového združenia*) „Anshe Emes“ v Kętach. V južnej časti tohto pozemku bola postavená verejná synagóga v neorománskom slohu s mauretánskymi prvkami a na obdĺžnikovom pôdoryse. Fasádu zdobili dve vežičky s kupolami. Centrálna časť fasády mala trojuholníkový štít. Synagóga bola spálená a zbúraná počas 2. svetovej vojny v apríli 1940. Po roku 1945 sa nehnuteľnosť stala majetkom poľského štátu. Druhá synagóga, ktorá mala charakter modlitebne, bola postavená v roku 1903 na Krakowskej ulici, patrila k združeniu „Bikur Cholim“ a od roku 1911 ortodoxnému združeniu „Kowea Itim le Tora“. Budova sa zachovala dodnes.

Wszystkie drogi prowadzą do... rynku

Serce miasta - rynek

Układ kęckiego rynku powstał już w czasach średniowiecza. Przyjmuje się, że wytyczenie regularnego kwadratu o bokach 91m, z wyznaczonymi czterema pierzejami zabudowań wokół niego miało miejsce po tzw. trzeciej lokacji miasta w roku 1391. Wszystkie główne drogi prowadziły przez ten centralny plac miasta. Tu przecinały się szlaki handlowe z Węgier na Oświęcim i z Bielska na wschód – przez Zator, dalej Kraków. Rynek był miejscem gdzie handlowano przewożonymi towarami, jak również wyrobami miejscowymi. Plac rynkowy służył także do sprawowania i egzekwowania władzy. To tu stał wielki jodłowy ratusz miejski z wieżą z głośno bijącym zegarem. To tu również odbywały się publiczne sesje rady miasta, tu ogłaszano ważne dla mieszkańców wiadomości, wreszcie tu dokonywano egzekucji prawa i wymierzano kary. Do roku 1797 rynek otaczały drewniane domy z podcieniami (z wyj. 4 murowanych domów). Uległy one wtedy spaleniowi podczas wielkiego pożaru miasta, w którym zniszczonych zostało ponad 180 domów na 287 istniejących (63%). Miasto odbudowano na początku XIX w., tworząc obecnie istniejące budynki (przeważnie parterowe).

EN

All roads lead to the Rynek The heart of the city

The history of the *Rynek*, or Main Square, in Kęty goes back to the Middle Ages. A regular 91 x 91 metre square, lined on each side with houses, was laid out, as it is generally assumed, after 1391 – the last of the three possible dates of the town's foundation. This focal point served as a crossroads for the trade routes from Hungary to Oświęcim and from Bielsko eastwards, to Zator and Kraków. Imported goods as well as local products were sold here. It was also a place to exercise power and enforce law. The square was dominated by a huge town hall made of fir wood with a tower boasting a loud-striking clock. Here, public sessions of the town council were also held, important announcements were made and punishments meted out. Until 1797, the market square had been surrounded by wooden houses with arcades (only four were built of brick). That year a great fire ravished Kęty, in which more than 180 out of the total of 287 houses (63%) burnt down. The town was rebuilt in the early 19th century; most of the new houses, which still exist today, were single-storey structures

SK

Všetky cesty vedú do... hlavného námestia Srdce mesta – hlavné námestie

Priestorové usporiadanie kętského námestia vzniklo už v stredoveku. Predpokladá sa, že vytýčenie pravidelného štvorca s bokmi 91 m x 91 m, so štyrmi líniami zástavby okolo námestia sa uskutočnilo po tzv. tretej lokácii mesta v roku 1391. Všetky hlavné cesty viedli cez tento centrálny bod mesta. Tu sa pretínali obchodné cesty z Uhorska do Osvienčima a z Bielska na východ – cez Zator a ďalej na Krakov. Hlavné námestie bolo miestom, na ktorom sa obchodovalo s dovážaným tovarom a miestnymi výrobkami. Slúžilo aj ako miesto správy a exekúcie moci. Práve tu stála veľká jedľová radnica s vežou, na ktorej hlasno zvonili hodiny. Tu sa tiež konali verejné zasadnutia mestskej rady, tu boli oznamované pre obyvateľov dôležité správy a koniec-koncov tu bolo vymáhané právo a konali sa tresty. Do roku 1797 bolo hlavné námestie obklopené drevenými podľubiami (s výnimkou 4 murovaných domov). Podľubia zhoreli vo veľkom požiari mesta, počas ktorého vyhorelo viac ako 180 z 287 vtedy existujúcich domov (63 %). Mesto bolo obnovené začiatkom 19. storočia, v tomto čase vznikli v súčasnosti existujúce, najčastejšie prízemné stavby.

Legenda o pożarze z 1797 r.

Jak wynika z opisu pożaru w księdze cechu zbiorowego, pożar był karą boską, która dosięgła Kęty za niegodziwe postępowanie nowego księdza proboszcza kęckiej fary. Ks. Prokopowiczowi bowiem nie podobał się obraz Matki Boskiej z patronkami parafii św. Małgorzatą i Katarzyną umieszczony w ołtarzu głównym. Przeniósł go więc do ołtarza bocznego. Od tego czasu katastrofy i plagi spadały na miasto, w tym straszne pożary. Trwały one do 1802 r., kiedy to po śmierci proboszcza obraz powrócił do ołtarza głównego.

EN

Legend of the 1797 fire

As the local collective guild book claims, the fire was a divine punishment brought down upon Kęty for the wicked conduct of the new parish priest. Father Prokopowicz disliked the image of the Virgin and the patrons of the parish, St. Margaret and St. Catherine, which was placed in the high altar, and so, he moved it to a side altar. From then on, catastrophes and plagues befell the town, including terrible fires. They stopped in 1802, when the priest died and the painting returned to the high altar.

SK

Legenda o požari z roku 1797

Ako vyplýva z opisu požiaru uvádzaného v knihe združeného cechu bol tento požiar Božím trestom, ktorý postihol Kęty za neslušné správanie nového farára. Kňazovi Prokopowiczovi sa nepáčil obraz Panny Márie s patrónkami farnosti sv. Margarétou a Katarínou umiestnený na hlavnom oltári. Z tohto dôvodu ho preniesol na bočný oltár. Od tohto okamihu postihovali mesto katastrofy a plagi, vrátane hrozných požiarov. Trvalo to do roku 1802, keď sa po smrti farára obraz vrátil na hlavný oltár.

Kęcki Rynek był również przestrzenią sakralną, gdzie odbywały się uroczystości religijne, jak procesje Bożego Ciała. W XIX w. przestrzeń tą poszerzono w sferze sacrum, stawiając w roku 1851 posąg narodzonego w Kętach św. Jana Kantego. Od tej pory pod pomnikiem odbywały się liczne uroczystości państwowe oraz patriotyczne, oficjalne wizyty notabli państwowych.

EN

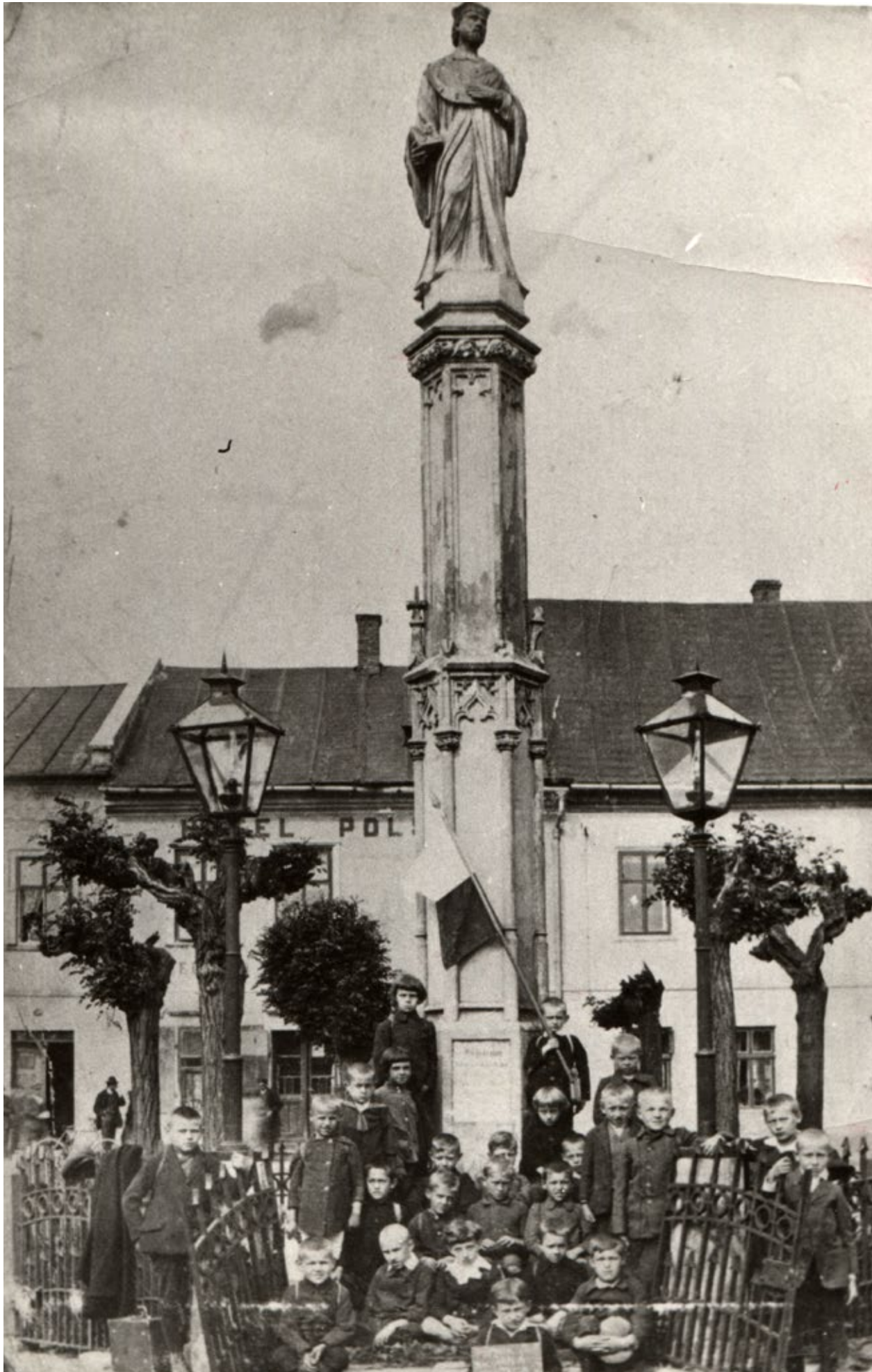
The Rynek in Kęty was also a sacred place used for various religious ceremonies including Corpus Christi processions. In 1851, its sanctity was further enhanced, when the square received a statue of St. John Cantius. Since then, the monument has seen countless state and patriotic ceremonies, official visits of politicians.

SK

Hlavné námestie bolo aj sakrálnym priestorom, v ktorom sa konali náboženské slávnosti, ako napr. sprievod na Božie telo. V 19. storočí bol tento priestor rozšírený, lebo bol vo sfére sacrum v roku 1851 postavený pomník sv. Jána Kantyho, ktorý sa narodil v Kętach. Od tejto doby sa pod ním konali mnohé štátne a vlastenecké slávnosti, oficiálne návštevy štátnych notáblov.

Pomnik św. Jana Kantego ufundowany przez mieszkańców miasta w roku 1851. Autorem był Marcin Rogosiński z słynnej krakowskiej pracowni Stehlika. Statua została rozebrana przez okupanta niemieckiego w okresie II wojny światowej, przeniesiona w pobliże kościoła parafialnego (zdzj. powyżej). Pomnik wrócił na Rynek 3 maja 1991 roku

EN Statue of St. John Cantius founded by the town residents in 1851. It was sculpted by Marcin Rogosiński from the renowned Stehlik studio in Kraków. The statue was dismantled by the Germans during the Second World War and moved near the parish church. It returned to its original location on 3 May, 1991

SK Pomník sv. Jána Kanteho postavený z finančných prostriedkov obyvateľov mesta v roku 1851. Autorom bol Marcin Rogosiński zo známeho krakovského ateliéru Stehlika. Statua bola rozobraná nemeckými okupantmi v období 2. svetovej vojny, prenesená do blízkosti farského kostola. Pomník sa vrátil na hlavné námestie 3. mája 1991

Uroczystości 3 Maja 1926 r.
przed pomnikiem św. Jana
Kantego

EN Celebrations on 3 May 1926
in front of the statue of St. John
Cantius

SK Slávnosti 3. mája 1926 pred
pomníkom sv. Jána Kantyho

▲
Obchody 1 Maja. Pochód pierwszomajowy

EN First May Day parade

SK Slávnosť 1. mája. Prvomájový sprievod

▼
Pomnik „Nieznanego Żołnierza” ustawiony na rynku pod statuą św. Jana Kantego w roku 1925. Rozebrany przez Niemców w czasie II wojny światowej. Na płytę rynku powrócił po 1964 r.

EN Monument of the Unknown Soldier built next to the statue of St. John Cantius in 1925; dismantled by the Germans during World War II and returned to the square after 1964

SK Pomník neznámeho vojaka umiestnený na hlavnom námestí pod pomníkom sv. Jána Kanteho v roku 1925. Rozobraný Nemcami počas 2. svetovej vojny. Na plochu hlavného námestia sa vrátil po roku 1964

Płyta kęckiego rynku zmieniała się w miarę upływu czasu. Kęcki plac wybrukowano kamieniami solnymi. W okresie międzywojennym stan płyty znacznie poprawiono, a w miarę czasu ustanowiono tu przystanek komunikacji autobusowej. Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 r. pierwotnie rynek służył do celów handlu i komunikacji. W latach 1962-64 władze miasta istotnie przebudowały płytę rynku. Pojawiły się asfaltowe alejki, posadzono zieleń. Całość nabrała charakteru parku miejskiego z fontanną w centrum i z parkingami po południowej i północnej stronie płyty rynku. W 1964 r. rynek otrzymał nazwę Placu XX-lecia PRL. Do swojej starej nazwy wrócił w roku 1991. W okresie 2010-2011 nastąpiła kolejna jego przebudowa. Powrócono do koncepcji płyty z nowoczesną fontanną w centrum oraz roślinnością po bokach rynku. Obecnie kęcki rynek jest miejscem spotkań mieszkańców, uroczystości państwowych i patriotycznych, a także różnego rodzaju jarmarków i imprez społeczno-kulturalnych.

EN

The central section of the square has changed over time. It was originally paved with cobbles from the Soła River. In the interwar period, the pavement was significantly improved and a bus stop was set up. After the end of the Second World War in 1945, the square was used for trade and transport purposes. Between 1962 and 1964, local authorities largely remodelled it, adding asphalt walkways and greenery. The square was effectively turned into a small town park with a fountain in its centre and car parks on the south and north sides. In 1964, it was officially named the Square of the 20th Anniversary of the People's Republic of Poland. The original name was reinstated in 1991. In 2010-2011, the square was rebuilt again. It regained its pavement with a modern fountain standing in the centre and plants along the sides. Today, it is a meeting place for locals and a venue for all kinds of state and patriotic celebrations, fairs and cultural events.

SK

Plocha hlavného námestia sa v priebehu času menila. Bola vydláždená tzv. solnými kameňmi, lebo miestni ľudia takto nazývajú okrúhle kamene vybrané z rieky Soľa. V medzivojnovom období bola táto plocha upravovaná a potom následne bola na nej zriadená zástavka autobusovej dopravy. Po ukončení 2. svetovej vojny, v roku 1945, sa hlavné námestie na začiatku využívalo na obchodné a komunikačné účely. V rokoch 1962 - 1964 vedenie mesta podstatne prestavalo plochu hlavného námestia. Vznikli nové asfaltové aleje, bola posadená zeleň. Celok získal charakter mestského parku s fontánou uprostred a parkoviskami na južnej a severnej strane plochy hlavného námestia. V roku 1964 získalo hlavné námestie názov 20. výročia Poľskej ľudovej republiky. K svojmu starému názvu sa vrátilo v roku 1991. V období 2010 - 2011 sa uskutočnila jeho ďalšia prestavba. Bola obnovená koncepcia plochy s modernou fontánou uprostred a rastlinami na bokoch námestia. V súčasnosti je to miesto stretnutí obyvateľov, priestor na štátne a vlastenecké slávnosti, rôzneho druhu jarmoky a spoločensko-kultúrne podujatia.

Radni Gminy Kęty

Radni Gminy Turzovka

Wrzesień 2007 rok

Zmiany nazw głównych ulic prowadzących do rynku

Ulica Świętokrzyska: 1537 r. – Mała lub Bielska, XVII w. – 1939 r. Świętokrzyska (Św. Krzyża), okres okupacji – Jacob st. (ul. Jakuba), po 1945 r. – Świętokrzyska, od 1964 r. – J. Wiczorka, od 1991 r. – Świętokrzyska.

Ul. Jana III Sobieskiego: 1537 r. – Bielska?, XVII-XVIII w. Kobiernicka, od 1883 r. – Jana III Sobieskiego, okres międzywojenny – Sobieskiego, a część od kapliczki *Upadek* w stronę Soły – jako Aleja Edwarda Zajączka, okres okupacji – Rathaus st. (Ratuszowa) do kapliczki *Upadek*, a od kapliczki - *Beskiden* st. (Beskidzka), po 1945 r. – Sobieskiego, a część od kapliczki *Upadek* – Aleja Władysława Dziewońskiego, od 1950 r. – Jana III Sobieskiego.

Ulica Adama Mickiewicza: 1537 r. – Mała? jako część do końca nieruchomości kościoła parafialnego, dalsza droga od dzisiejszej ul. Klasztornej w kierunku Oświęcimia została zbudowana końcem XVIII w. jako ulica Kościelna, od 1898 r. – Adama Mickiewicza (z okazji obchodów roku Mickiewiczowskiego), okres okupacji – Auschwitz st. (ul. Oświęcimska), po 1945 r. – Adama Mickiewicza.

Ulica św. Jana Kantego: Oświęcimska (1537 r.), XVII-XIX w. – Żabia, od 1883 r. – św. Jana Kantego, okres okupacji – Johannis st. (ulica Jana), po 1945 – św. Jana Kantego.

Ulica Wszystkich Świętych: Młyńska i część ul. Długiej (1537 r.), XVII w. -1945 r. ul. Wszystkich Świętych, okres okupacji – Wassenberg st. (od miasta Wassenberg - miejsca zamieszkania pierwszego burmistrza niemieckiego), od 1945 r. – Wszystkich Świętych.

Ulica Krakowska: 1537 r. Długa, XVII-XVIII w. – Doktorska (sięgała tylko do mostka na Macosze), XIX w. – Królewska albo potocznie cesarka – część traktu cesarskiego, między 1926 a 1931 r. do 1939 r. – Marszałka Józefa Piłsudskiego, okres okupacji – Krakauer st. (Krakowska), 1945-1950 – Krakowska, 1950-1956 - Stalingradzka, od 1956 r. - Krakowska.

Ulica Tadeusza Kościuszki: XVII w.-1894 r. Czaniecka, 1894-1939/1940 - T. Kościuszki (z okazji 100-lecia powstania kościuszkowskiego), okres okupacji – Bielizer st. (Bielska), po 1945 r. – T. Kościuszki.

Ulica płk. Stanisława Królickiego: powstała dopiero w II połowie XIX w. Najpierw nosiła nazwę ul. 3 Maja, w okresie okupacji – 3 September st. (3 września), po 1951 r. – Marcellego Nowotki, a od 1992 r. – pułkownika Stanisława Królickiego.

Domy na ulicy Wszystkich Świętych.
Fotografia z okresu międzywojennego

EN Houses in ul. Wszystkich Świętych,
interwar period

SK Domy na ulici Wszystkich Świętych.
Fot. z medzivojnového obdobia

EN

Changes of the names of the streets leading to the Main Square

Ulica Świętokrzyska: 1537, ul. Mała or Bielska; 18th century-1939, ul. Świetokrzyska; under German occupation, Jacob Str.; after 1945, ul. Świętokrzyska; after 1964, ul. Wieczorka; since 1991, ul. Świętokrzyska.

Ul. Jana III Sobieskiego: 1537, ul. Bielska; 17th–18th centuries, ul. Kobiernicka; from 1883, ul. Sobieskiego; interwar period, partly ul. Sobieskiego, partly Aleja Edwarda Zajączka (from the Shrine of Christ's Passion to the Soła River); German occupation period, Rathaus Str. to the shrine and Beskiden Str. further on; after 1945: ul. Sobieskiego and aleja dr Władysława Dziewońskiego respectively; since 1950, ul. Sobieskiego.

Ul. Adama Mickiewicza: 1537, ul. Mała? to the parish church grounds; further stretch leading up to the present ul. Klasztorna (towards Oświęcim), was added in the late 18th century and named ul. Kościelna; German occupation period, Auschwitz Str.; after 1945, ul. Mickiewicza.

Ul. Św. Jana Kantego: 1537, ul. Oświęcimska; 17th–19th centuries. Ul. Żabia; from 1883, ul. Św. Jana Kantego; German occupation period, Johannes Str.; after 1945, ul. Św. Jana Kantego.

Ul. Wszystkich Świętych: 1537, ul. Młyńska (parf of ul. Długa); 17th century–1940, ul. Wszystkich Świętych; German occupation period, Wassenberg Str. (after the German town of Wassenberg); since 1945, ul. Wszystkich Świętych.

Ul. Krakowska: 1537, ul. Długa; 17th–18th centuries, ul. Doktorska (leading only to the bridge on the river Macocha); 19th century, ul. Królewska, also commonly referred to as ul. Cesarska; 1926-1939, ul. marszałka Józefa Piłsudskiego; German occupation period, Krakauer Str.; 1945-1950, ul. Krakowska; 1950-1956, ul. Stalingradzka; since 1956, ul. Krakowska.

Ul. Tadeusza Kościuszki: 17th century–1894, ul. Czaniecka; 1894-1939, ul. Tadeusza Kościuszki (to commemorate the 100th anniversary of the Kościuszko Uprising); German occupation period, Bielitzer Str.; after 1945, ul. Tadeusza Kościuszki.

Ul. płk Stanisława Królickiego: erected in the second half of the 19th century and named ul. 3 Maja; German occupation period, 3 September Str.; after 1951, ul. Marcelego Nowotki; since 1992, ul. płk. Stanisława Królickiego.

Ulica Adama Mickiewicza, okres międzywojenny

EN Ul. Adama Mickiewicza, interwar period

SK Ulica Adama Mickiewicza. Fot. z medzivojnového obdobia

SK

Zmeny názvov hlavných ulíc, ktoré viedli na hlavné námestie

Świętokrzyska ulica: rok 1537 – Malá alebo Bielska ?, 17. storočie – rok 1939, obdobie nemeckej okupácie – Jacob Str. (*Jakubská ulica*), po roku 1945 – Świętokrzyska, od roku 1964 J. Wieczorka, od roku 1991 Świętokrzyska.

Ulica Jána III. Sobieskeho: 1537 Bielska ?, 17. – 18. storočie Kobiernická, od roku 1883 – Sobieskeho, v medzivojnovom období – Sobieskeho, časť od kaplnky Pád smerom k rieke Soła sa volala Aleja Edwarda Zajączka, počas okupácie – Rathaus Str. (*Radničná*) úsek do kaplnky Pád, od kaplnky – Beskiden Str. (*Beskydská*), po roku 1945 – Sobieskeho a časť od kaplnky Pád sa volala Aleja dr. Władysława Dziewońskiego, od roku 1950 bola to ulica Sobieskeho.

Ulica Adama Mickiewicza: rok 1537 – Malá? ako časť do konca parcely farského kostola, ďalšia cesta k dnešnej Klasztornej ulici smerom k Osvienčimu bola postavená koncom 18. storočia ako ulica Kościelna (*Kostolná*), od roku 1898 – Adama Mickiewicza (pri príležitosti osláv 5. Mickiewiczovského roka), v období okupácie – Auschwitz Str. (*Osvienčimská ulica*) a po roku 1945 ulica Mickiewicza.

Ulica sv. Jána Kanteho: ulica Osvienčimská (1537), v 17. – 19. storočí Żabia, od roku 1883 sv. Jána Kanteho, v období okupácie – Johannes Str. (Jánska ulica), po roku 1945 (św. Jana Kantego).

Ulica Wszystkich Świętych: Młyńska (1537), od 17. storočia do roku 1945 to bola ulica Wszystkich Świętych, v období okupácie – Wassenberg Str. (podľa nemeckého mesta Wassenberg alebo v preklade vodný kopec), od roku 1945 – Wszystkich Świętych.

Krakowska ulica: 1537 Dłhá, v 17. – 18. storočí – Doktorská (siahala iba po lávku nad riekou Macocha), v 19. storočí Kráľovská alebo obyčajne „cisárka“ – časť cisárskej cesty, medzi rokom 1926 – 1931 bola pomenovaná ulicou Marszałka Józefa Piłsudského a tento názov niesla do roku 1939, v období okupácie – Krakauer Str. (*Krakovská*), v rokoch 1945 – 1950 – Krakovská, v období 1950 – 1956 Stalingradská, od roku 1956 Krakovská.

Ulica Tadeusza Kościuszka: od 17. storočia do roku 1894 Czaniecka, od roku 1894 do 1939/40 T. Kościuszka (názov jej bol udelený pri príležitosti 100. výročia povstania, ktorého veliteľom bol Tadeusz Kościuszko), v období okupácie – Bielitzer Str. (*Bielska*), po roku 1945 – T. Kościuszka.

Ulica plukovníka Stanisława Królického: táto ulica vznikla až v 2. polovici 19. storočia. Na začiatku sa volala 3. mája, v období okupácie – 3. September Str. (3. septembra), po roku 1951 Marceliho Nowotka, a od roku 1992 – plukovníka Stanisława Królického.

Żyły i tętnice.

Historyczne trakty, drogi i ulice

Najstarsze drogi pokrywały się z głównymi traktami i szlakami handlowymi. Istniały już w okresie powstawania osady, wyznaczając i ograniczając jej obszar. W procesie lokacji miasta wytyczenie centrum oparto na drogach w kierunkach: wschód-zachód (szlak z Krakowa, przez Zator do Bielska i dalej na Śląsk) oraz północ-południe (szlak z Oświęcimia przez Żywiec do Czech). Szlak wschód – zachód do czasu budowy słynnej cesarki przechodził drogą z Zatora przez Witkowice, ulicą Wszystkich Świętych, dalej przez rynek, następnie Świętokrzyską (później ul. Jana III Sobieskiego) w kierunku Podlesia. Obecna droga Krakowska kończyła się na moście nad Macochą. Najstarszym drogom kęcznie nadawali nazwy. Początkowo wynikały one z punktu docelowego do którego prowadziły, a także pochodziły od ich cech charakterystycznych. W XVI w. funkcjonowały nazwy: Mała, Oświęcimska, Młyńska, Długa i Bielska. Rozwój miasta sprawiał jednak, że punkty docelowe zmieniały się na bardziej oddalone, zmieniał się też ich charakter. Niektóre ulice otrzymały nazwy zwierzęce (Żabia – dzisiejsza św. Jana Kantego, czy Kocia - dzisiejsza J. Kilińskiego), zapewne od dużej liczby panoszących się na nich przedstawicieli danego gatunku. Inne brały nazwy od istniejących przy nich kościołów Świętego Krzyża i Wszystkich Świętych.

EN

Veins and arteries

The oldest roads in what is now the town of Kęty ran along major trade routes. As they had already been in place at the time of the foundation of the original settlement, the roads were used to mark its boundaries. When Kęty was finally granted town rights, its centre was defined by the roads running east to west – on route from Kraków via Zator to Bielsko and then further on to Silesia, and those going north to south – from Oświęcim through to Żywiec and on to the Czech Republic. Prior to the construction of the famous *cesarska* (Imperial Road), the east-west route ran from Zator through the village of Witkowice, and on to Kęty along ul. Wszystkich Świętych, through the Main Square and along ul. Świętokrzyska (later ul. Jana III Sobieskiego) towards the quarter of Podlesie. The present ul. Krakowska ended on the bridge over the river Macocha. Originally, the people of Kęty named its streets after the places they led to, or sometimes with respect to their specific characteristics. 16th-century street names included: Mała (Small), Oświęcimska (after the town of Oświęcim), Młyńska (Mill), Długa (Long), and Bielska (after the town of Bielsko). With time, the town grew in size, and the roads became longer, leading to ever more distant destinations, and also, the character of the town streets began to change. Some streets were given names of animals such as Żabia (Frog Street, now ul. Jana Kantego), or Kocia (Cat Street, now ul. J.Kilińskiego). No doubt, such names were given due to the large numbers of these species to be found roaming around there. Others, such as ul. Świętego Krzyża (Holy Cross Street) and ul. Wszystkich Świętych (All Saints' Street) were named after the local churches.

SK

Žily a tepny.

Historické cesty, dopravné cesty a ulice

Najstaršie cesty sa prekrývali s hlavnými obchodnými cestami. Existovali už v období vzniku osady a preto určili a vymedzovali jej chotár. Počas zriadenia mesta bolo centrum mesta vytyčené na základe ciest vedúcich smerom: východ – západ (cesta z Krakova, cez Zator do Bielska a ďalej do Sliezska) a sever – juh (cesta z Osvienčimu cez Žywiec do Uhorska). Cesta smerom východ – západ do času výstavby slávnej „cisárky“ viedla zo Zatora cez Witkowice, ulicou Wszystkich Świętych, ďalej cez hlavné námestie, následne Świętokrzyskú (neskôr Jána III. Sobieskeho) smerom k Podlesiu. Súčasná Krakovská ulica sa končila na moste nad riekou Macocha. Najstaršie cesty obyvatelia pomenovali. Na začiatku ich názvy pochádzali od cieľového bodu, ku ktorému viedli, a potom aj podľa ich charakteristických vlastností. V 16. storočí fungovali názvy: Mała (*Malá*), Oświęcimska (*Osvienčimská*), Młyńska (*Mlynská*), Długa (*Dlhá*) a Bielska. Rozvoj mesta však spôsobil, že cieľové body boli stále vzdialenejšie a menil sa aj ich charakter. Niektoré ulice získali zvieracie názvy Žabia (*Žabia*) – dnešná sv. Jána Kanteho alebo Kocia (*Mačacia*) – dnešná J. Kiliňského), vďaka veľkému počtu živočíchov daného druhu, ktoré tam žili. Iné dostali názvy podľa na nich existujúcich kostolov Svätého kríža a Všetkých svätých.

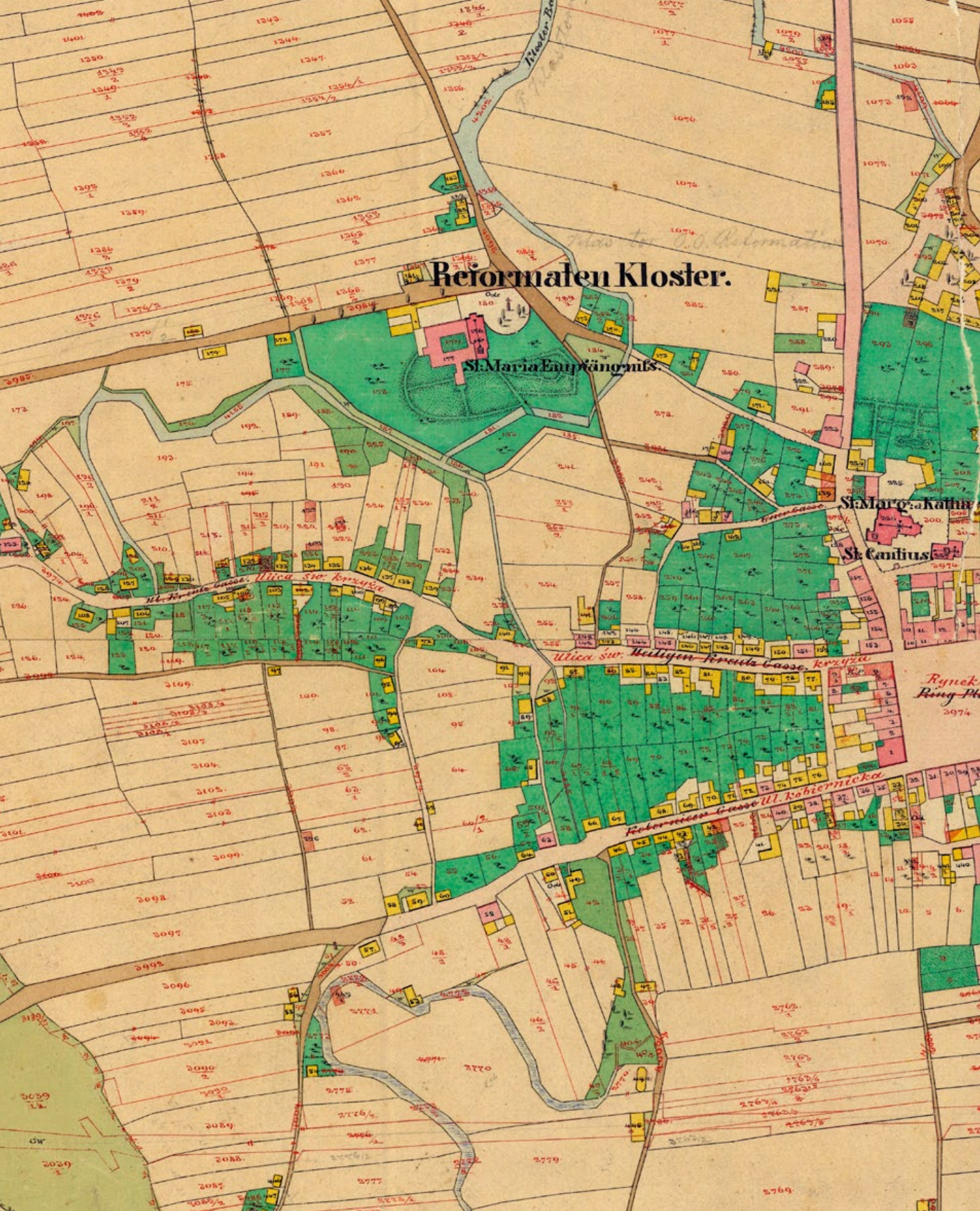
Reformaten Kloster.

St. Maria Empfängnis.

St. Margaretha.

St. Caudius.

Rynek Ring-Platz.

W związku z budową w latach 80. XVIII w. przez władze austriackie głównego szlaku z Wiednia do Lwowa (tzw. trakt cesarski, cesarka), który przechodził obecną ulicą T. Kościuszki i Krakowską, powstała główna arteria komunikacyjna Kęt. W II połowie XIX w. w związku z odzyskaniem samorządu i wzrostem patriotyzmu, Rada Miasta nadawała ulicom, szczególnie dla uczczenia okrągłych rocznic, nazwy polskich bohaterów. Najpierw pojawiła się ulica Jana III Sobieskiego i św. Jana Kantego, następnie Adama Mickiewicza i Tadeusza Kościuszki. Ten sam proces dotyczył okresu międzywojennego. Podczas II wojny światowej władze okupanta zmieniły nazwy tych ulic. Były to jednak, poza ul. 3 września (od daty wkroczenia okupanta do Kęt, dziś ul. Stanisława Królickiego) nazwy neutralne, nawiązujące do imion (np. Jakuba – dziś Świętokrzyska, Jana - św. Jana Kantego, Elżbiety - dziś Różana, Heleny - dziś Juliusza Słowackiego), czy nawiązujące do kierunku lub charakteru terenów do których prowadziły (ul. Ratuszowa - dziś część ul. Sobieskiego, Beskidzka - dalsza część ul. Sobieskiego, Bielska - dziś T. Kościuszki, Oświęcimska - dziś A. Mickiewicza). Po zakończeniu II wojny światowej nastąpiło przywrócenie dawnych nazw, a od 1950 r. władze komunistyczne zmieniały nazwy ulic, nadając im patronów z kręgów systemu komunistycznego. Do dekomunizacji nazw doszło uchwałą Rady Miejskiej z 1991 r.

EN

In the 1780s, the Austrian authorities built a road connecting Vienna and Lviv. The so-called cesarka, or Imperial Road, led along the present day ul. Kościuszki and ul. Krakowska, which soon became Kęty's main thoroughfare. Following the restoration of the local government, and the resulting rise in patriotism in the second half of the 19th century, the town council began to name the streets after Polish national heroes. This was usually done in order to commemorate various anniversaries. The first such streets were ul. Jana III Sobieskiego and ul. Jana Kantego (John Cantius), followed by ul. Adama Mickiewicza and ul. Tadeusza Kościuszki. This process continued well into the interwar period. During the Second World War, the occupying powers changed these names. Nevertheless, apart from ul. 3. Września (3 September Street – marking the date when the occupying forces entered Kęty; now ul. Stanisława Królickiego), the street names were quite neutral, referring to personal names, such as Jacob, now ul. Świętokrzyska; John, now ul. św. Jana Kantego, Elisabeth, now ul. Różana, or Helen, now ul. Juliusza Słowackiego). Other names alluded to local landmarks or directions the streets led to – ul. Ratuszowa (Town Hall Street, now a part of ul. Sobieskiego), ul. Beskidzka – another part of the present ul. Sobieskiego), ul. Bielska (now ul. T. Kościuszki); ul. Oświęcimska (now ul. Mickiewicza). After the War, the former street names were reinstated. However, from 1950 the communist government began changing the names again. This time the streets were given the names of “patrons” from communist circles. In 1991, the Town Council passed a resolution to de-communise the street names.

SK

V súvislosti s tým, že rakúska moc stavala v 80. rokoch 18. storočia hlavnú cestu z Viedne do Lvova (tzv. cisársku cestu, „cisárku“), ktorá prechádzala súčasnou ulicou T. Kościuszka a Krakowskou, vznikla hlavná komunikačná tepna mesta. V 2. polovici 19. storočia, v súvislosti s obnovením samosprávy a nárastom vlastenectva udeľovalo mestské zastupiteľstvo uliciam, najmä pri príležitosti okrúhlych výročí, mená poľských hrdinov. Najprv vznikla ulica Jána III. Sobieskeho a sv. Jána Kanteho, následne Adama Mickiewicza a Tadeusza Kościuszka. Ten istý proces pokračoval v medzivojnovom období. Počas 2. svetovej vojny okupanti zmenili názvy týchto ulíc. Boli to však okrem ul. 3 septembra (podľa dátumu obsadenia mesta okupantmi, dnes ulica Stanisława Królického) neutrálne názvy, nadväzujúce na mená (napr. Jakubská – dnes Świętokrzyska, Jánska – sv. Jána Kanteho, Alžbetínska – dnes Różana, Helénska – dnes Juliusza Słowackého) alebo nadväzujúce na smer prípadne na charakter oblastí, ku ktorým viedli (ulica Radničná – dnes časť Sobieskeho ulice, Beskydská – ďalšia časť ulice Sobieskeho, Bielska – dnes T. Kościuszka, Osvienčimská – dnes A. Mickiewicza). Po ukončení 2. svetovej vojny boli prinavrátené dávne názvy a od roku 1950 komunistická moc menila názvy ulíc, pridelujúc im patrónov z kruhov komunistických činiteľov. Dekomunizácia názvov sa uskutočnila na základe uznesenia Mestského zastupiteľstva z roku 1991.

◀ Ulica Tadeusza Kościuszki od strony południowej. Po prawej stronie dom Kłosińskich, po lewej budynek „Hotelu pod Czarnym Orłem”, gdzie w roku 1782 urodził się Ambroży Grabowski. Widok z 1915 r.

EN Ul. Tadeusza Kościuszki from the south side in 1915. The house of the Kłosiński family on the right and the Black Eagle Hotel (the birthplace of Ambroży Grabowski in 1782) on the left

SK Ulica Tadeusza Kościuszka z južnej strany. Na pravej strane dom Kłosińských, na ľavej budova „Hotela pod Čiernym orlom”, kde sa v roku 1782 narodil Ambroży Grabowski. Vzhľad z roku 1915

Centrum miasta. Fragment mapy katastralnej Kęt z 1845. Ze zbiorów Muzeum w Kętach

EN Town centre. A section of a cadastral map of Kęty from 1845 r. From the Museum collection.

SK Centrum mesta. Fragment katastrálnej mapy mesta Kęty z roku 1845. Zo zbierok Múzea Alexandra Kłosińského v Kętach (MAKK)

Historia w budynkach zakłęta

Dzieje miasta nieodłącznie związane z mieszkającymi tu ludźmi, przewijają się w ich siedzibach, czy to prywatnych, czy przeznaczonych na cele publiczne. Bogata przeszłość Kęt sprawiła, że wokół centrum starego miasta mieszkała elita rzemieślnicza i urzędnicza. W przyrynkowych kamienicach rodzili się lub dorastali przyszli pionierzy nauki, kultury i gospodarki polskiej.

EN

Charm of historical buildings

The history of Kęty is a history of its people and of their properties, both private and public. The wealthy centre was inhabited by elite circles – officials, merchants and craftsmen, as well as pioneers of Polish culture, science and economy.

SK

Dejiny zakliate v budovách

Dejiny mesta sú neoddeliteľne spojené s ľuďmi, ktorí v ňom žijú, odrážajú sa v ich súkromných sídlach a verejných budovách. Bohatá minulosť mesta Kęty spôsobila, že okolo centra starého mesta bývala elita mestských remeselníkov a úradníkov. V meštianskych domoch pri hlavnom námestí sa rodili alebo dospievali budúce popredné osobnosti vedy, kultúry a poľského hospodárstva.

Ulica Adama Mickiewicza

- prowadzi obok kościoła parafialnego dalej na Oświęcim

Ulica Adama Mickiewicza

- leading to Oświęcim, past the parish church

Ulica Adama Mickiewicza

- vedie pozdĺž farského kostola a ďalej do Osvienčimu

Kamienica przy ul. Adama Mickiewicza 5

Początkowo dom drewniany należący końcem XVIII w. do Mikockich. Spalony w roku 1797. Odbudowany został z materiału trwałego. Wynajmowany był na mieszkania dla urzędników magistratu. W latach 30. XIX w. stanowił własność rodziny Dołkowskich, następnie Tekielich i Marklów (lata 70. XIX w). W 1893 został zakupiony przez Matyszkiewiczów. Pod koniec XIX w. mieścił się tu zakład rzeźniczy Stanisława Maciejczyka oraz sklep z nabiałem.

EN

Ul. Adama Mickiewicza 5

Originally a wooden house owned the Mikocki family in the late 18th century; burnt down in a fire in 1797; rebuilt with the use of more durable materials and rented out to town hall officials. Later, in the 1830s, it belonged to the Dołkowski family; then, in the 1870s, to the Tekielis and Markels. In 1893 it was bought by the Matyszkiewicz family; at the time it housed a butcher's shop owned by Stanisław Maciejczyk and a dairy store.

SK

Meštiansky dom ulica Adama Mickiewicza č. 5

Drevený dom, ktorý patrilo koncom 18. storočia rodine Mikockých, vyhorel v roku 1797. Bol nanovo postavený z odolnejšieho materiálu. Boli v ňom prenajímané byty úradníkom magistrátu. V 30. rokoch 19. storočia bola jeho majiteľom rodina Dołkowských a následne v 70. rokoch 19. storočia Tekielovcov a Marklovcov. V roku 1893 ho kúpili Matyszkiewiczovci. Koncom 19. storočia sa v ňom nachádzalo mäsiarstvo Stanisława Maciejczyka a obchod s mliečnymi výrobkami.

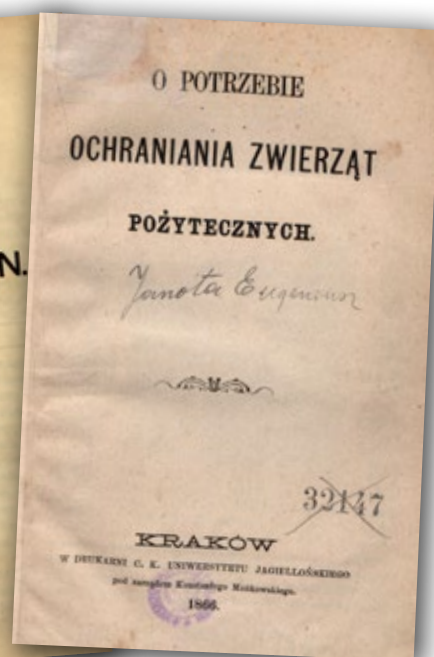
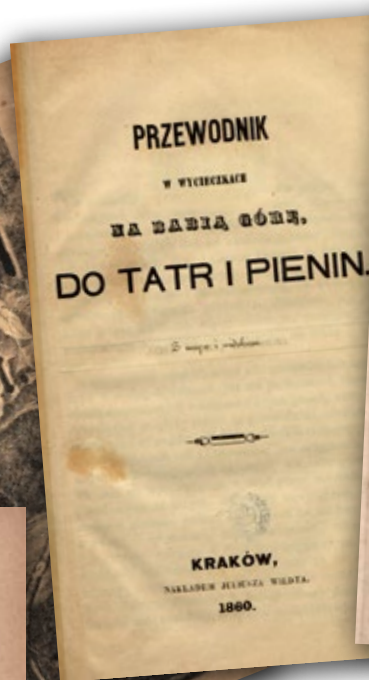
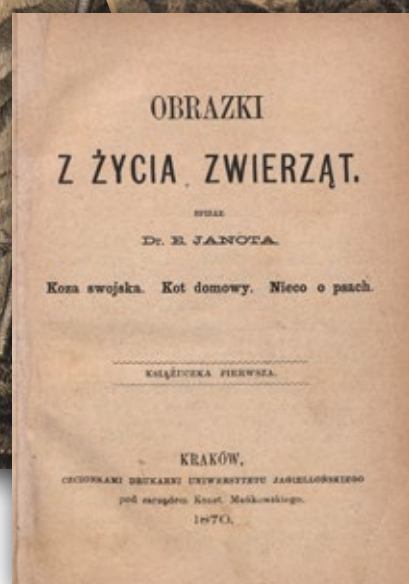
W roku 1823 urodził się tu **Eugeniusz Janota** (zm. 1878 r.) – doktor filozofii i teologii, profesor Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Przyrodnik i propagator turystyki górskiej, jeden z założycieli Towarzystwa Tatrzańskiego. Pionier w zakresie ochrony zwierząt. Założyciel oraz pierwszy prezes Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt. Współtwórca ustawy z 1868 r. o ochronie kozic i świstaków. Pierwszy Polak wykładający język niemiecki na Uniwersytecie Lwowskim.

EN

The house was the birthplace of **Eugeniusz Janota** (1823–1878) – Doctor of Philosophy and Theology, lecturer at St. Ann's College in Kraków; naturalist and advocate of mountain tourism; one of the founders of the Polish Tatra Society and a pioneer of a number of animal preservation schemes; founder and first president of the Galicia Animal Preservation Society and co-author of the 1868 Act for Preservation of the Tatra Chamois and Marmot. He was the first Pole to teach German at the University of Lviv.

SK

V roku 1823 sa v tomto dome narodil **Eugeniusz Janota** (zomrel v roku 1878) – doktor filozofie a teológie, profesor Gymnázia sv. Anny v Krakove. Prírodovedec a propagátor horského cestovného ruchu, jeden zo zakladateľov Towarzystwa Tatrzańskiego (*Tatranského spolku*). Priekopník ochrany zvierat. Zakladateľ a prvý predseda Galicyjského Towarzystwa Ochrony Zwierząt (*Haličského spolku ochrany zvierat*). Jeden z tvorcov zákona z roku 1868 o ochrane kamzíkov a svišťov. Prvý Poliak prednášajúci nemčinu na Lvovskej univerzite.

Pierzeja północna rynku

North side of the Main Square

Severná strana hlavného námestia

Kamienica Rynek 4

Do końca XVIII w. stał tu budynek drewniany, który uległ spaleni w pożarze miasta w 1797 r. Został odbudowany w roku 1801 przez rodzinę Niewolków jako kamienica murowana. Później należał do Jędrzejowskich, od 1817 do 1859 roku do rodziny kęckich aptekarzy – Jarschelów, którzy w kamienicy otwarli miejską aptekę. W II połowie XIX w. dom był własnością Roznerów, następnie Munków, prowadzących sklep z towarami mieszanymi.

EN

Rynek 4

The original wooden structure burned down in a fire in 1797, and in 1801 members of the Niewolka family built a brick house on its site. Subsequently, the house was owned by the Jędrzejewskis, then and by the Jarschels, a family of pharmacists, between 1817 and 1859. The owners in the second half of the 20th century included the Rozners and the Munks; the latter ran an assorted goods store here.

SK

Meštiansky dom Rynek (Hlavné námestie) č. 4

Do konca 18. storočia to bola drevená stavba, ktorá zhorela v požiari z roku 1797. V roku 1801 bola nanovo postavená rodinou Niewolkovcov ako murovaný meštiansky dom. Potom patrila Jędrzejowským a od roku 1817 do roku 1859 rodine miestnych lekárníkov – Jarschelovcov, ktorí v nej zriadili mestskú lekárňu. V 2. polovici 19. storočia sa dom stal majetkom Roznerovcov, potom Munkovcov, ktorí mali obchod so zmiešaným tovarom.

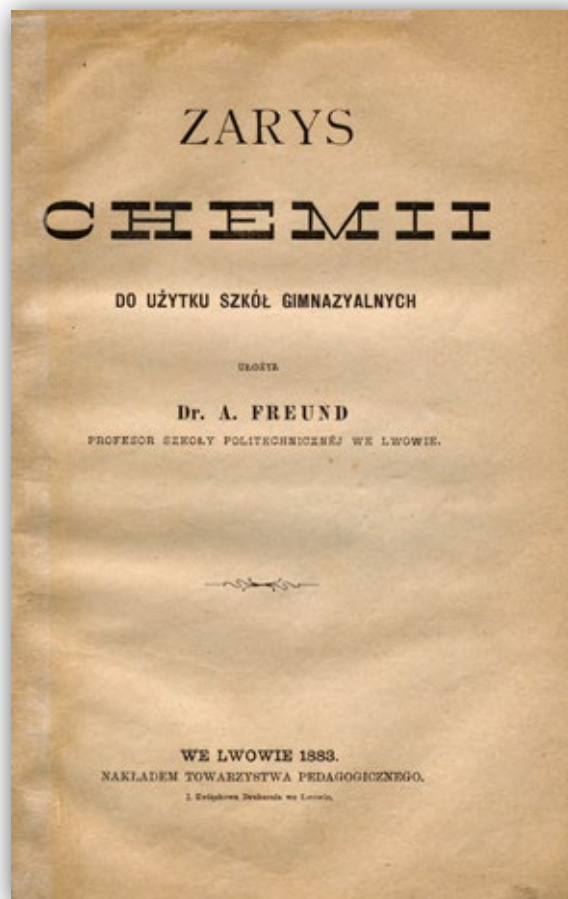
Urodził się w niej w roku 1835 **August Freund** (zm. 1892) wybitny chemik organiczny, profesor Akademii Technicznej (Politechniki) we Lwowie, odkrywca benzenu, wynalazca metody otrzymywania cyklopropanu stosowanego w anestezjologii. Autor jednego z pierwszych polskich podręczników chemii.

EN

The house was the birthplace of **August Freund** (1835 – 1892) – a prominent organic chemist, professor of chemistry at Lviv Polytechnic; discovered benzene and invented a method for synthesizing cyclopropane (gas used in anaesthesiology); author of one of the first Polish chemistry textbooks.

SK

V tejto budove sa v roku 1835 narodil **August Freund** († 1892) významný chemik špecializujúci sa na organickú chémiu, profesor Technickej akadémie (tzv. Polytechniky – vysokej technickej školy) vo Lvove, objaviteľ benzénu, jeho vynálezom bola metóda získavania cyklopropánu používaného v anestéziológii. Autor jednej z prvých poľských učebníc chémie.

Adam Mickiewicz przed złożeniem do trumny, odbitka z zakładu fotograficznego Augusta Freunda. Lwów po 1861 r. Zbiory Polskiej Akademii Nauk

EN Adam Mickiewicz in his deathbed, a copy from the August Freund's factory. Lviv after 1861. Collections of the Polish Academy of Sciences

SK Adam Mickiewicz pred uložením do truhly, kópia zo spoločnosti Augusta Freunda. Lvov po roku 1861. Zbierky Poľskej akadémie vied

Kamienica Rynek 7

Przed 1797 r. był to parterowy drewniany budynek, należący do Małeckich, później Sitkowskich i Gnusiewiczów. W latach 1832-1859 mieszkał tu Abdon Bieńczewski – komisarz drogowy. Pomiędzy 1858 a 1861 r. budynek zakupiła Gmina Kęty, której własnością jest do dnia dzisiejszego. Od lat 20. XIX w. mieszkali tu urzędnicy miejscy. W latach 1867-1869 mieściła się tu siedziba Sądu Powiatowego. Od 1870 r. w kamienicy znajdowała się siedziba władz gminy Kęty.

EN

Rynek 7

Originally, a wooden house (prior to 1797) owned in turn by the Małecki, Sitkowski and Gnusiewicz families. Between 1832 and 1859, it was inhabited by the road traffic commissioner Abdon Bieńczewski. The house was purchased between 1858 and 1861 by the Municipality of Kęty which has owned it ever since. It was used by town hall officials from the 1820s; and between 1867 and 1869 it housed the District Court; and the municipal authorities used it for offices since 1870.

SK

Meštiansky dom Rynek č. 7

Pred rokom 1797 to bola prízemná drevená budova, ktorej majiteľmi boli postupne: Małecki, Sitkowski a Gnusiewiczovci. V rokoch 1832 – 1859 tu býval Abdon Bieńczewski – cestný komisár. Medzi rokmi 1858 a 1861 túto budovu zakúpila gmina Kęty, ktorej patrí budova dodnes. Od 20. rokov 19. storočia v nej bývali mestskí úradníci. V rokoch 1867-1869 bola sídlom Okresného súdu. Od roku 1870 sa v tomto dome nachádzalo sídlo vedenia gminy Kęty.

Urodzili się tu: Famous individuals born in this house: Narodili sa tu:

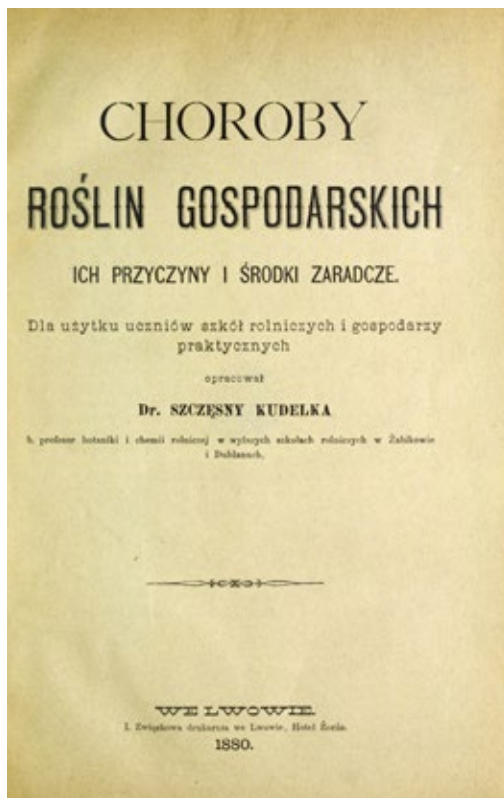
Ferdynand Kudelka (1842-1906) – brat Szczęsnego, kapitan wojska austriackiego, pionier w badaniach nad staropolską sztuką wojenną (samouk), autor wielu prac i książek z tego zakresu, m.in. *Bitwa pod Kircholmem 27 IX 1605*, *Bitwa pod Kłuszynem 4 VII 1610*.

EN

Ferdynand Kudelka (1842-1906) – captain in the Austrian army; self-taught pioneer of historical research into Old-Polish military art and author of books and articles on the subject, including *The Battle of Kircholm, September 27, 1605* and *The Battle of Kłuszyn, July 4, 1610*.

SK

Ferdynand Kudelka (1842 - 1906) – kapitán rakúskej armády a priekopník skúmania staropolského vojenského umenia (samouk), autor mnohých prác a kníh z tejto oblasti, o. i. *Bitka pri Kircholme 27. septembra 1605*, *Bitka pri Kłuszynie 4. júla 1610*, jeho bratom bol Szczęsny.

Szczęsny Kudelka (1844- 1916) – profesor botaniki Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego im. Haliny w Żbikowie (ob. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu), hodowca buraków cukrowych, pionier w dziedzinie chorób grzybowych roślin, autor pierwszego podręcznika w tym zakresie.

EN

Szczęsny Kudelka (1844-1916) – professor of botany at the University of Rural Farming in Żbikowie (now the University of Life Sciences in Poznań); a sugar beet grower; pioneer of research into fungal diseases of plants and author of the first scholarly publication on the subject.

SK

Szczęsny Kudelka (1844 - 1916) – profesor botaniky v Škole Gospodarstva Wiejskeho (*Škole vidieckeho hospodárstva*) im. Haliny v Žbikowe (v súčasnosti je to Prírodovedná univerzita v Poznani), pestovateľ cukrovej repy, priekopník v oblasti skúmania mykóz rastlín, autor prvej učebnice z tohto odboru.

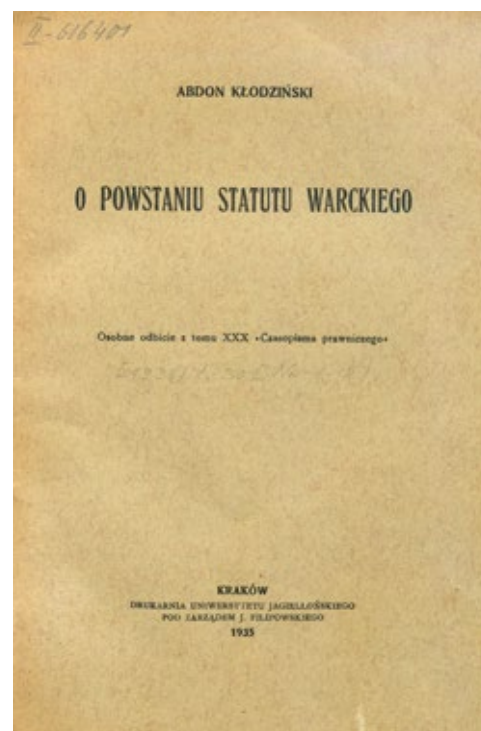
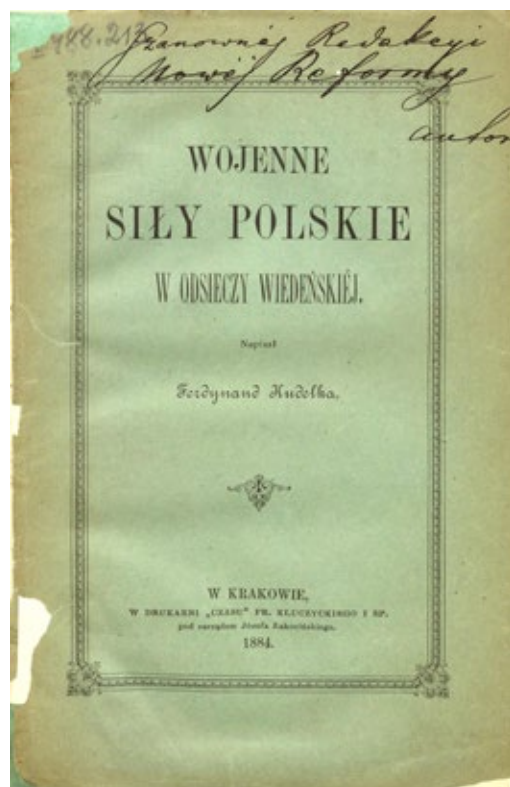
Abdon Kłodziński (1881-1937) – prawnik i historyk, profesor Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Poznańskiego.

EN

Abdon Kłodziński (1881-1937) – lawyer and historian; professor at the Law Faculties of the Jagiellonian University and the University of Poznań.

SK

Abdon Kłodziński (1881 - 1937) – právnik a historik, profesor Právnickej fakulty Jagelovskej univerzity a Poznanskej univerzity.

Ulica Wszystkich Świętych

– nazwa pochodzi od wezwania nieistniejącego kościoła Wszystkich Świętych, prowadzi przez Witkowiec do Zatora, jedna z najstarszych ulic Kęt

Ulica Wszystkich Świętych

– the name is a reference to the former All Saints Church. It is one of Kęty's oldest streets leading to the village of Witkowiec and on to the town of Zator

Ulica Wszystkich Świętych

– názov pochádza od už neexistujúceho kostola, ktorý bol zasvätený všetkým svätým, vedie cez Witkowiec do Zatora, jedna z najstarších ulíc mesta Kęty

Pierzeja wschodnia rynku

East Side of the Main Square

Východná strana hlavného námestia

Kamienica Rynek 9

Przed 1797 r. stał tu drewniany, parterowy budynek, należący od 1787 r. do kupca Jakuba Dołkowskiego, później do jego syna Kazimierza Dołkowskiego (kupca, asesora miejskiego i właściciela folwarku Kamięszczyzna pod Kętami) i wnuka - Henryka Dołkowskiego. Od 1893 r. był własnością Kwiatkowskich, później Schmelzów, Eblów i Woźniaków. W trakcie pobytu I Brygady Legionów w Kętach (24.01-28.02.1915 r.) mieściła się tu Komenda Placu Brygady.

EN

Rynek 9

Originally a small wooden house (before the fire in 1797) which belonged to the merchant Jakub Dołkowski (from 1787), then to his son, Kazimierz, also a merchant, a municipal assessor and the owner of Kamięszczyzna (a farm near Kęty), and finally, to Jakub's grandson, Henryk. From 1893 the following families owned the house: Kwiatkowski, Schmelz, Ebel and Woźniak. The house also served as the headquarters of the first Brigade of the Polish Legions between 24 January and 28 February, 1915.

SK

Meštiansky dom Rynek č. 9

Pred rokom 1797 sa tu nachádzala drevená prízemná stavba, ktorá od roku 1787 patrila kupcovi Jakubovi Dołkowskému, a potom jeho synovi – Kazimierzovi Dołkowskému (kupcovi, mestskému asesorovi a majiteľovi majera Kamięszczyzna pri Kętach) a následne vnukovi – Henrykovi Dołkowskému. Od roku 1893 boli jej majiteľmi Kwiatkowski, neskôr Schmelzovci, Eblovci a Woźniakovci. Počas pobytu 1. brigády poľských légii v Kętach (24. 01. – 28. 02. 1915) sa v nej nachádzalo sídlo miestneho dočasného velenia brigády.

W 1841 r. urodził się tutaj **Henryk Dołkowski** (zm. 1916 r.), kupiec, radny miasta Kęty, jeden z najlepszych naczelników gminy okresu autonomii galicyjskiej (burmistrz w latach 1874-1877). Pionier i ojciec polskiej hodowli ziemniaka (ponad 100 nowych odmian hodowanych w Nowej Wsi i Hecznarowicach). Zdobywca wielu prestiżowych nagród rolniczych.

EN

The house was the birthplace of **Henryk Dołkowski** (1841-1916) was born in this house. He was a merchant and a member of the town council, mayor in the years 1874-1877 and one of the best heads of the Kęty commune. He was a pioneer in the field of Polish potato farming (developed and grew over 100 new varieties in Nowa Wieś and Hecznarowice) and won many prestigious awards.

SK

V roku 1841 sa tu narodil **Henryk Dołkowski** († 1916), kupec, poslanec mesta Kęty, jeden z najlepších náčelníkov gminy v období haličskej autonómie (primátor v rokoch 1874 – 1877). Priekopník a otec pestovania zemiakov v Poľsku (vdďaka nemu vzniklo viac ako 100 nových ušľachtilých odrôd v Nowej Wsi a Hecznarowiciach). Získal veľa prestížnych cien v oblasti poľnohospodárstva.

Henryk Dołkowski na polu ziemniaków w Nowej Wsi

EN Henryk Dołkowski on a potato field in Nowa Wieś

SK Henryk Dołkowski na zemiakovom poli v Nowej Wsi

Nagrody i medale Dołkowskiego za hodowlę ziemniaków

EN Dołkowski's awards and medals for raising potatoes

SK Dołkowského ceny a medaile za pestovanie zemiakov

Kamienica Rynek 10

Przed 1797 r. budynek był drewniany i należał do Milczów. Zbudowany jako kamienica na początku XIX w. Następnie kupił go Michał Dołkowski. W 1867 r. był własnością Kasprzaków, którzy wynajmowali mieszkania urzędnikom Sądu Powiatowego. W latach 80. XIX w. kamienica należała do Kostyńskich i Dworżańskich, a w okresie międzywojennym do Smolarków. W latach 90. XIX w. na piętrze były mieszkania dla wojska, a na parterze sklep z wyrobami skórzanymi.

EN

Rynek 10

Before 1797, the house was wooden and belonged to the Milcz family; it was rebuilt in brick at the beginning of the 19th century and bought by Michał Dołkowski. In 1867 it became the property of the Kasprzak family, who rented it to the District Court officials. In the 1880s it was owned by the Kostyński and Dworżański families, and between the wars the owners' name was Smolarek. In the 1890s its occupants came from the military, and there was a leather goods store on the ground floor.

SK

Meštiansky dom Rynek č. 10

Pred rokom 1797 to bola drevená budova a patrila Milczovcom. Bola postavená začiatkom 19. storočia ako meštiansky dom. Následne ju kúpil Michał Dołkowski. V roku 1867 bola majetkom Kasprzakovcov, ktorí prenajímali byty úradníkom Okresného súdu. V 80. rokoch 19. storočia patrila tento meštiansky dom Kostyńským a Dworżańským, potom v medzivojnovom období Smolarkovcom. V 90. rokoch 19. storočia boli na poschodí byty pre vojsko a na prízemí sa nachádzal obchod s koženými výrobkami.

W 1865 r. urodził się tutaj **Stanisław Krzyżanowski**, (zm. 1917), historyk, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizował się w naukach pomocniczych historii, zdobywając jako pierwszy w historii nauki polskiej doktorat z tej dziedziny. Twórca Archiwum Akt Dawnych Miasta Krakowa i jego dyrektor od 1897 r. Założyciel Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

EN

The house was the birthplace of **Stanisław Krzyżanowski** (1865 – 1917); history professor at the Jagiellonian University. He specialised in the auxiliary sciences of history and was the first Pole to receive a PhD in this field. He was a co-founder of the City Archives of Kraków and the archive director between 1897 and 1917; he was also one of the founders of the Society of Lovers of History and Monuments of Kraków.

SK

V roku 1865 sa tu narodil **Stanisław Krzyżanowski**, († 1917) historik, profesor Jagelovskej univerzity, ktorý sa špecializoval na pomocné historické vedy. Ako prvý v dejinách polskej vedy získal doktorát z tohto odboru. Tvorca Archívu mesta Krakova a do roku 1897 jeho riaditeľ. Zakladateľ Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (*Spolku milovníkov histórie a pamiatok Krakova*).

► Publikacje St. Krzyżanowskiego

EN Publications by S. Krzyżanowski

SK Publikácie S. Krzyżanowského

Ulica Krakowska

- prowadzi dawnym traktem cesarskim do Andrychowa i dalej na Kraków

Ulica Krakowska

- leading along the old imperial route to Andrychów and further on to Kraków

Ulica Krakowska

- vedie po dávnej cisárskej ceste do Andrychowa a ďalej smerom na Krakov

Kamienica przy ul. Krakowskiej 3

Początkowo stał tu drewniany budynek przynależny do wójtostwa kęckiego, służący jako łaźnia miejska. W połowie XVIII w. przebudowano go na karczmę wójtowską „Pod dzikim kotem”. W latach 30. i 40. XIX w. mieszkali tu urzędnicy miejscy. Od lat 70. XIX w. budynek był dzierżawiony przez miasto od barona Karola Larischa z Bulowic na karczmę miejską i koszary wojskowe (do 1902 r.), a od początku XX w. na siedzibę poczty.

EN

Ulica Krakowska 3

The original wooden building housed the Municipal Bathhouse. In the mid-18th century, it was remodelled and adapted for *the Wild Cat Inn*. In the 1830s and '40s it was inhabited by town officials. From the 1870s, its owner, Baron Karol Larisch, rented the house to the town council which subsequently used it as an inn and military barracks (until 1902); in the early 20th century, it housed a post office.

SK

Meštiansky dom ulica Krakowska č. 3

Na začiatku tu stála drevená stavba, ktorá patrila miestnemu richtárstvu a nachádzali sa v nej mestské kúpele. V polovici 18. storočia bola prestavaná na richtársku krčmu *Pod divou mačkou*. V 30. a 40. rokoch 19. storočia v nej bývali mestskí úradníci. Od 70. rokov 19. storočia bol jej majiteľom barón Karol Larisch z Bulowic a mesto ju od neho prenajímalo na mestskú krčmu a vojenské kasárne (do roku 1902) a od začiatku 20. storočia na sídlo pošty.

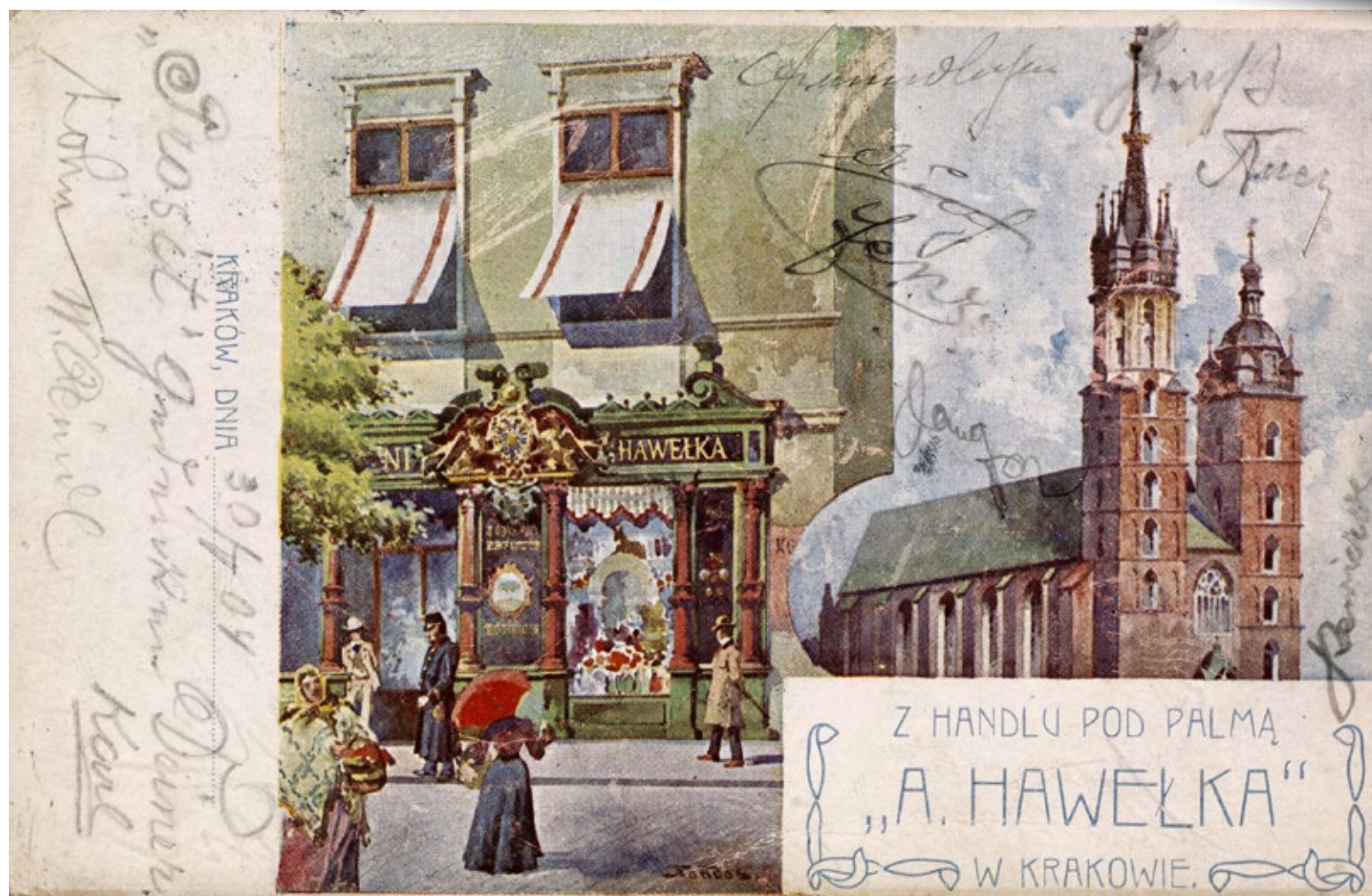
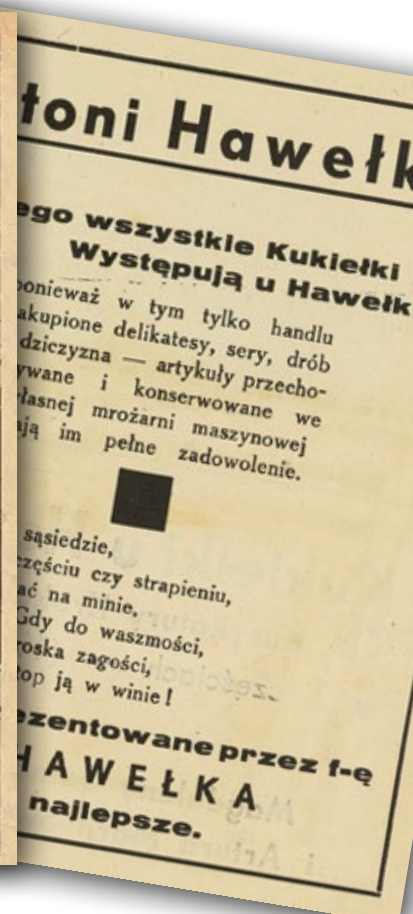
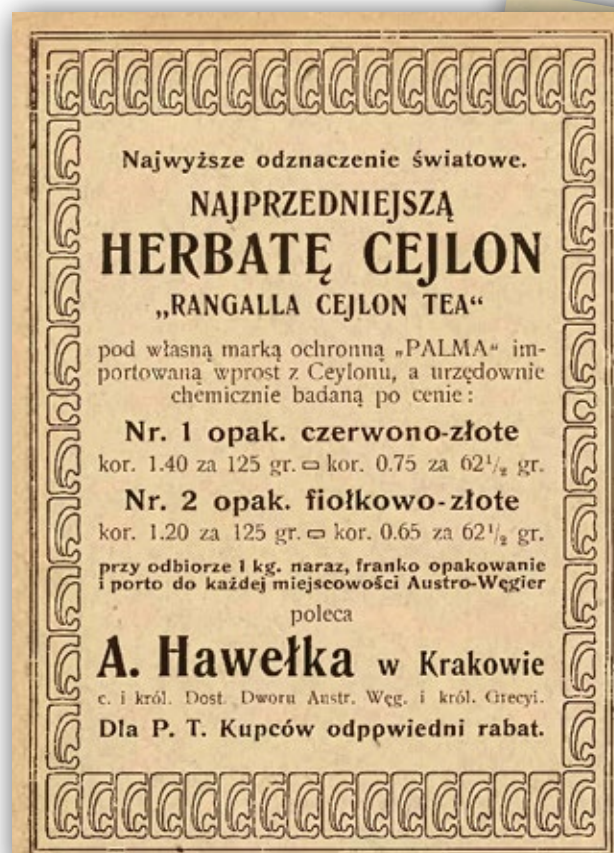
W 1840 r. urodził się tu **Antoni Hawełka** (zm. 1894 r.) – słynny krakowski kupiec (sklep „Pod Palmą”) i restaurator. Twórca przystawek kanapkowych oraz słynnego standardu wykwintnych restauracji a’la Hawełka, w tym obecnie „U Hawełki” na krakowskim Rynku.

EN

The house was the birthplace of **Antoni Hawełka** (1840 – 1894) – prominent merchant from Kraków (who ran a famous store called Under a Palm Tree) and restaurant proprietor. He introduced sandwich starters and the famous Hawełka standard (still applied in the renowned U Hawełki restaurant in Kraków’s Main Square).

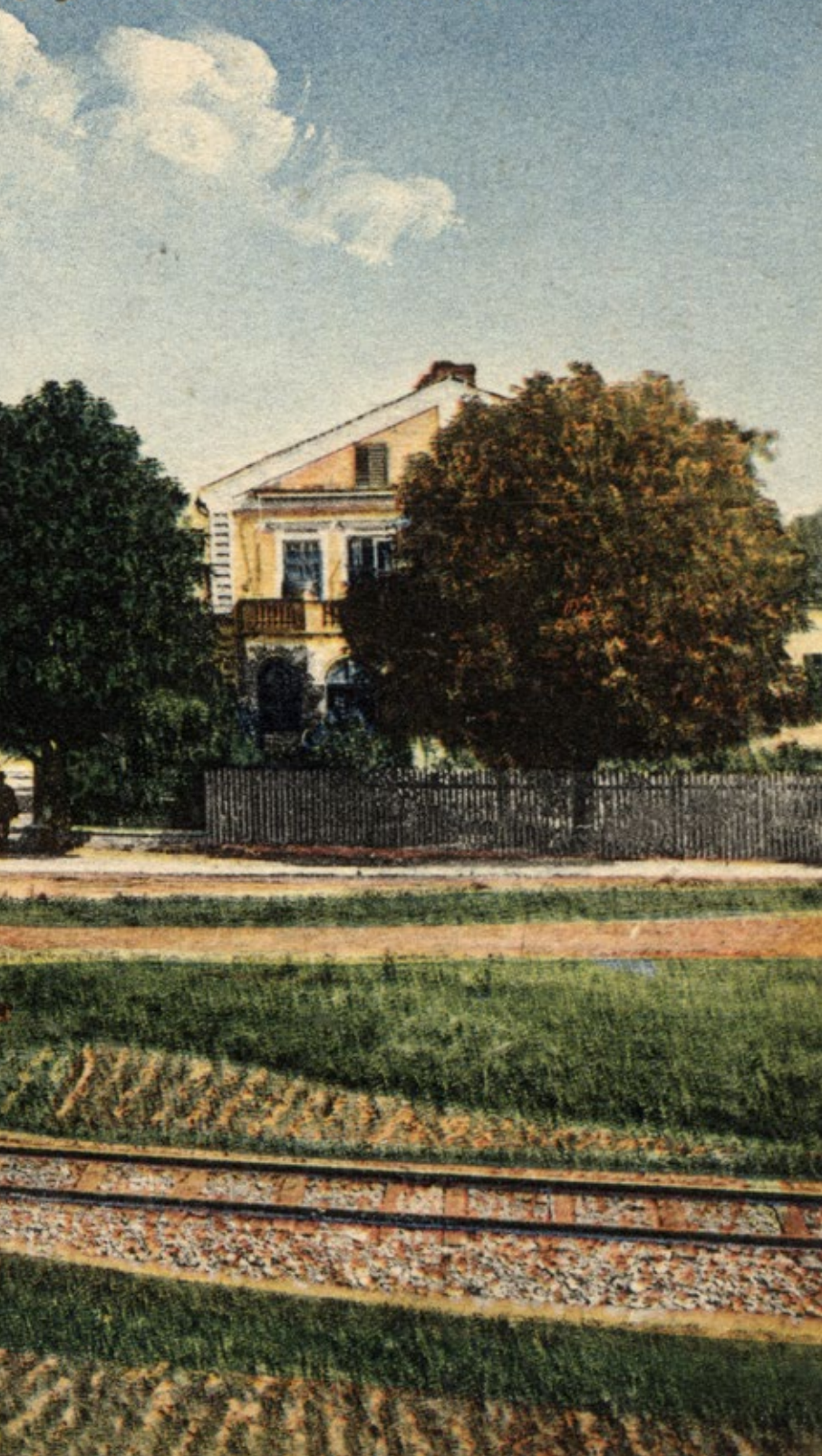
SK

V roku 1840 sa tu narodil **Antoni Hawełka** († 1894) – slávny krakovský kupec (obchod „Pod Palmou”) a majiteľ reštaurácií. Tvorca chýrnych chlebičkov a známeho štandardu prvotriednych reštaurácií à la Hawełka, vrátane najznámejšej „U Hawełku” na krakovskom hlavnom námestí.

ęty. Ulica Kościuszki

Ulica Tadeusza Kościuszki

- prowadzi dawnym traktem cesarskim
na Czaniec i dalej do Bielska-Białej

Ulica Tadeusza Kościuszki

- leading along the old imperial route
to Czaniec and further on to Bielsko-Biała

Ulica Tadeusza Kościuszka

- vedie po dávnej cisárskej ceste do Czánca
a ďalej smerom na Bielsko-Biaľu

Kamienica przy ul. Tadeusza Kościuszki 4

Jedna z 4 najstarszych murowanych kamienic w mieście. Przed 1797 r. należała kolejno do landwójta Jakuba Brockiego, następnie zakupił ją w 1780 r. radny i burmistrz Kęt Jan Grabowski, by po kilku latach odsprzedać nieruchomość baronowi Karolowi Larischowi. Larisch otworzył tu oberżę ze stajnią. W roku 1823 dom zakupił Jan Fox. Następnie w 1834 r. sprzedał go Franciszkowi i Rozie Winklerom, którzy założyli tu „Hotel pod Czarnym Orłem” (później jako hotel „Pod Orłem”). W roku 1896 budynek wraz z hotelem zakupił Antoni Seiboth, a od niego w 1921 r. rodzina Wiśniowskich. W sali hotelu odbywały się liczne spotkania, przedstawienia teatralne i odczyty patriotyczne, a w okresie międzywojennym mieściło się tu również kino.

EN

Ulica Tadeusza Kościuszki 4

One of the four oldest brick buildings in Kęty. Prior to 1797, it first belonged to Jakub Brocki, a high-rank district official; in 1780 it was bought by Jan Grabowski, a town councillor and mayor of Kęty, and a few years later, by Baron Karol Larisch, who ran an inn with a stable in the house. In 1823, the house was purchased by Jan Fox, and in 1834, by Franciszek and Roza Winkler who set up *The Black Eagle Hotel* here (later to be called *The Eagle Hotel*). In 1896 it was bought by Antoni Seiboth, and in 1921, by the Wiśniowski family. The hotel was a popular place for meetings, lectures and theatre plays; in the interwar period, it also featured a cinema.

SK

Meštiansky dom ulica T. Kościuszka č. 4

Jeden zo štyroch najstarších murovaných meštianskych domov v meste. Pred rokom 1797 patrili zástupcovi richtára Jakubovi Brockému, následne ho v roku 1780 kúpil radný mestskej rady a primátor mesta Kęty Ján Grabowski, ktorý ho po niekoľkých rokoch predal barónovi Karolovi Larischovi. Larisch v ňom zriadil hostinec so stajňou. V roku 1823 zakúpil tento dom Ján Fox a v roku 1834 ho predal Franciszkovi a Roze Winklerovcom, ktorí v ňom založili „Hotel pod Čiernym orlom” (neskôr nazývaný hotel „Pod orlom”). V roku 1896 budovu spolu s hotelom kúpil Antoni Seiboth a v roku 1921 ho od neho odkúpila rodina Wiśniowských. V sále hotela sa uskutočňovali mnohé stretnutia, divadelné predstavenia a vlastenecké prednášky, v medzivojnovom období sa tu nachádzalo aj kino.

Wnętrze hotelu „Pod Orłem”

EN The interior of The Eagle Hotel

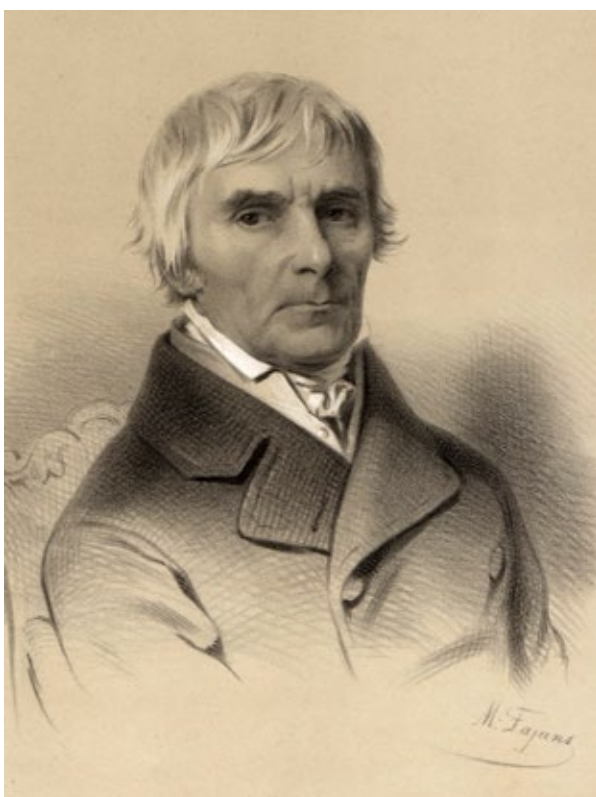
SK Interiér hotela „Pod orlom“

Publikacje Ambrożego Grabowskiego

EN Ambroży Grabowski's publications

SK Publikácie A. Grabovskeho

W roku 1782 urodził się tu **Ambroży Grabowski** (zm. 1868 r.) – słynny krakowski księgarz, samouk, kolekcjoner archiwaliów, badacz przeszłości Polski w tym Krakowa. Autor wielu książek, w tym pierwszego przewodnika po Krakowie. W 1854 r. założył Towarzystwo Sztuk Pięknych. To on ustalił autorstwo ołtarza w Kościele Mariackim w Krakowie, przypisując je Witowi Stwoszowi.

EN

The house was the birthplace of **Ambroży Grabowski** (1782 – 1868) – a renowned bookseller, historian and archivist; author of numerous books, including the first guidebook to Kraków. Grabowski co-founded the Kraków Society of Friends of Fine Arts in 1854, and successfully identified Veit Stoss as the creator of the Altarpiece at St. Mary's Basilica in Kraków.

SK

V roku 1782 sa tu narodil **Ambroży Grabowski** († 1868) – známy krakovský vydavateľ kníh, ktorý s nimi aj obchodoval, samouk, zberateľ archíválií, bádateľ minulosti Polska, vrátane Krakova. Autor mnohých kníh a aj prvého sprievodcu po Krakove. V roku 1854 založil Towarzystwo Sztuk Pięknych (*Spolok výtvarných umení*). Práve on na základe výskumov určil, že autorom oltára v Mariánskom kostole v Krakove bol Veit Stoss.

Budynek dawnego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Kętach

Budynek znajdował się na przedmieściach miasta. W latach 40. XIX w. był on drewniany. W okresie 1870-1902 stanowił jeden z kompleksu budynków należących do Aleksandra Konopki, później Edmunda Schmeja. Wydzierżawiali go oni na koszary stacjonującego w Kętach do 1902 r. oddziału ułanów. W 1907 r., będąc już własnością Gminy Kęty, budynek stał się tymczasową siedzibą nowo założonej, pierwszej szkoły średniej w mieście – Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Kętach. Szkoła przygotowywała młodzież męską oraz żeńską (na kursach) do zawodu nauczyciela. Wielu absolwentów placówki brało udział w budowaniu polskiej edukacji na terenach byłych zaborów pruskiego i rosyjskiego, kiedy to w roku 1918 Polska odzyskała niepodległość. W roku 1920 szkołę przekształcono na Seminarium Żeńskie. W latach 1930-1932 obok starego budynku Gmina wybudowała dla szkoły nowy gmach. Od 1933 r. Seminarium powoli przekształcano w Gimnazjum i Liceum Koedukacyjne. Dziś w obu budynkach szkoły mieści się Powiatowy Zespół Szkół nr 9 im. M. Dąbrowskiej.

EN

Former Teacher Training College for Men in Kęty

The college building, which was still wooden in the 1840s, stood on the outskirts of the town. In the years 1870-1902 it belonged, first, to Aleksander Konopka, and later, to Edmund Schmeja; it was part of a complex of buildings serving as military barracks until 1902. It had been taken over by the Municipality of Kęty in 1907, when it was provisionally used for the newly established middle school called the Male Teacher Training Seminary. It was the first such institution in Kęty. When Poland regained independence in 1918, teachers who came out of this school (also women) became involved in establishing the new Polish educational system to be used across the former Prussian and Russian Partitions. In 1920, the school was converted into a Female Seminary. In the years 1930-1932, a new building was added and in 1933 the Seminary finally became a coeducational secondary school. Today both buildings house the M. Dąbrowska District School Complex No.9.

SK

Budova niekdajšieho Mužského učiteľského ústavu v Kętach

Budova sa nachádzala v predmestskej časti. V 40. rokoch 19. storočia bola drevená. V období rokov 1870 – 1902 bola súčasťou komplexu budov, ktoré patrili Aleksandrovi Konopkovi a neskôr Edmundovi Schmejovi a tí ju prenajímali oddielu hulánov, ktorý bol umiestnený v Kętach do roku 1902. V roku 1907 už bola majetkom gminy Kety a bolo v nej zriadené prechodné sídlo novozaloženej prvej strednej školy v meste – Mužského učiteľského ústavu. V škole sa učila mužská mládež a aj ženská mládež sa v rámci kurzov pripravovala na výkon profesie učiteľa. Mnohí absolventi zariadenia sa podieľali na budovaní poľského školstva na územiach, ktoré do roku 1918, keď Poľsko znovu získalo nezávislosť, patrili Prusku a Rusku. V roku 1920 sa škola stala Ženským ústavom. V rokoch 1930 – 1932 postavila gmina vedľa starej budovy aj novú. Od roku 1933 sa ústav pomaly menil na Koedukačné gymnázium a lýceum. V súčasnosti sa v oboch budovách nachádza Powiatowy Zespół Szkół (Okresná združená škola) M. Dąbrowskiej č. 9.

1

Uczniowie Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Kętach, ok. 1915 r.

EN Students of the Male Teacher Training Seminary, about a year 1915

SK Študentov – Mužského učiteľského ústavu, približne rok 1915

2

3

Ćwiczenia praktyczne 1912 r.

SK Praktické cvičenia, 1912

EN Practical exercises, 1912

1

2

3

1

2

3

4

1

Pierwszy dyrektor szkoły Józef Gebhardt przy pracy ok. 1908 r.

EN First headmaster of the school Józef Gebhardt at work, about a year 1908

SK Prvý riaditeľ školy Józef Gebhardt v práci, približne rok 1908

2

Oddział straży pożarnej Seminarium, ok. 1910 r.

EN Fire Department in the Seminary building, c. 1910

SK Jednotka hasičského zboru, ktorá sídlila v budove Seminára, okolo roku 1910

3

Nauczyciele i uczniowie Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego, lata 30. XX w.

EN Teachers and students of the Female Teacher Training Seminary, 1930s.

SK Učiteľia a študentky ženského učiteľského ústavu, 30. rokov 20. storočia

4

Nowy budynek wystawiony w latach 1930-1932

EN A new building added in the years 1930-1932

SK V rokoch 1930 - 1932 postavila gmina vedľa starej budovy aj novú

Pozdrowienie z Kęt
Rynek.

Południowa pierzeja rynku

South side of the Main Square

Južná strana hlavného námestia

Nieistniejąca Kamienica nr 191

Do 1945 r. na rogu ulicy Kościuszki i pierzei południowej stał dom. Pierwotnie był to budynek drewniany Meresińskich, który spłonął w 1797 r. Został odbudowany przez Jakuba Zuberskiego. W rodzinie kupieckiej Zuberskich był do roku 1870, kiedy to przez małżeństwo przeszedł na własność kupca, radnego i asesora miasta Jana Wilhelma Foa. Stanowił własność Foxów do roku 1898, kiedy nabył go Stanisław Hałatek, a następnie Karolina Naglik. W roku 1931 właścicielem był już garbarz Jan Kanty Podworski, zastępca burmistrza Kęt w latach 1925-1933, który pod koniec lat 30. XX w. nadbudował piętro. W czasie II wojny światowej kamienica została zbombardowana. Od tego czasu jest tu pusty plac.

EN

Former House no. 191

The house stood on the corner of ul. T. Kościuszki and the south side of the Square until 1945. The original wooden house belonged to the Meresiński family. Following the 1797 fire, it was rebuilt by Jakub Zuberski, and subsequently purchased by Jan Wilhelm Fox, a merchant, town councillor and assessor in 1870, then by Stanisław Hałatek in 1898, and after that by Karolina Naglik. In 1931, it was owned by Jan Kanty Podworski, a tanner and deputy mayor of Kęty between 1925 and 1933; he had an upper storey added to the house in the late 1930s. The house was bombed during the War and never rebuilt since.

SK

Neexistujúci meštiansky dom č. 191

Do roku 1945 sa na rohu ulice Kościuszka a južnej línie zástavby hlavného námestia nachádzal dom. Pôvodne to bola drevená stavba Meresińských, ktorá vyhořela v roku 1797. Bola nanovo postavená Jakobom Zuberským. Tejto kupeckej rodine patrila do roku 1870, keď ju ako manželkino veno dostal mestský poslanec a asesor mesta Ján Wilhelm Fox. Majetkom Foxovcov bola do roku 1898, potom ju kúpil Stanisław Hałatek a od neho Karolina Naglik. V roku 1931 bol už majiteľom domu garbiar Ján Kanty Podworski, zástupca primátora mesta Kęty v rokoch 1925 – 1933, ktorý koncom 30. rokov 20. storočia pristavaval poschodie. V období 2. svetovej vojny bol tento meštiansky dom zbombardovaný. Odvtedy je táto plocha nezastavená.

W 1880 r. urodził się tutaj **Stanisław Fox** (1880-1950), syn Jana Wilhelma, browarnik, absolwent elitarnej Akademii dla Piwowarów w Wiedniu, późniejszy dyrektor browaru w Tenczynku, a w latach 1919 -1940 i 1945-1948 dyrektor browaru w Żywcu. Twórca międzywojennej marki piwa żywieckiego.

EN

The house was the birthplace of **Stanisław Fox** (1880 – 1950) – son of Jan Wilhelm, brewer, a graduate of the prestigious Brewers' Academy in Vienna, Director of the Brewery in Tenczynek from 1919 to 1940 and Żywiec between 1945 and 1948. He was the mastermind behind the Żywiec Beer brand.

SK

V roku 1880 sa tu narodil **Stanisław Fox** (1880 – 1950), syn Jana Wilhelma, pivovarník, absolvent elitnej Pivovarníckej akadémie vo Viedni, neskorší riaditeľ pivovaru v Tenczynku a v rokoch 1919 – 1940 a aj 1945 – 1948 riaditeľ pivovaru v Žyvcu. Tvorca značky żywieckeho piva v medzivojnovom období.

1

Browar w Żywcu. Koniec XIX wieku

EN Brewery in Żywiec, early 20th century

SK Pivovar v Žyvcu, začiatok 20. storočia

1

2 3

Reklamy browaru żywieckiego

EN Advertising materials of Żywiec Brewery

SK Reklamy pivovaru v Žyvcu

2

3

Kamienica Rynek 16

Kamienica została wybudowana w latach 1844-1846 przez zegarmistrza i asesora miejskiego Franciszka Wundurera i jego żonę Teklę z Gizickich na placu przynależnym do dzisiejszej kamienicy nr 17. Następnie budynek należał kolejno do rodzin Kotońskich, Krzysztoforskich oraz Offnerów. Na parterze mieściły się pomieszczenia sklepowe, na piętrze mieszkania. Po 1945 r. w związku z śmiercią Offnerów w obozach zagłady, została przejęta na własność państwa polskiego. Od 1995 r. w kamienica jest siedzibą Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego w Kętach. Wpisana do rejestru zabytków Województwa Małopolskiego pod nr A-865/M.

EN

Rynek 16

The house was built in 1844-46 by the watchmaker and municipal assessor Franciszek Wundurera, and his wife Tekla, née Gizicka. It was owned, in turn, by the families of Kotoński, Krzysztoforski and Offner. The house had a couple of stores on the ground floor and flats above. In 1945, it became the property of the Polish state, after the Offner family had all been killed in various concentration camps. The house has been used by the Aleksander Kłosiński Museum since 1995. The building is listed in the historic monuments register of the Province of Małopolska (No. A-865/M).

SK

Meštiansky dom Rynek č. 16

Meštiansky dom bol postavený v rokoch 1844 – 1846 hodinárom a mestským asesorom Franciszkom Wundurerom a jeho manželkou Teklou, rodenou Gizickou, za pozemkom, ktorý dnes patrí k meštianskemu domu č. 17. Následne budova patrila rodinám: Kotońských, Krzysztoforských a Offnerovcov. Na prízemí sa nachádzali obchodné priestory a na poschodí byty. Po roku 1945, kvôli tomu, že Offnerovci zahynuli vo vyhladzovacích táboroch, sa nehnuteľnosť stala majetkom poľského štátu. Od roku 1995 sa tu nachádza sídlo Múzea Aleksandra Kłosińskiego v Kętach. Budova je zapísaná do zoznamu pamiatok Małopolského vojvodstva pod č. A-865/M.

Aleksander Kłosiński (1892-1974) – patron muzeum, kolekcjoner pamiątek z przeszłości Kęt. Z zawodu kuśnierz, ukończył również Seminarium Nauczycielskie w Kętach. Społecznik i członek wielu stowarzyszeń. Autor miejskich kronik. Po jego śmierci zgodnie z jego wolą rodzina przekazała część kolekcji miastu. Stworzyła ona Zbiory Historyczne Miasta Kęty (1977 r.), z których wywodzi się dzisiejsze muzeum.

EN

Aleksander Kłosiński (1892-1974) – patron of the Museum, collector of artefacts; furrier by training and a graduate of the Teacher Training Seminary; social activist, member of several associations, author of a series of town chronicles. He bequeathed a part of his collection to the town of Kęty which soon led to the establishment of the Historic Collection of the Town of Kęty (1977), which eventually became the present-day museum.

SK

Aleksander Kłosiński (1892-1974) – patrón múzea, zberateľ pamiatok minulosti mesta Kęty. V rámci povolania bol kožušníkom, ukončil tiež Učiteľský ústav. Pôsobil v prospech komunity a bol členom mnohým združení a spolkov. Viedol tiež mestskú kroniku. Po jeho smrti v súlade s jeho poslednou vôľou rodina odovzdala mestu časť zbierky. Týmto spôsobom vznikli v roku 1977 historické zbierky mesta Kęty, na základe ktorých bolo zriadené dnešné múzeum.

Kamienica Rynek 17

Jedna z 4 najstarszych murowanych kamienic w Kętach. W II połowie XVIII w. należała do Wojciecha Kubeszewskiego (ew. Kubeszewskiego - rajcy i burmistrza) i jego rodziny. Mieściła się tu szkoła miejska, do której chodził Ambroży Grabowski, a na tyłach był browarek. Następnie kamienicę zakupił syndyk miejski Wincenty Drapczyński, a po jego śmierci urzędnik miejski Andrzej Fencenko. Do lat 70. miasto użytkowało kamienicę jako miejsce wyszynku i sprzedaży alkoholu, a w okresie 1867-1869 jako ratusz. W 1872 r. zakupił ją dla siebie burmistrz Wincenty Zemanek, a w 1876 na własność miasta nabył ją burmistrz Henryk Dołkowski. W końcu lat 70. XIX w. nadbudowano piętro, gdzie znajdowała się sala spotkań, w tym TG „Sokół” oraz czytelnia miejska. Kamienica była własnością miasta do 1931 r., kiedy to została przekazana Spółdzielni Rolno-Handlowej „Skiba”.

EN

Rynek 17

One of the four oldest brick houses in Kęty. In mid-18th century, it belonged to the town councillor and mayor Wojciech Kubeszewski and his family. It housed a school (one of the students was Ambroży Grabowski) and a small brewery at the back. The next two owners were Wincenty Drapczyński, an insolvency administrator, and Andrzej Fencenko, a town official. For a few years, the building housed a liquor store, and the town hall in 1867–69. In 1872, Mayor Wincenty Zemanek bought it for himself; in 1876 it became the property of the town (purchased by the next mayor, Henryk Dołkowski). In late-1870s, an upper storey was added; it served as a meeting hall (for the Sokół Gymnastics Society, among others) and as a reading room. The town owned the building until 1931, when it was passed on to the Skiba Agricultural and Commercial Co-operative.

SK

Meštiansky dom Rynek č. 17

Jeden zo štyroch najstarších murowaných meštianskych domov v Kętach. V 2. polovici 18. storočia patrili Wojciechovi Kubeszewskému (mestskému radnému a primátorovi) a jeho rodine. Nachádzala sa v ňom mestská škola, do ktorej chodil Ambroży Grabowski a v zadnej časti fungoval malý pivovar. Následne kúpil túto budovu mestský správca Wincenty Drapczyński a po jeho smrti mestský úradník Andrzej Fencenko. Do 70. rokov 19. storočia mesto v tejto budove predávalo alkohol, vrátane jeho konzumácie na mieste, a v období rokov 1867-1869 ju využívalo ako radnicu. V roku 1872 ju pre seba zakúpil primátor Wincenty Zemanek a v roku 1876 ju v prospech mesta kúpil primátor Henryk Dołkowski. Koncom 70. rokov 19. storočia bolo pristavané poschodie, na ktorom sa nachádzala zasadacia miestnosť, sídlil tam Gymnastický spolok Sokol a tiež mestská čítareň. Tento meštiansky dom bol majetkom mesta až do roku 1931, keď bol odovzdaný Spółdzielni Rolno-Handlowej (Poľnohospodársko-obchodnému družstvu) „Skiba”.

Gimnastyka w sali „Sokoła”, początek XX w.

EN Gymnastics in the Falcon's hall, early 20th century

SK Telocvik v hale Sokola, začiatok 20. storočia

Urodzili się tu bracia:

Famous brothers born here: Narodili sa tu bratia:

Michał Kubeszewski (1761-1831) – absolwent Akademii Krakowskiej, doktor nauk filozoficznych, od 1789 r. prorektor szkół sandomierskich. Jego postać została opisana przez Stefana Żeromskiego w „Popiołach” jako profesora Rafała Olbromskiego.

EN

Michał Kubeszewski (1761-1831) – graduate of the Academy of Kraków, Doctor of Philosophy, deputy rector administrating the school system in Sandomierz. The writer Stefan Żeromski depicted him as professor of Rafał Olbromski in his novel *Popioły* (Ashes).

SK

Michał Kubeszewski (1761-1831) – absolvent Krakovskej akadémie, doktor filozofických vied, od roku 1789 prorektor sandomierskych škôl. Stefan Żeromski ho opísal v románe „Popioły” ako profesora, ktorý učil Rafała Olbromského.

Kazimierz Kubeszewski

(1765 - 1833) - ksiądz katolicki, doktor nauk filozoficznych, profesor seminarium na Stradomiu w Krakowie. Archidiakon obwodu Białostockiego. Twórca Archiwum Archidiakonatu Białostockiego (1819/1820) oraz tamtejszego seminarium.

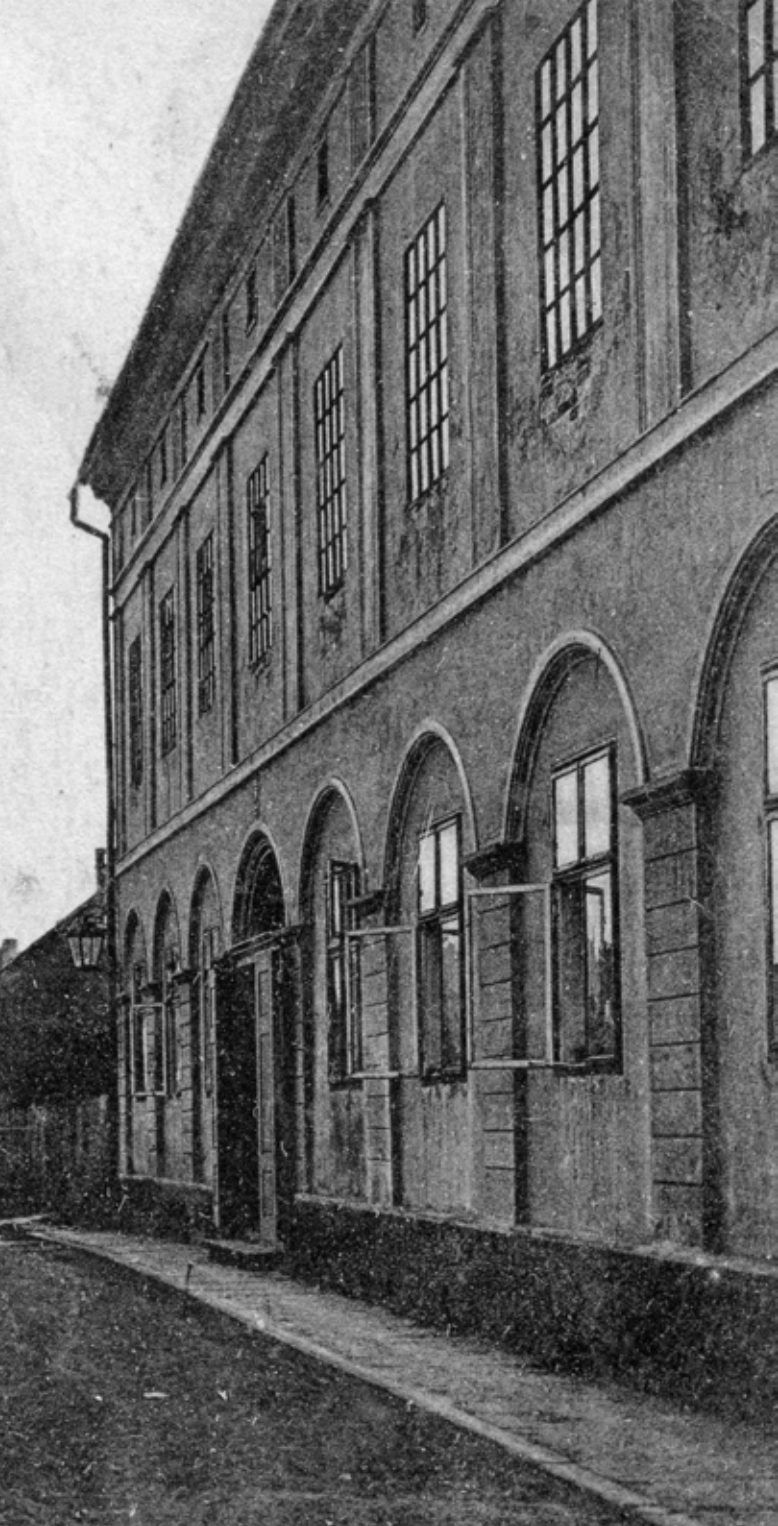
EN

Kazimierz Kubeszewski (1765-1833) – Roman-Catholic priest, Doctor of Philosophy, professor of the Theological Seminary in Kraków; also an archdeacon of the Białystok church district and the founder of the Białystok Archdeaconry Archives and Theological Seminary.

SK

Kazimierz Kubeszewski (1765-1833) – katolícky kňaz, doktor filozofických vied, profesor seminára na ulici Stradom v Krakove. Archidiakon Białostockej oblasti. Na prelome rokov 1819 a 1820 založil Archív Białostockého archidiakonátu a tamojšieho seminára.

Ulica Jana III Sobieskiego

- prowadzi starą drogą do Kóz i dalej do Bielska-Białej

Ulica Jana III Sobieskiego

- leading along the old route to Kozy and further on to Bielsko-Biała

Ulica Jana III Sobieskiego

- vedie po starej ceste do obce Kozy a ďalej do Bielska-Białej

Fabryka Wyrobów Wełnianych F. i E. Zajęczka i K. Lankosz

Fabryka została wybudowana w 1898 r. przez Franciszka Zajęczka, na pomieszczenie firmy produkującej od 1867 r. tkaniny wełniane. Dalsza rozbudowa i mechanizacja zakładu miała miejsce w 1904 r. Firma miała sklepy w Krakowie i we Lwowie, a w okresie międzywojennym również w Warszawie, Poznaniu i Katowicach. Sukna z fabryki zamawiano m. in. na ubrania i mundury. Materiałów z fabryki używał Stanisław Wyspiański do projektowania wystaw. Po 1945 r. zakład przejęto pod zarząd państwa polskiego, po 1949 r. znacjonalizowano jako Zakład Przemysłu Wełnianego, później „Kentex”. Po 1989 r. nastąpiła jego likwidacja. Przed budową fabryki stały tu domy należące do Kubickich, a później do Olearczyków. W 1797 r. w stodole stojącego tu domu Tomasza Klimkiewicza wybuchł pożar, który strawił prawie całe miasto.

EN

F.&E. Zajaczek & K. Lankosz Wool Goods Factory

The factory building was erected in 1898 by a textile company owned by Franciszek Zajaczek, which had been producing wool fabrics since 1867. It was further expanded and modernized in 1904. The company had retail outlets selling textiles, which were also used for military uniforms, in Kraków and Lviv, and also in Warsaw, Poznań and Katowice during the interwar period. The famous writer and painter Stanisław Wyspiański used the fabrics from Kęty for his exhibitions. The factory was built on the site of a couple of houses which had been owned by the Kubicki, and later, Olearczyk families. After 1945, the company was nationalized and renamed the Wool Industry Plant (Zakład Przemysłu Wełnianego) in 1949, until it finally became known as Kentex. It was closed down after 1989. One of the houses which had stood on the site before 1797, had an adjacent barn where the devastating fire erupted. The owner's name was Tomasz Klimkiewicz.

SK

Fabryka Wyrobów Wełnianych (Továrň na vlnené výrobky)**F. i E. Zajaczek i K. Lankosz**

Továrň bola postavená v roku 1898 Franciszkom Zajaczkom ako prevádzka spoločnosti, ktorá od roku 1867 vyrábala textilné látky. Ďalšia prístavba a mechanizácia závodu sa uskutočnila v roku 1904. Spoločnosť mala obchody v Krakove a vo Lvove a v medzivojnovom období aj vo Varšave, Poznani a Katoviciach. Súkno z továrne bolo objednávané o. i. na obleky a uniformy. Látky z tejto továrne používal Stanisław Wyspiański pri projektovaní výstav. Pred výstavbou továrne sa na tomto mieste nachádzali domy, ktoré patrili Kubickým a v neskoršom čase Olearczykovcom. Po roku 1945 bola továrň v správe poľského štátu a po roku 1949 bola znárodnená a získala názov Zakład Przemysłu Wełnianego (Vlnársky závod) a neskôr „Kentex“. Po roku 1989 bol závod zrušený. V roku 1797 vypukol v stodole usadlosti Tomasza Klimkiewicza, ktorá sa tu nachádzala, požiar, počas ktorého vyhorelo takmer celé mesto.

Założona w roku 1867

Fabryka wyrobów wełnianych w Kętach

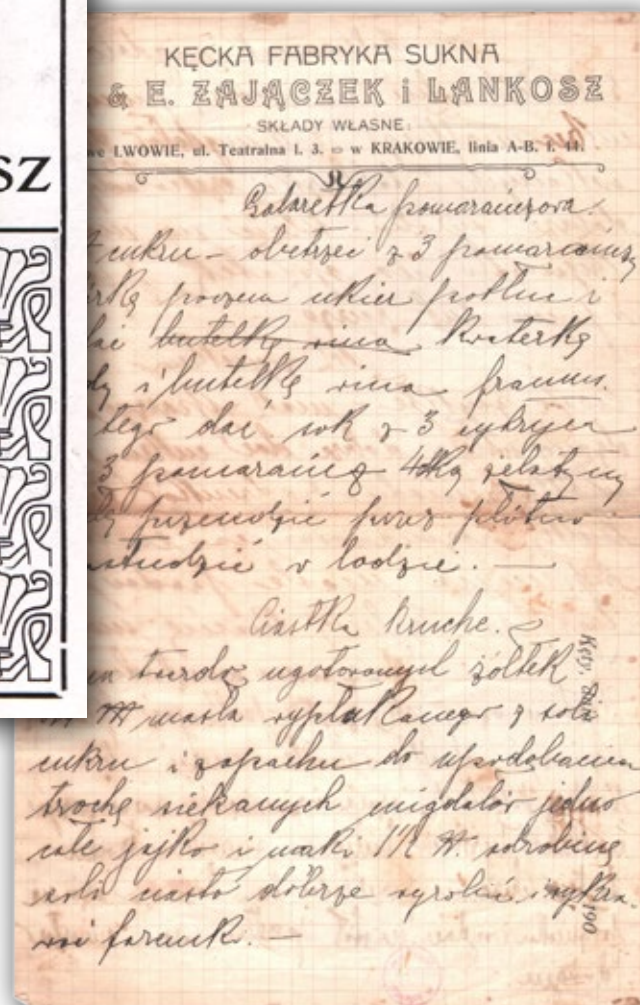
F.&E. Zajaczek i Lankosz

poleca

Sukna, Sieraczki, najmodniejsze Kamgarny i Korty wyrobu własnego, oraz oryginalne angielskie, Koce, Derki, Filce dywanowe, Flanele wstąpione, Wełnę do watowania i wszelkie Podszewki.

Składy:

w Krakowie, Rynek gł. L. 44, Linia A-B,
we Lwowie, ulica Jagiellońska L. 3,
dla sprzedaży hurtownej i drobiazgowej.

Właściciele i pracownicy fabryki sukna Edwarda Zajączka, 29.04.1933 r.

EN Owners and employees of Edward Zajączek's cloth factory of, 29 April, 1933

SK Majitelia a zamestnanci továrne na výrobu súkna Edwarda Zajączka, 29.04.1933

Franciszek Zajaczek (1846-1917) – założyciel firmy produkującej wyroby wełniane. Radny Gminy Kęty, asesor i burmistrz miasta w latach 1897-1902.

EN

Franciszek Zajaczek (1846-1917) – founder of the wool goods factory; councillor for the municipality of Kęty; town assessor and Mayor of Kęty from 1897 to 1902.

SK

Franciszek Zajaczek (1846-1917) – zakladateľ spoločnosti, ktorá vyrábala vlnené výrobky. Poslanec obecného zastupiteľstva gminy Kęty, asesor a primátor mesta v rokoch 1897 – 1902.

Edward Zajaczek (1874-1949) – syn Franciszka, współdziałowiec firmy od 1898 r. Samodzielny właściciel fabryki w Kętach od 1928 r. i od 1933 r. fabryki w Rakszawie koło Łańcuta. Radny miejski i burmistrz Kęt w okresie 1925-1939.

EN

Edward Zajaczek (1874-1949) – Franciszek's son; shareholder in the company from 1898; sole owner of the factory in Kęty from 1928 and another one in Rakszawa near Łańcut from 1933; town councillor and Mayor of Kęty in the years 1925-1939.

SK

Edward Zajaczek (1874-1949) – syn Franciszka, od roku 1898 spoločník a od roku 1928 samostatný majiteľ továrne v Kętach, od roku 1933 aj továrne v Rakszawe pri Łańcute. Poslanec mestského zastupiteľstva a primátor mesta Kęty v období 1925–1939.

Kenty o/s.

Szkoła Podstawowa nr 1

Dzieje szkolnictwa w Kętach sięgają czasów XIV w., kiedy to funkcjonowała szkoła parafialna. Mieściła się ona w budynku przy murze otaczającym kościół parafialny. W 1787 r. szkołę przekształcono w państwową trywialną. W latach 40. XIX w. powstała Główna Szkoła Męska i Trywialna Żeńska. Z nich wywodzą się szkoły powszechne, dla których w 1898 r. wybudowano nowy gmach. W 1904 r. otwarto tu również szkołę przemysłową doksztalającą. W czasie I wojny światowej (od lutego do lipca 1915 r.) mieścił się tu szpital dla żołnierzy I Brygady Legionów Polskich. W latach 1939-1945 była tu szkoła niemiecka. W okresie 1947-1948 dobudowano drugie piętro. Obecnie mieści się tu Szkoła Podstawowa nr 1 w Kętach.

EN

Primary School no. 1

The first parochial school opened in Kęty in the 14th century. It was located in the building standing by the wall surrounding the Parish Church. In 1787, it became a four-year primary school (*schola trivialis*); in the 1840s, there were two separate schools, one for boys and one for girls. A new building was erected for them in 1898; and a vocational school was added to them in 1904. During World War I, the building served as a military hospital, also for the First Brigade of the Polish Legions from February to July, 1915. In the years 1939-1945, the school was taken over by the Germans. After the War, the building was expanded by another floor. Today it houses the Primary School no. 1

SK

Základná škola č. 1

Dejiny školstva v meste Kęty siahajú do 14. storočia, keď v budove pri múre obklopujúcom farský kostol pôsobila farská škola. V roku 1787 bola táto škola transformovaná na štátnu triviálnu školu. Vo 40. rokoch 19. storočia vznikla sem Hlavná mužská škola a Triviálna ženská škola. Od nich pochádzajú všeobecné školy, pre ktoré bola v roku 1898 postavená nová stavba. V roku 1904 tu bola tiež zriadená priemyselná škola na doplnenie vzdelania. V období 1. svetovej vojny sa tu nachádzala nemocnica pre vojakov a od februára do júla 1915 aj lazaret pre 1. brigádu poľských légii. V rokoch 1939 – 1945 tu sídlila nemecká škola. V rokoch 1947 – 1948 bolo pristavané druhé poschodie. V súčasnosti je táto budova sídlom Základnej školy č. 1 v Kętach.

Grono nauczycielskie i uczniowie Szkoły Powszechnej Męskiej w Kętach, koniec XIX w.

EN Teachers and students of the Universal Male School in Kęty, late 19th century

SK Učitelia a študentky Všeobecnej školy v Kętach, koniec 19. storočia

◀ Pomnik grunwaldzki przedstawiający Matkę Boską z Dzieciątkiem. Usytuowany w roku 1910 na podwórzu szkolnym z okazji 500-lecia polskiego zwycięstwa po Grunwaldem. Rzeźba wykonana przez Józefa Jura

EN Grunwald Monument portraying Madonna and Child, erected in the school yard in 1910 to commemorate the 500th anniversary of Polish victory at the Battle of Grunwald. Sculpture by Józef Jura

SK Pomník bitky pri Grunwalde predstavujúci Pannu Máriu s dieťaťom. V roku 1910 bol umiestnený na školskom nádvorí pri príležitosti 500. výročia víťazstva pri Grunwalde. Socha bola zhotovená Józefom Jurom

Szkółę ukończyli m. in.:

Graduates of the school include:

Školu absolvovali napríklad:

Walerian Czuma (1890-1962) - generał brygady Wojska Polskiego, komendant Straży Granicznej, działacz społeczny, dowódca obrony Warszawy we wrześniu 1939 roku.

EN

Walerian Czuma (1890-1962) – general and military commander in the Polish army forces in the years 1914-1939; commanding officer of the Border Guards (1938-1939) and of the defence of Warsaw in September 1939.

SK

Walerian Czuma (1890 – 1962) – generál brigády poľského vojska, veliteľ pohraničnej stráže, aktívne pôsobiaci v prospech spoločenstva, veliteľ obrany Varšavy v septembri roku 1939.

Stefan Kaczmarz (1895-1939) – polski matematyk, wykładowca Politechniki Lwowskiej, Uniwersytetu Lwowskiego. Należał do słynnej lwowskiej szkoły matematycznej. Twórca metody rozwiązywania układów równań liniowych. Jego algorytm wykorzystywany jest w tomografii komputerowej i cyfrowym przetwarzaniu sygnałów.

EN

Stefan Kaczmarz (1895 – 1939) – a Polish mathematician, professor at the University and Polytechnic in Lviv; member of the renowned Lviv School of Mathematics, he discovered an algorithm for solving linear equation systems, which has found many applications from computer tomography to signal processing.

SK

Stefan Kaczmarz (1895 – 1939) – poľský matematik, prednášal na Vysokej technickej škole a na Lvovskej univerzite. Patril k slávnej ľvovskej matematickej škole. Je tvorcom metódy riešenia lineárnych rovníc. Jeho algoritmus sa využíva v počítačovej tomografii a digitálnom spracovaní signálov.

Budynek szkół powszechnych po dobudowaniu w latach 1947-1948 drugiego piętra. Koniec lat 40. XX w.

EN Primary school building with the top floor added in 1947– 48; photograph from late 1940s.

SK Budova všeobecných škôl po pristavení druhého poschodia v rokoch 1947 – 1948. Koniec 40. rokov 20. storočia

Zachodnia pierzeja rynku

West side of the Main Square

Západná strana hlavného námestia

Kamienica Rynek 20

Dom drewniany należący do Westwalewiczów, później Mikockich spłonął w 1797 r. Odbudowany przez Czempielewiczów. W latach 1829-1842/1845 należał do Wundurerów, następnie został nabyty przez miasto, które jeszcze w 1956 r. było jego właścicielem. W XIX w. mieściły się tu mieszkania dla urzędników miejskich, zaś w latach 1855-1867 siedziba Sądu oraz Urzędu Powiatowego. W latach 1867-1898 w kamienicy mieściły się szkoły kęckie (powszechna miejska i żeńska), a po 1898 r. Sąd Powiatowy (od 1928 r. – Grodzki). W 1898 r. na tyłach ogrodu dobudowano areszt sądowy (dziś budynek Gminnej Biblioteki Publicznej im. A. Grabowskiego). Od 1933 r. budynek sądu mieścił także czytelnię i resursę miejską, Towarzystwo Szkoły Ludowej, Związek Obywatelskiej Pracy Kobiet oraz Ochotniczą Straż Pożarną. Obecnie mieści się tutaj siedziba Wydziału Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Oświęcimiu.

EN

Rynek 20

The wooden building which stood here before 1797 belonged, first, to the Westwalewicz, later, to the Mikocki family. It was rebuilt after the fire by the Czempielewicz family. In the years 1829-1842, the owners were the Wunderers; then until 1956, it became the property of the town. In the 19th century, it was used for flats for civil servants, as well as the seat of the District Court and Town Hall. In the years 1867-1898, the building housed the town's elementary schools; then, after 1898, the District Court, and after 1928, the Magistrate's Court. In 1898, a jail house was built at the back of the garden (now the A. Grabowski Public Library). From 1933, there was a reading room and a citizens' club; some other institutions also had their quarters in the building. These included the People's School Society, the Women's Civic Work Society and the Voluntary Fire Brigade. Today, it serves as the seat of the Land Registration Department of the Regional Court in Oświęcim.

SK

Meštiansky dom Rynek č. 20

Drevený dom, ktorý patrila na začiatku Westwalewiczovcom, neskôr Mikockým, vyhorel v roku 1797. Bol nanovo postavený Czempielewiczovcami. V rokoch 1829 – 1842/5 boli jeho majiteľmi Wundurerovci, následne ho kúpilo mesto, ktoré bolo jeho vlastníkom ešte v roku 1956. V 19. storočí sa v ňom nachádzali byty pre mestských úradníkov a v rokoch 1855 – 1867 bol sídlom Okresného súdu a Okresného úradu. V rokoch 1867 – 1898 v ňom pôsobila všeobecná mestská a ženská škola a po roku 1898 Okresný súd (od roku 1928 Mestský súd). V roku 1898 bola za domom postavená súdna väznica. V budove bývalej väznice sídli dnes Verejná knižnica A. Grabovského. Od roku 1933 fungovali v súdnej budove: tzv. resursa, čiže mestský klub, Towarzystwo Szkoły Ludowej (*Spolok ľudovej školy*), Związek Obywatelskiej Pracy Kobiet (*Občiansky zväz práce žien*) a Dobrovoľný hasičský zbor. V súčasnosti je sídlom Katastrálneho úradu pri Okresnom súde v Osvienčime.

Kamienica Rynek 27

Dom drewniany stanowiący własność Wojtaszewskich spłonął w 1797 r. Odbudowany jako ostatnia kamienica na rynku po roku 1845. Po roku 1849 należała do doktora nauk medycznych Jana Kantego Jakubowskiego, a później do jego spadkobierców. W roku 1862 kamienicę zakupił aptekarz August Fusch i tu umieścił aptekę. W roku 1881 dom z apteką zakupił Eustachy Sokalski, który między 1899 a 1908 r. nadbudował piętro. Od połowy XIX w. mieściły się tu przychodnie lekarskie dra Jakubowskiego, chirurga Tomasza Smekala, dra Władysława Dziewońskiego. W okresie pobytu I Brygady Legionów (24.01-28.02.1915 r.) mieszkał tu Józef Piłsudski, późniejszy naczelnik państwa.

EN

Rynek 27

The wooden house belonging to the Wojtaszewski family burnt down in 1797; it was the last one to be rebuilt in the *Rynek* – after 1845. From 1849, it was owned by Jan Kanty Jakubowski, a Doctor of Medical Sciences, and then by his heirs. In 1862, it became the property of the pharmacist August Fusch, who opened a pharmacy here. In 1881, it was bought by Eustachy Sokalski, who had an upper storey added to it between 1899 and 1908. From mid-19th century, there were outpatient clinics run by Dr. Jakubowski, Dr. Smekal and Dr. Dziewoński. The First Marshal of Poland, Józef Piłsudski, had his lodgings in the house during the First Brigade's stay in Kęty between 24 January and 28 February, 1915.

SK

Meštiansky dom Rynek č. 27

Drevený dom, ktorý bol majetkom Wojtaszewských, vyhorel v roku 1797. Bol nanovo postavený ako posledný dom na hlavnom námestí po roku 1845. Po roku 1849 bol jeho majiteľom doktor medicínskych vied Ján Kanty Jakubowski, a potom jeho dedičia. V roku 1862 tento dom kúpil lekárnik August Fusch a zriadil v ňom lekárňu. V roku 1881 kúpil dom s lekárňou Eustachy Sokalski, ktorý medzi rokmi 1899 a 1908 pristaval poschodie. Od polovice 19. storočia sa tu nachádzali ordinácie doktora Jakubovského, chirurga Tomasza Smekala, doktora Władysława Dziewońskiego. V období pobytu 1. brigády poľských légii (24. 01. až 28. 02. 1915) tu býval Józef Piłsudski.

Ulica Świętokrzyska

– nazwa pochodzi od wezwania nieistniejącego kościoła Świętego Krzyża, prowadzi do Bielska tzw. starą drogą, jedna z najstarszych ulic Kęt

Ulica Świętokrzyska

– the name of one of Kęty's oldest streets, which is a part of so-called Old Route to Bielsko, is a reference to the former Church of the Holy Cross

Świętokrzyska ulica

– názov pochádza od už neexistujúceho Kostola svätého Kríža, vedie do Bielska po tzv. starej ceste, jedna z najstarších ulíc mesta Kęty

Nowe Miasto

Nowe Miasto

Nové mesto

Oprócz Starego Miasta, Kęty posiadają dzielnicę nazwaną Nowym Miastem. Tworzą ją tereny zurbanizowane po II wojnie światowej. Jej powstanie wynikało z potrzeby budowy mieszkań dla przyjeżdżających do pracy w Kętach przybyszów. Akcję budowy osiedli zaczęto w 1952 r. Najpierw budowano osiedla domków jednorodzinnych, następnie kilkupiętrowych bloków. Pierwsze bloki zostały wybudowane na terenie Starego Miasta w pobliżu rynku (na ul. Hutnika) i na tymczasowym osiedlu ZML-u (dziś osiedle T. Kościuszki). W następnych latach wybudowano obecne os. Królickiego (przed 1991 r. M. Nowotki) oraz obecne osiedle Kardynała Stefana Wyszyńskiego (lata 60. XX w., dawniej os. Strzelczyka). Do roku 1970 w mieście istniało już 9 bloków. Właściwe jednak zagospodarowanie terenów Nowego Miasta przypadło na lata 70. i 80. XX w. Powstały wówczas: osiedle 700-lecia, os. Batalionów Chłopskich, os. Żwirki i Wigury, os. Gen. Wł. Sikorskiego, osiedla Nad Sołą (do 1991 r. jako os. P. Fintera). W związku z rozwojem dzielnicy w latach 1985-1987 zbudowano dla jej mieszkańców nowy kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kętach (os. 700-lecia). W roku 1987 erygowano tu oddzielną parafię.

Widok na kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kętach (os. 700-lecia)

EN The new church received a name of Lord Jesus' Sacred Heart

SK Nový kostol Najsvätejšieho Srdca Ježišovho v Kętach (Sídliisko 700-výročia)

Blok przy ulicy Hutniaka. Lata 50. XX w.

EN Block of flats at ul. Hutnika; 1950s

SK Panelák na ulici Hutnika. 50. roky 20. storočia.

EN

In addition to the Old Town, there is a quarter in Kęty called New Town. It is an area which was urbanized after World War II, when accommodation was needed for people seeking jobs in Kęty. From 1952, both single-family housing estates and blocks of flats started to be built. The first blocks were erected in the Old Town near the Main Square (ul. Hutnika) and at the ZML Housing Estate (present-day Osiedle T. Kościuszki). These were followed by Osiedle Stanisława Królickiego (called Osiedle M. Nowotki before 1991) and Osiedle Kardynała Stefana Wyszyńskiego in the 1960s (called Osiedle Strzelczyka before 1991). Until 1970, nine blocks of flats had been built. Only later, in the 1970s and 1980s, was Nowe Miasto covered with housing estates: Osiedle 700-lecia, Os. Batalionów Chłopskich, Os. Żwirki i Wigury, Os. Gen. Wł. Sikorskiego, Osiedle Nad Sołą (Osiedle P. Findera before 1991). In the years 1985-1987 a new church was built to serve the inhabitants of Nowe Miasto, which became a separate parish; the church received a name of Lord Jesus' Sacred Heart.

SK

Okrem Starého mesta majú Kęty aj štvrť nazývanú Nové mesto. Tvoria ju oblasti urbanizované po 2. svetovej vojne. Jej vznik bol motivovaný potrebou výstavby nových bytov pre prisťahovalcov, ktorí prichádzali do mesta za prácou. Akcia výstavby sídliska sa začala v roku 1952. Najprv sa stavali sídliská rodinných domov a potom niekoľkopakoschodové paneláky. Prvé paneláky vznikli vo štvrti Staré mesto v blízkosti hlavného námestia (na ulici Hutnika) a na prechodnom sídlisku ZML (*Zakładów Metali Lekkich – Závodov na ľahké kovy*), ktoré sa dnes volá sídlisko T. Kościuszka. V ďalších rokoch bolo postavené dnešné sídlisko Królického (pred rokom 1991 sa nazývalo M. Nowotka) a v 60. rokoch 20. storočia súčasné sídlisko Kardinála Stefana Wyszyńského (v minulosti sídlisko Strzelczyka). Do roku 1970 existovalo v meste už 9 panelákov. Zástavba územia Nového mesta sa naplno uskutočnila v 70. a 80. rokoch 20. storočia. Vtedy vznikli sídliská: 700. výročia, Batalionów Chłopskich (*Sedliackych práporov – partizánov z 2. svetovej vojny pôvodom z ľudovej strany*), Żwirka a Wiguru, Generála Władysława Sikorského, Nad Sołą (do roku 1991 malo názov sídlisko Pawła Findera). V súvislosti s rozvojom štvrti bol v rokoch 1985 – 1987 pre jej obyvateľov postavený nový kostol Najsvätejšieho Srdca Ježišovho v Kętoch (Sídlisko 700. výročia). V roku 1987 tu bola ustanovená samostatná farnosť.

1 Ulica Żwirki i Wigury, lata 70. XX w.

EN Ulica Żwirki i Wigury, 1970s

SK Ulica Žwirki i Wigury, 70. roky 20. storočia

2 Szkoła Podstawowa nr 2 w Kętach, lata 70. XX w.

EN Primary School no. 2 in Kęty, 1970s

SK Základná škola č. 2 v meste Kęty, 70. roky 20. storočia

3 Bloki na dzisiejszym osiedlu Batalionów Chłopskich, lata 70. XX w.

EN Blocks in the present-day osiedle Batalionów Chłopskich (Peasant Battalions Housing Estate), 1970s

SK Bloky na dnešnom sídlisku Batalionów Chłopskich, 70. roky 20. storočia

4 Kolejka kupujących do kiosku na os. Hutnika, lata 60. XX w.

EN Queue in front of a newsagent's in os. Hutnika (Metalworker's Housing Estate), 1960s

SK Rad kupujúcich pred stánkom na sídlisku Hutnika, 60. roky 20. storočia

Kęty Podlesie

Kęty Podlesie

Kęty Podlesie

Dzielnica Kęty Podlesie powstała na terenie lasu, który stanowił skarb mieszkańców Kęt już do czasów założenia miasta. Zwany z niemiecka *Burgwald* rozciągał się na zachodnim krańcu obszaru miasta, od rzeki Soły do granicy z Kozami. Dostarczał nie tylko drewna, ale i pożywienia, a nawet surowców ziemnych. Znana jest legenda o wydobywaniu złota w lesie, a na umiejscowienie kopalni miała wskazywać istniejąca do dziś Żłota Górka. Przez las ciągnęła się droga z miasta do Bielska. W związku z polityką rabunkową jaka panowała w późnym średniowieczu, w celu ochrony drogi osadzono pod lasem strażników. Z czasem rodziny osadnicze powiększały swoje włości karczując las. Powstało Podlesie, mające charakter wiejskiej osady, należącej do miasta. W XIX wieku funkcjonowały tu: miejska karczma (dziś budynek filii biblioteki), młyn miejski, folusz oraz budynek gospodarczy cechu sukienniczego. Miasto wybudowało w roku 1908 dużą leśniczówkę, która później służyła również do nauczania dzieci. W II połowie XIX w. wraz z pojawieniem się mody na turystykę wypoczynkową, Podlesie zaczęto traktować jako dzielnicę letniskowo-kąpielową. Szczególnie nasiliło się to po zbudowaniu kolei żelaznej, którą można było szybko dotrzeć do Podlesia. Powstały duże, wygodne domy oferujące bazę noclegową, jak np. Hotel Seiboth. Bogatsi przedstawiciele inteligencji spoza Kęt budowali tu piękne wille. W okresie międzywojennym było to bardzo modne miejsce na wypoczynek także wśród mieszkańców, szczególnie z terenami nad Sołą (tzw. bulwary miejskie). Za zainteresowanie Podlesiem wzmogło się po wybudowaniu kładki dla pieszych, a później w 1928 r. mostu dla pojazdów. Po drugiej wojnie światowej na Podlesiu wybudowano osiedla domów jednorodzinnych, strażnicę OSP, budynek Szkoły Podstawowej nr 3 (1962 r.), kościół pw. Najdroższej Krwi Pana Naszego Jezusa Chrystusa w Kętach. Oddzielną parafię ustanowiono tu w roku 1977.

EN

The quarter of Kęty-Podlesie lies in the western end of the town, in an area which was once covered by a dense forest stretching all the way from the River Soła to the neighbouring village of Kozy. Originally known under its German name *Burgwald*, the forest had always provided the local population with wood, food and even minerals. Legend has it that gold was mined here, hence the name of a nearby hill Żłota Górka (Mount of Gold). The forest was dissected by a road which connected Kęty and Bielsko. In order to protect travellers from robbery, which was rampant in the Middle Ages, the town authorities decided to station guards *pod lasem* (by the forest) which eventually gave rise to the name of the settlement which had started growing in the area: *Podlasy*, or *Podlesie*. In the 19th century, the quarter had its own inn (now a library building), a flour mill, a cloth-fulling mill and a cloth guild house. In 1908, the town authorities build a large forester's lodge in Podlesie, which later served as a school. When pleasure tourism became popular in the second half of the 19th century, Podlesie started functioning as a holiday resort. Spacious, comfortable buildings, such as Hotel Seiboth, offered accommodation to holidaymakers. Wealthy town intelligentsia had their luxurious villas built here. In the interwar period, walks along the Soła embankments became fashionable, and interest in Podlesie grew even stronger after the building of a pedestrian overpass, and then a vehicular bridge in 1928. After the Second World War, numerous new buildings were added: a single-family housing estate, a Volunteer Fire Brigade depot, Elementary School No.3 (in 1962), and the Church of the Precious Blood of Our Lord Jesus Christ (in 1977).

SK

Mestská štvrť Kęty-Podlesie vznikla kvôli lesu, ktorý bol pokladom obyvateľov mesta Kęty už od čias založenia mesta. Rozkladal sa na západnom okraji mesta, od rieky Soły k hranici s obcou Kozy a nazýval sa z nemčiny *Burgwald*. Poskytoval nielen drevo, ale aj lesné plody a aj vzácne suroviny. Je známa legenda o ťažení zlata v lese a o mieste existencie bane vraj svedčí dodnes existujúca *Żłota Górka (Zlatá hôrka)*. Cez les viedla cesta z mesta do Bielska. V súvislosti s rabovaním pocestných, čo sa bežne vyskytovalo v neskorom stredoveku, boli pod lesom, za účelom ochrany cesty sa usídlili strážcovia. V priebehu času ich rodiny rozširovali svoju pôdu prostredníctvom klčovania lesa. Takto vzniklo Podlesie, ktoré má charakter vidieckej osady patriacej mestu. V 19. storočí tu fungovali: mestská krčma (v súčasnosti v tejto budove sídli pobočka knižnice), mestský mlyn, valcha a hospodárska budova súkenníckeho cechu. V roku 1908 mesto postavilo veľkú hájovňu, v ktorej sa neskôr aj učili deti. V 2. polovici 19. storočia spolu so vznikom módy odpočinkového cestovného ruchu, začalo sa Podlesie považovať za oddychovú a kúpeľnú štvrť. Tento trend sa mimoriadne rozšíril po výstavbe železnice, ktorou bolo možné rýchlo sa dostať do Podlesia. Vznikali veľké, pohodlné domy, ktoré ponúkali ubytovanie, ako napr. Hotel Seiboth. Bohatší predstavitelia inteligencie spoza Kętov tu stavali pekné vily. V medzivojnovom období to bolo veľmi módne miesto pre oddych aj pre miestnych obyvateľov, obľúbené boli najmä oblasti pri rieke Soła (tzw. mestské bulváre). Záujem o Podlesie sa posilnil po postavení lávky pre chodcov, a potom v roku 1928 aj mostu pre vozidlá. Po druhej svetovej vojne boli v Podlesí postavené sídliská rodinných domov, zbrojnica Dobrovoľného hasičského zboru, v roku 1962 budova Základnej školy č. 3 a kostol Najdrahšej krvi nášho Pána Ježiša Krista v Kętach. Samostatná farnosť vznikla v roku 1977.

Plaža nad Soľą.

PODLASY.

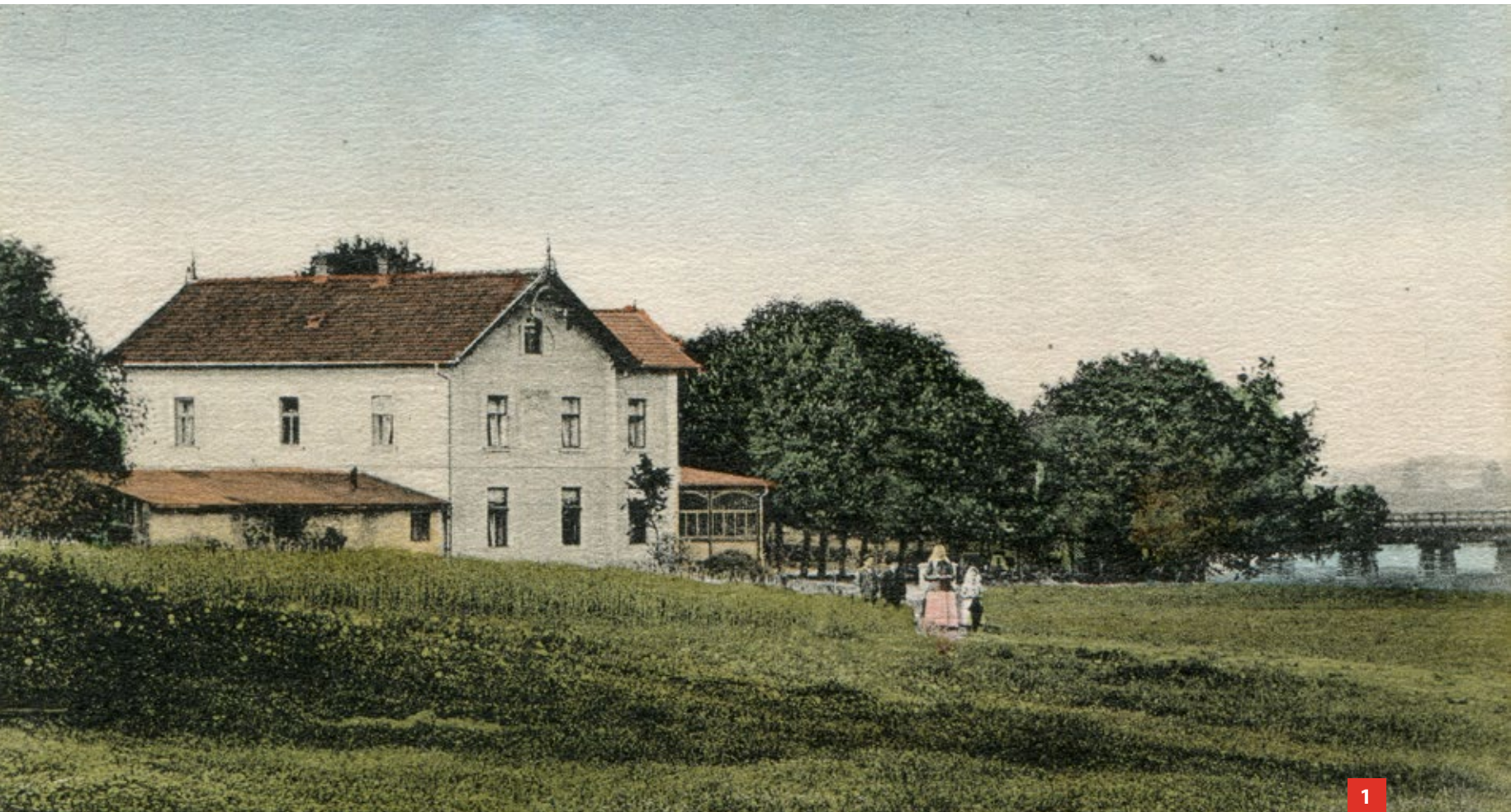

Dawna karczma miejska na Podlesiu. Restauracja Pierkla. Obecnie budynek filii Gminnej Biblioteki Publicznej im. Ambrożego Grabowskiego w Kętach

EN Old inn in Podlesie. Pierkel's Restaurant. Today the A. Grabowski Communal Public Library in Kęty-Podlesie

SK Niekdajšia mestská krčma v Podlesí. Reštaurácia Pierkla. V súčasnosti budova pobočky Obecnej verejnej knižnice A. Grabovského v Kętach

4

Złota Górka. Miejsce gdzie według tradycji wydobywano złoto. Poczta. Koniec XIX w.

EN Złota Górka (Mount of Gold). According to legend, gold was mined here. Postcard from late 19th century

SK Złota Górka. Miasto, o ktorom sa traduje, že sa tam ťažilo złato. Pohľadnica. Koniec 19. storočia

1

2

3

Hotel Seiboth na Kęckim Podlesiu

EN Hotel Seiboth in Kęty Podlesie

SK Hotel Seiboth v Podlesí. Pohľadnica

2

3

5

5

Stacja Kolejowa na Podlesiu

EN Railway station, Kęty Podlesie

SK Železničnej stanice, Kęty Podlesie

6

6

Most na rzece Soła. Okres międzywojenny

EN Bridge on the River Soła. Interwar period.

SK Most na rieke Soľa. Medzivojnové obdobie.

Wille letników na kęckim Podlesiu

EN Holidaymakers' villas
in Kęty Podlesie

SK Vily rekreatov v Podlesí

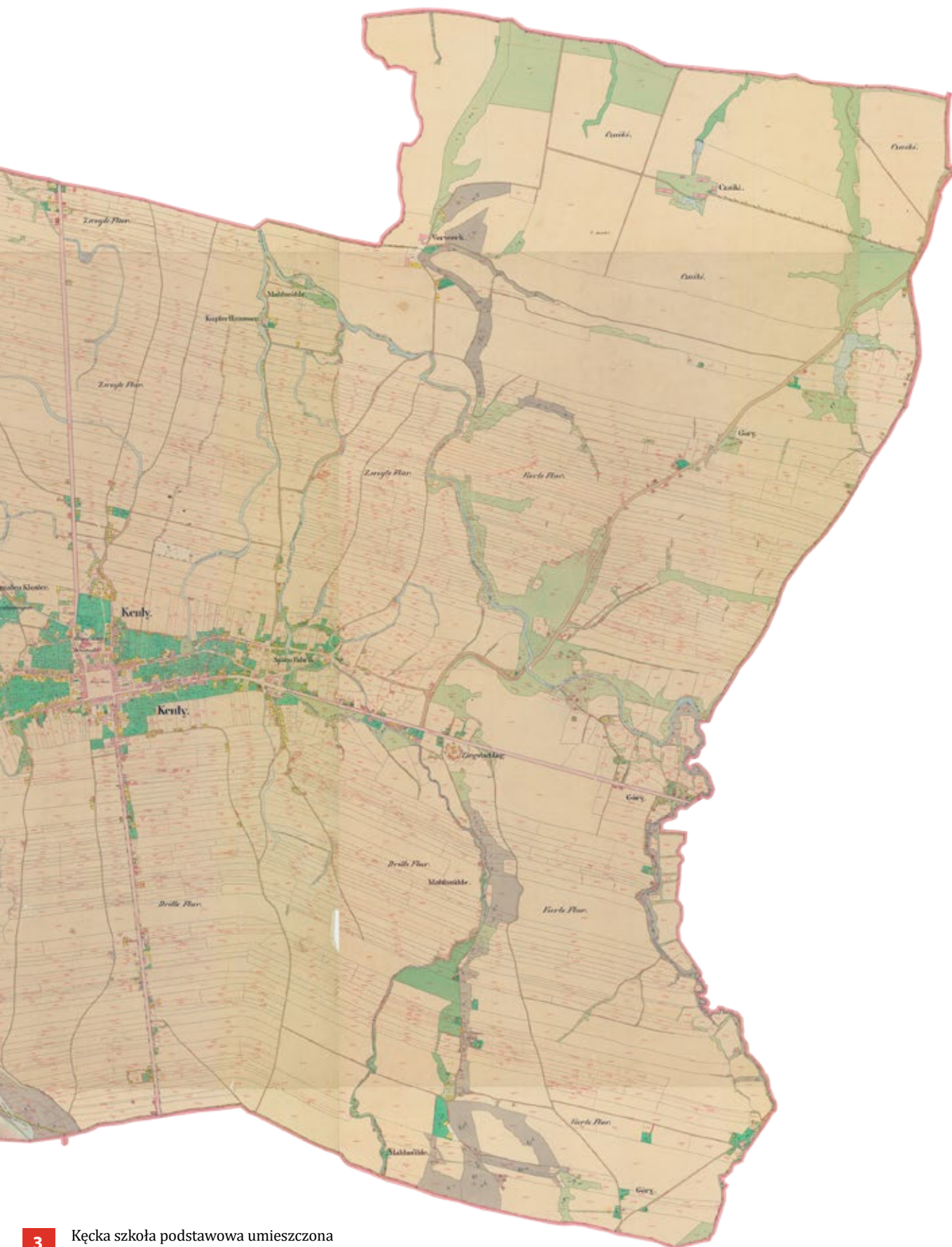
Rada Gminna Miasta Kęty oraz urzędnicy miejscy na poświęceniu miejskiej leśniczówki w roku 1908. Stoją od lewej ku prawej: Jan Grabowski, Antoni Bielewicz, Juliusz Staneczki, Stanisław Kotoński, Zygmunt Kłodziński, Stanisław Dworzański, wyżej Jan Markielowski, Jan Kłosiński, Władysław Kułakowski, Józef Janowski, młody Emil Dworzański, gajowy Myrta. Siedzą od lewej do prawej: Aleksander Zemanek, Eustachy Sokalski, Edmund Krzysztoforski, Ks. Maciej Warmuz, Antoni Hałatek, Józef Dworzański, Jan Kłosiński (stary), Jan Kopciński (syn). W drzwiach stoją Eleonora Kopcińska i jej dzieci

EN Town and Commune Councillors and other officials at the opening of the forester's lodge in 1908. Left to right: Jan Grabowski, Antoni Bielewicz, Juliusz Stanecki, Kotoński, Zygmunt Kłodziński, Stanisław Dworzański; upper row: Jan Markielowski, Jan Kłosiński, Władysław Kułakowski, Józef Janowski, young Emil Dworzański, forester Myrta. From the left, sitting: Aleksander Zemanek, Eustachy Sokalski, Edmund Krzysztoforski, Fr. Maciej Warmuz, Antoni Hałatek, Józef Dworzański, Jan Kłosiński (the elder), Jan Kopciński (the son); in the doorway: Eleonora Kopcińska and her children

SK Zastupiteľstvo gminy a mesta Kęty a mestskí úradníci na posvätení mestskej hájovne v roku 1908. Zľava doprava stoja: Ján Grabowski, Antoni Bielewicz, Juliusz Stanecki, Kotoński, Zygmunt Kłodziński, Stanisław Dworzański, vyššie Ján Markielowski, Ján Kłosiński, Władysław Kułakowski, Józef Janowski, mladý Emil Dworzański, hájnik Myrta. Zľava doprava sedia: Aleksander Zemanek, Eustachy Sokalski, Edmund Krzysztoforski, kňaz Maciej Warmuz, Antoni Hałatek, Józef Dworzański, Ján Kłosiński (starý), Ján Kopciński (syn). Vo dverách stojí Eleonora Kopcińska a jej deti

3 Kęcka szkoła podstawowa umieszczona w leśniczówce. Lata 50. XX w.

EN Elementary school in the forester's lodge. From 1950s

SK Základná škola v hájovni. 50. roky 20. storočia

4 Ośrodek biwakowy w Kętach Podlesiu, lata 50. XX w.

EN Camping center in Kęty Podlesie, 1950s

SK Kempingové stredisko v Kętach Podlesí. 50. roky 20. storočia

Turzovka

POHOSŤINSTVO
BOHUMÍN

Čajovník
Jrpiner

Turzovka

Turzovka leží v povodí rieky Kysuce. Jej chotár je situovaný medzi oblasťami Západné Beskydy, celok Turzovská vrchovina na severe a Slovensko-moravské Karpaty, celok Javorníky na juhu. Z hľadiska administratívy patrí do Žilinského samosprávneho kraja a okresu Čadca. Mesto sa skladá zo šiestich mestských častí: Stred, Vyšný Koniec, Turkov, Závodie, Predmier a Hlinené. Na čele samosprávy stojí primátor mesta a 13-členné mestské zastupiteľstvo. V meste žije 7559 obyvateľov (stav k 31. 12. 2017). Nachádza sa tu materská škôlka, základná škola, gymnázium, základná umelecká škola i Centrum voľného času. O organizovanie kultúrnych podujatí sa stará najmä Kultúrne a spoločenské stredisko či Mestské múzeum Karola Točíka. V meste pôsobí viacero záujmových združení, z ktorých jedným z najvýraznejších je Spolok priateľov Turzovky, aktívne sú aj ŽFS Turzovanka, DFS Bukovinka atď. V oblasti športu sú aktívne kluby FK Tatran Turzovka s pomerne širokou mládežníckou základňou, ďalej nohejbalový klub, šachový klub, turistický oddiel či frisbee tím North side.

EN

The town of Turzovka lies in the Kysuca river valley. It is fringed to the north by the Turzovská vrchovina which is a part of the Western Beskid mountains, and bounded in the south by the Javorníky – a subrange of the Slovak-Moravian Carpathians. In administrative terms, Turzovka is a part of the Province of Žilina and District of Čadca. Turzovka is divided into six quarters: Stred (the centre), Vyšný Koniec, Turkov, Závodie, Predmier and Hlinené. It is governed by the Mayor and Town Council of thirteen members. Turzovka has a population of 7,559 (as of December 31, 2017). Its educational and social institutions include a nursery, primary school and secondary school, elementary school of art and community centre. Local events are organized mainly by the Cultural and Social Centre and the Karol Točík Municipal Museum. There are numerous associations operating in the town, including the Friends of Turzovka, the Female Folklore Group, and the Children's Folklore Group Bukovinka. Sports clubs include the Tatran Turzovka Football Club, which is immensely popular among young adolescents, a football and tennis club, chess club, tourist club and a Frisbee team called the North Side.

PL

Turzovka leży w dorzeczu rzeki Kysucy, równocześnie w Beskidach Zachodnich, w otoczeniu pasma Turzowskiej vrchoviny, z którą nasze miasto graniczy od północy. Na południe od niej rozciąga się pasmo Jaworników, zaliczane do łańcucha Karpat Słowacko-Morawskich. Administracyjnie Turzovka należy do Žilinského samosprávneho kraja (*Žilinského Województwa Samorządowego*) i powiatu Čadca. Miasto składa się z sześciu dzielnic: Stred (*Centrum*), Vyšný Koniec, Turkov, Závodie, Predmier i Hlinené. Władzami miasta są burmistrz i trzynastoosobowa Rada Miasta. Turzovka ma 7 559 mieszkańców (stan na 31.12.2017 r.). Działają w niej: przedszkole, szkoła podstawowa, liceum, podstawowa szkoła artystyczna i Centrum wolnego czasu (*Centrum Wolnego Czasu*). Organizowaniem imprez kulturalnych zajmują się przede wszystkim Kultúrne a spoločenské stredisko (*Ośrodek Kulturalno-Społeczny*) oraz Mestské múzeum Karola Točíka (*Muzeum Miejskie im. Karola Točíka*). W mieście działa wiele stowarzyszeń, a jednym z najprężniejszych jest Spolok priateľov Turzovky (*Stowarzyszenie Przyjaciół Turzowki*), aktywne są również ŽFS (*Żeńska folklorna skupina – Kobieca Grupa Folklorystyczna*) Turzovanka, DFS (*Detský folklórny subor – Dziecięcy Zespół Folklorystyczny*) Bukovinka i in. Na niwie sportowej rozwijają działalność takie kluby jak: FK (*Futbalový klub – Klub Piłki Nożnej*) Tatran Turzovka, który zrzesza sporo młodzieży, a także klub siatkonogi, klub szachowy, koło turystyczne oraz drużyna frisbee pod nazwą North Side.

Turzovka tvorí samostatnú rímskokatolícku farnosť s farským kostolom Nanebovzatia Panny Márie v centre mesta a filiálnymi kostolmi Sedembolestnej Panny Márie v Dlhej nad Kysucou a Fatimskej Panny Márie v mestskej časti Turkov. V obvode farnosti sa nachádza viacero kaplniek. Od januára 2018 je Turzovka sídlom obnoveného dekanátu v rámci Žilinskej diecézy.

EN

Turzovka is an independent Roman Catholic parish with the Parish Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and the filial churches of Our Lady of Sorrows in Dlhá nad Kysucou and of Our Lady of Fatima in Turzovka's quarter of Turkov, as well as numerous shrines. In January 2018, Turzovka became the seat of the restored deanery which is a part of the Diocese of Žilina.

PL

Turzovka jest siedzibą samodzielnej parafii rzymskokatolickiej ze znajdującym się w centrum miasta kościołem parafialnym pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny oraz kościołami filialnymi: pw. Matki Boskiej Bolesnej w Dlhej nad Kysucou i Matki Boskiej Fatimskiej w dzielnicy Turkov. Na terenie parafii znajduje się wiele kapliczek. Od stycznia 2018 r. Turzovka jest siedzibą przywróconego dekanatu, należącego do Diecezji Žilinskiej.

Náčrt dejín mesta

Outline of town history

Zarys historii miasta

Územie pred vznikom obce

Prvá priama písomná zmienka o území neskoršej obce pochádza z listiny Nitrianskej kapituly z roku 1417, kde sa ako jeden z hraničných bodov majetku Krásno spomína Predmiersky potok. Územie Turzovky pred vznikom samostatnej dediny patrilo do chotára obce Dlhé Pole, ktoré vzniklo už v roku 1320. Pravdepodobne v priebehu 15. storočia sa pri Predmierskom potoku začala formovať rovnomenná osada. Písomne pramene dokladajú, že v tejto oblasti sa už koncom 15. storočia pohybovalo valašské obyvateľstvo, ktoré našlo v riedko osídlených horských oblastiach ideálne podmienky pre svoj spôsob života. V priebehu 16. storočia sa ako valašské lokality spomínajú Predmier, Hlinené, Nová Dedina, Dlhá, Vrch Olešná a pod

EN

The beginnings

The first written mention of the place which later became known as Turzovka can be found in a report issued by the Chapter of Nitra in 1417. The document describes the estate of Krásno bordering a brook called Predmiersky potok. The area occupied by the present-day Turzovka formed a part of an older village called Dlhé Pole, which had been established in 1320. A new settlement, which later assumed the same name, probably began to form on the banks of the Predmiersky potok in the early 15th century. Written sources indicate that the area began to be settled by Vlachs in the late 15th century. The newly arrived tribes found the sparsely populated mountain region ideal for their farming existence. 16th-century records list numerous Vlach villages, including Predmier, Hlinené, Nová Dedina, Dlhá, and Vrch Olešná.

PL

Przed powstaniem miejscowości

Pierwsza pisemna wzmianka dotycząca terenów, na których później powstała miejscowość, znajduje się w dokumencie wydanym przez Kapitułę w Nitrze w roku 1417, w którym jako jeden z punktów granicznych majątku Krásno wymieniono Predmiersky potok. Teren Turzovki przed powstaniem samodzielnej wsi należał do miejscowości Dlhé Pole, która powstała już w 1320 roku. Prawdopodobnie w XV wieku zaczęła powstawać nad Predmierskim potokiem osada o takiej samej nazwie. Źródła pisemne świadczą o tym, że na tych terenach już pod koniec XV w. zaczęli pojawiać się Wołosi, którzy w słabo zasiedlonych górskich rejonach znaleźli idealne warunki do rozwijania swojego sposobu gospodarowania i życia. W XVI wieku wymieniane są takie wsie wołoskie jak: Predmier, Hlinené, Nová Dedina, Dlhá, Vrch Olešná itp.

Vznik Turzovky a prvá písomná zmienka

Vo vyšetovaní sporov medzi Budatínskym a Strečnianskym panstvom v roku 1580 je lokalita Predmier prvý raz zaznamenaná ako miesto – lat. *locus*. Z prameňov vieme, že celá oblasť bola v tejto dobe už osídlená valašským obyvateľstvom. Preto je možné túto zmienku považovať za predchodcu neskoršej obce, ktorá vznikla na základoch dlhopoľskej osady Predmier. O samotnom vzniku Turzovky hovorí dodatočný zápis v urbári Bytčianskeho panstva z roku 1592: „*Táto dedina bola založená urodzeným a vznešeným pánom Jurajom Turzom z Betlanoviec, večným oravským županom, veliteľom časti preddunajského Uhorského kráľovstva, kapitánom novozámockej pevnosti, hlavným kráľovským pohárnikom a radcom Jeho svätého cisárskeho a kráľovského veličenstva v roku Pána 1598.*“ Dôvodom založenia Turzovky bolo nepochybne poistenie si vlastných majetkov Juraja Turza voči agresívne prenikajúcim valachom zo susedného Budatínskeho panstva.

EN

The foundation and first written mention of Turzovka

The first mention of the settlement (Lat. *locus*) of Predmier dates from 1580 which also marked the resolution of a prolonged dispute between the landed estates of Budatín and Strečno. According to written sources, the area had already been inhabited by a Vlach population. Evidence suggests that Predmier occupied a part of Dlhé Pole. The following passage from an urbarium, i.e. a medieval register of the landed estate of Bytča from 1592 describes the foundation of Turzovka itself: “*The village was founded by the noble and venerable Juraj Turzo Esq. of Betlanovce, the hereditary Župan of Orava, the Palatine of the Danubian part of the Kingdom of Hungary, the commander of the fortress in Nové Zámky, the first Royal Steward and Counsellor of His Majesty the Emperor and King in the year of the Lord 1598.*” Obviously, Juraj Turzo founded Turzovka in order to protect his own property against Vlachs who had moved to the area from the neighbouring landed estate of Budatín.

PL

Powstanie Turzovki i pierwsza pisemna wzmianka o niej

Podczas rozstrzygania sporów pomiędzy państwem budatínskimi a strečnianskimi w 1580 roku po raz pierwszy wspomniano osadę (łac. *locus*) Predmier. Z różnych źródeł dowiadujemy się, że cały ten obszar był już w tamtym czasie zasiedlony przez ludność wołoską. W związku z cytowaną wzmianką można tę osadę uznać za poprzedniczkę późniejszej miejscowości, która wykształciła się z należącej do Dlhého Pola osady Predmier. O samym powstaniu Turzovki mówi wpis w urbarzu państwa bytčianskiego z roku 1592: „*Wieś ta została założona przez wysoko urodzonego i czcigodnego pana Juraja Turzona z Betlanoviec, dziedzicznego żupana Orawy, palatyna przeddunajskiej części Królestwa Węgier, dowódcę twierdzy w Nowych Zamkach, pierwszego podczaszego królewskiego oraz radcę Jego Wysokości Cesarza i Króla w roku pańskim 1598*”. Powodem założenia Turzovki na pewno była chęć chronienia własnych ziem Juraja Turzona przed Wołochami, z których wielu przenośli się tu z sąsiedniego państwa budatíńskiego.

Zakladateľ Turzovky Juraj Turzo na dobovej rytine.

EN Founder of Turzovka, Juraj Turzo

PL Założyciel Turzovki Juraj Turzo

O štyri roky neskôr, 21. februára 1602 vydal Juraj Turzo lokátorovi a zároveň prvému dedičnému richtárovi Adamovi Bonecovi osobitné privilégium, v ktorom vytvoril právny rámec pre usadenie sa richtárovej rodiny a ďalších 40 valachov. Zemepán nových osadníkov oslobodil na 12 rokov od platenia a odovzdávania feudálnych dávok, ktoré po uplynutí lehoty mali platiť tak, ako ostatní valasi na Bytčianskom panstve. Bonec dostal dedičné richtárstvo pre seba a svojich potomkov, mohol si postaviť mlyn a pílu a taktiež bol oslobodený na 12 rokov od platenia poplatkov. V privilégii boli zároveň vytýčené hranice novej obce ale len na východnej strane chotára, tzn. voči Budatínskemu panstvu. Ako hraničné medziny sa spomínajú napríklad, Dlhá rieka, Pod Bukovinou, Grúň, Hrošová či riečka Olešná. Vymedzený chotár zahŕňal územia dnešných obcí Turzovka, Korňa, Klokočov, Olešná, časti obcí Dlhá nad Kysucou a Vysoká nad Kysucou.

EN

Four years later, on 21 February, 1602, Turzo gave the landlord and first Hereditary Mayor, Adam Bonec, a separate privilege, which set the legal framework for the settlement of the Mayor's family and 40 other Vlachs. The privilege made the new settlers exempt from the quitrent (land tax) and tribute for a period 12 years, after which they were obliged to pay the same amount as other Vlachs in the landed estate of Bydča. Bonec received a hereditary plot of land for himself and his family where he was allowed to build a gristmill and a sawmill, and was released from paying rent for 12 years. The privilege also defined the eastern border with the landed estate of Budatín. The border points mentioned in the documents included Dlhá rieka, Pod Bukovinou, Grúň, Hrošová and the river Olešná. The designated property covered the area of the present-day towns of Turzovka, Korňa, Klokočov, Olešná, a part of Dlhá nad Kysucou and Vysoká nad Kysucou.

PL

Cztery lata później, 21 lutego 1602 r., Juraj Turzo nadał zasadźcy i równocześnie pierwszemu dziedzicznemu wójtowi Adamowi Boncowi odrębny przywilej, który wyznaczał ramy prawne osiedlenia się rodziny wójta oraz 40 innych Wołochów. Możliwość zwolnił nowych osadników na 12 lat z płacenia czynszu oraz daniny, które po upływie tego czasu mieli płacić tak samo, jak pozostali Wołosi w państwie bytčianskim. Bonec otrzymał dziedziczne wójtostwo dla swojej rodziny, mógł zbudować młyn i tartak oraz został na 12 lat zwolniony z płacenia czynszu. W przywileju wyznaczono również granice nowej wsi, ale tylko od strony wschodniej, czyli granicę z państwem budatínskimi. Punktami granicznymi, które zostały wymienione w przywileju, były na przykład: Dlhá rieka, Pod Bukovinou, Grúň, Hrošová oraz rzeczka Olešná. Wytoczony obszar pokrywał się z powierzchnią dzisiejszych miejscowości: Turzovka, Korňa, Klokočov, Olešná i obejmował część miejscowości Dlhá nad Kysucou oraz Vysoká nad Kysucou.

Zemepáni

Bytčianske panstvo, do ktorého Turzovka trvalo patrila, bolo do roku 1626 majetkom rodiny Turzovcov. Po smrti vdovy Juraja Turza, Alžbety Coborovej, sa panstvo dostalo do vlastníctva Mikuláša Esterháziho. Esterháziovci sa na rozdiel od Turzovcov v Bytči zdržiavali len zriedkavo a panstvo i jednotlivé dediny prenajímali. V roku 1649 bolo celé panstvo prenajaté Gabrielovi Ilešháziemu, v 70. rokoch 17. storočia Juraj Ilešházi prenajal Turzovku za 7 000 zlatých Beréniovcom. Od roku 1721 sa panstvo i jednotlivé obce vrátili späť do majetku Esterháziovcov. V roku 1868 panstvo od nich kúpil židovský veľkopodnikateľ s drevom Leopold Popper.

EN

Landlords

Until 1626, Turzovka and the entire landed estate of Bytča remained in the hands of the Turzo family. After the death of Alžbeta Coborova, the widow of Juraj Turzo, the estate was purchased by Mikuláš Esterházy. Unlike the Turzos, the Esterhazy family, rarely stayed in Bytča, preferring to lease their lands and villages. In 1649, the entire estate was leased to Gabriel Ilešház, and in the 1770s, Juraj Ilešházi leased Turzovka for 7,000 zloty to the Beréni family. From 1721, the estate and individual towns once again became the property of the Esterházy until it was purchased by the Jewish timber trader Leopold Popper in 1868.

PL

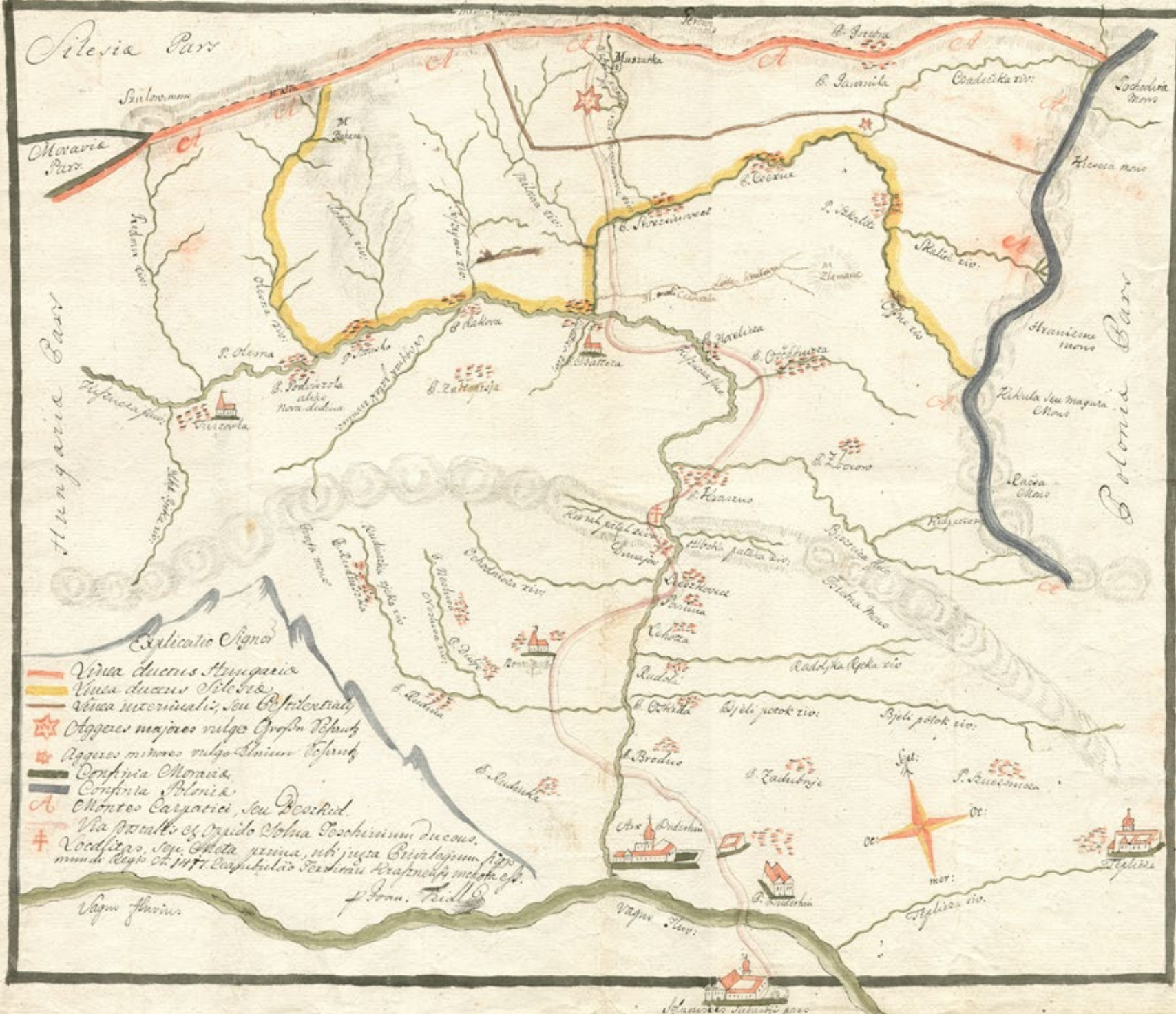
Właściciele Turzovki

Państwo bytčianskie, do którego na stałe przynależała Turzovka, do roku 1626 było własnością rodziny Turzonów. Po śmierci wdowy po Juraju Turzonie, Alžbety Coborovej, właścicielem państwa został Mikuláš Esterházy. Rodzina Esterházych, w odróżnieniu od Turzonów, niezwykle rzadko przebywała w Bytczy, a swoje ziemie oraz wieś oddawała w dzierżawę. W 1649 roku całe państwo wdzierżawiono Gabrielowi Ilešházemu, a w 70. latach XVII wieku Juraj Ilešházi wdzierżawił Turzovkę za 7 000 złotych Berénim. Od 1721 roku państwo i poszczególne miejscowości ponownie stały się własnością Esterházych. W roku 1868 kupił od nich państwo żydowski przedsiębiorca zajmujący się handlem drewnem Leopold Popper.

Mikuláš Esterházy

EN Mikuláš Esterházy

PL Mikuláš Esterházy

Mapa Kysúc z roku 1739, vľavo zakreslená Turzovka (Čaplovičová knižnica D. Kubín)

EN Kysuce – a map from 1739 with clearly marked Turzovka (Library Čaploviča D. Kubín)

PL Kysuce - mapa z roku 1739 z widocznie zaznaczoną Turzovką (Biblioteka Čaploviča D. Kubín)

18. storočie

V roku 1720 žilo v Turzovke 50 sedliakov, 25 želiarov a sluha, nachádzalo sa tu osem mlynov, boli tu pily, valchovňa, panský pivovar i pálenica. Obyvateľstvo sa okrem poľnohospodárstva živilo remeselnou výrobou. V prvej polovici storočia sa v obci okrem mlynárov, spomínajú aj debnári, tkáči, kováči, mäsiari, kožušník, remenár, obuvník, krajčír a hrnčiar. Tradičným zamestnaním tunajšieho obyvateľstva bolo spracovanie dreva a pltníctvo. Turzovka mala podľa urbára panstva právo vydržiavať trhy, za ktoré ale musela zemepánovi platiť ročne 12 zlatých.

EN

18th century

In 1720, Turzovka was inhabited by 50 peasants, 25 homesteaders and a servant. There were eight gristmills, a few sawmills, a fuller's mill and a distillery. The local people lived mainly off farming and handicrafts. In addition to woodworkers and rafters, being the most traditional professions in Turzovka, craftsmen in the first half of the 18th century included millers, coopers, weavers, blacksmiths, butchers, furriers, saddlers, shoemakers, tailors and potters. According to the estate urbarium, Turzovka had the right to organize fairs for which its people were obliged to pay 12 zloty a year to the Župan*.

* The leader of a župo, i.e. province

PL

XVIII wiek

W 1720 roku mieszkalo w Turzowce 50 kmieci, 25 zagrodników i służących, było tu osiem młynów, tartaki, folusz oraz gorzelnia. Źródłem utrzymania ludności były rolnictwo i rzemiosło. W pierwszej połowie wieku wśród mieszkańców wsi wymieniani są poza młynarzami, również bednarze, tkacze, kowale, rzeźnicy, kuśnierz, rymarz, szewc, krawiec i garncarz. Tradycyjnymi zajęciami tutejszej ludności były obróbka drewna oraz flisactwo. Zgodnie z zapisem w urbarzu państwa Turzowka miało prawo organizowania targów, za które musiała płacić żupanowi 12 złotych rocznie.

V dôsledku ťažkých životných podmienok, ktoré neraz ešte sťažovali zemepáni zvyšovaním predpísaných finančných dávok alebo iných povinností, sa už v priebehu 17. storočia začali v tunajšom kraji zoskupovať a pôsobiť rôzne zbojnícke skupiny. Typické boli aj pre nasledujúce 18. storočie. Horské oblasti poskytovali zbojníkom veľmi dobré podmienky pre úkryt a hoci mali obce s panstvami spolupracovať pri ich odhalovaní, miestne obyvateľstvo im bolo neraz skôr nápomocné. Najznámejšou takouto skupinou bola zbojnícka družina turzovského rodáka Tomáša Uhorčíka, ktorý sa spojil s Jánošíkom. Tá družina sa skladala z ľudí pochádzajúcich z horných Kysúc, Moravy, Sliezska i Poľska. V roku 1713 boli Jánošík i Uhorčík popravení v Liptovskom Mikuláši.

Zlé hospodárske postavenie poddanského obyvateľstva donútilo panovníka zaviesť urbársku reguláciu. Tereziánska urbárska regulácia bola v živote poddaných veľmi významnou udalosťou a ovplyvnila ich životy na dlhšie obdobie. Prvým krokom regulácie bol prieskum podľa deviatich otázok, ktorý mal zaznamenať skutočný stav vzájomného pomeru medzi zemepánmi a poddanými. V Turzovke sa prieskum uskutočnil 3. septembra 1770. Podľa nového zadelenia obcí v rámci regulácia patrila Turzovka do 3. triedy s rozsahom usadlostí na 20 jutár poľa a lúk pre 8 koscov. Už v tomto období sa nielen v Turzovke ale prakticky na celých Kysuciach prejavuje značná preľudnenosť.

EN

Harsh living conditions, made even harsher by the rents and tributes which the lords continued to raise, contributed to the emergence of various gangs of brigands operating in the area well into the 18th century. The surrounding mountains provided excellent hiding places for the brigands, and although the villagers were ordered to cooperate with the feudal states in combating armed robbery, they often chose to aid the brigands instead. The most famous team of robbers was a gang led by Tomáš Uhorčík from Turzovka, who soon joined forces with another celebrated highwayman Janosik. The gang members were from Horni Kysúce, Morava, Silesia and Poland. In 1713, both Janosik and Uhorčík were executed in Liptovský Mikuláš.

The poor economic situation of the serf peasants forced the ruler to introduce an urbanial, or land. reform. The Teresian urbanial reform was a very important event in the lives of the subjects which had a significant impact on their future. The first step in the reform was to administer a questionnaire consisting of nine questions in order to determine the real relationship between the master and his subjects. In Turzovka, it was distributed on 3 September, 1770. According to the new classification of villages, introduced as part of the reform, Turzovka was categorized as a third-class village consisting of 20 morgens of arable fields and meadows for reapers. By then, Turzovka, and in fact the entire region of Kysuce, had to deal with considerable overpopulation.

PL

Ciężkie warunki życia, które często jeszcze cięższymi czynili panowie podnoszący nałożone na chłopów czynsze lub inne daniny, spowodowały, że już w XVII wieku zaczęły się na tym terenie pojawiać i działać różne bandy zbójników. Było to typowe również dla XVIII wieku. Górskie tereny były świetnym schronieniem dla zbójników i chociaż wsie miały współpracować z państwami feudalnymi w zwalczaniu rabusiów, to miejscowa ludność często im pomagała. Najbardziej znana była zbójnicka družyna, pochodzącego z Turzovki Tomáša Uhorčíka, który połączył swe siły z Janosikiem. W drużynie tej byli ludzie pochodzący z Górnych Kysuc, Moraw, Śląska oraz z Polski. W 1713 r. Janosik i Uhorčík zostali straceni w Liptovskim Mikulášu.

Zła sytuacja gospodarcza chłopów pańszczyźnianych zmusiła panującego do wprowadzenia reformy urbanialnej. Terezijska reforma urbanialna była bardzo ważnym wydarzeniem w życiu poddanych i miała wpływ na ich przyszłość. Pierwszym krokiem wykonanym w ramach tych reform było przeprowadzenie ankiety, złożonej z dziewięciu pytań, która miała umożliwić ustalenie, jakie stosunki rzeczywiście panują między panem a poddanymi. W Turzovce przeprowadzono ją 3 września 1770 r. Zgodnie z nową klasyfikacją wsi wprowadzoną w ramach reformy Turzovka została wsią III klasy o powierzchni składającej się z 20 mórg pola i łąk dla 8 kosiarzy. Już w tamtym czasie, nie tylko w Turzovce, ale praktycznie na całych Kysucach odczuwalne było znaczne przeludnienie.

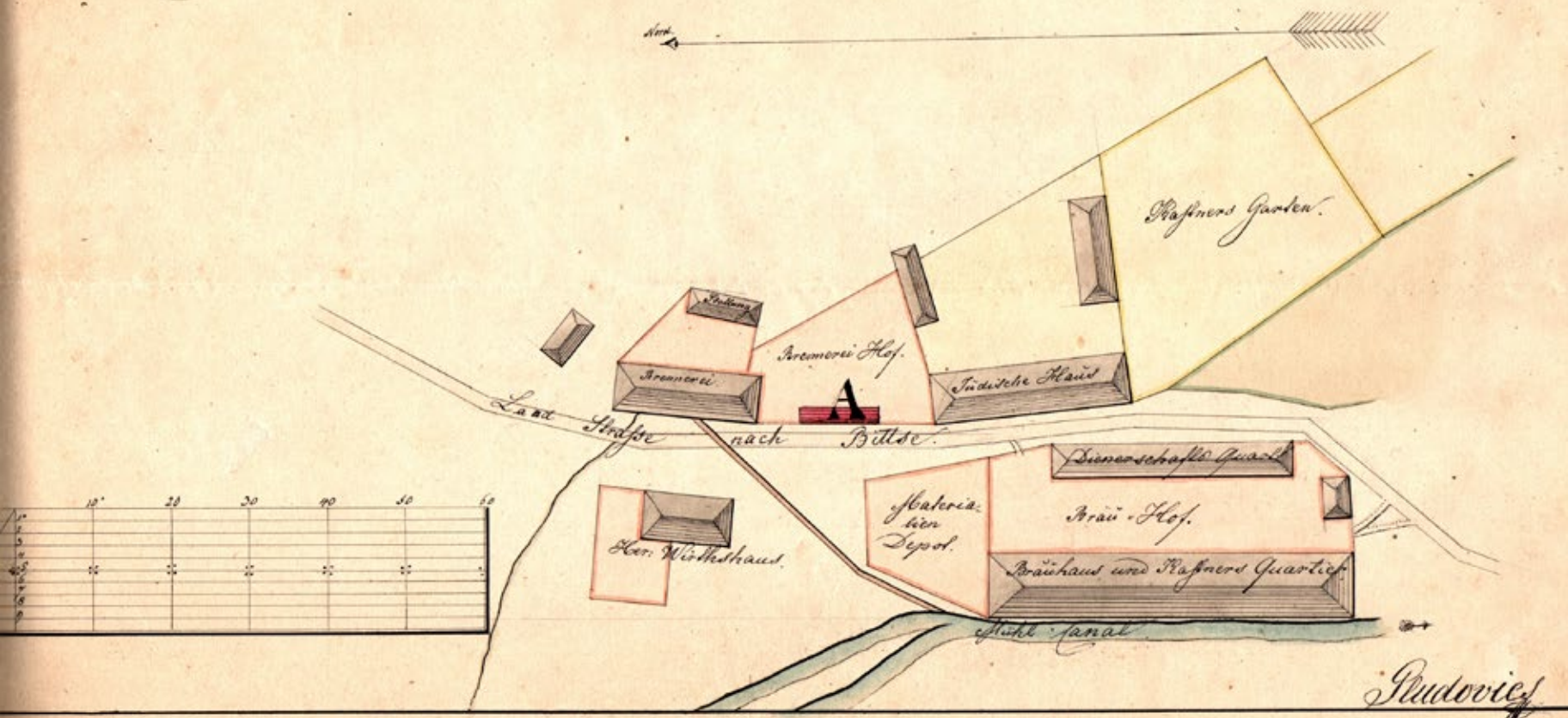
Tomáš Uhorčík

EN Tomáš Uhorčík

PL Tomáš Uhorčík

*Situations Plan
des (Turzovker Brau- und Brennerei
Hofes, zur erbauung eines Potters, auf dem
Platze sub A.*

Tab. 6.

Plán centra Turzovky z prvej polovice 19. storočia
(Štátny archív v Žiline)

EN Plan of the centre of Turzovka, first half of the 19th century
(State Archives in Žilina)

PL Plan centrum Turzovki w pierwszej połowie XIX wieku
(Archiwum Państwowe w Żylinie)

Obdobie 19. storočia do roku 1914

Podľa urbára panstva z roku 1801 boli v chotári Turzovky boli dva pánske majere - v Turkove a v Predmieri. Panstvo tu prevádzkovalo dve pánske krčmy, pivovar, valchu a tri mlyny. Okrem pánských existovali v Turzovke sedliacke krčmy, tých bolo v danom období sedem. Podobne ako pri krčmách, existovali v obci aj sedliacke mlyny a píly, na začiatku 19. storočia tu bolo deväť mlynov a až 17 pí. Boli tu aj dve výrobné na pálení škridla. V roku 1801 žilo v Turzovke už 5740 obyvateľov. V súpise poddaných z roku 1842 sa v obci uvádza 30 sedliackych usadlostí.

EN

19th century to World War I

According to an urbarium of the landed estate of Bytča, Turzovka had two manor farms in 1801 – one in Turkov and the other in Predmier. The estate also boasted two inns, a brewery, a fuller's mill and three gristmills. In addition to the inns run by landlords, there were also seven taverns, nine gristmills, seventeen sawmills, and two roof-tile factories – all operated by local villagers. In 1801, Turzovka had a population of 5,740. The 1842 census lists 30 peasant farms in the village.

PL

Okres obejmujący wiek XIX i czasy przed I wojną światową

Zgodnie z urbarzem państwa bytčianskiego w roku 1801 na terenie Turzovki były dwa pańskie folwarki - w Turkowie i w Predmierze. Do państwa bytčianskiego należały także dwie karczmy, browar, folusz oraz trzy młyny. Poza pańskimi karczmami istniały w Turzovce również karczmy chłopskie, których w tym czasie było siedem. We wsi były też młyny i tartaki należące do chłopów, na początku XIX wieku działało tu dziewięć młynów i aż siedemnaście tartaków. Były także dwa zakłady produkujące dachówki ceramiczne. W 1801 roku Turzovka miała już 5 740 mieszkańców. W spisie poddanych z 1842 roku podano, że we wsi znajduje się 30 gospodarstw chłopskich.

Veľmi tragické roky prakticky v celom hornom Uhorsku nastali v rokoch 1846 – 1849, ktoré sa zvyknú nazývať aj „*skapaté roky*“. V tých časoch decimoval obyvateľstvo hladomor. V turzovskej farnosti len na mor zomrelo v uvedenom období viac ako 2 000 obetí. Najtragickejším bol rok 1847. V Turzovke boli v tom čase nútení otvoriť tri nové cintoríny. Napriek postupnému ústupu boli epidémie rôzneho druhu v menšom rozsahu sprievodným znakom počas celého 19. storočia (napr. cholera v roku 1872 trvala dva mesiace a vyžiadala si 640 obetí).

V rokoch 1848/49 sa vo viacerých európskych krajinách šírilo revolučné hnutie a zasiahlo aj Uhorské kráľovstvo. Tzv. zimná výprava slovenských dobrovoľníkov, bojujúcich po boku cisárskeho vojska, prebiehala aj na území Kysúc. Obyvatelia Turzovky i okolitých dedín boli dobrovoľníkom nápomocní pri zaobstarávaní stravy či oblečenia. V obci však bolo v decembri 1848 sústredené maďarské vojsko. Keď cisárske vojsko s dobrovoľníkmi na prelome rokov 1848/49 prekročilo Jablunkovký priesmyk, boli do Turzovky vyslané dve stotiny Palombiniho pluku. Keď tu dorazili, maďarské vojsko bolo už preč. Na Nový rok 1849 cisárske vojská Turzovku opustili a cez Dlhú, Neslušu a Kysucké Nové Mesto sa spojili s ich hlavným prúdom. Revolučné udalosti boli podnetom pre zrušenie poddanstva v Uhorsku, čo malo za následok zrušenie feudálnych vzťahov.

Časti Turzovky na pohľadnici z konca 19. storočia (Súkromná zbierka)

EN Part of Turzovka, postcard from 19th century (private collection)

PL Widoki z Turzovki na pocztówce z końca XIX w. (kolekcja prywatna)

EN

The commonly called “dog years” of 1846–49 was a tragic period all over Upper Hungary, when the population was decimated by hunger and disease. The plague claimed as many as 2,000 lives in Turzovka alone. The most tragic year was 1847, when the people of Turzovka had to establish three new cemeteries. The situation began to gradually improve after 1849, but smaller-scale epidemics still continued to sweep through the region until the end of the 19th century (including an outbreak of cholera in 1872 which lasted for two months and claimed 640 lives).

The revolutionary movements of 1848/49 spread across many European countries, including the Kingdom of Hungary. Slovak volunteers from Kysuce fought alongside the Imperial Army in what became known as the Winter Campaign. Citizens of Turzovka and surrounding villages helped to supply the volunteers with food and clothes. Meanwhile, the Hungarian army was stationed in the village in December 1848. When the Imperial Army and the Slovak volunteers crossed the Jablunkov Pass in late 1848 and early '49, two divisions of Palombini's Regiment were sent to Turzovka, but the Hungarian troops had left by the time they arrived. On New Year's Day 1849, the Imperial Troops left Turzovka and marched through Dlhá, Nesluša and Kysuckie Nove Mesto in order to join the main army. The revolutionary events contributed to the abolition of serfdom in Hungary, which resulted in the dissolution of the feudal relationship.

PL

Tragicznymi latami, właściwie na całych Górnych Węgrzech, były lata 1846-1849, które zwyczajowo nazywane są „*pieskimi latami*“. W tym czasie ludność została zdziesiątkowana przez głód. W turzovskiej parafii tylko na dżumę zmarło wtedy ponad 2 000 osób. Najtragiczniejszy był 1847 r. W Turzovce musiano wówczas założyć trzy nowe cmentarze. Pomimo że stopniowo wygasały, to epidemie różnego rodzaju, choć na szczęście już nie na tak dużą skalę, pojawiały się przez cały XIX wiek (np. trwająca dwa miesiące cholera w 1872 r. pochłonęła 640 ofiar).

W latach 1848/1849 w wielu krajach europejskich pojawiły się ruchy rewolucyjne, które nie ominęły również Królestwa Węgierskiego. Znane pod nazwą zimnej wyprawy (*kampanii zimowej*) walki słowackich ochotników u boku wojsk cesarskich miały miejsce także na Kysucach. Mieszkańcy Turzovki i okolicznych wsi pomagali ochotnikom zdobyć pożywienie oraz ubrania. Natomiast w grudniu 1848 r. stacjonowało we wsi węgierskie wojsko. Gdy wojska cesarskie wraz z ochotnikami przekroczyły na przełomie 1848/1849 r. Przełęcz Jabłonkowską, wysłano do Turzovki dwie kompanie z pułku Palombiniego, lecz kiedy tu dotarły, wojsk węgierskich już we wsi nie było. W Nowy Rok 1849 r. wojska cesarskie opuściły Turzovkę i maszerując przez Dlhą, Neslušę oraz Kysuckie Nove Mesto dołączyły do głównych sił armii. Wydarzenia rewolucyjne przyczyniły się do zniesienia pańszczyzny na Węgrzech, co spowodowało likwidację stosunków feudalnych.

Údolie riečky
Predmieranka na
pohľadnici z konca 19.
storočia (Súkromná
zbiierka)

EN Postcard showing
the valley of the River
Predmuranka, late
19th century (private
collection)

PL Dolina rzeki Pred-
mieranka na wido-
kówce z końca XIX w.
(prywatna kolekcja)

V septembri 1849 vznikli v Trenčianskej stolici nové okresy. Jeden z nich bol vytvorený aj v Turzovke, na jeho čele stáli dvaja nižší úradníci. Po revolúcii bola Turzovka súčasťou Trenčianskej župy. Od roku 1856 do roku 1862 a potom od 1. januára 1872 bola včlenená do slúžnovského okresu Čadca. Približne na začiatku 70. rokov 19. storočia v Turzovke vznikol Obvodný notársky úrad aj pre obce Podvysoká a Olešná. V roku 1870 bol v obci zriadený poštový úrad, od roku 1895 bola obec zaradená medzi tzv. veľké obce. Kým v roku 1869 žilo v obci 6 377 obyvateľov, v roku 1900 sa ich počet zvýšil na 7 961.

V priebehu druhej polovice 19. storočia mala obec nedeľné trhy, bola tu obecná väznica, od roku 1889 ľadoveň, od roku 1904 fungovala telegrafná stanica. Postavilo sa viacero škôl. V tomto období vzniklo niekoľko miestnych spolkov – čítací spolok, poľočka Spolku sv. Vojtecha, v roku 1878 možno hovoriť o prvých zmienkach ešte neorganizovaného spolku dobrovoľných hasičov, ktorý potom oficiálne vznikol v roku 1890.

Významným počínom pre hospodárstvo i mobilitu obyvateľstva bolo postavenie železničnej trate Čadca – Makov. Koncesiu na stavbu 27 km dlhej trate vydalo Ministerstvo obchodu v apríli 1913 a 9. júla 1914 bola jej prevádzka otvorená. Železnica umožnila jednoduchšie cestovanie za prácou. Turzovčania v stále väčšom počte odchádzali za prácou do USA, na Dolnú zem, ale aj do iných európskych krajín. Predovšetkým drotári pôsobili v Poľsku, Rusku, Čechách, Nemecku a pod. Koncom 19. storočia v boli Turzovke-Korni vykonané pokusné vrty na ťažbu ropy.

Iný pohľad na mestskú časť Predmier zo začiatku 20. storočia (Súkromná zbierka)

EN Another view of the district of Predmier, early 20th century (private collections)

PL Widok na dzielnicę Predmier, początek XX w. (kolekcja prywatna)

EN

September 1849 saw the establishment of new districts in the Province of Trencsén, including one with its seat in Turzovka, which was headed by two lower-rank officials. After the revolution, Turzovka became a part of Trenčianska župa (Province of Trencsen). From 1856 to 1862, and then from 1 January, 1872, it was a part of the Landed District of Čadca. In the early 1870s, Turzovka became the seat of the Obvodný notársky úrad (District Notary Office) which also served the villages of Podvysoká and Olešná. In 1870, Turzovka received a post office. In 1895, Turzovka was categorized as a "large village". Its population stood at 6,377 in 1869, and reached 7,961 by 1900.

In the second half of the 19th century, a Sunday market was organized in Turzovka. The village had a communal prison, an ice house (established in 1889), and a telegraph station that opened in 1904. The period also marked the construction of several schools and establishment of numerous local associations, including the Reading Club and the local branch of St. Adalbert's Association. The local Voluntary Fire Brigade began to operate on an informal basis in 1878, until it was officially established in 1890.

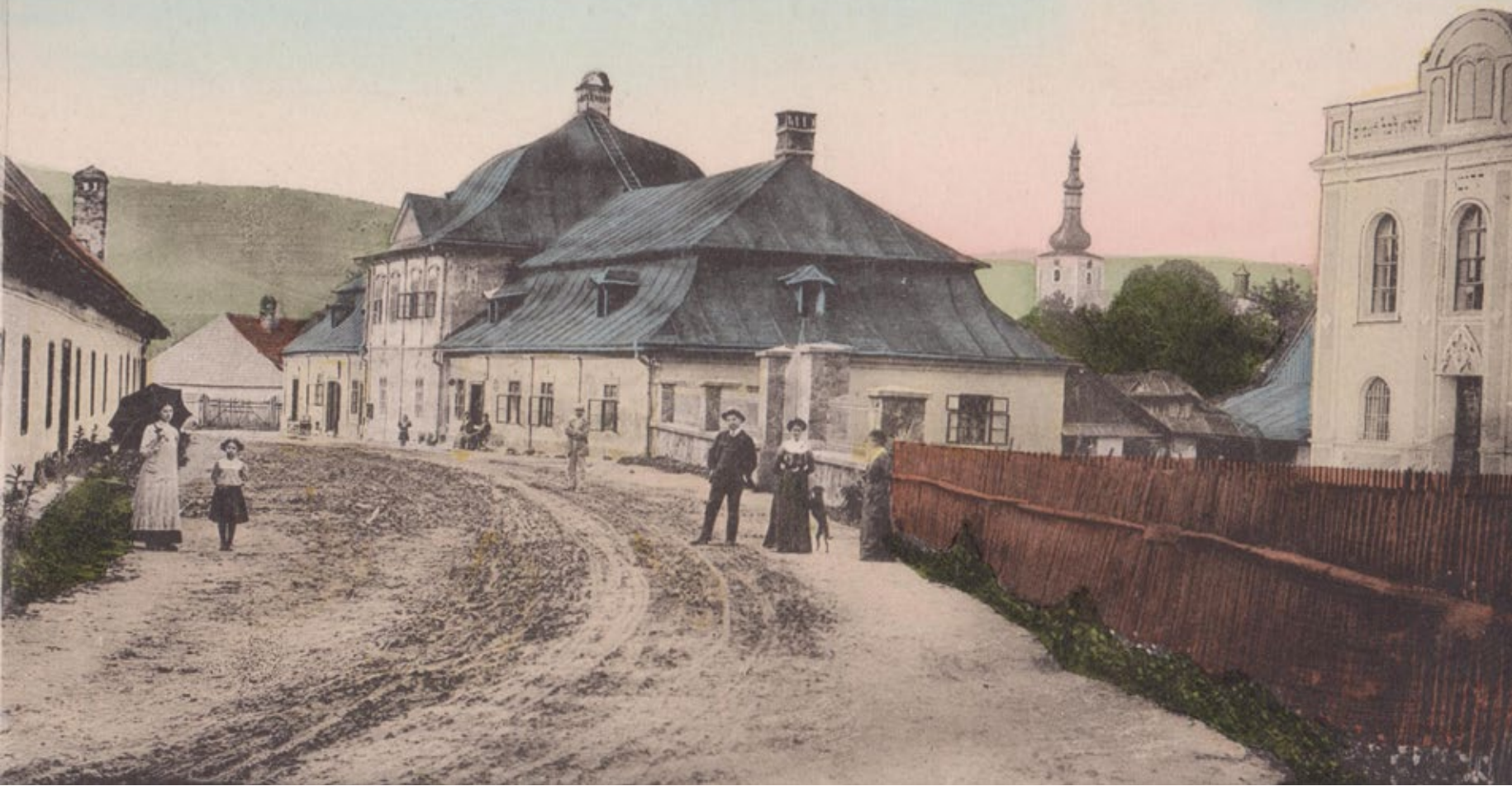
The construction of the Čadca–Makov railway line was an important factor contributing to economic development and increased mobility for the residents. In April 1913, the Ministry of Commerce issued a license for the construction of a 27-kilometre long railway line which finally became operational on 9 July, 1914. The railway made it easier to travel in search of jobs. More and more citizens began to leave Turzovka in search of work in the USA, the Lower Hungary and other European countries. Tinkers were the most numerous group of emigrants who practised their trade in what is now Poland, Russia, the Czech Republic, Germany, etc. In the late 19th century, test drilling was carried out in Turzovka-Korňa in search of oil deposits.

PL

We wrześniu 1849 r. powstały w województwie trenczańskim nowe powiaty. Jeden z nich utworzono także w Turzovce, na jego czele stali dwaj urzędnicy niższej rangi. Po rewolucji Turzovka stała się częścią Trenčianskiej żupy (województwa). Od roku 1856 do roku 1862, a następnie od 1 stycznia 1872 należała do powiatu ziemskiego Čadca. Mniej więcej na początku lat 70. XIX wieku powstał w Turzovce Obvodný notársky úrad (*Okresowy Urząd Notarialny*) również dla miejscowości Podvysoká i Olešná. W 1870 roku zaczął działać we wsi urząd pocztowy. Od 1895 roku wieś była zalicza do tzw. dużych miejscowości. W roku 1869 liczyła 6 377 mieszkańców, ale w 1900 roku ich liczba wzrosła już do 7 961 osób.

W drugiej połowie XIX wieku organizowano w Turzovce niedzielne targi, znajdował się tu areszt gminny, w 1889 roku powstała lodownia, a od roku 1904 działała stacja telegrafu. Zbudowano kilka szkół. W tym czasie powstało wiele lokalnych stowarzyszeń – Klub Czytelniczy, oddział Towarzystwa św. Wojciecha, w 1878 roku zaczęły powstawać załóżki jeszcze nieformalnej ochotniczej straży pożarnej, która oficjalnie zawiązała się w 1890 roku.

Ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego i zwiększenia mobilności mieszkańców było zbudowanie linii kolejowej Čadca – Makov. Ministerstwo Handlu wydało koncesję na budowę liczącej 27 km linii w kwietniu 1913 r., a 9 lipca 1914 r. oddano ją do użytku. Kolej umożliwiła łatwiejsze podróżowanie w poszukiwaniu pracy. Coraz więcej mieszkańców Turzovki wyjeżdżało w poszukiwaniu pracy do USA, na Dolne Węgry, ale także do innych krajów Europy. Przede wszystkim druciarze rozwijali swoją działalność na terenach obecnej Polski, Rosji, Czech, Niemiec itp. Pod koniec XIX wieku wykonano w Turzovce-Korni próbne odwierty, by sprawdzić złoża ropy naftowej.

Turzófalva látképe.

Hostinec Politzer na pohľadnici z roku 1910. Po vzniku Česko-Slovenska sa v ňom uskutočnila smutne známa rabovačka (Súkromná zbierka)

EN Inn Politzer on the postcard from 1910. The building was plundered after the 1918 (private collection)

PL Zajazd Politzer na widokówce z 1910 roku. Po powstaniu Czechosłowacji budynek zrabowano (zbiory prywatne)

Prvá svetová vojna

Udalosť, ktorá ovplyvnila životy miliónov ľudí po celom svete. Obyvatelia Turzovky rukovali najčastejšie do 71. pešieho pluku v Trenčíne, ktorý bol nazývaný aj drotársky. V prvých mesiacoch vojny bolo do pluku povolaných okolo 16 000 vojakov. Pluk bol zaradený najskôr do bojov na ruskom fronte, od novembra 1916 bol presunutý na taliansky front. Na sklonku vojny vypukla v srbskom Kragujevaci najväčšia vzbura v rakúsko-uhorskej armáde, jej účastníkmi boli práve príslušníci 71. pešieho pluku. Vzbura trvala niekoľko dní, kým bola potlačená. Jej účastníci boli odsúdení na dlhoročné tresty a 44 boli odsúdení na smrť zastrelením. Medzi nimi bol aj František Ďurkač z Turzovky-Korne a ďalší Kysučania z Olešnej, Zákopčia, Zborova, Riečnica či Krásna nad Kysucou. Pri farskom kostole bol v 20. rokoch minulého storočia postavený pomník padlým v prvej svetovej vojne. Z Turzovky v nej zahynulo okolo 500 mužov, mnohí boli nezvestní, mnohí zmrzačení a postihnutí do konca života.

EN

World War I

The Great War was a tragic event which affected the lives of millions around the world. Most of the soldiers from Turzovka served in the 71st Infantry Regiment in Trenčín, commonly called the Tinkers' Regiment, which received about 16,000 new soldiers in the first months of the War. Initially, the regiment fought on the Russian front, until it was transferred to Italy in November of 1916. Towards the end of the War, the Serbian town of Kragujevac witnessed the largest mutiny in the Austro-Hungarian army, which was staged by the soldiers of the 71st Infantry Regiment. The rebellion lasted for several days before it was suppressed. The mutineers received long prison sentences and 44 of them were sentenced to death by shooting. Among them were František Ďurkač from Turzovka-Korna and citizens of other villages in Kysuce including Olešná, Zákopč, Zborová, Riečnica and Krásna nad Kysucou. A monument to the fallen in the First World War was erected near the Parish Church in Turzovka in the 1920s. The War claimed the lives of about 500 men from Turzovka. Many others were lost, maimed or disabled for the rest of their lives.

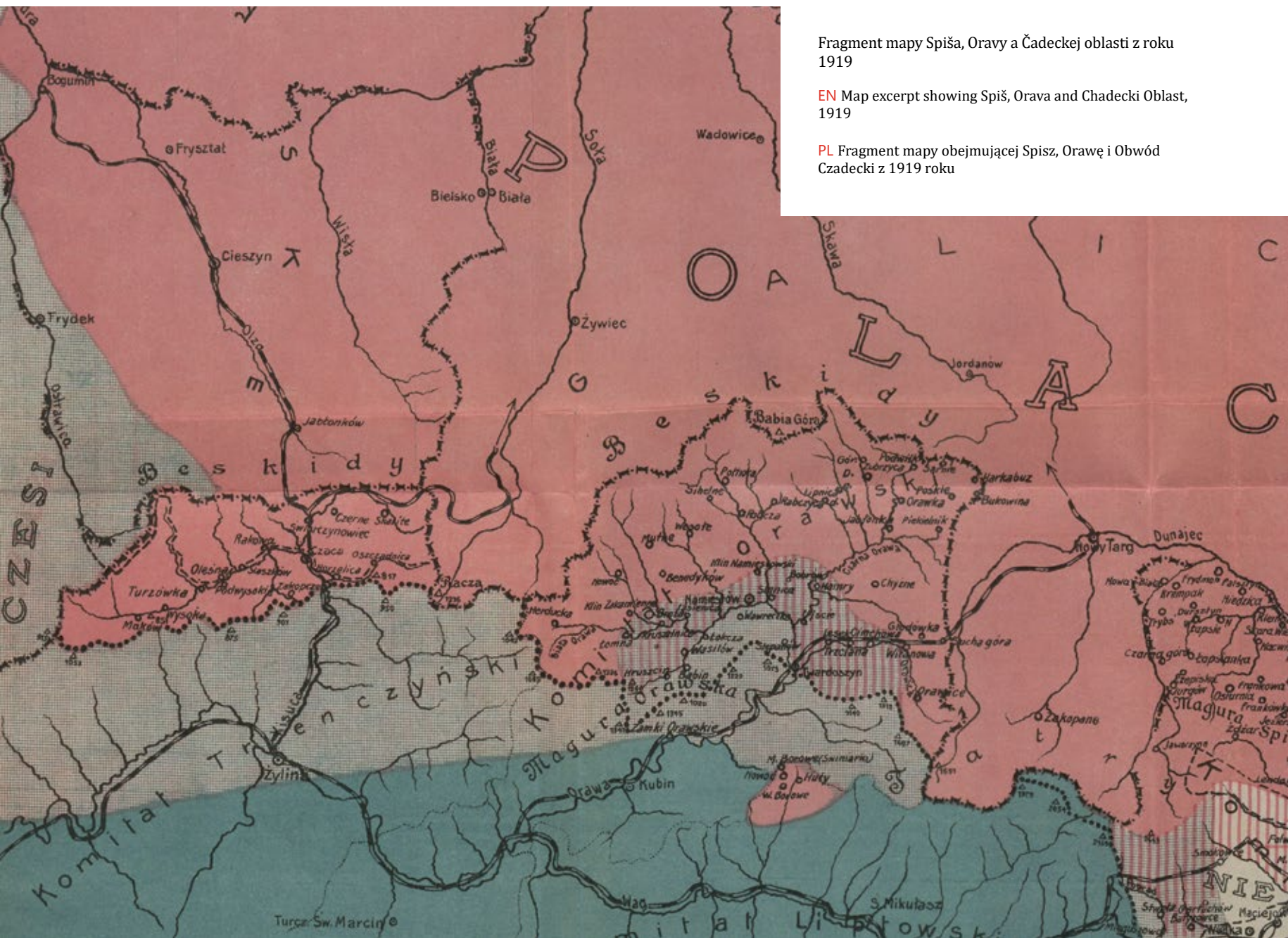
PL

Pierwsza wojna światowa

Wydarzenie, które miało wpływ na losy milionów ludzi na całym świecie. Mieszkańcy Turzovki najczęściej służyli w 71. pułku piechoty w Trenčínie, który był też nazywany druciarskim pułkiem. W pierwszych miesiącach wojny zostało do niego powołanych około 16 000 żołnierzy. Pułk najpierw brał udział w walkach na rosyjskim froncie, a od listopada 1916 r. został przeniesiony na front włoski. Pod koniec wojny w serbskim Kragujevacu wybuchł największy bunt w austro-węgierskiej armii, w którym wzięli udział właśnie żołnierze 71. pułku piechoty. Bunt trwał kilka dni po czym został stłumiony. Jego uczestnicy zostali skazani na kary długoletniego więzienia, a 44 z nich skazano na śmierć przez rozstrzelanie. Był wśród nich również František Ďurkač z Turzovki-Korni i inni mieszkańcy Kysuc: z Olešnej Zákopčia, Zborova, Riečnicy oraz Krásna nad Kysucą. Koło kościoła parafialnego w latach 20. ubiegłego wieku postawiono pomnik poległym w pierwszej wojnie światowej. Zginęło w niej około 500 mężczyzn z Turzovki, liczni zaginęli, wielu zostało kalekami lub niepełnosprawnymi do końca życia.

Medzivojnové obdobie

Po skončení prvej svetovej vojny sa územie Slovenska v rámci nového usporiadania Európy pripojilo k novovznikajúcemu štátu - Česko-Slovensku. Turzovka bola začlenená do Trenčianskej župy, od roku 1923 do Považskej župy. Od roku 1928, keď župné zriadenie zaniklo, bola súčasťou Slovenskej krajiny. V rámci župy i krajiny bola súčasťou čadčianskeho okresu. Obec mala vlastnú samosprávu s voleným starostom na štyri roky, obecné zastupiteľstvo pozostávalo z 36 poslancov, spomedzi ktorých sa volila 12-členná obecná rada.

Fragment mapy Spiša, Oravy a Čadeckej oblasti z roku 1919

EN Map excerpt showing Spiš, Orava and Chadecki Oblast, 1919

PL Fragment mapy obejmującej Spisz, Orawę i Obwód Czadecki z 1919 roku

EN

Interwar period

As part of the new division of Europe after the end of the Great War, the territory of Slovakia was incorporated into the newly emerged state of Czechoslovakia. Turzovka found itself first in *Trenčianska župa* (the Province of Trenčan), and then in 1923 in *Považská župa* (the Province of Považie). Following the dissolution of the provinces in 1928, it became a part of *Slovenská krajina* (Land of Slovakia), although it still belonged to the District of Čadca. The village had its local government with the mayor elected for a period of four years. There were 36 members of the village council including a board of twelve.

PL

Okres międzywojenny

Po zakończeniu pierwszej wojny światowej terytorium Słowacji w ramach nowego podziału Europy zostało włączone do nowopowstającego państwa – Czechosłowacji. Turzovka znalazła się w Trenčianskiej żupie (województwie), a od 1923 roku należała do Považskiej żupy (województwa Doliny Wagu). Od 1928 roku, w którym zlikwidowano żupy, stała się częścią Kraju Słowackiego. Ciągłe jednak należała do powiatu w Čadcy. Miejscowość miała własny samorząd z wybieranym na cztery lata wójtem, w radzie gminy zasiadało 36 radnych, spośród których wybierano dwunastoosobowy zarząd.

Na základe sčítania obyvateľstva z roku 1920 žilo v Turzovke 8006 obyvateľov, v roku 1938 to bolo už 11 030 ľudí v 1634 domoch. V januári 1927 bolo založené Úverové družstvo, ktorého úlohou bolo viesť svojich členov k sporivosti a poskytovať pôžičky potrebné k vykonávaniu hospodárenia alebo živnosti. V zamestnaní obyvateľstva naďalej pretrvávalo spracovanie dreva, časť obyvateľstva odchádzala za prácou na Ostravsko či ako sezónni pracovníci na južné Slovensko. Menšia časť našla uplatnenie na železnici, alebo sa venovala drobnému obchodu či remeslu. V medzivojnovom období mala Turzovka 45 obchodníkov so zmiešaným tovarom, troch obchodníkov s drevom, 11 obchodníkov s maslom a vajcami, štyroch s dobytkom a troch podomových predajcov. V obci bolo 22 krčiem, turistický hotel Barón a Hoffmanov hotel. Z remeselníkov boli najviac zastúpení tesári (14), stolári (5), krajčíri (6), obuvníci (4), kováči (7), mäsiari (4), zámočníci (2), holiči (3), po jednom povrazníkovi, fotografovi, sedlárovi, sklárovi a hrnčiarovi. V roku 1933 vznikla likérka Hviezda, v roku 1938 firma Cisárik a spol. zameraná na obchod s drevom. V roku 1921 sa v doline Korňa začalo s opätovnými vrtmi a čerpaním ropy, v roku 1928 sa začalo aj s vrtmi v Predmieri. Postupne sa ťažba ukázala ako nerentabilná, a tak po pokusných vrtoch boli práce zastavené. V roku 1932 bol v obci postavený sociálny dom nazvaný Útulňa svätého Jozefa, ktorý poskytoval podporu starším, chudobným ľuďom, ale aj deťom či sirotám. V roku 1938 bol predaný cyrilo-metodskej reholi v Brne.

EN

The population of Turzovka stood at 8,006 in 1920 and grew to 11,030 living in 1,634 households in 1938. January 1927 saw the foundation of Úverové Družstvo (Credit Cooperative), which provided guidance on saving options, as well as offering loans necessary for running agricultural or business activities. Woodworking continued as the most popular profession, although some residents sought work in Ostrava Basin or seasonal jobs in southern Slovakia. Some found employment in the railway business, others worked in small retail or practised crafts. During the interwar period, there were 45 traders selling various goods in Turzovka – three of them sold wood, 11 traded butter and eggs, 4 dealt with cattle, and 3 worked as peddlers. The village had 22 inns, the Baron Tourist Hotel and the Hoffman Hotel. The local craftsmen included carpenters (14), cabinet makers (5), tailors (6), shoemakers (4), blacksmiths (7), butchers (4), locksmiths (2), hairdressers (3), as well as a rope maker, a photographer, a saddler, a glazier and a potter. 1933 saw the establishment of the Hviezda Liqueur Factory, and 1938 marked the opening of the Cisárik a spol. – a company dealing in wood trading. Drilling for oil was resumed in the Valley of Korňa in 1921, and new oil wells were built in Predmier in 1928. Unfortunately, the extraction turned out to be unprofitable, and the works were stopped after a few trial drills. In 1932, a nursing home called Útulňa svätého Jozefa (St. Joseph's Poorhouse) was built to provide care to the poor and elderly, as well as to orphaned children. In 1938, the poorhouse was handed over to the Order of Cyril and Methodius in Brno.

PL

Zgodnie ze spisem powszechnym z 1920 roku w Turzovce mieszkało 8 006 osób, w 1938 roku liczyła już 11 030 mieszkańców i 1 634 domy. W styczniu 1927 założono Úverové družstvo (*Spółdzielnię Kredytową*), która miała uczyć swoich członków jak oszczędzać oraz udzielać im pożyczek niezbędnych do prowadzenia działalności rolniczej lub gospodarczej. Ludność nadal zajmowała się obróbką drewna, a część mieszkańców wyjeżdżała za pracą do Zagłębia Ostrawskiego lub jako pracownicy sezonowi na południe Słowacji. Niektórzy znaleźli zatrudnienie na kolei albo zajmowali się drobnym handlem i rzemiosłem. W okresie międzywojennym w Turzovce mieszkało 45 handlowców sprzedających towary różne, trzech zajmujących się sprzedażą drewna, 11 sprzedają masła i jaj, czterech bydła, a trzech było domokrężnymi handlarzami. We wsi działały 22 karczmy, hotel turystyczny Barón i hotel Hoffmana. Z rzemieślników najwięcej było tu cieśli (14), stolarzy (5), krawców (6), szewców (4), kowali (7), rzeźników (4), ślusarzy (2), fryzjerów (3), po jednym powroźniku, fotografie, siodlarzu, szklarzu i garncarzu. W 1933 roku powstała wytwórnia likierów Hviezda, a w 1938 roku firma Cisárik a spol. zajmująca się handlem drewnem. W 1921 roku w dolinie Korní ponownie wykonano odwierty i zaczęto wydobywać ropę, w 1928 r. wykonano odwierty także w Predmierze. Niestety wydobywanie okazało się nieopłacalne, więc po wykonaniu próbnym odwiertów prace przerwano. W 1932 roku zbudowano dom opieki nazwany Útulňa svätého Jozefa (*Przytułkiem św. Józefa*), który zapewniał opiekę starszym i biednym ludziom, ale także dzieciom oraz sierotom. W 1938 roku został on przekazany zakonowi Cyryla i Metodego w Brnie.

◀ Kostolná ulica, 20. roky 20. storočia (Súkromná zbierka)

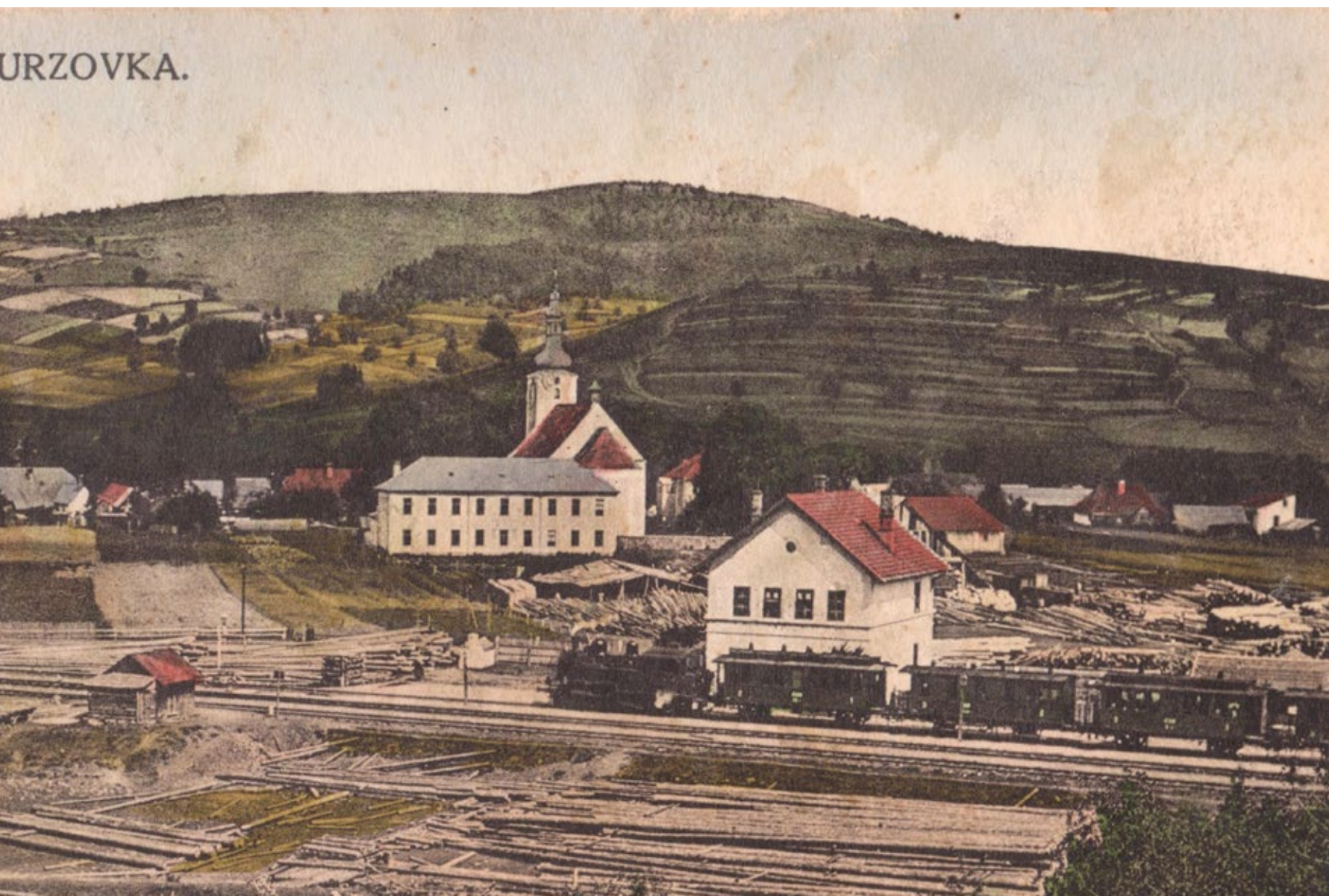
EN Kostolná ulica. 1920s (private collection)

PL Ulica Kościelna, lata 20. XX wieku (kolekcja prywatna)

V popredí železnica, v pozadí farská kostol a škola, 20. roky 20. storočia (Súkromná zbierka)

EN Railway line in the foreground, parish church and school in the background, 1920s

PL Na pierwszym planie linia kolejowa, w tle kościół parafialny i szkoła, lata 20. XX wieku

Napriek rôznym hospodárskym, sociálnym problémom dokázali v Turzovke aj v tomto období rozvíjať školstvo, kultúru i spolkovú činnosť. Boli postavené alebo obnovené viaceré školy, v obci fungovalo tu kino, divadlo a svoju činnosť vyvíjali viaceré spolky. Miestny odbor MS, Jednota Orla, Športový klub, dobrovoľní hasiči, pobočka Charity, Čs. červeného kríža, včelársky spolok, Spolok sv. Vojtecha, atď.

EN

Despite various economic and social problems at the time, the citizens of Turzovka continued to develop educational, cultural and social activities. Several schools were built or renovated, there was a cinema and a theatre operating in the village, as well as a number of associations, including: the local branch of *Matica Slovenská* (Slovakian Motherland), *Jednota Orla* (Eagle Society), a sports club, fire brigade, local branches of Caritas Internationalis and the Czechoslovakian Red Cross, Beekeepers' Association, St. Adalbert's Association, etc.

PL

Pomimo rôznych problémów gospodarczy i społecznych mieszkańcy Turzovki również w tym czasie rozwijali szkolnictwo, kulturę oraz działalność stowarzyszeń. Zbudowano lub wyremontowano kilka szkół, we wsi działało kino, teatr. Swoją działalność rozwijały liczne stowarzyszenia, do których należały: miejscowy oddział MS (*Matice Slovenskej – Macierzy Słowackiej*), Jednota Orla (*Towarzystwo Orzeł*), Klub Sportowy, Ochotnicza Straż Pożarna, oddział Charity (*Caritasu*), Czeskosłowackie Czerwony Krzyż, Stowarzyszenie Pszczelarzy, Towarzystwo św. Wojciecha itd.

1

1 Školy v jednotlivých častiach obce, 30. roky 20. storočia (Mestské múzeum K. Točička)

EN Village schools, 1930s (The K. Točičk Municipal Museum)

PL Szkoły w różnych częściach wsi, lata 30. XX wieku (Muzeum Miejskie im. K. Točička)

2 Kostol a farská budova na pohľadnici z roku 1931 (Súkromná zbierka)

EN Parish Church in a 1931 postcard (private collection)

PL Kościół parafialny na widokówce z roku 1931 (kolekcja prywatna)

2

3 Pohľad na centrum Turzovky, 30. roky 20. storočia (Mestské múzeum K. Točička)

EN Sight on the central part of Turzovka, 1930s (The K. Točičk Municipal Museum)

PL Widok na centrum Turzovki, lata 30. XX wieku (zbiory Muzeum miejskiego im. K. Točička)

4 Pomník padlým Turzovčanom v prvej svetovej vojne pri farskom kostole. Národná kultúrna pamiatka z roku 1922 (Archív Pamiatkového úradu Bratislava)

EN Monument outside the Parish Church to the people of Turzovka fallen in the First World War. National Cultural Monument of the year 1922 (Statistical Office Archives in Bratislava)

PL Pomnik poległych mieszkańców Turzovki w czasie I wojny światowej z 1922 roku, Narodowy Zabytek Kultury

3

5 Židovská synagóga v Turzovke v roku 1919 (Archív Pamiatkového úradu Bratislava)

EN Synagogue in Turzovka in 1919

PL Synagoga w Turzowce, 1919 r. (Archiwum Urzędu Statystycznego w Bratysławie)

4

5

Druhá svetová vojna

Dňa 14. marca 1939 bol vyhlásený Slovenský štát (po prijatí ústavy v júli 1939 Slovenská republika). Od januára 1940 boli opäť na Slovensku zavedené župy, Turzovka patrila do Trenčianskej. V tom istom období župný úrad rozpustil obecné zastupiteľstvá, rady a vymenoval vládneho komisára s poradným zborom. V Turzovke sa ním stal Ján Chudej. Funkcia vládneho komisára bola zrušená v máji 1944 a do života boli uvedené národné výbory. V obci fungovala Hlinkova garda (HG). V septembri 1940 prijal slovenský snem ústavný zákon o arizácii židovských majetkov. Oveľa tragickejšie boli transporty Židov, ktoré na Slovensku začali v roku 1942. V Turzovke žila početná židovská komunita, z Turzovky bolo deportovaných viac než 70 osôb (ide len o počet zistených, skutočný počet mohol byť vyšší). Počas vojnového obdobia došlo k niektorých investičným akciám, reguláciám potokov i rieky Kysuce, stavbe niektorých obecných ciest, mostov atď.

Prvé akcie ilegálneho charakteru sú v obci doložené v roku 1940. Hnutie rozširovalo po kysuckej doline letáky. Neskôr sa v Turzovke vydával ilegálny časopis Hlas ľudu. Ilegálne hnutie naberalo na sile a rozširovalo sa postupne, najmä v priebehu roka 1944. V júli 1944 tu vznikol ilegálny Revolučný národný výbor. Ilegálni pracovníci sa pripojili k SNP. Obyvateľstvo bolo nútené zásobovať nemecké vojsko, ubytované v obci. Po potlačení povstania prechádzali cez Turzovku ďalšie nemecké jednotky z protektorátu. Pre svoje účely zabrali viaceré budovy (meštiansku školu, Útulňu sv. Jozefa). Tragická udalosť sa odohrala v osade Semeteš, kde nacisti popravili 21 mužov z osady a 16 domov úplne vypálili ako odvetu za nastraženú mínu, ktorú však nastražili v lesoch sa skrývajúci partizáni. Na začiatku mája dorazili boje aj na územie Turzovky. Prvé sovietske jednotky prechádzali z Dlhej cez Smrečník a na Vyšný Koniec. Dňa 2. mája 1945 bola obec oslobodená. Druhý svetový konflikt si, okrem spomínaných Židov, vyžiadala ďalších vyše 70 obetí (zistený počet nemusí byť definitívny). Pamätná tabuľa na pomníku pri farskom kostole zachytáva len menšiu časť z nich.

EN

World War II

14 March, 1939 marked the proclamation the Slovak State, which was renamed the Slovak Republic in July of the same year, after the adoption of a constitution. In January 1940, the administrative division into *župy* (provinces) was reintroduced in Slovakia. Once again, Turzovka became a part of Trenčianska župa. At the same time, many village councils were dissolved and replaced by government commissioners and their advisory committees who had been appointed by the provincial authorities. The commissioner of Turzovka was Ján Chudej until May 1944 when government commissioners were replaced by national committees. The Hlinka Guard, which was a fascist militia, also operated in Turzovka. In September 1940, the Slovak Constitutional Parliament passed the law on the Aryanization of Jewish properties. Yet, much more tragic were the deportations of Slovak Jews, which began in 1942. More than 70 people are officially confirmed to have been deported from Turzovka which had a large Jewish community, but the actual number could have been much higher. The war also brought several investments in Turzovka including the regulation of the river Kysuca and construction of a number of public roads and bridges.

Official records contain information about the emergence of a resistance movement which became operational in Turzovka in 1940. First, there were leaflets, then the illegal magazine *Hlas ľudu* (Voice of the People). As the resistance movement grew stronger, it gathered more members, especially in 1944. In July 1944, an illegal Revolutionary National Committee was established, whose members joined the Slovak National Uprising. Residents of Turzovka were forced to provide food to the German army which had been stationed in the village. After the suppression of the uprising, more German units from the Protectorate of Bohemia and Moravia passed through Turzovka and requisitioned a number of buildings, including the school and St. Joseph's Poorhouse. The Nazis executed 21 men and burned down 16 houses in the village of Semeteš in retaliation for a landmine planted by a group of partisans. The armed conflict finally reached Turzovka in early May. The first Soviet units marched from Dlhá through Smrečník to Vyšný Koniec. The village was liberated on 2 May, 1945. In addition to the Jewish population, the Second World War claimed the lives of more than 70 citizens of Turzovka – the exact number is still unknown. Outside the Parish Church stands a monument with a commemorative plaque which lists fewer than a half of the victims.

PL

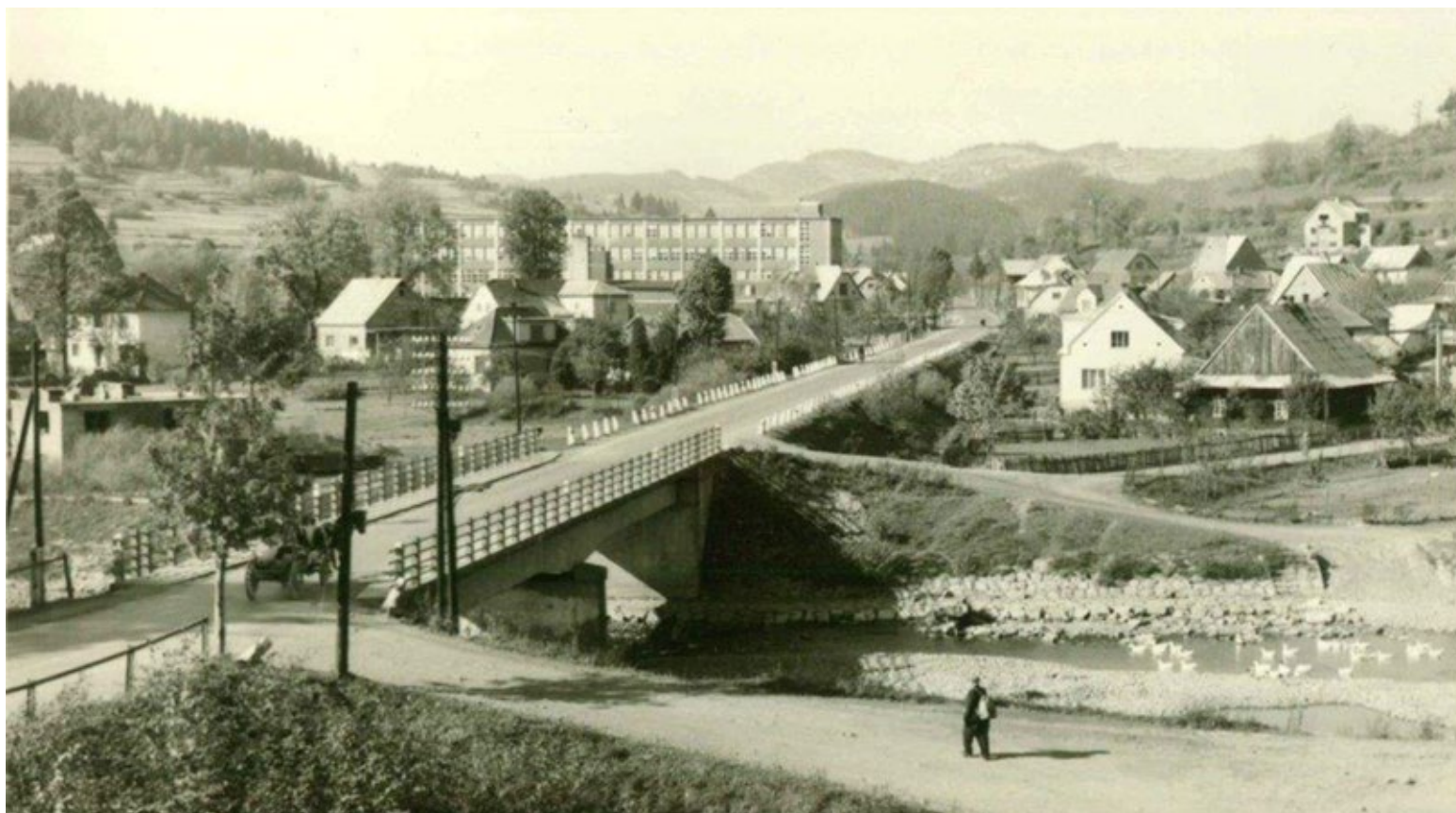
Druga wojna światowa

14 marca 1939 r. zostało proklamowane słowackie państwo, a po przyjęciu konstytucji w lipcu 1939 r. Republika Słowacka. Od stycznia 1940 r. ponownie wprowadzono na Słowacji podział administracyjny na żupy (odpowiedniki województw), Turzovka znowu należała do Trenčianskiej żupy. W tym samym czasie rozwiązano rady gmin, a na ich miejsce wprowadzono mianowanych przez władze wojewódzkie komisarzy rządowych z komitetami doradczymi. W Turzovce komisarzem został Ján Chudej. Funkcję komisarza rządowego zlikwidowano w maju 1944 r., po wprowadzeniu komitetów narodowych. W Turzovce działała również Hlinkova garda (Gwardia Hlinki). We wrześniu 1940 r. słowacki sejm konstytucyjny przyjął ustawę o aryacji majątków żydowskich. O wiele tragiczniejsze były jednak deportacje Żydów, które na Słowacji zaczęły się w 1942 roku. W Turzovce mieszkała liczna społeczność żydowska, deportowano stąd ponad 70 osób (ta liczba została potwierdzona w dokumentach, ale w rzeczywistości mogło to być więcej osób). W czasie wojny przeprowadzono kilka inwestycji, uregulowano potoki i rzekę Kysucę, zbudowano kilka dróg gminnych, mostów itd.

W dokumentach znajdują się informacje o pierwszych akcjach ruchu oporu na terenie gminy, które miały miejsce w 1940 roku. Polegały one początkowo na kolportowaniu ulotek, później zaczęto w Turzovce wydawać nielegalne czasopismo „Hlas ľudu” (*Głos Ludu*). Ruch oporu rósł w siłę i miał coraz więcej członków, przede wszystkim w 1944 r. W lipcu 1944 r. powstał tu nielegalny Rewolucyjny Komitet Narodowy, którego członkowie przyłączyli się do słowackiego powstania narodowego. Mieszkańcy natomiast byli zmuszeni do zaopatrywania niemieckiego wojska, które stacjonowało we wsi. Po stłumieniu powstania przechodziły przez Turzovkę kolejne jednostki niemieckie z Protektoratu Czech i Moraw. Zajęły one na swoje cele kilka budynków (szkołę mieszczańską, Przytułek św. Józefa). Tragiczne wydarzenie rozegrało się w osadzie Semeteš, gdzie naziści stracili 21 mężczyzn i całkowicie spalili 16 domów w odwecie za minę, którą podłożyli kryjący się w lasach partyzanci. Na początku maja walki zaczęły się również na terenie Turzovki. Pierwsze radzieckie jednostki przeszły z Dlhej przez Smrečník do części Vyšný Koniec. 2 maja 1945 r. miejscowość została wyzwolona. Druga wojna światowa, poza wspomnianymi już Żydami, pochłonęła ponad 70 innych ofiar, do dziś nie znamy ich ostatecznej liczby. Na tablicy pamiątkowej znajdującej się na pomniku przy kościele parafialnym nie wymieniono nawet połowy z nich.

Moderné obdobie

Miestny národný výbor bol v Turzovke vytvorený 3. mája 1945. Politické zmeny v roku 1948 znamenali, že sa k moci dostal systém jednej strany. Postupne sa začalo so socializáciou súkromného sektora, znárodňovaním, jednotným plánovaním, ale na druhej strane aj so zastráňovaním a postihovaním odporcov režimu a ateizáciou spoločnosti. Dôležitým dátumom bol 16. máj 1954, keď sa konali voľby do národných výborov a Turzovka bola rozdelená na štyri samostatné obce. Začiatkom 50. rokov minulého storočia bola najväčšou obcou vo vtedajšej ČSR. Mala takmer 14 000 obyvateľov a plocha jej územia bola 127 km². Hoci pôvodný návrh počítal so vznikom až 10 obcí, napokon sa z Turzovky vyčlenili obce Dlhá nad Kysucou, Korňa a Klokočov. Približne v polovici 60. rokov vznikali snahy o získanie charakteru mesta pre Turzovku. Prvá žiadosť predstaviteľov Turzovky z roku 1965 ešte podporená nebola, ale v závere roka 1967 Stredoslovenský krajský národný výbor v Banskej Bystrici rozhodol o udelení charakteru mestského národného výboru s účinnosťou od 1. 1. 1968. Turzovka sa stala mestom.

EN

Post-war period

The National Committee of Turzovka was established on 3 May, 1945. The changes of 1948 introduced a single-party political system. This resulted in a gradual socialization of the public sector, nationalization, central planning, intimidation and persecution of opponents of the regime, and statewide atheism. As a result of the local elections on 16 May 1954, Turzovka was divided into four villages. Before the division, in the early 1950s, Turzovka had been the largest village in Czechoslovakia with a population of nearly 14,000 and an area of 127km². Although it had been initially planned to divide Turzovka into 10 small villages, the authorities finally settled for the establishment of three additional villages within the original area of Turzovka: Dlhá nad Kysucou, Korňa and Klokočov. In the mid 1960s, efforts were made to give Turzovka a town status. For the first time, representatives of Turzovka submitted such a request in 1965, but it was not approved until the end of 1967. Eventually, the Central Slovakian Committee in Banská Bystrica decided to grant town rights to Turzovka, effective from 1 January, 1968.

PL

Czasy powojenne

Komitet Narodowy powstał w Turzovce 3 maja 1945 r. Zmiany polityczne, które nastąpiły w 1948 r. oznaczały, że zaczął obowiązywać system rządów jednej partii. Zaczęło się stopniowe uspołecznianie sektora publicznego, nacjonalizacja, centralne planowanie, a równocześnie zastraszenie i prześladowanie przeciwników reżimu oraz ateizacja społeczeństwa. Ważną datą był dzień 16 maja 1954 r., w którym odbywały się wybory do komitetów narodowych, a Turzovkę podzielono na cztery różne miejscowości. Przed tym podziałem, na początku lat 50. ubiegłego wieku była największą wsią w ówczesnej Czechosłowacji. Miała prawie 14 000 mieszkańców i powierzchnię 127 km². Choć pierwotnie planowano podzielenie Turzovki na 10 miejscowości, to ostatecznie wydzielono z niej takie wsie jak: Dlhá nad Kysucou, Korňa i Klokočov. Mniej więcej w połowie lat 60. rozpoczęto starania o nadanie Turzovce statusu miasta. Po raz pierwszy przedstawiciele Turzovki złożyli taki wniosek w 1965 roku, lecz nie uzyskał on akceptacji, dopiero pod koniec 1967 r. Stredoslovenský krajský národný výbor (*Środkowosłowacki Wojewódzki Komitet Narodowy*) w Banskej Bystrici wydał decyzję o nadaniu Turzovce praw miejskich, która weszła w życie od 01.01.1968 r.

Plenárne zasadnutie Stredoslovenského krajského národného výboru v Banskej Bystrici podľa § 13 ods 3 zák.č. 65/1960 Zb. uznesením zo dňa 20. decembra 1967, číslo 22 určuje pre obec

TURZOVKA

charakter **mestského** národného výboru s účinnosťou od 1. januára 1968

Dr. M. J. ...
tajomník S KNV

Predseda S KNV

Náboženské dejiny, farnosť

Zemepán Juraj Turzo už v privilegii z roku 1602 zaviazal osadníkov, aby si čo najskôr postavili kostol a faru. Pre tento účel im prostredníctvom listiny vyhradil pozemky vo veľkosti dvoch hospodárskych usadlostí. Turzovčania si kostol postavili v roku 1614 a o rok neskôr už do obce prišiel prvý kňaz. Keďže Turzo bol evanjelikom, aj pôvodná farnosť bola evanjelická. Prvý kostol bol jednoduchou drevenou stavbou, do ktorého venoval zemepán zvon (dodnes zachovaný). Na Bytčianskom panstve na pozvanie Mikuláša Esterháziho pôsobila jezuitská misia, ktorá sa dostala aj na Kysuce. Pravdepodobne pod jej vplyvom získali do užívania turzovský kostol miestni katolíci a kostol bol zasvätený sv. Alžbete. Po povstaní Juraja Rákociho získali kostol opäť evanjelici a definitívne jeho vlastníctvo prešlo do rúk katolíkov v roku 1673. Prvý drevený kostol bol v roku 1692 nahradený novým dreveným kostolom bez veže. V roku 1728 bol postavený prvý murovaný kostol a došlo i k zmene patrocínia – sv. Alžbetu nahradila Nanebovzatá Panna Márie. Ako sa nedlho po stavbe ukázalo, nový kostol kapacitne nevyhovoval potrebám rozsiahlej farnosti, z tohto dôvodu sa farníci za finančnej i materiálnej pomoci Bytčianskeho panstva rozhodli vybudovať nový murovaný chrám. Stalo sa tak medzi rokmi 1757 – 1759 a tento slúži farnosti až do súčasnosti. Kostol slávnostne konsekroval nitriansky diecézny biskup Jozef Vurum 10. augusta 1834.

EN

Parish and religion

In the privilege of 1602, the nobleman Juraj Turzo urged the settlers to build a church and vicarage. To this end, he designated a plot of land in the Act of Foundation, with an area corresponding to two rural farms. The people of Turzovka built a church in 1614, and a year later the first priest arrived in the village. The parish adopted Evangelicalism in line with Turzo's faith. The first church was a simple wooden structure with a bell funded by Turzo himself, which has survived to the present day. At the invitation of the Hungarian prince Nikolaus Esterházy, a Jesuit mission was established in the landed estate of Bytča. In all likelihood, it was the Jesuits, who also operated in Turzovka, that contributed to the passing of the church to local Catholics who renamed it St. Elizabeth's. After Rákóczi's War of Independence, the temple became the property of Evangelicals again, until it was ultimately returned to Catholics in 1673. The original building was replaced in 1692 by a new towerless church, also made of wood. In 1728, it was replaced by a brick structure and renamed the Church of the Ascension of the Mother of God. Soon after the construction was completed, the new temple turned out to be too small for the needs of the parish, and the decision was made to build a new, larger church. The construction works, which were co-financed by the landed estate of Bytča, were carried out in 1757-59, and the church has served the parish until the present day. On 10 August, 1834, the church was consecrated by Bishop Jozef Vurum from the Diocese of Nitra.

PL

Dzieje religijne, parafia

Możnowładca Juraj Turzo już w przywileju z 1602 roku zobowiązał osadników do tego, by jak najszybciej zbudowali kościół i plebanię. Na ten cel przeznaczył w wydany przez siebie akcie lokacyjnym działki o powierzchni odpowiadającej dwóm zagrodom. Mieszkańcy Turzovki zbudowali kościół w 1614 roku, a już w rok później przybył do wsi pierwszy ksiądz. Ponieważ Turzo był ewangelikiem, więc również parafia pierwotnie była ewangelicka. Pierwszy kościół był prostym drewnianym budynkiem, a możnowładca ufundował do niego dzwon, który zachował się do dnia dzisiejszego. W państwie bytčianskim na zaproszenie Mikuláša Esterházege powstała misja jezuitska, która swoją działalność prowadziła również na Kysucach. Prawdopodobnie pod jej wpływem kościół w Turzovce przeszedł w ręce miejscowych katolików jako kościół pod wezwaniem św. Elżbiety. Po powstaniu Rakoczego kościół ponownie stał się własnością ewangelików, ale ostatecznie przeszedł w ręce katolików w 1673 roku. Pierwszy drewniany kościół został zastąpiony w 1692 r. przez nowy drewniany kościół bez wieży. W roku 1728 został zbudowany pierwszy murowany kościół i zmieniono wówczas jego wezwanie, jego patronką nie była już św. Elżbieta lecz otrzymał wezwanie Wniebowstąpienia Matki Boskiej. Wkrótce po zakończeniu budowy okazało się, że nowy kościół jest za mały na potrzeby rozległej parafii, dlatego też parafianie postanowili zbudować, przy finansowym i materialnym wsparciu państwa bytčianskiego, nową świątynię. Powstała ona w latach 1757-1759 i służy parafii do dziś. 10 sierpnia 1834 r. kościół został uroczystie konsekrowany przez biskupa Jozefa Vuruma z diecezji w Nitrze.

K turzovskej farnosti spočiatku pomerne dlhé obdobie patrili len dve filiálky – Vysoká a Olešná. Táto organizácia potom platila až do roku 1772, keď bola vytvorená samostatná farnosť vo Vysokaj. Koncom 18. storočia bola k Turzovke ako filiálka pričlenená Podvysoká. Od začiatku 19. storočia patrili k farnosti aj obyvatelia vrchov v doline Dlhá – Divínska Dlhá, Dlhopoľská Dlhá a Neslušská Dlhá. Turzovská katolícka farnosť od svojho vzniku patrila do trenčianskeho archidiakonátu a od roku 1790 do čadčianskeho dekanátu. Od roku 1821 potom do žilinského archidiakonátu a v roku 1870 sa stala sídlom jedného z dekanátov Nitrianskej diecézy. V roku 1952 bol turzovský dekanát zrušený a farnosť opätovne patrila do dekanátu Čadca. Farnosť sa rozdelila v roku 1944, keď vznikla fara v Klokočove. Od roku 1958 sa Turzovka dostala do centra pozornosti veriacich i neveriacich ľudí na Slovensku i v zahraničí. Dôvodom boli údajne zjavenia Panny Márie lesníkovi Matúšovi Lašúti na hore Živčákova. Ľudia navštevujúci horu boli pod dozorom štátnej bezpečnosti. Po zmene režimu bola na Živčákovej postavená kaplnka a v niektorých filiálkach si veriaci postavili nové kostoly (Podvysoká, Korňa, Olešná-Potôčky, Turkov). V roku 2000 sa z turzovskej farnosti vyčlenila nová fara – Korňa, ku ktorej bola pričlenená aj Živčákova.

Významnou zmenou bolo zriadenie novej Žilinskej diecézy 14. februára 2008. Do jej štruktúr bola začlenená aj farnosť Turzovka. Zatiaľ poslednou zmenou bolo odčlenenie novej farnosti Podvysoká s filiálkou v Olešnej v roku 2015. Od 1. januára 2018 diecézny biskup v Turzovke po viac ako 60 rokoch zriadil (obnovil) turzovský dekanát, ktorý zahŕňa farnosti Makov, Vysoká nad Kysucou, Korňa, Klokočov, Turzovka, Podvysoká, Staškov a duchovnú správu na Živčákovej.

Interiér farského kostola, 30. roky 20. storočia (Mestské múzeum K. Točíka)

EN Parish Church interior (collection of the K. Točík Municipal Museum)

PL Wnętrze kościoła parafialnego, lata 30. XX w. (zbiory Muzeum miejskiego im. K. Točíka)

EN

For many years, the Parish of Turzovka had two filial churches – one in Vysoká and the other in Olešná. This arrangement was in effect until 1772, when an independent parish was established in Vysoká. Towards the end of the 18th century, the parish was expanded again, this time by the village of Podvysoká. From the early 19th century, the community also included the faithful from the villages of Divínska Dlhá, Dlhopoľská Dlhá and Neslušská Dlhá – all in the Dlhá Valley. Originally, the Catholic Parish of Turzovka was a part of the Archdiocese of Trenčian, until it was transferred to the Deanery of Čadca in 1790, then to the Archdiocese of Žilina in 1821, and afterwards, it became the seat of one of the deaneries in the Diocese of Nitra in 1870. In 1952, the Deanery of Turzovka was dissolved and the parish returned to the Deanery of Čadca. In 1944, the religious community of Turzovka was divided to make room for a new parish in Klokočov – a village which became the centre of attention in 1958 for both religious and non-religious Slovaks living abroad. This was due to the alleged sighting of the Virgin Mary on top of Mount Živčákova by the forester Matúš Lašút. The people visiting the mountain were closely observed by the Security Service. After the collapse of communism, a shrine was built on Mount Živčákova, and several new filial churches erected (in Podvysoká, Korňa, Olešná-Potôčky, and Turkov). In 2000, the Parish of Turzovka was divided again to enable the creation of a new parish in Korňa, which also covers Mount Živčákova.

14 February, 2008 saw the establishment of a new Diocese in Žilina which also includes Turzovka. Other recent changes include the separation of the new Parish of Podvysoká and its filial church in Olešná in 2015. Finally, on 1 January 2018, the Bishop of the Diocese of Žilina re-established the Deanery of Turzovka (after more than 60 years) which covers the parishes of Makov, Vysoká nad Kysucou, Korňa, Klokočov, Turzovka, Podvysoká, Staškov and the chaplaincy of Mount Živčákova.

PL

Do parafii w Turzovce dość długo należały dwie filie – Vysoká i Olešná. Taka organizacja parafii obowiązywała aż do roku 1772, kiedy powołano samodzielną parafię w Vysokiej. Pod koniec XVIII wieku została do Turzovki dołączona, jako filia, Podvysoká. Od początku XIX wieku należeli do tutejszej parafii także mieszkańcy gór w dolinie Dlhej: Divínska Dlhá, Dlhopoľská Dlhá i Neslušská Dlhá. Parafia katolicka w Turzovce na początku należała do Archidiecezji Trenčianskiej, a od roku 1790 do dekanatu w Čadcy. Od 1821 roku została włączona do Archidiecezji Žilinskiej, a w roku 1870 stała się siedzibą jednego z dekanatów Diecezji Nitrianskiej. W 1952 roku zlikwidowano dekanat w Turzovce i parafia ponownie należała do dekanatu w Čadcy. Parafia została podzielona w roku 1944, kiedy utworzono parafię w Klokočowie, która od 1958 roku znalazła się centrum uwagi wierzących i niewierzących na Słowacji oraz za granicą. Powodem tego były rzekome objawienia Matki Boskiej, jakie miał leśnik Matúš Lašút na górze Živčákova. Ludzie odwiedzający górę byli pod baczną obserwacją Urzędu Bezpieczeństwa. Po zmianie ustroju na Živčákovej zbudowano kaplicę, a w niektórych filiach wierni zbudowali nowe kościoły (Podvysoká, Korňa, Olešná-Potôčky, Turkov). W 2000 roku z parafii w Turzovce wydzielono nową parafię – Korňę, do której należy również Živčákova.

Ważną zmianą było powołanie 14 lutego 2008 r. nowej Diecezji Žilinskiej, w której strukturach znalazła się parafia Turzovka. Ostatnią z dotychczasowych zmian było odłączenie się w 2015 r. novej parafii Podvysoká z filią w Olešnej. Od 1 stycznia 2018 r. biskup Diecezji Žilinskiej ponownie po ponad 60 latach ustanowił (przywrócił) dekanat w Turzovce, do którego należą parafie: Makov, Vysoká nad Kysucou, Korňa, Klokočov, Turzovka, Podvysoká, Staškov i duszpasterstwo na Živčákovej.

Názov mesta

Turzovka dostala názov od svojho zakladateľa Juraja Turza. Hoci archivár Jozef Kočiš dával do súvisu pomenovanie Turzovky a narodenie Turzovho syna Imricha v roku 1598, skutočnosť je oveľa prozaickejšia. Turzove majetky na hornej Kysuci v oblasti Predmieru boli ohrozované budatínskymi valachmi. Poistil si ich založením novej obce a aby bolo zvyraznené, že ide o Turzovo územie, Turzov majetok, bola pôvodná osada Predmier nazvaná Turzovou obcou, skrátene Turzova, postupne Turzovka. Tento názov je v písomnostiach zaznamenaný v rôznych podobách, ktoré záviseli prevažne od toho, akej národnosti bol pisár, ktorý konkrétnu písomnosť zapisoval. Tak sa Turzovka spomína v roku 1598 ako *Thurzofalwa*, 1606 *Turzowa*, 1615 *Thurzowka*, 1664 *Turzowka*, 1702 *Turzovilla*, 1769 *Tursowka*, 1786 *Turczowka*, 1859 *Turzovka*, *Turzofalva*.

Obec však užívala paralelne aj svoj starý názov - Predmier, ktorý sa v prameňoch vyskytoval až do polovice 18. storočia, napr. 1580 *Predmér*, 1641 *Predmir*, 1681 *Předmiř*, 1786 *Predmirje*. Po svojom vzniku a v priebehu prvej polovice 17. storočia bola Turzovka dokonca nazývaná aj tretím názvom - Kysuca, napr. 1625 *Kysucz*.

EN

The name

Turzovka is named after its founder Juraj Turzo. The archivist Jozef Kočiš believed that the naming of the town might have been attributed to the birth of Juraj's son Imrich in 1598, but further research suggests a much more prosaic reason. When Turzo's estate in the Upper Kysuce region near Predmier came under considerable threat from Budatín Vlachs, he ordered the foundation of a new settlement which he decided to call Turzo's Village in order to emphasise that the land belongs to the Turzo family and thus prevent invasion. Soon, the name was shortened to Turzova, and finally, Turzovka. The name appears in various forms in different records, usually reflecting the nationality of the writer. Thus, we find *Thurzofalwa* in 1598, *Turzowa* in 1606, *Thurzowka* in 1615, *Turzowka* in 1664, *Turzovilla* in 1702, *Tursowka* in 1769, *Turczowka* in 1786, *Turzovka*, *Turzofalva* in 1859.

At the same time, the village also used its old name, Predmier, which appears in various versions in sources up to the mid-18th century, e.g. *Predmér* in 1580, *Predmir* in 1641, *Předmiř* in 1681, *Predmirje* in 1786. After the foundation of Turzovka, and well into the second half of the 17th century, the village even had a third name - Kysuca, appearing in 1625 as *Kysucz*.

PL

Nazwa miasta

Turzovka otrzymała swoją nazwę od nazwiska swojego założyciela Juraja Turzona. Choć archiwariusz Jozef Kočiš łączył nazwę Turzovki z urodzeniem się syna możnowładcy Imricha w 1598 roku, to rzeczywistość była o wiele bardziej prozaiczna. Ziemie Turzonów na Górnych Kysucach w okolicy Predmieru były zagrożone przez budatínskích Wołochów. Dlatego Juraj Turzo, chcąc się przed nimi zabezpieczyć polecił założyć nową osadę, a aby podkreślić, że jest to ziemia Turzonów i majątek Turzonów, dawna osada Predmier została nazwana Turzową wsią, w skrócie Turzova, a następnie Turzovka. Nazwa ta pojawia się w dokumentach w różnych formach, które najczęściej zależały to od tego, jakiej narodowości był pisarz, który konkretny dokument sporządzał. Tak więc w roku 1598 jest Turzovka wspomniana jako *Thurzofalwa*, w 1606 r. jako *Turzowa*, w 1615 r. *Thurzowka*, w 1664 r. *Turzowka*, w 1702 r. *Turzovilla*, w 1769 r. *Tursowka*, 1786 r. *Turczowka*, 1859 r. *Turzovka*, *Turzofalva*.

Równocześnie miejscowość używała też swojej starej nazwy - Predmier, która pojawia się w źródłach aż do połowy XVIII wieku, np. w 1580 r. *Predmér*, w 1641 r. *Predmir*, w 1681 r. *Předmiř*, 1786 r. *Predmirje*. Po założeniu Turzovki, a także w drugiej połowie XVII wieku miejscowość miała nawet trzecią nazwę - Kysuca, która pojawiła się w 1625 r. w formie *Kysucz*.

Erb mesta

Prvý návrh mestského erbu vznikol až na sklonku roku 1967 v súvislosti s udelením štatútu mesta. Vypracoval ho vtedajší riaditeľ Základnej školy Emil Helienek. Návrh erbu tvorili na vrchu stojace tri ihličnaté stromy (jedle), pod ktorými boli umiestnené dve ruže, medzi nimi v strede sa nachádzala partizánska vatra. Tri ihličnaté stromy mali symbolizovať tri okolité vrchy: Živčákovu, Kopanicu a Bukovinu. Ruže boli prevzaté z rodového erbu Turzovcov ako zakladateľov obce a partizánska vatra symbolizovala povstaleckú tradíciu počas druhej svetovej vojny. Samotný erb používalo mesto v rokoch 1968 – 1982 napriek tomu, že z hľadiska heraldickej tvorby vykazoval viaceré závažné nedostatky. K náprave prišlo až v prvej polovici 80. rokov minulého storočia. V roku 1982 odporučila Heraldická komisia predstaviteľom mesta prepracovať erb v tom zmysle, aby sa zo štítu erbu vypustila partizánska vatra, nahradila ho tretou ružou. Do erbu sa mali zapracovať správne zobrazené, heraldické ruže. Obmenené štítové znamenie napokon schválilo aj plénum Mestského národného výboru v roku 1984 a od tých čias Turzovka používa erb v nasledovnej podobe: *v hornej polovici červeného štítu vyrastajú zo vznášajúceho sa návršia tri ihličnaté stromy, v dolnej polovici tri ruže (2, 1) – všetko strieborné.*

Prvý mestský erb z roku 1967

EN The original coat of arms from 1967

PL Pierwszy miejski herb z 1967 roku

Súčasný mestský erb schválený Heraldickou komisiou v roku 1984

EN The current coat of arms approved by the Heraldic Commission in 1984

PL Obecny herb miasta zatwierdzony przez Komisję Heraldyczną w 1984 r.

Odtlačok najstaršej obecnej pečate (Diecézny archív v Nitre)

EN The oldest preserved seal with the coat of arms (Diocesan Archive in Nitra)

PL Najstarsza zachowana pieczęć (Archiwum Diecezjalne w Nitrze)

EN

Coat of arms

The first draft design of town's coat of arms was only made in late 1967 when Turzovka was granted town rights. It was prepared by the then director of the Primary School Emil Helienek. The design featured three fir trees with two roses underneath, and a partisan watch-fire in the centre. The three firs symbolized the surrounding peaks of Živčáková, Kopanica and Bukovina. The roses were borrowed from the coat of arms of the Turzo family, and the watch-fire alluded to the events of the Second World War. That coat of arms was used from 1968 to 1982, even though it contained many serious heraldic errors.

These were finally corrected in the second half of the 1980s. In 1982, the Heraldic Commission recommended that the fire be removed from the coat of arms and replaced with a third rose. The roses themselves were to be rearranged in an appropriate heraldic order. These changes were approved by the Municipal National Committee in 1984, and the new coat of arms has been used ever since. *The upper half of the red escutcheon features a small hill with three conifers growing on it, and the lower part contains three roses (two on top, one below)- all of the elements are of silver colour.*

PL

Herb miasta

Pierwszy projekt herbu miasta powstał dopiero pod koniec 1967 roku w związku z nadaniem Turzowce statusu miasta. Opracował go ówczesny dyrektor Szkoły Podstawowej Emil Helienek. W projekcie herbu znalazły się drzewa (jodły), pod którymi umieszczono dwie róże, a pomiędzy nimi na środku znajdowała się partyzancka watra. Trzy jodły miały symbolizować trzy okoliczne szczyty: Živčákovu, Kopanicę i Bukovinę. Róże zapożyczono z herbu rodowego Turzonów, którzy byli założycielami tej miejscowości, a partyzancka watra nawiązywała do wydarzeń z drugiej wojny światowej. Herbu tego używało miasto w latach 1968-1982, pomimo że posiadał on wiele poważnych błędów heraldycznych.

Poprawiony został dopiero w drugiej połowie lat 80. ubiegłego wieku. W 1982 roku komisja heraldyczna zaleciła przedstawicielom miasta, by z herbu usunięto partyzancką watrę i zastąpiono ją trzecią różą. Również same róże miały zostać opracowane w poprawnej formie heraldycznej. Zmieniono tarczę herbową, a w 1984 r. zatwierdziło tę zmianę również plenum Miejskiego Komitetu Narodowego i od tego czasu Turzovka używa herbu, w którym: *w górnej połowie czerwonej tarczy znajduje się wzniesienie z wyrastającymi z niego trzema drzewami iglastymi, a w dolnej połowie umieszczone są trzy róże (układ 2, 1) – wszystkie elementy mają kolor srebrny.*

Üdvözlét Turzófalváról.

Privilégium Juraja Turza pre Turzovka z roku 1602

V roku 1602 vydal Juraj Turzo dedičnému richtárovi Adamovi Bonecovi z Turzovky a tunajším valachom privilégium, pre ktoré sa v historiografii vžilo pomenovanie lokačná listina. Listina je veľmi cenným prameňom nielen pre dejiny samotnej Turzovky, ale má nemalý význam aj z hľadiska dejín regiónu. Obsahuje metačnú časť, ohraničujúcu oveľa väčšie územie ako je len súčasný kataster mesta. Okrem vybraných majetkových enkláv v západnej časti, išlo o celé územie Bytčianskeho panstva na území Kysúc, kde neskôr vznikli viaceré obce. Obsahom listiny sú zemepánom udelené výsady pre dedičného richtára a lokátora novej obce a usadených valachov. Hoci samotná obec vznikla na území pôvodnej dlhopolskej osady Predmier v roku 1598 (osada sa spomína už v roku 1580), v lokačnej listine Juraj Turzo udelil richtárovi a valachom 12-ročnú lehotu oslobodenia od poplatkov a dávok a určil, že po jej uplynutí majú vykonávať všetky povinnosti tak, ako valasi v ostatných Turzových dedinách. Richtárovi povolil postaviť mlyn na jedno koleso a pílu. Okrem toho sa vo všeobecnosti spomínajú aj iné, bližšie nešpecifikované slobody, ktoré užívajú dediční richtári v iných dedinách. Po uplynutí 12-ročnej lehoty mal od richtárstva odvádzať poplatky a dane na hrad v Bytči. Ostatní valasi sa mali klčovaním novej pôdy zaslúžiť o rozvoj dediny, medzi sebou si rozdeliť polia a lúky a počas lehoty mali odovzdávať zemepánovi každý rok na jar od počtu 20 oviec jedného barana. Okrem toho ich zemepán osobitne zaviazal, aby si čo najskôr postavili kostol a faru, pre tento účel im vydelil pozemok vo veľkosti dvoch sedliackych usadlostí. Význam listiny zvyšuje vymedzenie chotára – metácia, keďže pri vzniku obce išlo o pohraničnú obec tak zo strany regionálneho (hranica medzi Bytčianskym a Budatínskym panstvom) ako aj z hľadiska krajinského (uhorsko-sliezsko-moravská hranica).

Veľmi dôležitým vonkajším znakom tejto privilegiálnej listiny sú dorzálne poznámky, pozostávajúce z viacerých zápisov. Bez poznania originálu lokačnej listiny by sme o nich nemali najmenšiu vedomosť, pretože ani jeden z viacerých nám známych odpisov ich neuvádza. Obsahujú mimoriadne cenné údaje o vzniku Turzovky a o priebehu vytvárania a osídľovania nových obcí na Kysuciach. Celkovo ide o štyri dodatočné zápisy, v ktorých sú chronologicky zaznamenané príchody osadníkov do novovzniknutej obce s približným dátumom, menom osadníka a v troch prípadoch aj s uvedením veľkosti usadlosti, ktorú zaujal. Prvý zápis uvádza dátum, na sv. Juraja 1602 (24. 4.) a mená troch osadníkov, druhý, čas okolo Turíc 1604 (začiatok júna 1604) a osem osadníkov, tretí a štvrtý zápis spomínajú opäť dátum okolo sv. Juraja v roku 1612 a 1613 a šesť, resp. dvoch osadníkov. Podľa odtieňa použitého atramentu sa zdá, že prvý a druhý zápis neboli písané naraz, ale najskôr bol prvý a neskôr druhý, zatiaľ čo v prípade tretieho a štvrtého zápisu sa dá usudzovať, že boli napísané súčasne. Na chrbte listiny určite nie sú zapísaní všetci osadníci, ktorí do Turzovky v prvej dekáde 17. storočia prišli, pretože najmä urbár z roku 1607 spomína aj mená, ktoré sa v dorzálnych poznámkach nevyskytujú. Naopak, niektoré mená uvedené na lokačnej listine nepoznáme ani z jedného neskoršieho prameňa. Ide o jednoznačný dôkaz migrácie valašského obyvateľstva. Na základe toho možno tvrdiť, že vznik a kreovanie novej dediny bol dlhodobejší a komplikovanejší proces a že i funkcia lokátora, dedičného richtára nebola v tomto smere jednoduchá.

EN

Juraj Turzo's Privilege for Turzovka, 1602

In 1602, Juraj Turzo granted the Hereditary Mayor Adam Bonec from Turzovka and the local Vlach shepherds a privilege, which later became known as the Act of Foundation. The document is an extremely valuable historical source for both Turzovka itself and the entire region. It shows that the area originally designated for the village was much larger than that of the present-day Turzovka. In addition to a selection of enclaves of estates in the western part, it covered vast sweeps of land in the estate of Bytča, which later became occupied by a number of other villages. The Act accorded privileges to the Hereditary Mayor, the lokator (landlord, land allocator), and the Vlachs who had settled in the new village. Although Turzovka was established in 1598 as a part of the settlement of Predmier (first mentioned in 1580), which in turn was a part of Dlhé Pole, Juraj Turzo released the Mayor and the Vlach population from paying the quitrent (land tax) and tributes for the period of 12 years, after which they were obliged to pay all the dues, just like other Vlachs in the remaining villages which belonged to him. The Mayor was allowed to build a gristmill with a single wheel and a sawmill. Additionally, the Act of Foundation broadly defined other liberties enjoyed by the remaining village heads. After the end of the 12-year period, each mayor was obliged to pay the quitrent and taxes to the castle in Bytča. The remaining Vlachs were ordered to clear the forest for the new village and divide the area into individual fields and meadows, as well as giving up every 20th ewe and a ram to the lord each spring during the tax-free period. Turzo also urged the villagers to build a church and vicarage as soon as possible, and for this purpose, he allocated a plot of land, with an area corresponding to two rural farms. The foundation of Turzovka led to the establishment of the feudal border between the landed estates of Bytca and Budatín which also served as a state border between Hungary and Silesia-Moravia. This makes the Act ever more significant.

Another extremely important part of the Act is a series of notes on the reverse, which provide unique and invaluable information about the settlement of Turzovka and other villages in the region of Kysuce. These are four entries, in which the arrival of settlers in the newly-created town was chronologically recorded, giving the approximate date and name of each settler, and in three cases, the size of the newly-occupied homestead. The first entry cites St George's day (24 April) in 1602 and the names of three settlers, the second provides the names of eight settlers who arrived around the Green Week (early June, Slavic equivalent of Whitsuntide) in 1604, and the third and fourth mention St. George's day again in 1612 and 1613 and the names of six and two settlers respectively. Given the different shades of ink, it can be assumed that the first and second entries were not made at the same time, while it seems that the third and fourth were made simultaneously. We know that the document does not include the names of all the settlers who had arrived in Turzovka in the first decade of the 17th century. The 1607 urbarium lists some names which had not been recorded on the reverse of the Foundation Act. On the other hand, the Act includes names which cannot be found elsewhere. Undoubtedly, the Act of Foundation provides ample evidence of the migration of the Vlachs, as well as the complexities connected with the establishment of Turzovka and the office of Hereditary Mayor.

Lokačná listina Turzovky – Dokument lokacji dla Turzovky

Originál na pergamene, latinsky, 405 x 311mm, zvyšok pritlačenej pečate, uložený v Magyar némzeti levéltár Budapest, Országos levéltár, Fond Esterházy család hercegi ága P 108, Repositorium 94, csomó 577, nr. 470.

EN The Foundation Act of Turzovka

The Latin original written on a 405 x 311 mm parchment with a fragmentary seal can be found in Magyar Nemzeti Levéltár (the Hungarian National Archives) in Budapest, Országos levéltár, Fond Esterházy család hercegi ága P 108, Repositorium 94, csomó 577, no. 470.

PL Akt lokacyjny Turzovki

Oryginał spisany po łacinie na pergaminie o wymiarach 405 x 311 mm, wraz z resztkami przybitej pieczęci znajduje się w Magyar Nemzeti Levéltár (Węgierskim Archiwum Narodowym) w Budapeszcie, Országos levéltár, Fond Esterházy család hercegi ága P 108, Repositorium 94, csomó 577, nr. 470.

Bytča, 21. februára 1602

My Juraj Thurzo z Betlanoviec, slobodný barón a tiež pán hradov Orava, Lietava, Hričov a Bytča, večný župan Oravskej stolice, hlavný veliteľ časti preddunajského uhorského vojska a kapitán Novozámockej pevnosti, hlavný kráľovský pohárnik a radca svätého cisárskeho a kráľovského veličenstva, dávame na známosť všetkým, ktorých sa to týka znením tejto listiny, že sme my týmto rozvážnym, opatrným, rôznymi tarchami a prácami zataženým ľuďom Adamovi Bonecovi, dedičnému richtárovi a štyridsiatim sedliakom, valachom vyjmúc susedných želiarov, dali možnosť usadiť sa v našej nedávno založenej dedine nazývanej Turzovka na našom vlastnom území zvanom Dlhé Pole a Markové lúky vedľa rieky Kysuce, patriacej k nášmu spomenutému hradu Bytča, postavenej v tejto Trenčianskej stolici, aby sa všetci tu zdržujúci usilovali klčovať na novej zemi a lúkach, ako aj pri výstavbe vyššie spomenutej dediny, oslobodzujeme tiež týchže od zvyčajných prác, poplatkov a akýchkoľvek každoročných nám odovzdávaných daní, ktoré nech majú na osoh na začaté dielo. Pod takou podmienkou, aby totiž, tí osadníci, ktorí v teže našej dedine by chceli vystavať svoje sídla a nové domy, nech si už obrábané lúky a polia rovnako medzi seba rozdelia, a počítajúc dvanásť rokov od vydania listiny, nech sa tešia a užívajú nezmenenej slobode, s výnimkou valašských stád, z ktorých od každých dvadsiatich, ako i iných našich valachov, každý rok na jar jedného barana, bez prekážky tejto našej výnimky, tak spomínaný dedičný richtár ako všetci valasi sú nám povinní odovzdať. Po uplynutí slobody, spomínaní valasi, podľa zvyku iných našich poddaných, bývajúcich v našich valašských dedinách, práce, cenzus, dane, dary a všetky tarchy budú povinní platiť a odovzdať k nášmu hore menovanému hradu Bytča.

Tebe však spomínanému Adamovi Bonecovi, nášmu dedičnému richtárovi, tvojim dedičom a všetkým tvojim potomkom, podobne dávame slobodu od poplatkov na dvanásť rokov počnúc od vydania listiny a právo postaviť slobodný mlyn na jeden kameň a súcu pílu na rezanie dosák pre tvoj úžitok i tvojich dedičov a aj iné slobody a výhody, ktoré užívajú ostatní naši dediční richtári, tešia sa im a plným právom užívajú. Predsa po uplynutí spomínaných slobôd, tak mlyn ako aj spomínané dedičné richtárstvo, tarchy, dane a všetky poplatky, tak ako naši slobodní dediční richtári budete povinní odvádzať k nášmu často spomínanému hradu Bytča. Tu ešte dodávame, aby si sa Ty s ostatnými svojimi susedmi zišli, čo najskôr kostol a faru na tom istom mieste v budúcnosti postavili, a budúcemu kňazovi dávame pozemok vo veľkosti dvoch sedliackych usadlostí, okrem oných vydelených a vyčlenených 40 sedliackych usadlostí, zemí a lúk. Hranice tohto celého územia, patriace k našim spomenutým hradom Hričov a Bytča, ktoré bude ohraničovať našu spomenutú obec Turzovka a kde budú dedičný richtár s valachmi klčovať sú tieto: Najprv začínajúc z vrchu hory nazývanej Malé Stolečné, odkiaľ zostupujú popri rieke zvanej Dlhá Rieka, ktorá rozdeľuje hranice Dlhého Poľa od obce Veľká Divina, kde po dlhšom úseku prichádzajú k miestu na rovine označenom navršenu zemou a najbližšej jedli a úseku bukov. Odtiaľ idúc priamo rovno smerom k vrcholu hory na sever prichádzajú k akémusi označenému smreku. Stade idúc priamo rovno až k vrcholu hory nazývanej Polgrúň alebo inak Pod Bukovinou, kde je rovnako päť označených jedlí a úsek jaseňov, a tiež na tom istom mieste je navršená zemina. Potom cez stred lesa, ľudovo nazývanom Grúň idúc na sever, kde je na hromade veľa označených stromov, tak jedlí ako aj bukov a medzi nimi je navršená zemina. Potom idúc priamo rovno na sever až k rieke Kysuca, kde sú na brehu dve jedle, z ktorých pri jednej je priplavený buk, sú označené a na tom istom mieste je navršeny jeden veľký medzník, ktorý stojí za touže riekou Kysuca proti jej toku na akejsi lúke zvanej Hrošová. Odtiaľ zostupujú popri rieke Kysuca prichádzajú k potoku zvanom Olešná a následne na miesto, kde sa tenže potok Olešná vlieva do Kysuce. Odtiaľ popri toku tohože potoka Olešná vystupujú až k jeho prameňu a následne k Beskydom, kde hranice rozdeľujú Moravu a Sliezske. Toto územie ako naše vlastné sú povinní vždy tíže naši poddaní z Turzovky chrániť, predsa však pasenie stád a čried všade v spomínaných našich horách, poddanými iných našich dedín slobodne a podľa tejto obyčaje v ich prospech nech zostáva zachované.

Na ktorej väčšiu silu a svedectvo sme vydali a udelili túto našu listinu vyhotovenú na spôsob privilégia a podpísanú našou rukou, potvrdenú našou väčšou pečatou tomuže dedičnému richtárovi a osadníkovi z často spomínanej našej dediny Turzovka. Dané na našom hrade Bytča, dňa 21. februára 1602, za šťastnej vlády najsvätejšieho kniežata a pána, pána Rudolfa II., z Božej milosti vždy vznešeného rímskeho cisára a kráľa Nemecka, Uhorska, Čiech atď.

Juraj Turzo vlastnou rukou.

Na chrbte listiny:

Notes on the reverse of the document:

Notatki na odwrocie dokumentu:

Anno 1602 die 21. febr[uaris] comitis Georgii Thurzo pro parte Adami Bonecz sculteto et colonor[um] 40 emanatae concessionales cum simul metar[um] ad arces Hrichov et Bitche spectan[ium] designatione etc.

Circa festum s[ancti] Geor[gii] a[nn]o 1602 vener[unt] et sessiones occupar[unt] Martinus Hawrla sessione[m] ½, Geor[gius] Senko sessione[m] 1, Andreas Senko ses[sionem] 1.

Item circa festum Pentecostes anno 1604 vener[unt] et sessiones occuparunt: 1. Mathias Tomcsala, 2. Joannes Murynek, 3. Joannes Mazur, 4. Joannes Kruczek, 5. Venceslaus Kuman, 6. Paulus Slezia ac septimus Paulus Ssyndlar.

Circa festum s[ancti] Georg[ii] a[nn]o 1602 venerunt et sessiones occuparunt 1. Daniel Nemezc sessione 1, 2. Nicolaus Byelko et Andreas Aruensis 1, 3. Tomas Czabala 1, 4. Stephanus Adam ½, 5. Geor[gius] Kuma[n].

Circa festu[m] s[ancti] Geor[gii] 1613 Nicolaus Murynik 1, Joan[n]es Diebyk sessione[m] 1.

Povolenie grófa Juraja Turza vydané 21. februára 1602 pre dedičného richtára Adama Bonca a 40 osadníkov s vyznačením hraníc patriacich k hradom Hričov a Bytča.

Okolo sviatku sv. Juraja v roku 1602 prišli a usadlosti zaujali Martin Havrla – pol usadlosti, Juraj Senko a Andrej senko po jednej usadlosti.

Okolo sviatku Turíc v roku 1604 prišli a usadlosti zaujali Matej Tomčala, Ján Murínek, Ján Mazúr, Ján Kruček, Václav Kuman, Pavol Slezák a Pavol Šindliar.

Okolo sviatku sv. Juraja v roku 1612 prišli a usadlosti zaujali: Daniel Nemezc celú usadlosť, Mikuláš Belko a Andrej Oravský jednu, Tomáš Cabala jednu, Štefan Adam pol usadlosti, Juraj Kuman.

Okolo sviatku sv. Juraja 1613: Mikuláš Murínek, Ján Diebik jednu usadlosť.

Aneks

Annex

Dodatok

Tab. 1

Liczba ludności w Kętach w latach 1340-2018

Population of Kęty in 1340-2018

Počet obyvatel'ov mesta Kęty v rokoch 1340-2018

Rok Year Rok	Liczba ludności Population Počet obyvatel'ov
1340	300
1529	1200
ok. 1550	1642
1662	926
1780	2142
1799	2817
1817	3532
1835	4005
1843	4476
1851	3699
1866	3627
1880	4925
1890	5235
1900	5465
1910	5913
1921	5751
1931	6759
1939	7250
1946	6581
1950	7073
1955	8400
1960	9656
1965	11700
1970	11371
1975	13496
1980	15920
1985	16991
1990	19159
1995	19556
2002	19228
2005	19266
2010	18958
2015	18470
2018	18053

Tab. 2

Liczba domów w Kętach w poszczególnych latach

The number of residential buildings in Kęty in 1529-2005

Počet obytných budov v meste Kęty v rokoch 1529-2005.

Rok Year Rok	Liczba ludności Buildings in Kęty Počet obytných budov
1529	135
1785	256
1817	423
1900	662
1921	748
1931	883
1960	2460
1970	2963
1975	3520
1980	4498
1985	4701
1990	5444
1995	5653
1997	5703
2005	10509

Bibliografia

Bibliography

Použitá literatúra

Archiwum Parafii pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny, księgi metrykalne parafii z lat 1800-1945

Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział na Wawelu

- Archiwum Gospodarcze Karola Wacława Larischa, sygn. 29/107
- Akta radzieckie Kęt 1780-1787, sygn. Dep. 239
- Akta radzieckie Kęt 1786-89, sygn. Dep. 294
- Archiwum Tomkowiczów z Kobiernic,
- Teki Antoniego Schneidra, Kęty, sygn. 734 oraz 735

Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej

- I. Zespół Księgi i akta gruntowe, sądów w Kętach z lat 1800-1936
- Księga hipoteczna miasta Kęty t. IV, 1800-1807, sygn. 13
- Księga posiadłości miasta Kęty, t. IV, 1848-1877, sygn. 12
- Księga gruntowa miasta Kęt, t. II, 1828-1875, sygn. 14
- Księga transakcji miasta Kęty, t. VII, 1817-1820, sygn. 15
- Zbiór dokumentów gminy Kęty, 1858-1863, sygn. 42
- II. Zespół Akta Miasta Kęty
- Księgi Uchwał Rady Gminy Miasta Kęty, T. I i II, sygn. 226/2
- Księga uchwał Zwierzchności Gminnej, sygn. 226/3
- III. Starostwo w Białej

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, Księga rozmiarów gruntów miasta Kenty nr 282 w roku 1875, skany w zbiorach cyfrowych Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego w Kętach
Wydział Ksiąg Wieczystych Oddziału Zamiejscowego Sądu Rejonowego w Kętach, Księgi hipoteczne Kęt, T. I-IV.

Kronika Szkoły Powszechnej Żeńskiej w Kętach 1875-1968 r., ze zbiorów cyfrowych Muzeum im. A. Kłosińskiego w Kętach, brak pagin.

Bożek R., Tylza-Janosz M., *Kęty 740. Historyczne fundamenty miasta*, Kęty 2017

Cisek M., *Wkądzie czy na froncie. Kęty wokół legendy legionowej*, Kęty 2013

Drożdżik Wł., *Cmentarze i groby w Kętach*, Kęty 1996

Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1834-1866, Lwów

Polski Słownik Biograficzny, biogramy: Szczesny Kudelka, Ferdynand Kudelka, Stanisław Krzyżanowski, August Freund, Ambroży Grabowski, Abdon Kłodziński

Rodak J., *Architektura i dzieje kościoła pw. św. Jana Kantego w Kętach*, Kęty-Kraków 2016

Rodak J., *Z dziejów parafii i kościoła pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny w Kętach*, „Almanach Kęcki” nr XX, Kęty 2016

Röskau-Rydel J., *Niemiecko-austriackie rodziny urzędnicze w Galicji 1772-1918*, Kraków 2011

Różne losy, różne pasje jedna szkoła, Publikacja z okazji 110-lecia Powiatowego Zespołu Szkół nr 9 im. M. Dąbrowskiej w Kętach, Kęty 2017

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W., T. IV, Warszawa 1883

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim 1867-1914, Lwów

Tu narodziło się wojsko polskie. Pobyt I Brygady Legionów w Kętach i okolicy w 1915 r., Kęty 2016

Tylza-Janosz M., *Henryk Dołkowski – kupiec i burmistrz, który stał się pionierem polskich hodowli ziemniaka*, „Almanach Kęcki”, R. 2016, Nr XX

Tylza-Janosz M., *August Freund von Kenty in Galizien - Z Kęt do podręczników chemii i medycyny na całym świecie*, „Almanach Kęcki”, R. X 2012, Nr XVI

Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, pod red. T. Pilata, r. IV, Lwów 1878

Wokół społeczności. Szkice i studia z dziejów miasta i okolicy, pod red. Tylza-Janosz M., Kęty 2016

Wilczyński M., *Klasztor OO Reformatów w Kętach: monografia (ze źródeł domowych)*, Kraków 1893

Prasa:

„Wyzwolenie społeczne” 1921-1930

„Wieniec i pszczołka” 1905-1910

„Kęczanin” 1991-2018

LACKO, Richard. Najstaršie osídlenie. In GAJDIČIAR, Ivan – GACÍK, Milan – PAŠTRNÁK, Ladislav (zost.). *Turzovka 1598–1998*. Turzovka: Nadácia 400 rokov Turzovky, s. 27-60

LACKO, Richard. Turzovka v rokoch 1848–1918. In GAJDIČIAR, Ivan – GACÍK, Milan – PAŠTRNÁK, Ladislav (zost.). *Turzovka 1598–1998*. Turzovka: Nadácia 400 rokov Turzovky, s. 61-79

LACKO, Richard. Turzovka v medzivojnovom období. In GAJDIČIAR, Ivan – GACÍK, Milan – PAŠTRNÁK, Ladislav (zost.). *Turzovka 1598–1998*. Turzovka: Nadácia 400 rokov Turzovky, s. 80-122

GACÍK, Milan. Turzovka po roku 1945. In GAJDIČIAR, Ivan – GACÍK, Milan – PAŠTRNÁK, Ladislav (zost.). *Turzovka 159–1998*. Turzovka: Nadácia 400 rokov Turzovky, s. 123-136

VELIČKA, Drahomír. *Magnificat anima mea Dominum ... 250 rokov kostola*. Turzovka : Rímskokatolícka cirkev, farnosť Turzovka, 2009, s.72

VELIČKA, Drahomír. Turzovka – prvá písomná zmienka. In GAJDIČIAR, Ivan (zost.). *Turzovka krížom-krážom*. Turzovka: Spolok priateľov Turzovky, 2010, s. 23-31

VELIČKA, Drahomír. Privilégium Juraja Turza pre Turzovku z roku 1602. In *Slovenská archivistika*, 2013, roč. 48, č. 1, s.54-67

VELIČKA, Drahomír. Vznik a najstaršie dejiny farnosti Turzovka. In *Terra Kisucensis*, 2015, 6, s. 49-58

VELIČKA, Drahomír. *Dejiny osídlenia Kysúc*. Turzovka: Terra Kisucensis, 2017, s. 340.

VELIČKA, Drahomír. Bola by to pýcha a hrdosť občanov celých horných Kysúc ... Päťdesiat rokov mesta Turzovka. In *Horné Kysuce*, 2018, roč. 1, s. 4-12

Spis treści

Przedmowa 3

Introduction Predhovor

Część I KĘTY

Part I KĘTY Časť I KĘTY

Zarys historii Kęt 8

An outline of the history of Kęty Náčrt dejín mesta Kęty

Najstarsze dzieje 8

The beginnings Najstaršie dejiny

Powstanie miasta 10

Foundation of Kęty Vznik mesta

Dzieje nowożytne 11

Early modern period Novodobé dejiny

Czas rozbiorów 14

Poland partitioned V období rozdelenia...

W niepodległej Polsce 26

Brief period of Independence V nezávislom Poľsku

Pod władzą okupanta niemieckiego 28

Under German occupation Pod nemeckou okupáciou

Powojenne lata PRL-u 29

Communist era Povoynové roky v Poľskej ľudovej republike

Po obaleniu komunizmu 31

Communism overthrown Po páde komunizmu

Nazwa Kęt 34

The name Názov mesta

Geneza miasta Kęty 36

Origins of Kęty – oldest records Outline of Kęty's history

Dokument z 1277 36

1277 Dokument z roku 1277

Dokument z 1391 38

Foundation charter of 1391 Lokačná listina z roku 1391

Legenda o powstaniu Kęt czyli drugi Rzym 42*Myth of the Founding of Kęty – or the second Rome Legenda o vzniku mesta Kęty – čiže druhého Ríma***Herb miasta 44***Coat of arms Erb mesta Kęty***Granice miasta 46***Town borders Hranice mesta***Soła – życiodajna i niszcząca rzeka 48***The Soła – life-giving force or destructive power Soła – životodarná a ničiacia rieka***Rzemiosłem i handlem miasto stało 50***Prosperity built on crafts and trade Remeslo a obchod tvorili mesto***Blisko warsztatu i ziemi 50***Land and workshop Blízko dielne a pôdy***Kęty jarmarkami i targami sławne 52***Popular markets and fairs Kęty jarmokmi a trhmi slávne***Rewolucja przemysłowa 54***Industrial revolution Priemyselna revolúcia***Praca obowiązkowa 58***Compulsory employment Povinná práca***Wolny rynek – główny regulator życia 60***Free market – chief economic force Volný trh – hlavný regulátor života***W co się ubrać? Rzec o stroju 62***What to wear – a word about folk costume Do čoho sa obliecť – úvaha o krojoch***W poszukiwaniu zapomnianych historii 72***In search of forgotten histories Hľadajúc zabudnuté príbehy***Dawne sacrum. Miasto kościołów i klasztorów 75***Sacred ground – a town full of churches and monasteries Dávne sacrum. Mesto kostolov a kláštorov***Kościół pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny w Kętach 76***Church of St. Margaret and St. Catherine Kostol sv. Margaréty a sv. Kataríny***Kościół pw. św. Jana Kantego 84***Church of St. John Cantius Kostol sv. Jána Kantyho***Nieistniejący Kościół pw. Świętego Krzyża 92***Former Church of the Holy Cross Neexistujúci Kostol Svätého kríža***Nieistniejący Kościół pw. Wszystkich Świętych 93***Former All Saints' Church Neexistujúci Kostol Všetkých svätých***Klasztor Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego 94***Convent of the Congregation of the Sisters of the Resurrection Kláštor Kongregácie sestier zmŕtvychvstania Pána*

Kościół i Klasztor Franciszkanów Reformatów 98
Church and Monastery of the Reformed Franciscans Kostol a kláštor otcov františkánov reformátorov

Kościół i Klasztor Mniszek Klarysek od Wieczystej Adoracji 104
Church and Convent of the Poor Clares of Perpetual Adoration Kostol a kláštor sestier klarisiek večnej adorácie

Nieistniejące synagoga „Anshe Emes” i Dom modlitwy „Bikur Cholim” 108
The former Anshe Emes Synagogue... Neexistujúca synagóga „Anshe Emes”...

Wszystkie drogi prowadzą do... rynku 110
All roads lead to the Rynek Všetky cesty vedú do... hlavného námestia

Serce miasta 110
The heart of the city Srdce mesta – hlavné námestie

Zmiany nazw głównych ulic prowadzących do rynku 126
Changes of the names of the streets leading to the Main Square Zmeny názvov hlavných ulíc, ktoré viedli na hlavné námestie

Żył i tętnice. Historyczne trakty... 128
Veins and arteries Žily a tepny. Historické cesty...

Historia w budynkach zakłęta 132
Charm of historical buildings Dejiny zakliate v budovách

Ulica Adama Mickiewicza 135
Ulica Adama Mickiewicza Ulica Adama Mickiewicza

Kamienica, ul. Adama Mickiewicza 5 136
Ul. Adama Mickiewicza 5 Meštiansky dom ulica Adama Mickiewicza č. 5

Pierzeja północna rynku 138
North side of the Main Square Severná strana hlavného námestia

Kamienica Rynek 4 140
Rynek 4 Meštiansky dom Rynek (Hlavné námestie) č. 4

Kamienica Rynek 7 142
Rynek 7 Meštiansky dom Rynek (Hlavné námestie) č. 7

Ulica Wszystkich Świętych 145
Ulica Wszystkich Świętych Ulica Wszystkich Świętych

Pierzeja wschodnia rynku 146
East Side of the Main Square Východná strana hlavného námestia

Kamienica Rynek 9 148
Rynek 9 Meštiansky dom Rynek č. 9

Kamienica Rynek 10 150
Rynek 10 Meštiansky dom Rynek č. 10

Ulica Krakowska 153
Ulica Krakowska Ulica Krakowska

Kamienica, ul. Krakowska 3 154
Ulica Krakowska 3 Meštiansky dom ulica Krakowska č. 3

Ulica Tadeusza Kościuszki 157
Ulica Tadeusza Kościuszki Ulica Tadeusza Kościuszka

Kamienica ul. Tadeusza Kościuszki 4 158
Ulica Tadeusza Kościuszki 4 Meštiansky dom ulica T. Kościuszka č. 4

Budynek dawnego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego 160
Former Teacher Training College for Men *Budova niekdajšieho Mužského učiteľského ústavu*

Południowa pierzeja rynku 165
South side of the Main Square *Južná strana hlavného námestia*

Nieistniejąca Kamienica nr 191 166
Former House no. 191 *Neexistujúci meštiansky dom č. 191*

Kamienica Rynek 16 168
Rynek 16 *Meštiansky dom Rynek č. 16*

Kamienica Rynek 17 170
Rynek 17 *Meštiansky dom Rynek č. 17*

Ulica Jana III Sobieskiego 173
Ulica Jana III Sobieskiego *Ulica Jana III Sobieskeho*

Fabryka Wyrobów Wełnianych F. i E. Zajczek i K. Lankosz 174
F.&E. Zajczek & K. Lankosz Wool Goods Factory *Fabryka Wyrobów Wełnianych (Továrň na vlnené výrobky)*

Szkoła Podstawowa nr 1 178
Primary School no. 1 *Základná škola č. 1*

Zachodnia pierzeja rynku 183
West side of the Main Square *Západná strana hlavného námestia*

Kamienica Rynek 20 184
Rynek 20 *Meštiansky dom Rynek č. 20*

Kamienica Rynek 27 186
Rynek 27 *Meštiansky dom Rynek č. 27*

Ulica Świętokrzyska 188
Ulica Świętokrzyska *Ulica Świętokrzyska*

Nowe Miasto 191
Nowe Miasto *Nové mesto*

Kęty Podlesie 195
Kęty Podlesie *Kęty Podlesie*

Časť II TURZOVKA

Part II TURZOVKA **Część II TURZOVKA**

Náčrt dejín mesta 214
Outline of town history *Zarys historii miasta*

Územie pred vznikom obce 214
The beginnings *Przed powstaniem miejscowości*

Vznik Turzovky a prvá písomná zmienka 214
The foundation.... *Powstanie Turzovki i pierwsza pisemna wzmianka o niej*

Zemepáni 216
Landlords *Właściciele Turzovki*

18. storočie 217
18th century *XVIII wiek*

Obdobie 19. storočia do roku 1914 **219**
19th century to World War I *Okres obejmujący wiek XIX i czasy...*

Prvá svetová vojna **224**
World War I *Pierwsza wojna światowa*

Medzivojnové obdobie **225**
Interwar period *Okres międzywojenny*

Druhá svetová vojna **230**
World War II *Druga wojna światowa*

Moderné obdobie **231**
Post-war period *Czasy powojenne*

Náboženské dejiny, farnosť **234**
Parish and religion *Dzieje religijne, parafia*

Názov mesta **236**
The name *Nazwa miasta*

Erb mesta **237**
Coat of arms *Herb miasta*

Privilégium Juraja Turza pre Turzovka z roku 1602 **240**
Juraj Turzo's Privilege for Turzovka, 1602 *Przywilej Juraja Turzona dla Turzovki z 1602 r.*

Aneks **244**
Annex *Dodatok*

Bibliografia **245**
Bibliography *Použitá literatúra*

Spis treści **246**
Table of contents *Obsah*

Egzemplarz bezpłatny

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej.

Bezpłatný výťahok

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie.

Projekt realizowany przez **Gminę Kęty**

Partner projektu: **Turzovka**

ISBN: 978-83-65176-53-0

Album wydany w ramach projektu „Dziedzictwo historyczne Kęt i Turzovki” współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska - Słowacja 2014 - 2020 oraz z budżetu państwa

